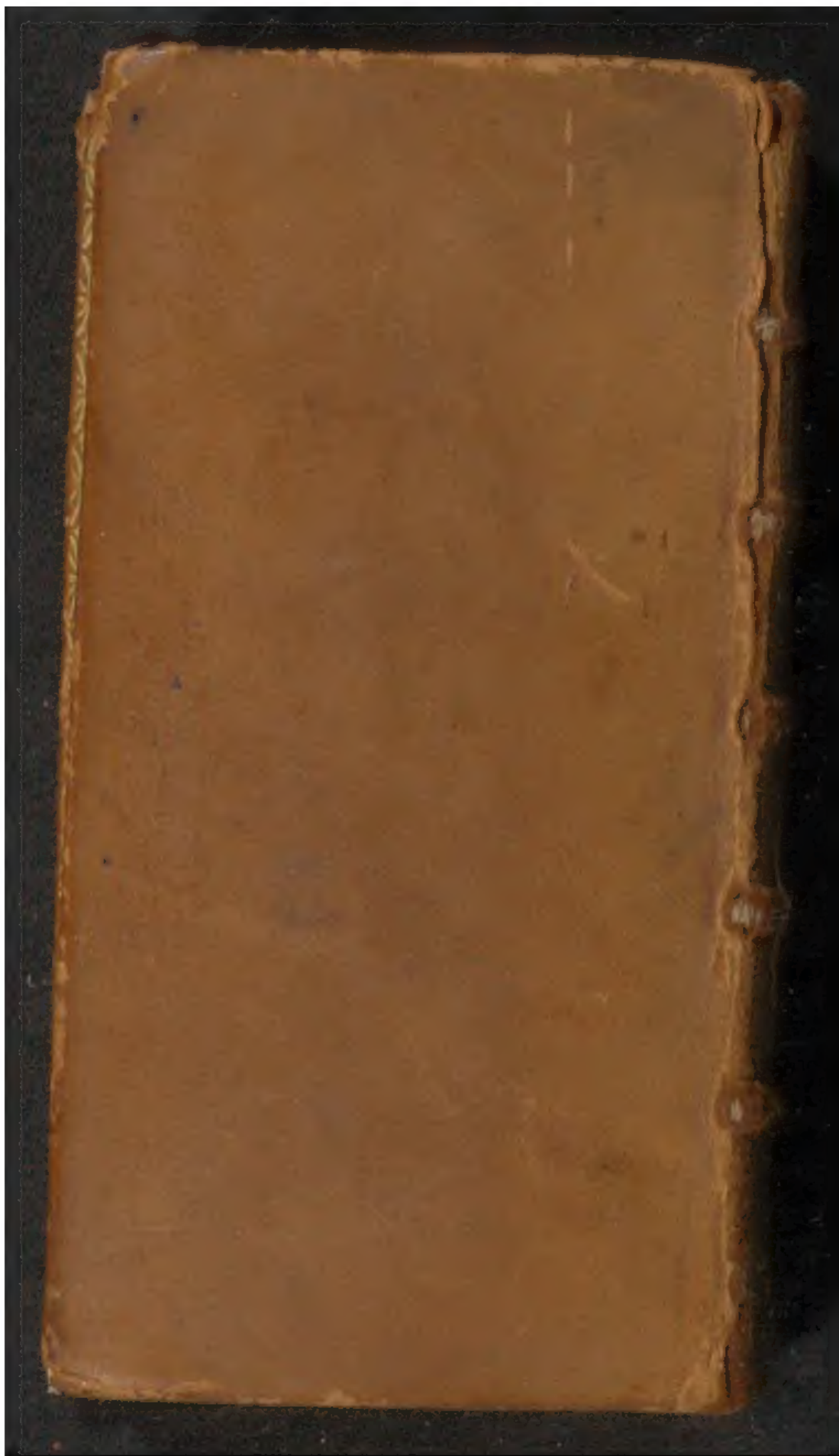

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 D 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.

Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

224 D 29

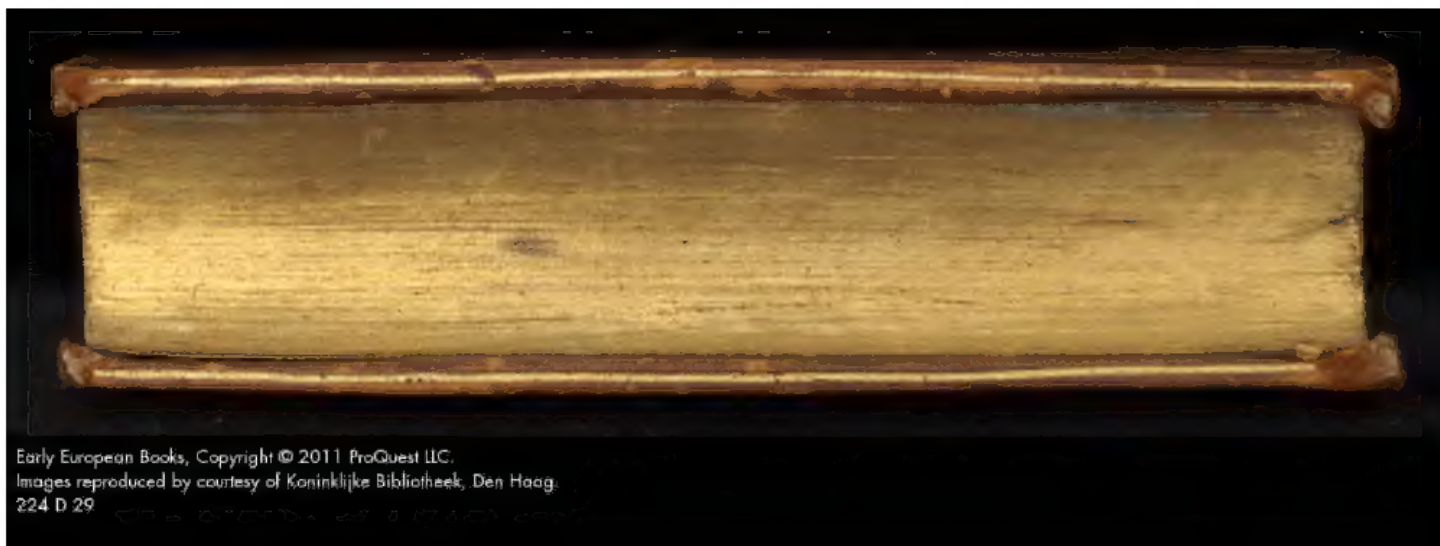
ProQuest LLC

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.

Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

224 D 29

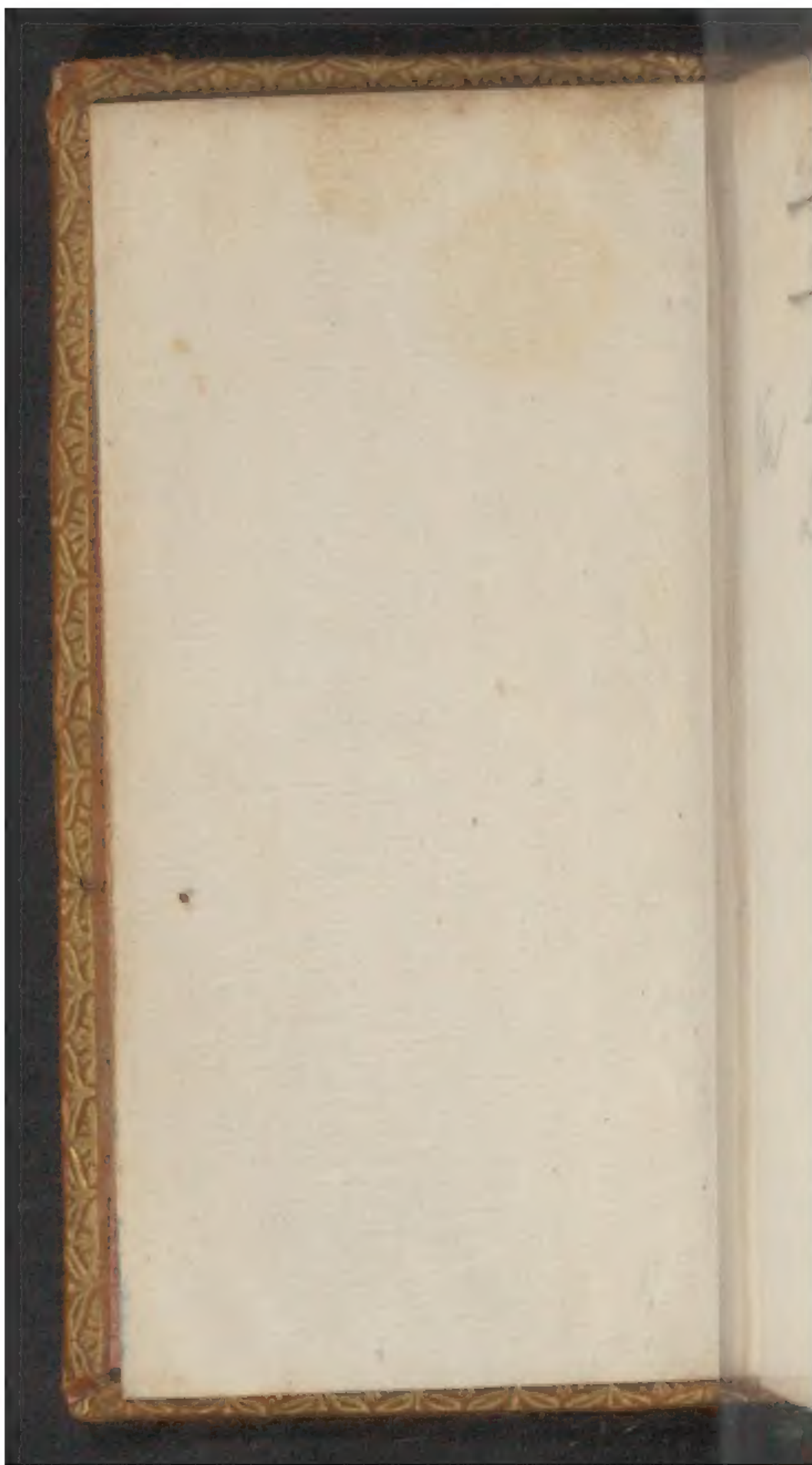
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.

Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

224 D 29

Epistola

J. H. G.

KW 224

D 29

RESPUBLICA,
Sine Status Regni
POLONIE LITUANIE,
PRUSSIE LIVONIE,
etc

UNIVERSITATIS BATAVORVM.
EX ACADEMIA ELZEVIRIANA.
ANNO MDCLXXXVII.
Cum Privilegio.

ADMONITIO
AD LECTOREM
rei Politica studiosum.

 N tibi, Benevole Lector, jam secundam editionem commentarii de Regno Poloniae. & quidem priore multo copiosiore & nonnihil perfectiorem: è priore enim quædam exemimus, quæ minus ad institutum nostrum facere videbantur, & in eorum locum alia magis opportuna substituímus, ut facile ex indiculo capitum per te animadvertes. Paucula adhuc sunt quæ te desideraturum credimus, & quæ magnopere jam addere optabamus; nimirum pleniorum patrimonii Regii, & reddituum annuorum Regni explicacionem; itemque Ecclesiasticorum opes, quas summas esse

* 2. ne-

nemo ignorat; denique Illustrum Nobilium familias & dignitates; siquidem nulla est Regio in Christiano orbe quæ antiqua nobilitate æque gloriatur. verum quia in hisce sine certo & indubiæ fidei auctore, qui præeat, facile & vulgo peccatur; & in postrema præsertim parte multorum indignatio merito metuenda est: jam quidem nobis in hac parte cessandum judicavimus: consultius judicantes, Polonos per patriæ suæ decus obtestari, ut nobis in hac parte auxilio esse velint, & ut ea quæ desiderant, ipsi nobis submittant: ita enim & de publico & de patria sua bene mereri poterunt; & studium nostrum, politicarum rerum studiosos adjuvandi, magis magisque accendent. Bene vale.

INDI-

INDICVLVS

Capitulum quæ hoc commenta-
rio continentur.

I.

*Tanislai Krzistanowvic Iuris-
consulti Status Regni Polonia
compendiosa descriptio. Pag. I.*

II.

*Polonia descriptio Martini Cro-
meri. Pag. 32.*

III.

*Polonia Regni descriptio ex Thua-
ni Historiarum lib. LVI. 234.*

IV.

*De Valachia, ex Thuani Historia-
rum lib. LVIII. 254.*

V.

*De Lituanâ gentis origine & mo-
ribus, ex Alexandri Guagnini
Sauromatia Europæa. 256.*

* 3

VI. Qua-

VI.

*Quaedam ad Lithuaniam perti-
nentia, ex fragmentis Michalo-
nis Lituani.* 265

VII.

*De Ducatu Samogitia, ex Ale-
xandro Guagnino.* 274

VIII.

*Ioannis Lasicii Poloni de Diis Sa-
mogitarum caterorumque Sar-
matarum.* 291

IX.

*Articuli constitutionum bellica-
rum magni Ducatus Lituania
in comitiis generalibus consti-
tuti, à supremo & generali co-
piarum imperatore fortissimo
& heroi perpetua memoria di-
gnissimo, illustri D. Gregori
Chodkiewiczio Castellanò Vil-
nensi confirmati, & militibu
imperati.* 309

X. Pruj

X.

*russia cum suis Provinciis & ci-
uitatibus compendiosa descriptio,
ex Alexandro Guagnino. 318.*

XI.

*origo & Series Principum Teuto-
nici ordinis. 343.*

XII.

*ivonia descriptio. addita est quo-
que brevis narratio quomodo
hac regio in ius invictissimi Re-
gis Polonia. Sigismundi Augu-
sti &c., cesserit. 366.*

XIII.

*Joannis Boteri Polonia descri-
ptio. 402.*

XIV.

*De Novo in Polonia Rege eligendo,
Honorii dissertatio. 424.*

XV. Ioan-

XV.

*Ioannis Barclaii iudicium de P
lonia & ingeniis Polonorum*
436.

XVI.

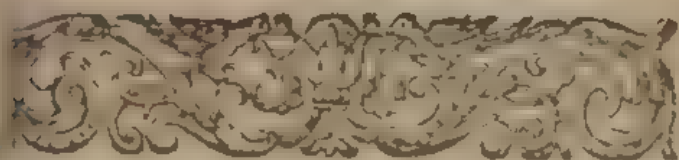
*Series ac ordo Principum & R
gum Polonia, ex Alstedii Chr
nologia.* 44

XVII.

*De Re nummaria Polonorum,
Historia Salomonis Neugeba
eri à Cadano.* 44

XVIII.

*De Vestigalibus Regis Polonia,
eodem Salomone Neugebauc*
445.

I.

TANISLAI KRZISTANOVVIC
Iuriconsulti

STATVS
REGNI POLONIÆ
COMPENDIOSA
DESCRPTIO.

Rex Poloniae.

À Rege, tanquam suo capite, totum negotium initium capiat, Rex Poloniae, provincias ditioni suæ subiectas, easque linguis scire omnes, vel dialectis, nonnullas diferentes, habet octo: Poloniam Majorem, & Minorem: Magnum Ducatum Lituaniæ, Ducatus item Russiæ, Prussiæ, Masloviæ, Samogitiæ, Pomeraniæ, Livoniæ. Ex his provincias habent nonnullæ Duces, Regi & regno Poloniae feudatarios, ut sunt in Prussia, Livonia & Pomerania.

Valachia quoque, sive Moldavia inferioris, quæ est Russiæ contemina.

A

Prin-

Princeps, Regem Poloniae, per multos
 annos fuit Feudatarius; cuius etiam
 homagii, Regibus & regno Poloniae
 saepius praestiti, extat in Statutis regni
 forma iuramenti. Invalescens postea
 mediis illius impotentia Princeps
 illi, sive, ut vocantur, Palatini, Turca-
 rum quoque Imperium comiter cole-
 re, & tributis annuis pacem redimere
 ceperunt; ita tamen, ut Poloniae quo-
 que regem maiestatem & fidem agno-
 scerent, ac mittendis etiam, saepe tem-
 poribus, honorariis, munera, & saepe
 paequis Thracicis generosis, bobus in-
 usum culinæ, vinis Creticis, & id genu-
 erant, & saepe illa iam proinde
 & addere & promittere Polono-
 & Turcas in pacem mutuam sancito,
 dicitur vero, caveatur, ne Provincia
 illam, tam ex parte Turcarum, tam
 ex parte, unquam, prater Poloniae regi-
 voluntatem committeret: utque is, qui
 eam obtineret, regi quoque Poloniae
 in hoc, Naper autem, a quo factum
 fuisse, mox, cum Tartarum Prin-
 cepse, eam Provinciam, contra pagam
 Tartaris inhabitandam concessisset, &
 Polonorum exercitu, opera Ioannis
 & in illi Cancellari Magni, & Gene-
 ralis exercituum regni, Tartaris ejectis:
 deditus in manibus eius ex illa ge-
 ni:

nis illis, jure regni Poloniae ac prae-rogativis nobilitatis ante donatus: itque eam nunc regi Poloniae juramento obstrictus pacate administrat.

Sunt & alii in regno, titulo Ducum & Archiepum insigniti: quorum cum reliquis regibus, & principibus suis Sacerdotum ac Nobiliumque ordini jure utuntur. Ordo etenim equestris, cum magnam sibi apud suos Praefectos & Rectorum suorum laudem, & merita, belicis artibus, ac fortitudine militari, ad eam cum Titulatis aequalitatem pervenit, ut a quo jure, & ad capeffendos honores, & ad liberam novi Regis electionem pertineat. Vnde tanta omnium & par libertas. Quamvis petunturque, vel aucto civitatis, prudentiae, vel a rebus comparanda, incertum, vel a virtute fortunarum adaecti, contra Occidentarium morem, non solum Magistram, Episcoporum, Sacerdotumque, & nobiles, verum etiam in praefatis, ac minorum, interiorumque nonnullorum praeteritum qui Magistratus gerunt, aut aliquo sunt in aula Regis numero, aut opifites, industria, conditione, gratiaeve populari valent, non solum se tradunt, aut a parentibus suis traduntur. Nec pudendum aut

A 2 dede-

dedecori affine est genus hoc minifterii, fed liberale & iocundabile: rara eft in eo viciliando, ita ut eum quis habeat in ministerio, cuius parentibus ipfe ferviet: benefticiaque habetur hæc iuventutis Languetis educandæ ratio, æqualitatem quandam etiam in æqualibus fortunis continens. Hinc fit, ut multos ex humili loco ac tenui fortuna, non modo ad mediocres, verum etiam ad fummos nonnunquam honores, ampliffimæque facultates, & opes, ipsorum virtus, Horumque benefticia, provehant.

Provinciarum Polonia divifio.

PROVINCIAE omnes dividuntur in Diaeces & Palatinatus. Hi in Castellatus, five Diaectus. Qui item subdividuntur in Capitaneatus, five Praefecturas, earque duplices: cum iurisdictione videntur, & sine iurisdictione, quæ funt bona regia, five patrimonium Principis. In bona deinde hæreditaria Ecclesiæ, Domnicum ac Nobilium.

Diaeces.

Diaeces latius se extendunt nonnullæ, quam ut uno Palatinatu comprehendantur. Cracoviensis namque (Archiepiscopatus quondam) tres Pala-

DESCRIPTIO.

Palatinatus suo continet ambitu. Cracovientem, Sendomirientem, & Lublinenem. Vilnensis totius Magni Ducatus Lituaniæ finibus, licet admodum amplis, terminatur. Samogitia itidem (Regnum olim) unicum habet Episcopum. & sic quædam aliæ.

Dioeceses in regno Poloniæ numerantur in universum sedecim, duæ quidem Archiepiscopales, reliquæ Episcopales, hoc ordine.

Archiepiscopales.

Gnesnensis.

Leopoliensis.

Episcopales.

Cracoviensis.

Cuiaviensis.

Vilnensis.

Posnaniensis.

Plocensis.

Varmiensis.

Luceoriensis.

Præmissiensis.

Samogitiæ.

Culmenfis.

Chelmenfis.

Kioviensis.

Cameneccensis.

Vendenfis.

Gnesnensis Sedis Archiepiscopus, est
Legatus natus, regni Primas, ac primus

A ;

Prin-

Princeps. Hic non solum jurisdictionem habet in universum in regno Clerum, ac primum in ordine senatorio locum: verum etiam summam in consiliis auctoritatem: & qui interregni temporibus adores Regni ad omnia necessaria ad Rempublicam pertinentibus convocat, legationes externas audit, diem & locum electioni novi Regis indicit: eundem electum nominat, & promulgat, ac postea in solemnibus coronationis Comitibus, Cracoviae celebrari solitis, diademate capite insignitum coronat. Metropolitani & Archiepiscopi Archiepiscopus secundum locum in Senatu obtinet. Iamque patitur deinceps declarato Episcopi, qui in ordine senatorio omnes seculares præcedunt. Ea namque sunt, cum Rex in senatu, ut statim à receptione reddere Christianæ, Catholicæ, orthodoxæ, Romanæ, redacto regni sui ad imitationem aliarum, quæ hactenus in Provinciis regnant, regibus, omnia iura imperii habeant, quod Ecclesiarum antistites primum debent per se in Senatu Regni obtinere. Eundem locum præcedunt Ecclesias illorum curæ subjectas, atque adeo universam Clerum, cum illis donavere immunitatibus: quibus etiam nunc gau-

ad idem, aut origines communes
illo, emolumento, adjumento, addo
& ornameto.

Palatinatus.

[P]alatinatus (ut à Diocessibus ad eos
transeamus) omnes certos habent
mites & disterminia. Proprie autem
Palatinatus sunt Ducatus, five species
amplitudinem territorii caputque five
Nobilitatem in quolibet Palatinatu
ad gentem. Ex ea namque, cum sit nu-
merosa, quia temper haberi poterit na-
turali ad hostes propulandos, et etiam
laesendos bello. Proinde Palatinus
quidam, est Princeps creatus, prae-
sarius in ordine secularium Senator, &
Dux exercitus sui Palatinatus. Sed prae-
ter munus senatorium, non exercet
suum militiae officium, nisi tempore
generalis ex universo regno expeditionis.
Ad quam non recurritur nisi in-
graente aliqua hostis potentissimi vi.
Pacis tempore habet jus in suo Palati-
natu, conventus Nobilitatis institue-
rentque & judiciis praesidere precia re-
bus venalibus, praeter tempus comitio-
rum & belli, imponere: ponderum &
mensurarum curam gerere. Iudiciorum
quoque Iudicia ad Palatinum perti-
nent. Sunt Palatini in toto regno Po-

S P O L O N I A E
lonia Magnaeque Ducatu Lituanæ
xxxiv. Cum quibus nonnulli, quorum
locum in Senatu, Castellani & unius
Capitaneus, prerogativa quadam i-
tuntur: & inter eos Castellanus Craco-
viensis, ex quodam singulari privile-
gio omnes secularis ordinis Senatores
præcedit. Hic autem ordo servatur.

Castellanus

Cracoviensis.

Palatinus

Cracoviensis.

Posnaniensis.

Vilnensis.

Sendomiriensis.

Castellanus

Vilnensis.

Palatini

Calisiensis.

Trocensis.

Stradiensis.

Castellanus

Trocensis.

Palatinus

Lenciciæ.

Capitaneus

Samogitiæ.

Palatini

Brestensis.

Kioviensis.

Inoulodilaniensis.

Rusiæ.

Russiæ.
 Volhiniæ.
 Podoliæ.
 Smolcensis.
 Lublinensis.
 Polocensis.
 Belzensis.
 Novogrodenfis.
 Plocensis.
 Vitebscensis.
 Massoviæ.
 Podlachiæ.
 Ravensis.
 Bresciensis.
 Culmenfis.
 Miculaviensis.
 Mariæburgensis.
 Brastlaviensis.
 Pomeraniæ.
 Minscensis.
 Vendensis.
 Derpatensis.
 Parnaviensis:

Castellanatus.

SEquuntur Castellanus: Illi sunt Distriktus, Territoria, sive partes Palatinatus cuiusque; qui etiam certis circumscripti sunt limitibus; uti quoque bona Regia à bonis Ecclesiæ, Dominorum ac Nobilium, hæreditariis ibidem

A s existen-

existentibus, discreta. Sunt autem in Palatinis, alii quidam Palatini, bini minimum Castellanus Castellanus vero ad munus Senatorium, et omnes funguntur et tunc vires in exercitu sui Palatini, illiusque locopræfati sui quique distinctus Nobilitati, hoc eadem in generalia ad bellum expeditione. Nullam præterea Iurisdictionem extra bellum negotium in territorio, quamvis senatoria dignitate gaudeat, exercet. Castellani in regno sunt numero L X X X I I I, duplicis tamen ordinis: Quidam vocantur maiores: quidam minores. Maiores sunt XXXI.

Posnaniensis.
 Sendomiriensis.
 Calisiensis.
 VVoïinicensis.
 Gnesnensis.
 Siradiensis.
 Lenciciæ.
 Samogitiæ.
 Brestensis.
 Kioviensis.
 Inoulodislaviensis.
 Leopoliensis.
 Volchinie.
 Camenecensis.
 Smoltsensis.

Lubli.

DESCRIPTION. II

Lublinensis.
Polocensis.
Belzenſis.
Novogrodenſis.
Plocenſis.
Vitebſcenſis.
Cernenſis.
Podlachizæ.
Ravenſis.
Brefciēſis.
Culmenſis.
Mieſlavienſis.
Elbingenſis.
Braſſaviēſis.
Gedanenſis.
Miñſcenſis.

Illi propterea dicuntur majores, quia
um cæteris Senatoribus, tam Eccle-
ſiaſticis, quam ſecularibus, ad omnia
etiam ſecretiſſima conſilia admittun-
tur. Minores ſunt LII.

Sandecenſis.
Medirecenſis.
VViſlicenſis.
Biecenſis.
Rogoſnenſis.
Radomiēſis.
Zavvichoſtenſis.
Lendenſis.
Sremenſis.
Zarnoviēſis.

Mile-

Malogostensis.
Vielunensis.
Przemisliensis.
Haliciensis.
Sanocensis.
Chelmenensis.
Dobrinensis.
Polanecensis.
Premetensis.
Crivinenensis.
Czechoviensis.
Naclensis.
Rolpieriensis.
Biechoviensis.
Bidgostiensis.
Breslinensis.
Krusvicensis.
Osvviecimensis.
Camenensis.
Spicimirienensis.
Inovvlodenensis.
Kovalienensis.
Santocensis.
Sochacoviensis.
VVarsoviensis.
Gostinensis.
VVisnensis.
Raciasensis.
Siepreensis.
VVsogrodensis.
Ripinensis.

Zakre-

Zakroëimensis.

Cziechanoviensis.

Livensis.

Slonscensis.

Lubacoviensis.

Conariensis, terræ Siradien-
sis.

Conariensis, terræ Lenciciæ.

Conariensis, terræ Cuiaviæ.

VVendensis.

Derpatensis.

Pernaviensis.

Minores vero vocantur ideo, qui etiamfi cum cæteris supradictis Senatoribus regni, Senatorum privilegiis in reliquis gaudeant, & sint vere Senatores: a secretioribus tamen consiliis nonnunquam excluduntur.

Et hi sunt triplicis ordinis Senatores regni: Episcopi cum duobus Archiepiscopis, Palatini, & Castellani. Sequuntur officiales regni.

Officiales Regni.

H sunt duplicis ordinis: Quidam sunt ordinis Senatorii, qui cum prædictis Senatoribus iisdem prærogativis utuntur: Quidam sunt extra ordinem Senatorium. Ordinis Senatorii sunt x.

Marschalcus regni supremus.

Mar-

Marschalcus supremus M. Duc. L
manix.

Cancellarius regni.

Cancellarius M. D. Lit.

Vicecancellarius regni.

Vicecancellarius M. D. Lit.

Thesaurarius regni.

Thesaurarius M. D. Lit.

Marschalcus curix regni.

Marschalcus curix M. D. Lit.

Marschalcus est Magister Aulae re
gix, & administer consilii publici: pe
nes quem jus est, convocandi Sena
tum, jussu Regis, vel Primatis: præstan
di silentium & audientiam: faciendi
petiti, & in Consilio, decernenda sen
tentia: Legatorum, & aliorum adventantes
recipiendi, & quæ de rebus publicis
providendi: ejiciendi è consilio eos, qui
ad id non pertinent, & præsentant audi de
creta Regis, in causis in iudicio, & utitur
supplicibus, & respondendo, præstan
di ad populum Senatusconsulta: mo
dum, & locum, & personam, & quæ illu
satione, & quædam: comparandi motus
in iudicio, & in rebus publicis, non
modo circa Senatum, & in publico,
sed etiam in privatis: Regis conaculis
& habitaculis: animadvertendi in deli
ctis, & in loco, & in rebus publicis, sive
legum, & regum, vel senatorum, admit
tuntur. :

antur. Denique in Comitibus, & in concilio regio, diversoria distribuendi: imponendi rebus venalibus pretia. Marschalci etiam est, in aulicum Regis miratum & administratos mensæ re-æ, aliorumque munerum aulicorum, profanos duntaxat intelligo) iurisdicio, censura & animadversio, ne velum negligent officium, vel contra eorum aliquid committant. In publicis conventibus, & Regi, in publicum prodeunti, præfert erectum scutum ligneum, seu baculum. Hæc eadem privilegia habent Marschalci curiæ in absentia Supremorum.

Cancellarius, Vicecancellarius, tam æqui, quam M. D. Lit., nominibus & deo distincti: potestate & munere exornati. Diplomatum, edictis, mandatis, capitulis, & aliis scripturis regis componendis, atque signandis, quæ per id eum mittuntur, accipiendis & legendis præstant. Itaque in potestate sua habent signa Regia. Cancellarius quidem majus; Vicecancellarius minus. Auctoritas eorum eousque patet, ut multa inconvulso rege signare, quæ vero contra leges esse videntur, iubenti non negare possint. Dant etiam responsa regio nomine: & quibus de rebus consilium haberi debet, in senatu proponunt.

ponunt. Denique senatus consulta,
 giaeque & comitiaria placita ac decre-
 litensis mandant, & in publicum
 dunt. Sunt etiam cognitores privarum
 querimoniarum, & provocat-
 num ab Urbanis & Opidanis, Præ-
 torumque iudicis, ad regium tribu-
 nal de clatarum. Secretariis, scrib-
 sacerdotibus, concionatoribus & ca-
 toribus aulicis, ceremoniisque cir-
 regem ecclesiasticis, is præsertim qui
 de sacro ordine, moderatur. Lege-
 nim, alterum ex his sacri, alterum pr-
 fani ordinis esse oportet. Unde consi-
 tudine longa introductum, ut Vic-
 cancellarius, mortuo Cancellario, pr-
 pter loci & sententiæ dicendæ præ-
 gativam succedat. Quare huic dignit-
 ti, **viri doctrina insignes, & in reg-**
 negotiis optime versati, semper sele-
 deputari: qui prudenter, quid fieri, v-
 concedi possit, quid item non, Rege-
 cum sine Maestrate debita dignitat-
 in eriment. Nec debet quinquam es-
 stimare, officium hoc simile esse ser-
 barum muneri, quod antiquitus v-
 fuisse, docuit Reverendus admodu-
 pater Nicolaus Seranus e societate le-
 SS. Theologiæ Doctor; suarum Mi-
 guntiacarum rerum lib. 1. cap. 29. u-
 demonstravit docte, illud Officiu

aus in dignitatis honorem transf-
ille.

Thesaurarius, ipso nomine indicat
officium suum. Est enim promus &
condus thesauri Regis: symbolorum
et insignium Regni, quæ sunt, coro-
na pomum, sceptrum, & gladius su-
pellestilis, & reddituum regionum scri-
pturarumque, & monumentorum
publicorum, actor: & moderator quo-
rumvis questorum, curatorum, atque
dispensatorum Regis: & rationum
reddendarum exactor: monetariæ of-
ficinæ magister: stipendiorum, tam
militarium, quam aulicorum solutor.
Reddendæ rationi Regi obnoxius.

Atque hic addendum necessario, Of-
ficiales istos ordinis Senatorii, etsi vi-
deri loco esse postremo inter Senato-
res: auctoritatem tamen habere eos
maximam: & quorum cuique ad pri-
mas in regno dignitates, ipso jure pa-
tet aditus. Nam cum hi exsequantur
quicquid in Senatu unquam conclu-
sum fuerit: uti sufficientiam quisque
suam testatam facere, imo & diligen-
tiam, in negotiis expediendis satagit:
ita pro magis commendato & bene
merito habetur.

B

Cffi-

Officiales ordinis non Senatorii.

Officiales extra ordinem Senatorium dividuntur rursus in tres classes: vel enim sunt totius regni & M. D. Lit., vel sunt aulae Regiae, vel Districtuum. Totius regni seu Generalis sunt hi:

Exercituum regni Generalis.

Exercituum M. D. Lit.

Exercituum regni Campestris.

Exercituum M. D. Lit. Campestris. 2.

Militiae aulae Praefectus.

Secretarius major regni spiritualis. 1.

Referendarius regni spiritualis.

Referendarius M. D. Lit. spiritualis

Referendarius regni secularis.

Referendarius M. D. Lit. secularis.

Pocillatores utriusque gentis duo.

Dapum incisores duo.

Gladiferi etiam duo.

Thesaurarius curiae regni.

Thesaurarius M. D. Lit. curiae.

Thesaurarius Prussiae.

Assessores judiciorum curiae.

Notarius causarum curiae.

Notarius Cancellariae M. D. Lit.

Regentes Regni Cancellariae.

Instigatores causarum fisci.

Notarii campestres.

Excubitorium contra Tartaros praefectus.

Telo-

Teloniorum, fodinarum argenti,
plumbi, salis, præfecti.

Pecuniæ cudendæ præfectus. &

Præfectus sylvarum.

circa hos Officiales hoc observandum.
tenim ordinis Senatorii officiales,
i primas dignitates: ita hisce ad ordi-
em senatorium major patet aditus:
recipue, vero Secretario majori, Refe-
ntariis. Censentur Namque de Rege
Republica esse præ reliquis bene me-
iti: & qui ob usum rerum, & facultas
an plures, dignitatem Senatoriam
eri commodius possunt.

Exercituum regni Generalis & M.D.
ic. est Dux & moderator belli secun-
um Regem, & vicarius Regis. Ducit
exercitum: capit locum castrametis in-
ruit: dat signum pugnae & receptus:
ommeatus & annonæ curam in bello
erit: precia rebus venalibus imponit,
onderibusque & mensuris earum
modum statuit: in delinquentes ani-
advertisit: & ut paucis reliqua com-
rehendam, in exercitu, & tempore
cili indieti, uterque auctoritate regia
tenipotentem utitur. Hoc etiam usi-
atum in hac dignitate conferenda,
ued ferme semper demandatur ali-
abus ex ordine Senatorio, qui magis
abentur apti. Idcirco non est, quod mir-

retur quilibet, tam amplas dignitates, & quantum maximus in regno loniæ usus, in senatu non censeretur. natoribus namque conferuntur: etiam dignitas senatoria conferuntur, si quis ex privatis tanto munus existimatur idoneus esse.

Campestris Dux exercituum tam regni quam M.D. Lit., & Vicarius generalis Dux a Rege datus. Icculrum potissimum explorationum curam gerit, mercenariis militibus, præsertim absente, præest, totalemque jurisdictionem in exercitu eodem tempore exercet.

Militiæ Aulicæ Præfectus, est præfector militum, qui ad custodiam palatii, præsertim regis, in castris ordinatur, exercetque in eis jurisdictionem secundum Regem, plenariam. Dux autem eius potestas, quocunque Remanet in castris.

Secretarius major regni, absentium Cancellarie præsertim vicem suppedit in aula & comitatu Regis: nec tam ut illi, gestat signum regium, sed quicquid opus est, petito ab illo annulo signatorio, tam diplomata publicam Apud ipsos ipso præsertim signum habet hoc secundum Cancellarii prærogativam ante omnes, capessit honor

DESCRIPTION. 27

maiores Episcopales, qui vacaverint. habet & locum honoratiorem inter ceteros Officiales, tam aulae, quam marum, seu districtuum.

Referendarii utriusque gentis & ornis, sunt supplicum libellorum Magistri & querimoniis hominum auiliens, Cancellariaeque, ut verbo legis utantur, referendis praesunt. Quin etiam a litibus urbanis disceptandis, eidem Cancellariae praesto sunt: ejusque peritissu exponunt Regi cum consilio causas & controversias litigantium: habentque locum in judicis Regis, extra comitiorum tempus celebrari solitis, sententiae ferendae.

Pocillatores, utriusque gentis duo, ipso nomine indicant officia sua: quibus adungere licet dapum, incitatores.

Gladiferi in pompa publica Regi praeferebant ense.

Thesaurarius curiae regni & M. D. lit., supremi Thesaurarii regni abiensis vice gerit, adhibeturque aliquando & a praesente, ad pleraque omnia, quae plurimum concernunt.

Thesaurarius Praefectus est, qui pecuniam omnem, & rationes a Praefectis & ministris bonorum Regis & proventuum, atque etiam tributorum publicorum exigit: & vel ipse adven-

B 3 sent,

strat, vel Thesaurario regni tradit.
 fessores judiciorum curiæ, sunt ple.
 Officiales, qui in aula regis præsent
 sunt apert. applicum h. chorum
 gistri, sive Referendarii, Vicecance
 rius, & nonnulli ex Secretariis.

Notarii curiæ, tam regni, quam m
 D.Lit. nomine declarant munus suu.

Regentes Cancellariæ sunt illi, d
 Notariis curiæ cum potestate præsus:

Intigator causarum fidei est qui l
 na jure caduco ad Regem & fiscu
 cus devoluta, judicia a possidentib
 repetit, & fisco vendicat: sive illa
 vium, sive externorum, sive nobiliu
 per confirmationem Regi competen
 fuerint.

Notarius Campestris, est mercen
 riorum militum conscriptor: & st
 pendiorum solutor.

Præfectus excubiarum contra Ta
 taros, qui in finibus regni, versus Sc
 etas assiduas gent excubias, ne inop
 nas excursions in regnum faciant: t
 neturque s. semper tempeltive Gene
 ralem exercituum præmonere, ut ma
 ture hosti cum exercitu occurratur.

Præfecti teloniorum sunt; qui tra
 buta & vestigalia regni exigunt, ec
 rumque rationes Regi competens
 tempore reddunt.

Præ

Præfecti fodinarum argenti, plum-
bi, salis, curam gerunt horum metal-
lorum: iurati nemque exerceant in
operarios: rationibus reddendis Regi
obnoxii.

Præfecti pecuniæ cudendæ sunt po-
tissimum Teneaurarum ad quorum offi-
cium pertinet, ut proba & iusti valoris
moneta in regno cudatur.

Præfecti sylvarum sunt, qui in sylvis,
in quibus Rex solet venationibus ali-
quando indulgere, prohibent, ne qui-
vis promiscue venetur:

Officiales Aula regis.

Camerarius supremus.

Pocillatores.

Incitatores Dapum.

Vexilliferi.

Stabuli Præfecti.

Culinæ Præfecti.

Curruum Præfecti.

Camerarii, vulgo lacustratores.

Pincerna.

Subdapifer.

Stabuli Vicepræfectus.

Venator primarius.

Aulici, quorum magnus nu-
merus.

Secretarii.

Salariati.

B 4

Pueri

Pueri Regii.
 Cubicularii.
 Notarius thesauri major.
 Stipatores.
 Doctores Medici.
 Capellani.
 Notarii thesauri.
 Musici.
 Ostiarii.
 Satellites.
 Hospitiorum distributor.
 Curruum vicepraefectus.
 Dispensator.
 Vini distributor.
 Tibicines.
 Tympanistæ.
 Equisones.
 Argenti custodes.
 Culinæ familia.
 Artifices omnis generis.
 Artifices Stabuli famuli.
 Artifices & famuli curruum.
 Venatores & aucupes.
 Apparitores.

Horum Officiorum munera ex ipsis
 nominibus nota esse possunt: sunt ta-
 men plerique, qui peculiare quid ha-
 bent quorum officia pariter adnotabo.

Camerarius supremus præest cu-
 biculo, Lectistratoribus & cubicula-
 riis regis, adveniensque ut omnia pro
 digni-

gnitate Regis administrantur.

Subdapifer curat, ordine fercula
gentis regis adferri, præcedens cum
septro seu baculo dapiferum.

Aulici, quorum magnus est nume-
us, sunt primarii ex Nobilibus constitu-
ti, equis stipendia merentes, præsi-
ui honorisque regii causa. quem eque-
stem seu curulem equestres fere co-
nitantur. Qui equitatus numerosus
est, atque splendidus: huic Marschalci
moderantur, & delinquentes omnes
puniunt. Sunt etiam quidam aulici,
qui non habent necesse equos alere:
hi prodeuntem in publicum Regem
pedestres deducunt; quanquam in so-
lemnibus pompis non inusitatum est,
ut equites quoque equestrem Regem
antecedant.

Secretarii, quamvis nullum peculia-
re certumque munus attributum ha-
beant, ad nutum tamen Regis præsto
sunt, in obeundis ejus nomine lega-
tionibus, inscriptionibus, & lectioni-
bus publicarum ac regiarum scriptura-
rum: in acciendis & deducendis ad
Regem vel in senatum Illustrius ho-
spitibus & Legatis Principum: in ex-
quirendis & referendis sententiis, æ-
grotorum, & à consilio absentium pri-
mariorum senatorum: in recognoscen-

B 5 dis

dis pro Rege locis & factis, & cau-
 controversis, regionum præsertim h-
 minum & administratorum, inter ipse
 vel cum magistratibus suis: & si qui
 sunt alii, hereditaria, & cum dignitate
 conjuncta ministeria.

Salariati, sunt Concionatores, se-
 vitores interioris cubiculi, & simili-
 quibus certa stipendia, & certa numero
 numerari solet.

Iuveni regis & Cubicularii præst-
 sunt ad præparanda de more regia minis-
 teria. Cubiculariorum tamen pec-
 liaris usus est in acciendis in Senatur
 & ad Regem Conſiliatis, & deſerer-
 dis quoquo verius literis, mandatis
 edictisque regis. Quam ad rem ex-
 datim, & vicatim, illis mandato regi
 equi subministrantur.

Officiales Districtuum.

Officiales Districtuum possunt
 commodè dividi in duas classes
 ut quidam sint Officiales terrestres
 quidam Officiales castrenses.

Terrestres Officiales sunt:

Succamerarius.

Vexillifer.

Iudex.

Dapifer.

Podil-

Pocillator.

Venator.

Subjudex.

Pincerna.

Subdapifer.

Notarius.

Gladifer.

Quæstor.

Tribunus.

Succamerarius est. qui regendis finibus agrorum, ac bonorū terrestrium, tam ad Regem, quam ad Nobilitatem, capitula, cives, pertinentium, præest. Quiguratus oportet ut sit: habetque is ad id munus obeundum Vicarios, qui Camerarii vocantur: eosque sibi legit arbitrata suo ex Equestri ordine ejusdem territorii, & jurejurando adigit, mutatque quoties vult.

Judex terrestris, causis & controversiis privatis, Nobilitatis, disceptandis & judicandis cum Subjudice præsidet; qui est ejus socius, non vicarius, loco tamen interior: quibus adjungitur Notarius seu Actuarius judicii, qui habet quoque in illis judiciis jus dicendæ sententiæ.

Quæstor est exactor contributionum publicarum in certo territorio, obnoxius rationibus reddendis.

Tribunus custos est Aræ, in suo quis-

quique territorio, da ante bello :
eamque causam vacationem habet
militiæ.

Cæterorum Officialium ministe-
ex nominibus nota sunt.

Officiales Castrenses.

Capitanei cum iurisdictione.

Capitanei sine iurisdictione.

Burggravii.

Vicecapitanei.

Iudices.

Notarii.

Capitanei cum iurisdictione su-
prædicti arcium & civitatum reg-
rum, qui vocantur brachium rega-
Isti iudicia exercent, querelarum quæ-
dem nomine appellata, utpote quæ
fiunt in causis levioribus, singulis du-
bus ordinariæ septimanis. Castren-
vero, ubi videlicet disceptatur de cau-
gravioribus, singulis sex septiman-
nisi quid obstat. Habent hi Vicecapit-
neos, Iudices, Notarios : imo & fan-
liam numerosiore, & peditum, &
prohibendam, ne cuiquam vis infer-
tur, vel insolentiores contra leges p-
tæ delinquant impune. Habent it-
que iurisdictionem coercionemque
late patentem, non modo in agrestibus
& opidanos; verum etiam in Eques-
ordina

linis homines. Præterea omnium
 rerum judicium, ecclesiasticorum
 extra, ac profanorum, sententias exe-
 cutioni mandare possunt, si executo-
 res vel nolint, vel non proficiant. Ce-
 runt etiam curam commodorum &
 reddituum regis, qui ex re familiari ac
 pensionibus opidanorum proveniunt.
 Qui tamen redditus, quarta detracta,
 illis ob merita eximia donantur. Illis
 nam inter reliquos officiales cujus-
 que ordinis, major patet ad ordi-
 nem senatorium capellendum aditus.
 Capitanei sine jurisdictione sunt qui
 vulgo tenutarii bonorum regalium
 occupantur. Hi nulla judicia exer-
 cent: inolentias tamen leviores coër-
 cendi jus quandoque habent.

Burggravi sunt custodes arcium,
 qui pacis juxta ac belli tempore, no-
 turnas, atque etiam, quando opus
 est, diurnas excubias, per se vel suos
 ministros servant, Capitanei aucto-
 ritati subiecti.

Sequuntur nobiles, barones, comi-
 tes, duces, possessiones ibidem habentes
 suas, & hæreditates: Turn & Eccle-
 siarum, sive Cathedralium & Colle-
 giatarum Capitulares; sive Parochia-
 rum ac aliarum quarumvis Rectores:
 Ut omittam civitates, opida, villas,
 arces:

arces: denique & mercatores, artifices
& id genus plebem.

Iam ex his nobilibus, baronibus, &
reliquis assumuntur ad dignitates se-
natorias, solius arbitrio Regis. Inter
vero opera, cuius vel quorumvisum
fuerit, utitur Rex in legationibus, &
commissionibus, in finibus regendis
in exercitiis, in publicis exa-
ctionibus, in militia, & id genus ma-
nibus publicis.

Sed & ipsimet de medio sui, per ele-
ctionem & aliusmodi, ut a suis ido-
neis quandoque ablegant cum pote-
state Nunciorum terrestrium ad Comi-
tata, & per hanc namque quam nunc
tunt ad Regem de his necessitatibus a-
cturi: aliquando deputant Iudices ad
Tribunal Regium. Quod cum sit ultima
instancia, provocatio ab eo non datur.
Et si ex paritate sententiarum contra ali-
quam rem mittatur ad Comitum Regem & Se-
natui discutienda, & decidenda. Cum
enim Rex causas & actiones Nobilium
per appellationes ad iudicium suum
devolutas, e. g. pro ob occupationes,
que illi tempore maxime, non usque-
quaque potest, committit, nonnulli esse
volentes iustitiæ & rebus suis: eam ju-
dicatorum formam adire videntur, deq.
indulgentia principis confirmationem
ejus-

Idem obtinuerunt. Non tamen Rex
n vacat à jure dicuado: civitatum
quodammodo enim quæ pace mun-
J: Saxonico, causæ agitantur in cu-
i. Causæ item Fiscæ ad judicium eius
tinent regni, & quædam aliæ. Cri-
iminalium vero inter Nobiles causa-
Jm, ipse est unicus cum Senatu lu-
x. In ejus namque manu fideli ho-
pres omnium positi & pœnæ.

Illud propter libertatis habent præ-
puum, quod una cum DD. Senatori-
is ad electionem novi Regis perti-
ant, non solum de scientia, post obitum
Regis, præle matricula, quæ succedere
debeat, quis enim invitis illis regni
Jbi habenas sumeret?) verum etiam
Jm Princeps legitimus successor, se-
ndum leges regni, in Regem debet
Jgi. Hic etenim, licet succedat sem-
is, præcedit tamen facta in personam
sua electio. Neque hoc imminuit
idquam de majestate tanti Regis,
in & deo præcipua orbis Christiani
Jpit, & ad rationem constituentur in
Imperio quisque suo, per modum vi-
Jlet electionis: atque si tamen idem
is in suos, quod & cuique Principi
Jreditario itidem in proprios. Fa-
tant denam cum debito in reges ad
ultu, observantia, & subjectionis re-
Jtia.

stificatione, animis nimirum propriis, & volentibus: nec unquam committunt, quin hoc eligatur, cui ipso jure debeatur successio. Non tamen eodem modum negligunt, ne tantam libertatem ire perditum videantur: cum tamen pro eo maiorem in populum benevolentiam hac se ratione magis promereri ac retinere existimant; & necitate quadam Principem suum obstringere, quo filium, quem sibi designatum velit successorem, literis, rerum usu, externique virtutibus, inprimis vero pietate sedulo curet imbuendum. ab his namque omnibus instructum cum esse oportet, qui tam amplis, lege lateque patentibus, tum in potentissimorum hostium sitis ignis, imperaturus unquam est, & beneas eorum moderaturus.

II.

P O L O N I Æ

MARTINI CROMER

LIBER PRIOR.

De situ Polonia & gente Polona.

N iis libris, quos triginta: origine & rebus gestis Polonorum conscripsimus, ostendimus, Polonos gentem &

Slavos.

vicam & Sarmaticam : Quæ quom-
am tempore è Sarmatia progressa,
anunio Vistula flumine, in his Ger-
anicis locis, quæ prius Venedi & Van-
di tenuerant, confederit, finesque do-
minii & imperii sui verius occasum
septentrionem longe lateque pro-
tulerit, ita, ut à Sarmaticis montibus,
septentrionem quidem secundum
tramque fere ejus fluminis ripam, in
occidentem vero secundum dorsum Her-
manicæ sylvæ, quo Boemia clauditur, at-
que inde porro secundum Albim flu-
vium, ad eius ipsius, atque adeo usque
ad Viungis seu Vesperæ ostia, & sinum
Venedicum sive Balticum, quicquid
territorum est, ejus gentis ditione tene-
retur. Ac universe quidem eos popu-
los Slavos seu Slavinos sese dicere: A
vicinis vero cum Venedos seu Vinidas,
cum Vandalos etiam, eorum, qui prius
in loca incoluerant, populorum no-
minibus appellatos esse: peculiariter
vero, eos, qui verius occasum Germa-
nicæ erant viciniore, partim Sorabos,
partim Obotritos, Lutitios, sive Luzi-
tes, Vinulos, Ranos, Vilzos, Rugios,
Meralabos, Retarios, Licicavicos, He-
voldos, Vulvinos etiam, quod nomen
cum Polonorum nomine cognationem
habet, dictos esse. Quos omnes Slavici
C natio-

nationis atque linguæ fuiffe, & partim domesticis ſatraparum ac ducum ditionibus & partim armis in finitimorum Saxonum & Germanorum ditionem nomenque potius tranſiſſe, memoriæ proditum eſt. Inſonorum autem nomen vernaculum an commune fuerit horum omnium, an peculiare uni, cui ut ſam populo vetuſtumne, an recentius, non liquet. Ante ſeptingentos quidem annos, ſicquam in annalibus ullis externis id invenio: Nec unum eius etymon memoratur, quemadmodum alibi oſtendimus. Nonnulli enim à Lecho ſeu Lecho duce, Polachos, quaſi poſteritate Lachi, dictos eſſe: Alii vero à campeſtibus planiciis, quam incolunt, vel à venatibus, quibus impenſius delectantur. Polacos & Polanos, mutataque littera Polonos, & ab iis regionem Poloniam appellari volunt. Ejus autem non iidem ſemper fines fuere. Nam Ruſſiæ permagnam partem cum Eſthonia ſubactam, & Pruſſiæ nonnulla & Poleſſenſem tractum barbaris Iazygibus ſive Iazyngis ademptum quodam tempore, Poloni ſuo adjecerunt imperio. Præter illa autem dudum memoratorum à me populorum occidentaliſimum detrimenta, poſteriori tempore

Sile

DESCRIPTION.

Allesia fere omnis Poloniæ, & Pomeraniæ Ca-
pit, & Pomeraniæ Ca-
pit magna pars detracta est. Pomerania
& Ruthenia Polonica, & Volynia,
Volynia, & Polellensis tractus. Cul-
lensis quoque ac Dobrinum, & Ma-
via fere. Sed hæ provincie his duo-
us non amplius seculis recuperatæ
sunt: Recuperata est etiam nonnulla
in Suecia & Caribie, Pomeraniæ
ea quæ a nunc Prussia continetur.
Isti tamen Lithuani secuti, & fere
revertite huiusmodi Poloni, & Polellensem
tractum fere omnem, & Voly-
niam, & magnam partem finitimæ ei-
us, & Pomeraniæ, & Caribie, & Suecia
etiam, & Rutheniam, & Volyniam,
omnes, ad se revocant, & prout
modum, & loco ex-
tremum. Sed i-
populi nuper adeo, extremo regni Sa-
lomonis, & Anguli tempore, cum hoc
populo ad finem per hanc, & ad
his Lithuanis, ultro in us & ditionem
Polonorum æquo fœdere prorsus ve-
nerunt. Quin & Lithuani ipsi, exem-
lum secuti, sese cum Polonis, renova-
o & ampliato antiquo fœdere, con-
iungere. Instituta tamen sua, & magi-
stratus, & jurisdictionem peculiarem
retinere. Cæterum nos quemadmo-
dum illa, & prout reserata Polonæ de-

C 1

trimenta in hac descriptione præter
 vimus, ita modo commemoratas a
 cellones cujuspiani alius operi refe
 rantur. Jam distenti studiis & o
 cupationibus. Nec Livoniam atting
 mus, cujus à vicinis principibus misce
 discerptæ, maxima pars ante paucul
 annos in ditionem ejusdem regis ve
 nit. Ne Prussiam quidem ducalem ex
 cepto describemus. Licet enim ea just
 anis repressâ ac domita, ex fæde
 majestatem regis Poloniâ centum an
 nulis comiter agnoscat neq. li
 guam tamen, neque instituta & leg
 Polonorum accepit. Sed deietis per
 pincis Prulis, à Germanici sanguin
 hominibus habitatur, & regitur ea p
 re excepta, quæ finitima est Masoviæ.
 Quæ à Polonis colitur antiquitus, &
 Polonici fere juris olim fuit. Nec cit
 rioris autem Pomeraniæ partem eam
 in qua est oppidû Lemburgum, & a
 Bythovia, complectemur, proptere
 quod ea beneficio regum superiorum
 in jus ducum ulterioris Pomerani
 transiit. Quo nomine sunt tamen,
 si beneficiarii regis Poloni, jurantq.
 rati solenni in vestra eius, quem adha
 cum & dux in Prussia, & ante eum, ne
 fra memoria creatum, Magistri cui
 primævas ordinis Crucigerorum, &

Tei

multaniceum Sanctæ Mariæ nomen, cum ejus provinciæ dominarentur, jurabant. Valachiam quoque præmittimus: quæ tunc & ipsa intra hos ducentos annos in clientela regum Polonorum, sed suis legibus sua lingua, &que duobus utens, qui Voievode seu Palatini dicuntur. Qui duo priorem fuisse, Transalpinensis, & Moldavicus: quorum hic à nostris palatinarum Valachiæ Palatinus dicitur: ille vero Multanicus. Verum existit etiam tertius Bellarabicus ad potius maximum, divisio inter fratres principum Moldavico. Ac Bellarabia quidem ampridem subacta est à Turcis: Reliquarum autem duarum Palatini & ipsam dediti sunt ejusdem gentis, perorum, avorum, & proavorum nostrorum memoria in verba regum Polonorum, nonnunquam Ungaricorum quoque, & ipsi jurare soliti.

Polonia fines & ambitus.

Nunc igitur Polonia, quæ quidem quono regno & jure cōtinetur, quatenus ea nobis describitur, secundum longitudinem terræ habitabilis, è sententia geographorum, & imprimis secundum delineationem amici mei Venceslai Grodecii à tricesimo octavo gradu a l

quinquagesimum secundum vel tertium (incerti sunt enim in illa solitudine Scythica fines ejus) ab occasu ævo versus ortum hibernum obliquè protenditur, amplius quam per ducta miliaria Polonica: (quorum unum quodque quatuor Italica in se continet, & Polonica aliquanto longiora.) Quin certis literarum monumentis doceri potest, & Iacoviam arcem ad ostium Borysthenis LIV gradu longitudinis sitam, quando in ditione Polonorum regnasse. Latitudo autem Poloniæ, & maxime Orientalis, & qua Occidentalis est, xxx plus minus miliariorum. Et Occidentalis quidem habet ima poli elevationem LI, summam vero graduum XL fere minutorum. Orientalis vero summam quidem LI fere, imam autem XLIX graduum. Polensis tamen Russiæ tractus, à quinquagesimo octavo incipit. Cæterum in medio, qua latissime centum milia patet Polonia, & cum in meridie paululum recurvatur, tum in septentrionem magis ad mare Baltheum & Venedicum, & secundum extremam Masoviæ dorso prominet, ima quidem poli elevationem habet in aëre, & quædam nunc gradus

in mare vero in litore maris, & in
 scens ora quinque ferme & quin-
 aginta: ita ut figura ejus intenzi ar-
 s speciem præ se ferat: cujus nervus
 ululum reductus ad meridiem &
 eum hybernum quadam tenus spe-
 et, exterior vero curvatura in septen-
 onem & ortum æstivum obversa.
 Quod si quis novas accessiones Po-
 liciæ, & ei confinis Russiæ, Volyniæ,
 odolæ, & Livoniæ, Præmiamque da-
 nem, & Lithuaniam cum sua Samo-
 cia, & Russia alba Moschis finitima,
 uæ omnia jam uno regno continen-
 er) annumeret, multo longius & la-
 us versus orientem solem & septen-
 onem ea patebit. Ad Neprum enim
 æsant arces & oppida, Kiovia, Ca-
 lovia, & Circassi, ultra LIV gradum
 ngitudinis. Prussiæ vero ducalis &
 amogitiæ latus septentrionale quin-
 uaginta annorum, tantumque ante n-
 ussiæ albæ LVII gradum latitudinis
 ertingit. Porro continens his Livonia,
 natus cum duce novo Caronien-
 ve Carländico (qui partem eius nor-
 uam obtinet) regis Poloni Majestatem
 agnoscit, LXI gradum excedit.
 itque ita longitudo regni Polonici, à
 nris Marchiæ Brandenburgensibus ad
 supra dicta recta linea, non no-

nus cexl. millaria complectitur, si xli
millia in unum gradum respondent: La-
tudo vero, ab ora Pocucensi ad Pe-
nariam Livoniæ, ducenta plus minus.
Cingitur autem Polonia, sicut ea
nunc circumscribimus, ab occiden-
tali incipientibus, Marchia Brand-
enburgensi & Pomerania ulteriore: &
Septentrione mari Venedico. & Sa-
marico: cuius adversa litora tenent
Sueones five Satti Inde Prussia ducatus
eique continente Lithuania in ortum
æstivum fere vergente. Hinc porro
campestribus Scytharum five Tartar-
orum solitudinibus prorsus orienta-
libus, & flexa in Euronothum Biale-
grodensi Turcarum ora. Inde vero pla-
ne australi Valachia five Moldavia.
Deinceps Vngaria, & in africanum &
occasum hybernium obversa Suetiæ
Boëmicæ ditionis, ad Marchiam per-
tinente. Et à Silesia quidem, & Marchia,
& Pomerania ulteriore, & Li-
thuania, palustres dentque sylve ear-
fere dirimunt: Mare à Suetia: Ab Vn-
garia vero sylvestrium montium ca-
cimina: itemque ab occidentali parte
Moldaviæ. Nam à reliqua Moldavia
que in ortum & ad Pontum vergit
Nester fluvijs eam & finitimam ei Po-
dolia dividit: idemque, nisi fallor
limis

DESCRIPTION. 41

nes est eius ipsius Podolæ cum Ba-
grodenſi Turcarum ora: ut Nieper
Ponti Euxini ſinus cum Tartaris
ciacoviſibus, aut certe cum utriſ-
que. incertus iſ eſt, ut diximus, propter
ſolitatem & ſolitudinem. E qua ſoli-
tudine perſiſtant tamen opiliones Tur-
ci regi Polono veſtigal paſcuorum
domine. Prussia vëro ducalis ſic eſt
ſimilitudine regiæ hoc enim nomine à
ſimilitudine ſeſungenda eſt) difficulter ut
ſeſeant diſtingui. A Maſovia ſylvæ eam
ſimulant.

Polonia partes.

Partes inſigniores Poloniæ ſunt, ma-
ior & minor Polonia, Ruſſia, & Pruſſia
Magna, Podolia, Maſovia, & Cuiavia.
Quæ & ipſæ deinde ſatrapias, vel, ut
vulgo loquuntur, palatinatibus ac ter-
ritoriis ſere diſtinctæ ſunt. Major Polo-
nia duas ſatrapias, nimirum Poſnani-
enſem, & Califfienſem, complexa, occi-
dentalis eſt; Sileſiam, Marchiam Pome-
raniamque ulterioſiorem, meridionali oc-
ciduo & ariſto latere attingens. Magis
autem ad occidentem vergit Poſna-
nenſis ſatrapia; Califfienſis contra ad
orientem & ſeſentrionem: qua parte ſunt
Paluci, Craina, & Caſſubia, tractus ter-
re non contemnendi. Minor Polonia

C 5 Orien-

Orientalis est, Cracoviensis, Sendog-
 riciensis, & quæ nunc pars quædam
 fuit Lublinensis satrapiis definita, hæc
 ipso ordine, quo nunc sunt enumeratæ,
 versus aquilonem & ortum æstivum
 sita. Ortus a septentrione, Matus-
 vici & Polensis tractus, qui dudum
 Lituanicæ ditionis erat, ab ortu Ru-
 siæ; à meridie vero, Vngariæ & Silesi-
 finitima est. Sunt autem satrapiæ Cra-
 coviensis partes, tractus Semicus, &
 Submontanus, uterq; Scepusio & Vr-
 garicæ finitimus: Ac Semicus quidem
 ad occidentem vergens, Cracoviæ vic-
 nior est: Submontanus vero Kulitzæ &
 Sandomiriensi satrapiæ jungitur. Li-
 thuanicæ item satrapiæ pars est Poleni-
 schi primum, quæ d a Lituanis detracta
 non fuit, utrumque à sylvis ita dictum
 variis, quam Podlasci dialecto Pudz-
 ca, quasi Poloniæ finitima. Nisi quæ
 forte Podlasciæ Polonis subiectum in-
 terpretari malit. Silesiæ pars ea, quæ
 adhuc est Polonicæ ditionis, sic imph-
 cata est Cracoviensi satrapiæ, ut ab ea
 magna ex parte ambiatur. Satrapiæ
 ea nullam habet: Sed in Cracoviensi
 fere censetur: Habet autem tria terri-
 toria, Oluencimentæ, Zatoriente, & Se-
 veriente. Ogorum duo priora superio-
 ri tempore suos habuerunt duces: Nunc
 pra

142

via, imo & Masovia, majori Polonia
 sicut Russia & Podolia minori, accessit
 sentur. Cuiavia vero ab ortu, Masovia
 & Ravensi satrapia: à meridie Le
 ciensi & Calusienti jungitur. Contin
 autem in se duas satrapias, Brestente
 quæ magis ad ortum & meridiem ve
 git atque Inonladislaviensem, sive
 ninladnaviensem, quæ magis est oc
 cidua & septentrionalis. Cujus n
 exigua pars est Dobrinum, ultra Vil
 lam, ab oppido sic dictum latere orien
 tali confine Masoviae: septentrion
 vero, Prussiae. Masovia quoque eode
 latere Prussia, orientali Lithuania
 & Politiensem tractum, & versus oc
 tum hibernum Poloniam minorem
 ejusque satrapiam Sendomiriensem
 meridionali vero Ravensem attingit
 Duabus satrapiis distincta: Plocen
 nimirum, quæ occidentalis est; & e
 quæ peculiariter Masoviae non en re
 net, propterea quod diutius duces
 suorum, de Polonorum principum st
 pe oriundorum, dominatu segregat
 postrema omnium nostra memori
 defecta ducibus ex pactis, & iure feuda
 ut vocant, Poloniae redintegrata e
 Quæ quidem orientalis est. Ravensi
 quoque satrapia quondam pars M
 soviae fuit, quorūque duces habuit, sic

Plocensis, & pleraque omnes. Prus-
 sia regia præter meridionale latus,
 ad jam est expositum, ab occasu ul-
 tiorem Pomeraniam confinem ha-
 bet. A septentrione sinu Baltheo seu
 nedico, sive Codano. ab ortu Prus-
 siali ducali cingitur. Tribus autem lãtra-
 s distincta est, Culmensi, Mariæbur-
 nsi, & Pomeranica. Quarum hæc
 occidentalis est: Reliquæ duæ, Vistula
 mine ab illa diremptæ, orientales.
 his autem Culmensis ad meridiem
 stat, Mariæburgensis vero ad septẽ-
 trionem. Varmia, & ipsa pars est Prus-
 siæ, ad aquilonem seu euroaqui-
 nem vergens, ducali fere undique
 acta, & ab ea quodam tempore ma-
 iorem in modum accita: Mariæburgen-
 si quoque satrapiam contingit: Nec
 vistula satrapia censetur, subjecta epi-
 scopo suo, & sacro Ecclesiæ eius colle-
 gæ, Regis Poloni Majestatem agno-
 sentibus. Michaloviense autem terri-
 torium est in satrapia Culmensi. Maso-
 via ac Dobrino finitimum: olim pars
 aliorum. Ducalis Prussiæ (ut eam quo-
 que magis perspicua sit hæc Polo-
 niæ descriptio, hic obiter attingamus)
 præter regiam Prusiam, limes est, à
 septentrione mare Sarmaticum, cum
 Curoniensi, & ora Livoniæ:
 Ab

Ab ortu Samogitia, cæteraque Lithania: A meridie vero Masovia. Sarmatiam ea nullam habet: præfecturas paucitas. Olim Prussia priusquam iugum Christi missa est, alios fines habuit, & aliter divisa fuit. Fuit autem decem regionibus sive tractibus descripta: videlicet Pomesaniensi, in quo Marienburgum, Christiburgum, Quinnum sive Marięverderum: Pogesaniensi, in quo est Elbinga & Hollandia: Erminio sive Varmieniensi, qui retinet etiam nunc in lingua Germanica vetus nomen, & Ermeland vocatur: Natangia: Culmburgum: Sambieniensi, in quo sunt Regius sive Kœnixberga & Loccum: Nadraveniensi, quo Tapelacoe Inferburgum, & Vonsdorfia continentur: Salaveniensi, in quo est Ragna & Labia: Sudino, qui & ipse nomen suum retinet, & ad Aquilonem ortumque æstivum inter utrumque Habu & mare longe prominet: Bartheniensi: Rastenburgum, Barthesleinum & Resla sive Reselia continentur: Salindo, qui nescio an is sit, in quo Galindas populos ponit Ptolomæus. In his Sudinus tractus fuit primariis opibus & viribus maxime pollens, qui ut ad sex millia equitum, peditum etiam inger.

gentem numerum conficeret. Ceterum
 quodlibet minimum eorum
 quodlibet, positum vero deinde in illa
 forma se possit, si vera sint ea, que
 nos in vestro quodam libro Germani-
 ca lingua scripto legimus. Ceterum
 Cuius est tractus, & Pomerania, Po-
 meria, non Prussia partes sunt. Sed
 res certe apud quam in Russia quam
 Prussia vocant, latere occi-
 dentali nunc i Polonia iungitur. A
 promissione Russia albam & Vols-
 tiam habet: Ab austro Virginia,
 atque septem Ceculos, & in nudi-
 bus Moscoviam partem attingit tota-
 m terra qui Doctus appellatur. Nam
 atque Moldavia sive Valachia, qua
 solis quoque iungitur, magis est
 Orientalis Russiae. Continet Russia
 tres tetraplas, nempe Belensem, que
 ad Volyniam & Lituaniam vergit, &
 Prussia, que peculiariter Russia & Leo-
 nensis dicitur, australem magis &
 orientalem: Nisi quod Chelmenis tra-
 ctus eius non exiguis ad septentrio-
 nem etiam ultra Polensem prominet,
 & Poloniae finitimus est. Residuum au-
 tem orientale latus eiusdem Russiae ac-
 cedit, Polonici regni, claudit Podolia,
 ad aquilone & euro alba Russia, à
 cetero ortu vastis campis Tartaricis
 atque

atque Turcicis , ut diximus , à meritis
 vero Moldaviæ continens : Totam
 una satrapia censetur , quam Podoliam
 eam vocant. Olim Podolia & Russia
 tam ea , quæ nunc Poloniæ pars est
 quam ea , quæ est in ditione Lithuanien-
 rum & Moschorum , suos habuit duces
 , quemadmodum. luculentius. ostendimus in historia : Quorum si-
 cum late propagata esset , partim in
 sese intestinis didicis atque civilibus
 bellis conlecti , partim à Polovuciis ,
 Gothi fuisse videntur , ac Tartaris
 tripartita. partim Polonorum & Lithuanien-
 norum adjuncta est imperio , partim
 in nomen & ius de se ortorum Moschorum
 transit. Extant etiam nunc
 permulti , ducale nomen , sed plerumque
 nudum propemodum , retinentes :
 nec Polonos vero nulla ducum superest
 memoria. Hi nunc sunt Poloni
 quatenus hic eam descripsimus , finem
 hæ partes.

Soli cælique qualitates.

Est autem regio tota fere plana
 aprica , maxime qua ad occidentem
 solem & septentrionem vergit , & quæ
 penitus orientalis est Podolia , ac
 nomine ipso declivitatem præ se ferens
 vicinorum Moldaviæ , Russiæ & V

gar

de montanorum intuitu. Minor
Polonia itidem atque Ruthia, quo pro-
cedit ad fines Ungariæ. Hoc regio
montana est & sylvestris. Quo lon-
gus autem inde recedit, eo lenius de-
vius est, magisque culta & meliore
terrena. Tamen in medietate quoque
indeminiensis satrapia, aliqua ex par-
te tenet montana, seu verius chivola-
ta. Præterea plerique omnino, excepta
archiepiscopali satrapia, quæ ad Habem
mare vergit, collibus non solum & ad
utilitatem amantitatem, quæ eorum mo-
do distincta est. Itemque pars nonnulla
quæ vivit. Montes Sarmatici, qui Po-
loniam & Ruthiam ab Ungaria dimi-
nunt, ardui & sylvestres, non ignoti
antiquis veteribus Geographis & Hi-
storicis. Et in his ceteris est imprimis
Crempanus, quem nos Crempanum, ni-
mæ, vocamus. Alii Bricledi, Media,
Vapiana, vernacula lingua ap-
pellati, externis ignoti sunt. In medi-
etate vero minoris Poloniæ Lyccius
est, quasi tu dicas calvum, sive calva-
tum, in quo monasterium est, S. Cru-
cis nomine lignoque celebre: & Vave-
is, arce Cracoviensi quam tuo ipsius
conamine nobilior. & is in quo situm est
Monteclavense monasterium, quæ
latine monachi, nitaliter, in-

D. 1717

90 P O L O N I A E

colae appellavere. Sylvestris sane fuit :
 perioribus temporibus pleraque omni
 Polonia : Ex eone autem tempore ,
 quo habitari cepit , an postea pestiu
 bellorumque incommodis eo redact
 non liquet. Sed Sigismundi senior
 filiusque ejus Sigismundi Augusti , opi
 morum & mitissimorum , sapientius
 que regum studio , diuturnam pace
 tracta , nunc ubique diligenter ex co
 tum , frugum leguminumque serax ,
 pratis abundans. Nec tamen deest
 iam nunc sylvarum copia. Neque en
 ea penitus exciduntur & extirpant
 partim propter pascua & melline
 partim propter ædificiorum mat
 riam , & ligna mitigando frigori ut
 ac necessaria , partim etiam propter
 pœni vel arenosi soli sterilitatem. Su
 autem sylvæ pleraque piceæ , quern
 fagineæ , & abiegneæ : Ac piceæ quide
 fere in planis & arenosis locis , abiegn
 & fagineæ in montanis , quernæ in utri
 que , sed uberiore gleba præditis. Mul
 sunt etiam in planis juxta ac montan
 locis mixtim omni genere arboru
 refertæ , & pascuis optimæ. Ex his ab
 tes , tiliæ , piceæ , quercus , apum alv
 riis gravidæ fiunt , materiamque æd
 iis navium ac domorum , malis , tat
 lis , & vasis aptam , ut & taxi & tereb

DESCRIPTION.

hi, suppeditant: Quercus & fagi etiam
 passum uberem porcis ferisque præ-
 bent. Omnes autem focorum, & tor-
 racum, furnorumque ignibus alimen-
 ta subministrant. Tanta est enim vis
 rigoris in his regionibus interdum, ut
 radicibus arescant arbores, & aqua ex
 editiori loco effusa, priusquam terram
 contigerit, in glaciem concreseat. La-
 cus quidem & paludes & flumina duo-
 bus tribusve mensibus hibernis, non-
 nunquam autem vel in quintum ac
 sextum usque glacie concreta, non mo-
 do peditibus, verumetiam equitibus &
 curribus ac plaustris, quamvis oneratis,
 multis simul longo spatio pervia & se-
 cura præbent itinera. Equidem quo-
 dam tempore ultima die mensis Mar-
 tii Vistulam in Malovia, per firmam
 adhuc glaciem, cum curru & quadrigis
 & aliquot equitum comitatu transivi.
 Hac etiam præterita hyeme in Prussia
 glacialis piscatio in lacubus post ini-
 tium Novembris coëpta, duravit per
 totum Martium: gelu autem per to-
 tum Aprilem. In tanta autem cali in-
 temperie pomaria tamen sunt non in-
 frequentia, & fructuosa, ad Vistulam
 præsertim, & in suburbanis Cracovien-
 sibus, Sandomiriensibus, Variaviensibus,
 Torunensibus, Gdanensibus: El-

P O L O N I A E

longenſibus item, Braunsburgenſibus
 Veldtenſibus & Neuchandenſibus, licet
 remotioribus à Viſtula, totoque tractu
 Submontano, & deſcendentiu. In quibus
 piceum, malum, prunorum
 perſicorum, cerasorum, & nucum be-
 nignas & varietas certat cum Vngariæ
 & Italicis. Sunt & vites, quarum uvæ
 in minore Polonia eſui quidem ne-
 imitantes sunt, præteritum ſi æſtas & æ-
 tumnus temperiem ſuam ſervent: ſi
 vinum inde expreſſum acerbius, u-
 defecatum eſt. Aliquanto ſuavius
 copioſius exprimitur apud Crotina
 Sileſiæ in finibus majoris Poloniæ. &
 apud Toruniam quoque in Pruthia
 licet colicæpere non intellexerit, ut a-
 dio. Neque negat ſolum Polonicæ
 caſtaneas, mora, cotonea, ficus, am-
 gdaſas, perſones, neloſepones, herbæ
 & flores omnium generis, & alias ho-
 tentes Italiæ delicias, palatinarumque
 lenocinia, ſi adhibeatur cultura di-
 gentior, & à gelu cuſtodia. Nec metal-
 ſola aque deſunt in montaniſplum
 quidem intermixto argento apud I-
 cuſſum, Slacoviam, Chranoviam,
 Novagoram oppida ſatrapia Crac-
 vienſis, & in finibus Sileſiæ: arger
 vivi apud Luſtanum in Ruſſiæ æris
 lazuni, & plumbei item apud Chem-
 ne

nos: ferri plurimis in locis sylvestribus: in apud Vithiam & alios: talis apud Boanata & Vithiam in satrapia Cracoviensi, & apud Maliciam, Coloniensem, Solum, (quod quidem a tale nomen habet, & alios compluribus in locis Russiæ. Ac in Russia quidem id ex aqua ex profundis puteis hausta decoquitur, & partim in modum farinæ vel nivis minutum relinquitur, partim in frustula contormatur: in tractu vero Cracoviensi partim lapidea duritie solidum intar ingentium saxorum & rupium in subterraneis specubus, alte lateque excavatis, & villas, templa, oppidaque superædificata sustentibus, ferro excinditur, comminutumque deinde, & mola tritum, ad usus hominum accommodatur: partim & ipsum ex aqua injectis lapidei talis frustulis & quinquilis, quæ secantibus id abraduntur, decoquitur. Color lapidei in massa lividus est fere, ac luto respersus. Candidum, & in modum crystalli pellucidum, rarius est. Tritum candet aliud alio magis. Coctum vero de spumatis sordibus candidissimum redditur, nivi non dissimile. Fertur, in salinis Bochenensibus reperiri quiddam picis concretæ simile, quod vocant carbunculum: Quod tritum & epotum solvat alvum.

Ibidem exaudiuntur nonnunquam canum, gallorum, & aliorum animalium a simulate voces in profundissimis specubus, adque mali & incommendabili alicuius imminentis portentū vulgo habetur. In maiore quoque Polonia apud Pincum salinae sunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Oventinensis territorii & Scepusii aqua salis, unde saltem coctam vidimus re-exhibitum. Salinae tamen nullae sunt. Porro in desertis Pedalia, & Borystheni vicinis locis, lacus est, cuius aqua sereno & ardente sole, in solidum silem concrevit, ita ut homines cum iumentis & curribus in eo, tanquam in glacie versentur, lectumque in frustis arbitrati suo avehant. Quamprimum autem pluit, solvitur illa glacies non sine periculo insistentium. Apud Biezum vero sive Beciam oppidum in sua montana regione, vitriolum effodi, & in viridem lapideamque duritiem decoqui, nuper coepit: *Copperwasser*, hoc est, aeris aquam, Germani, & nostrate item, appellant. Antiquitus autem confectur ad aeris metalla in Scepusio Marmor quoque & alibaster quibusdam in locis eladiuntur. Est in maiori Polonia prope Sremum oppidum collis, ubi res incredibilis; sed à multis
confi

DESCRIPTION. 55

confirmatur) ollæ, amphoræ, cacabi, aliarum figurarum vasâ fictilia sponte nascuntur, & sub terra effodiuntur mollia, in aerem autem prolata dure-
sunt. Vidi unum atque alterum, quod
ade erutum esse dicebatur, rude, nec
atis bene conformatum. Porro in
mari Sarmatico Prusliam alluente col-
ligitur succinum, sive electrum; (am-
bram etiam externi vocant.) quod flu-
tibus appulsum ad littora, homines
audi obviam euntes parvis retibus ex-
cipiunt & extrahunt, molle primum,
sed mox in aere durefcit, tornoque ac
scalpro varie conformatur. In lacubus
quoque nonnullis à mari remotiori-
bus id reperitur: ut in Pissia Episcopæ
Varmiensis, modicum tamen. Quin &
in editionibus locis fossa altius humo
fertur inveniri. Spumane maris con-
creta id sit, an succus & gummi arbo-
ris, an quippiam aliud, non est hujus
loci disputare. Est sane leve & pelluci-
dum: Estque fulvum & candidum:
Candido majus pretium. Ferunt, si in-
cendatur, odore venenum necari. Vi-
suntur in nonnullis frustulis formicæ,
muscæ, culices & alia insecta, non arte,
sed vel opificio naturæ, vel fortuitis
cassibus inclusa.

Flumina Polonia.

Aquis irrigua est pleraque om
 Polonia: sed fluvios navigabiles n
 multos habet: Præcipui sunt Vistu
 Donaiecius, Sanus; Vieper, quasi q
 dicat porcum; Varta, Noteſſius, Neſt
 Prutas, Bugus, Bohus ſive Bogus, P
 perius, Naiva, Drevancia. Nam Od
 quem veteribus Guralum ſeu Viadi
 eſſe volunt, in confinio Moravia
 Sileſiæ exiſtens, & per hanc ſecundu
 Poloniae ſinitem, per que Marchiam
 Pomeraniam ulteriorem permean
 intra Sæcenum in Venedicum ſinu
 decurrit. Olim intra fines Poloniae tu
 crebatur, tum decurrebat Nieper R
 ſiam a hanc, ſique conueniunt hæc de li
 auctens, longo tractu in pontum Eu
 rum apud Ocſacoviam munitione
 Tartaricam ſeſe exonerat, ortus
 Moſchovia. Borytheneſis eſt veterib
 Græcis & Latinis, omnium ſcriptoru
 conſentiu, præter Bernardum Vapo
 vium. Qui ſimilitudine nominis, i
 credibile eſt, adductus, Borythene
 vult eſſe Bereſinam: qui in Niepru
 ab æſtivo occaſu influit, minor eo
 ignobilior. Viſtula in Ceſſinenſi ora
 Sarmaticis montibus exorſiens, verſu
 æſtivum occalum & ſeptentrione
 pr

imur, mox verſus orientem al-
 tendit, deinde a Sando nua ver-
 ſus ſeptentrionem ruiſus per nymorem
 loniam decurrit. A Varſavia vero
 ſus ad occaſum æquinoctialem, &
 ox æſtivalis flexus, Maſoviam inter-
 it, Dobrinumque à reliqua Cuiavia
 ſinit. Vbi autem Pruſſiæ fines atti-
 t, in ſeptentrionem reflexus, dein-
 ps mediam eam dividit. Supra Ma-
 rburgum autem in duos alveos præ-
 tis aggeribus objectis lectus, intulam
 ſignem & fertilem, quam Zulavam
 ajorem vocant noſtri, efficit, & no-
 en amittit. Ac ſiniſter quidem alveus,
 ai major eſt, Lenivuca, dexter vero
 egatus vocatur: Quorum hic in Ha-
 um lacum tribus oſtiis, ille vero duo-
 us partim in eundem Habum. partim
 in mare infra Gdanum ſeſe exonerat,
 longitudinis quidem gradu 41, latitu-
 dis vero 54. Fontes autem Viſtulæ
 ſunt longitudinis itidem 41 gradu, la-
 tudinis 49, minuto 20. Fluens autem
 mptius centum milliarium Polonico-
 um ſpatio Viſtula, Solam, Premſam,
 ocavam, Donaiecium, Villocam Roſa
 ductam, Nidam, Sanum, Viepram,
 iliciam receptis Dreſicia & Volboria,
 aram, Narvam cum Bugo, Drevan-
 ſiam, Berdam, Oſſam, & Motlaviam

D ; minora

minora flumina excipit & Ofier-
 mum, Zatoriam, Cracoviam, Cazim-
 iriam, Sendomiriam, Varsaviam, Pa-
 scum, Vladislaviam, Teruniam, Ci-
 mam, Grudentum, Quizinum, N-
 vum, Gnevum sive Mevam, Mariæb-
 gum, Derslaviam, & Gdanum urbes
 oppida non ignotilia præterfluit. Vi-
 ces item Lipoveciam, Nepolomi-
 Corcinum, Zavichostum, Cervenſcu
 Monasterium, Zacrocinum, Viſſig-
 dum, Sochacioviam, Dobrinum, I-
 brovunicos, Racianzum, Sluzovia:
 Dyboviam, Niellöviam, Starigradu
 sive Althausum, & Suece, & adnære-
 tes eis vicos alluit. Donajecius ſqu-
 nomen parvum Danubium ſignific-
 ex eisdem Sarmaticis jugis non long-
 Viſolæ fontibus paulo orientalior
 ortus, per Scopusam & Submontant-
 tractum decurrit, Sorſſenumque
 Mudnam, & Meſſtinum arces & Sa-
 deciam oppidum, ubi Popruto aug-
 tur, præterlapſus, non longe ab Op-
 tovecio vico Viſtulæ miſcetur. San-
 a Biſſiadis jugis, longitudinis gr. 4
 latitudinis 48, minuto 30, naſcens,
 verſus ſeptentrionem & occiduum æl-
 vum profuſus, poſteaquam Lieſcu
 Sebenum, Sanacum, Brozoviam, Pr-
 miſſiam, Radimnum, Jaroslavia:
 Lex.

Lezeiscum, Ru lit arces & oppida præ-
 sigretur est, Unlocumque alium a
 Alloca, & Viarum minores fluvios in
 e recipit, apud Sendomiriam oppi-
 dum long. gr. 44 fere, lat. 50, minuto
 0, Viltum & ipse subit. Varta apud
 Cromoloviam satrapie Cracoviensis
 oppidum ortus, longitudinis gradu
 40, min. 50, latitudinis gradu 50, min.
 30, per Siradiensem satrapiam & ma-
 iorem Poloniam versus occasum æsti-
 um fere decurrit, Olstinum, Censto-
 choviam, Mestoviam, Siradium, Var-
 tiam, Vneoviam, Colum, Cominum,
 Pyldros, Sremum, Curnicum, Posna-
 niam urbem, Obornicos, Stobniciam,
 VVroncos, Siracoviam, Mezichodum,
 oppida & vicos cum adjunctis arcibus,
 & Landisbergam veteris Marchie præ-
 terfluens, Nyrumque, VVresniam,
 Velinam, Prosniam, Ofram, & No-
 tessium minores fluvios excipiens: &
 apud Costrinum oppidum, in Odram
 e Silesia occurrentem influit, long.
 grad. 37, lat. 52, min. 50. Notessius vero
 apud Crusniam Cuiavie oppidum e
 Goblo lacu existens, & ipse per mayo-
 rem Poloniam versus occasum hyber-
 num means, Pacostium ambit: Labissi-
 num, Naclum, Pilam, Vise Drenum-
 que arces & oppida præterlabitur. Ne-
 ster,

60 . P O L O N I A E

fluvium quem Tyrannus veteribus vocari
sunt, in Russia è Sarmaticis jugis
longe à Tybisci & Sani fontibus ori
initio verius Aquilonem profluit, de
de ad ortum conversus, Bistriciam, I
pam, Seretum Rutheniam, alium à V
chico, Sbrucium, Smotricium, Vscia
& Moraquam ignotiora flumina
sorbet, & Zidacioviam, Haliciam, C
sibiefos, Cervonum, Chocimum, Va
cicie, & alia quadam oppida præ
lapius, intra Potuce Podoliam à Va
chia longo spatio dividit: Ad ext
rum deflexo nonnihil in meridie
alveo, supra Bialogrodum urbem Sc
ythicam, sive Turcicam, quæ & Mon
strum dicitur, in Pontum Euxinum
ve continentem ei Obidovum lacu
influit, long. gr. 53, lat. 47, min. 3
Iugis in Ruthia & ipse non longe:
Olesco oppido, long. gr. 46 lat. 49, ex
riens, & primum in occasum, mox
septentrionem secundam occidenta
latus Volyniæ tendens, postremo
occasum reflexus, ubi Lellessensem tra
ctum, receptis Volodaroa Bello, Rat
sumia, Muchavetio Haviiis, ementi
est, & Putcum, Grodecum, Grodium
Lubomliam Ruthica, Brestequæ, Ianc
viam, Drohucinum Polessensia, &
Cameneciam Malovitiam oppida
præ

intergratus est, apud Verocicum vi-
am, long. gr. 43, lat. 52, min. 40. Nar-
va septentrione & ortu ætivo e Li-
nuania proficenti ægre nascitur, ni-
vorem suam retinens aliquandiu.
Nec multo inferius victor Narva apud
Souduorum oppidum Vistuliam tu-
lit. Est autem peculiaris Narvæ natu-
ra, sicut & Longossus annotavit, quod
non sunt venenosa animalia, usque ad-
e, ut serpentes, qui navibus Bugo de-
biti a illæserint, edito sibulo refugiant,
um prius ad aquam ejus fluminis
ut gerint. Pripetius in Chelmenfi tra-
ctu e palude non longe à Lubomia
effluens, long. gr. 47, lat. 50, præter
ocidium & septentrionale latus Vo-
vnic, diversus a Bugo, per Russiam
albam longo spatio versus orientem
oleum progreditur, & cum nonnullis
fluv. tum Bugo, Turo, Slucic, Sualocio
et aliis fluv. auctus, Nieprum sive
Borysphenem supra Kioviam subit, long.
gr. 51, lat. 51 fere. Bohus autem, sive Bo-
tus, e palade ortus in finibus Podolie,
long. gr. 49, lat. 49, min. 30, iidem
ter Russiam albam meridionalior lon-
go terrarum tractu ad ortum tendit ad
extremum deflecto in meridiana cursu,
& ipse in Borysphenem non longe ab
estus ejus, long. grad. 55, lat. 48, fere
exene-

exonerat. Prout ego nertium S.
maticorum, longitud. gr. 46, n in
lat. 47, min. 30, versus aquilonem
Pocuce delaptus, & Colomeiam Sr.
tinumque praterlaptus, inde per V.
ciam sive Moldaviam primum orien
talis, deinde australis versus Bulgari
in Danubium decurrit, long. gr.
lat. 45 fere. In Prussia vero Alla & P
taria, non longis inter se spatiis or
versus septentrionem fluunt: Et Pat
ria quidem infra Olstinecium, s.
Hochsteinum, (ut vocant Germani
ducale oppidum existens, Morang
Libstadia, Brunsberga. & Helgebe
oppidis prateritis, Habum lacum si
it, long. gradu 42, min. 34, latit. 4
Alla sive Alna vero supra Allesteina
S. Collegii Varmiensis arcem & op
dum, cui etiam nomen dedit, oriet
prateritis Vartemberga, Gutesiad
Heilberga, sive Allelberga, Varmie
sibus, & Barthesseino, Sipelheino, F
delandia, Ailenburgo, ducalibus opp
dis, apud Velam Prægola, ab ortu l
berno per ducalem Prussiam decurre
ti, miscetur, & cum eo infra Kœni
bergam, hoc est, Regium montem t
ben., long. gr. 43, lat. 54, Habo lacus
cipitur. Drevantia vero non ita long
ab iis intervallo oriens, diversoq

mea

catu vertus Austrum fluens, supra
 unam à Vistula excipitur. Atque
 de fluminibus nunc sufficiant.

Lacus Pol. n. & Prussie.

Lacubus, piscosis inprimis, abundat
 ulsa. In his nominatissimus est Ha-
 is, cuius modo mentionem fecimus:
 tem etiam recens mare vulgo vo-
 nt: Ad quindecim milliaria in longi-
 dinem, inter Gdanum & Regium
 ontem urbes, secundum mare pa-
 ns, & ab eo angusta insula, quæ Ne-
 nga appellatur, dis,unetus: In latitu-
 nem vero duo milliaria plus minus.
 c Elbingam quidem urbem non len-
 o spacio ad,piet, eique portum effi-
 it, ejusdem nominis flumine naviga-
 li influente. Tolkemitam vero,
 raun,bergam, (cui basilica Varmienfis
 i modum arcis munita impendet,)
 algam, Brandenburgum, & Fisshaulum
 ppida & arces alluit, receptitque, ut
 lxi, Vistula & Prægola, & aliis mino-
 ribus fluminibus, apud Locstete arcem
 nari miscetur. Hoc aliquanto amplior
 acus alter est eodem nomine, cogno-
 nento Curonienfis, in Prussia ducali,
 n quo sunt ostia Nemenis fluvii (Me-
 melam vocant Germani) per Lithua-
 niam defluentis. Inter hos duos Habos
 &

& mare peninsula est, quæ & ipsa
 riaga, sed Euterientis, appellatur,
 ces & oppida continens. Secundi
 hos est Drunus siue Drautenus lacus
 in Mariæburgensi satrapia, unde Elb-
 ga flumen profluit: Partecinus Lub-
 Kenina, & Viecinus in Culmer
 In Pomeranico vero Stodoronag-
 quadiquis fluitum vel factum argu-
 dicat, inter Choiniciam, Slochovia
 ac Tscholam oppida, septem mil-
 lium spatio longus, quinque latus: V-
 de Berda fluvius profluens, per Cren-
 scum, Lubovum, & Charficovum r-
 nores lacus in Vistulam influit in
 Bydgostiam. Nec ignobiliores his s-
 Vidice, Lubscus, Olsiecinus in eode-
 tractu: Alii minores. Sunt & in V-
 mienfi ditione non pauci: Præcip-
 vero Dadarius, Zainus, Vadangus, U-
 fia, Blanke, quatuor alii, Sinter, L-
 genaus, Lemangus, Elangus, Plau-
 cus, Vulpingus, Clebergus, Cosnici
 Obelus, Marangus, & alii compluri
 Sunt & in ducali Prussia multi & gra-
 des, quos omittimus. Habet & nam
 Polonia & Cuiavia nonnullos pa-
 sosque. In quibus Geyla princeps
 quinque miliaria patens in longa-
 tem in latum. Secundum hunc in
 Blendnus, Povizus, Slesinus, San-

Pi.

ledaicia, Niezamyflus, Voniſſca, Ie-
 unice, Pcievus, Lubſtovus, Dravu-
 us, Noblim, Tulangus, Ielen, & Led-
 icia, in cuius intula Cneſneſis baſi-
 ca initio condita fuisse, indeque pro-
 pter difficilem aditum, in eum, quo
 nunc est, locum translata esse putatur,
 quemadmodum Dlugofius memorat.
 In Cuiavia vero Tur, Lanſcus, Bielſcus,
 Gortinus, Orlic, Berdovus, Bonno-
 us, Crevianta: Et in Dobrinensi tra-
 ctu Gorznus, Mocovus & Scampſcus,
 minores aliquanto ſuperioribus. Pro
 lacubus minor Polonia, Sileſia, Ruſ-
 ſia, ac Podolia pitcinas habent arte ma-
 iorque factas permultas ac grandes.
 Non carent tamen & lacubus, Lubli-
 nensis maxime & Chelmenſis tractus.
 In quibus Biale, hoc est, Albus, per anti-
 ſiam ſic dictus, prætereundus non
 eſt: Cuius aqua Aprilis & Maio menſi-
 us fufcos reddit lavantes: Piſces autem
 anguillinos profert, qui braini, à no-
 ſtratibus autem cleſcii vocantur. Eſt &
 in Belienſi lacus Crutice, non amplius,
 vetum profundus. De quo illud me-
 morabile annotavit idem Dlugof-
 ius, quod certis temporibus altero vel
 tertio quoq; anno cum ingenti fluctus
 attolens exhaumitur prope ad tandem
 aque, aquis vicini montis cavernas

E ſub.

subeuntibus. Atque ibi tunc facile p
 hen lentur pisces in aqua vadabi
 Post dies aliquot ea refluit. In cæte
 lacubus, atque etiam in maioribus
 scinis & fluminibus, hyberno tempo
 commodiores fere sunt piscation
 quam æstate, pertusa certis interv
 lis glacie, retique per manus foramen
 aquam immittit: quod longis funib
 ad perticas alligatis hominum equ
 rumve opera longo spacio in diversu
 tractum, coeuntibus rursus piscato
 bus, alio foramine piscibus refertu
 extrahitur. Sunt autem eadem ger
 ra piscium in lacubus & piscinis. Vtr
 bique enim sunt lupi, sive lucei, pr
 mi, perca, rhombi, (si modo sic app
 landi sunt ii, quos nos carassios di
 mus,) iumi tendacii, cirtæ, sive cert
 à delitiis, ni fallor, apud Germanos n
 men sortitæ, tineæ, anguillæ, rubocu
 carpones, quos reginas vocant Ita
 Latini Cyprinos, quemadmodum vi
 Ioannes Dubravius Olomucensis Ep
 scopus. Tamen minus frequentes
 sunt in lacubus, quam in piscinis: I
 quas parvuli tanquam in vivaria stu
 diose includuntur. Ferunt etiam laci
 nonnulli eos, quos sulvizas & sielav.
 nostrates, Germani marenas vocan
 itis est dulcis & lapidus, aleci sim
 li

DESCRIPTION. 67

s. Fluviatiles vero sunt cum iisdem
 ere omnes, tum delicati imprimis, tru-
 a, barbo, sive mullus, (barvenair vo-
 ant,) fundulus, oculata, quæ lampre-
 a quoque dicitur, alosa, sive borbo-
 ha, cuius secur potissimum est in deli-
 iis: à nostratibus mientus vocatur.
 temque lipien, sliz, berzana, ucleia,
 atdez, & quæ bialariba, hoc est, albus
 iteis, à nostratibus appellatur: quibus
 latina nomina dare non habemus.
 Quamquam quid vetat, Alberti Magni,
 & aliorum scriptorum, qui ejusmodi
 es persecuti sunt, exemplo, eos ver-
 aculis nominibus ad latinum sonum
 onformatis appellare? Quod in tupe-
 rioribus quoque nonnullis factum est.
 Canceris & anguillis abundat inprimis
 Vيدا fluvius. Anguillis etiam & stintis
 labus, & alii nonnulli lacus Prussici.
 Marinis piscibus non admodum abun-
 dat ea regio. Nobiles autem præcipue
 sunt haleces, quos haringas Germani
 vocant, quorum sale conditorum ma-
 ximus est vulgo usus in tota Polonia,
 atque adeo in Lithuania quoque, Boë-
 ma, Silesia, Moravia & Vngaria. Tan-
 ta eorum copia est. Sed in Prussia pau-
 ci prehenduntur: A Cymbrica autem
 Cherfoneo, & Scandia, & ex Oceano
 Germanico plurimi & optimi navibus

eo importantur. Pomuchlae non sunt, neque passerres. Salmonem & elecem, & lunonem, inter marinæ an fluviatiles numerem: nescio. utrobique quidemprehenduntur: Sed mari sursum fluminum certis temporibus enatant, transilientes obitacula, quibus etiam infilibus capis collectis capiuntur. Tanto sunt autem diviores, quanto longius à mari & ita recedunt. Quin universè patet, his in fluviis juxta ad lacus & mari vicinant, sapidiores sunt in fluviis, quam in mari vel lacubus capti. Non est prætercunda quatuorundam aquarum non vulgaris natura. Est in Scepusivus ex arduis montibus profluens, cujus guttae in lapideam duritiem concreverunt, ita ut ex his fonte exeat fulcra sustentant in canales, quibus vus ille ad molendinas deducitur. Est fons sive lacus perulentem aquam vaporem emittens, cujus non modicus gustus, sed etiam afflatu animalia & a necantur. Sunt etiam nonnullis in locis Poloniae scaturigines tepidarum, quarum, sulfuris & aluminis odore ad dolentiam, quibus scabies & ulcera hominum & jumentorum curantur. Sed nos ab aquis & aquatilibus ad terrestres animantes transeamus.

An

Animantia & fera Polonia.

Et ferarum animantium genere fert
 et regio copiam leporum dorcarum,
 morummiculorum quoque alcu-
 : cervorum etiam, & aprorum, &
 eram, & luporum nonnullis in lo-
 s. In primis autem Nepotomicensis &
 adomiensis saltus nobiles sunt cer-
 vorum venationibus. Et horum au-
 um, & onagrorum atque bisontium,
 ulia ducalis, eique finitima Mafor-
 , ferax est, & in primis Podolia: ubi
 gminatim in campis non modo hæ-
 ae, verumetiam feri e qui patuntur.
 Et autem bisons prægrandis, verum
 ermiculima fera, magnis & intricatis
 ater in cervis cornibus nigris arma-
 a, quibus equum cum sellore corre-
 tum in sublime identidem jactat, &
 abores mediocri crassitudine evertit.
 Magnitudinis ejus illud quoque est ar-
 gumentum, quod in capite ejus inter
 cornua, duo, imo tres etiam homines,
 possunt considerare. Habet villosum &
 apud cornum, & sub mento palea-
 na. Caro ejus sale condita in delitiis est
 magnatibus & principibus. Cornu, to-
 norum, & ob id venatoribus in usu est.
 Quorum seu zarbrum vocant nostrat-
 es: Imo & Græci recentiores: Onager

E 3

vero

vero los appellatur. Aleem hanc e
volunt : De qua scribunt Plinius ,
nonnulli alii ex veteribus. Iera est lo
gis cruribus & auribus , aliquanto m
jore equo , colore caesio & fulco , m
capite cornuto : Cuius ungula posteri
rum crurum , si Autumnii initio spira
ti adhuc delectantur , expetitur , con
tiali praetertim morbo laborantib
salutaris. Ferunt etiam capreas mo
rana loca , Vngariae finitima. Caeteru
mi , hoc est , boves sylvestres , quos n
rhuros dicimus , in solis Masovitic
sylvis apud Vyskitcos extant. Et h
rum quidem ferarum carnes aptae su
humano elui : Cultui vero pelles su
ministrant panthera , sive is est lupi
cervarius , (ris appellatur à nostratibus
maculosis ventre & pedibus : quæ pa
tes maxime in precio sunt. marte
sive mardures , quas cunas dicimu
vulpes , lupi , rosomaci. lutri item i
castores amphibia. Atque horum , c.
storum , inquam , caudæ etiam inte
delectatos cibos & pro piscibus habet
tur , reliqua carne inutili propeme
dum. Extruit autem sibi hoc anima
cubile ligneum in marginibus flumi
num & lacuum , cameris complurib
aliis super alias distinctum , ac secun
dum incrementum aquæ domicilium
mutat

utur, ita ut cauda natante reliquum
corpus in sicco maneat. Pellem habet
dorso hispida, sed mollem: unde
hibernæ sunt exornandis vestibus hi-
bernis & pileis. Visorum quoque volæ
in digitis esitantur: pelles etiam stra-
te vestis usum præbent. Quin & ve-
re his famulos ceperunt ii, qui fero-
li videri volunt. Cuniculi, lepores,
sciuricultui juxta ac esui apti sunt.
Sunt etiam in Podolia animalia sciur-
orum vel cuniculorum magnitudine,
in cavernis degentia, varias & macu-
latis pelles habentia, quæ & ipsæ ad ve-
stum & pallia foeminarum expetun-
tur. Crzecicos vulgo vocant. Omni-
um utem genere ferarum magis abundat
Lithuania, propter vastitatem sylve-
stem. De bisontium venatione scire
operæ pretium: est, quod in campis Po-
dolicis segregati ex agmine singuli ab
equitibus sagittariis ordine in gyrum
dispositis conficiuntur. Vnus enim, post
alium feræ adequitantes, jaculantur,
fatigatisque equis refugiunt. Effera au-
tem illa ictu & vulnere, refugientem
insequitur. Interim ferit eam alius:
quem illa rursus priore dimisso in-
sequitur, donec defatigata labore & vul-
neribus concidat. In sylvis vero ii de-
prehensi oportuno aliquo loco, detectu

arborum à rusticis hominibus ad
 coactis, quasi intra tres pedes includuntur
 plures etiam quam singuli, ita ut ef-
 fere inde non possint. Deinde extru-
 ex tempore principibus & magnatibus
 ac foeminis **cavea sive tabulato** editi-
 ri, ex quo tuto spectare possint, ven-
 tores cum venabulis ad suam quic-
 arborem disponuntur. Mox ab equi-
 tibus, strepitu & clamore, admissu-
 canum, fera excitata e vepretis in ni-
 dium propellitur. Quæ à venatore per
 arborem latente, ut cuique ma-
 nie appropinqua, efferata ictu, arb-
 rem, cujus objectu ille se regit, cor-
 bus petit, & cum arbor sit gracilio
 quam ut ambobus cornibus in ea
 possit impingere, fronte ac toto co-
 poris nisu in eam incumbit, cornibu-
 utrinque prominentibus. Urget in-
 rim semel adactura in præcordia fe-
 rum venator, sensim cedens appeten-
 se fert ac circum arborem gyratione
 delunt canes grandiores moribus ac
 juvantes, donec ea exanimata vel de-
 fatigata prostratis concidat. Quod si ve-
 nator ictum frustratus sit, aut min-
 oportune intulerit, aut à fera etiam
 correptus & proculcatus fue-rit, aliqui
 è vicinioribus rubrum pannum fer-
 objectat. Hoc enim colore maxime

cui

tratur. Ibi ea dimisso priori, hunc
 cit, respicientem se ad suam arborem,
 ab eo feritur & conficitur. Linguae
 is contactus vitatur, qua longius ex-
 ta attrahit ad se hominem, si vel ex-
 eniam vestis ejus oram contingat. Est
 nim ea scabra. Ursi vero, quamvis
 ragrandes, etiam vivi capiuntur, reti
 mplicati, venatoribus compluribus
 mul accurrentibus, & ligneis turcis
 apet pedesque ferre ad terram depri-
 nentibus, donec ea tunc constringa-
 ur. Constricta in arcam ligneam con-
 luditur, ita, ut se commovere ne-
 queat, & avelitur. Vnde post, ubi libi-
 um est, ad spectaculum & urbanam
 el campestre venationem emitti-
 ur. Sic autem colligatur, ut uno tractu
 unis ex arca prominens solvatur. Vidi-
 nus aliquando in spectaculo equulum,
 & quidem castratum, cum urto præ-
 grandi commissum. qui ex intervallo
 accurrens, obverso tergo calcibus ur-
 sum petebat & refugiebat, urto ad sti-
 pitem, laxiore tamen fune, alligato.
 Sed alia persequamur. De jumentorum
 genere. Robus & equis abundat Polo-
 nia: camelis, asinis, & mulis caret. A-
 liunde ii nonnunquam adducuntur,
 sed non durant. Ovium item & capra-
 rum ferax est.

Volucris Polonia.

Avium quoque magnam habet copiam. Præter altilis autem, nempe gallinaceos, domesticos juxta ac silvicos, (qui nuper adeo infecti sunt anseres, anates, & columbas. in delicta sunt: *lygargus*, quem quidam *standam* vocant, eo quod tardior propter molem corporis, & vix à terra evolet: *pavo*, *grus*, *cygnus*, *perdix*, *hœnula*, *coturnix*, *sturnus*, sive *starnus*, quæ *cietrzem* & *cieciorca*, & *gluslet* quasi *surdaster*, à nostratibus vocantur. Et ut rapaces, *aquilas*, *falcones*, *accipitres*, *milvius*, *vultures*, *nisos*, *ardes*, & multas alias mittamus, minorum quoque avicularum aptarum etiam ingens est copia. In his nobilis imprimis, quæ in solis fere Loviciensibus campis cum nive existit ac dissiparet: *avicu* passere non multo major: quam à *nis*. *sniegulam* vocamus. *Turdus* rarior est itemque *pardua*, quam ita vocamus nomine vernaculo, quando latinum non habemus. *avis* est sylvestris, gallina non multo minor, in campis Russicis & Podolicis. In iisdem reperiuntur *coturnices* viuentibus pedibus. quarum enis spasmus inducit. Ex avibus majores atque teneriores sub hyemis incipiunt

in gregatim avolant, vereque novo
 leant: Nonnullæ minores, velut hi-
 ndines & cypseli, implicitis inter se
 dibus & alis conglobatæ in lacus,
 lides, & piscinas sese immergunt, ac
 re novo emergunt, & explicantes
 e volant. Hiberno quidem tempore
 tibus extractæ à piscantibus, sine ullo
 usu & motu, & ad ignem adinotæ,
 in hypocaustis calidis positæ, reviv-
 unt & evolant, sed statim lætæ fri-
 ore, vel ignis calore atque vapore in-
 cito, emoriuntur. Cæteræ hyemis
 lerantiores, in sylvis vel circum do-
 os & villas vitam degunt. Nec plura
 me de situ, ubertate & omni descri-
 ptione Poloniæ.

*Idioma, mores & ingenia
 Polonorum.*

Centi Poloniæ sicut originem, ita &
 nguam communem esse cum Boe-
 nis, Russis, Moschis, Croatis, Mora-
 nis, Silesiis, Callubiis, Bulgaris, Rasciis,
 erbis, Illyriis, & universo nomine
 lavice seu Venedico, alibi exposuimus.
 amersi dialectis ea tam varia est, ut
 nonnulli ex his populis ægre & vix se
 vicem intelligant. Cæterum ab aliis
 omnibus linguis ea prorsus diversa est:
 nisi quod multa instrumentorum.

opc.

operum, & aliarum rerum ad op
 & communem vitam pertinenti
 vocabula à finitimis, & priscis, ni
 lor, incolis Germanis, mutuata.
 Sunt hodieque non modo mercato
 & opifices Germani multi sparsim
 urbibus habitantes, verum oppida
 ne tota & pagi pleni utentium lingua
 Germanica in submontana regione
 que finitimis Russia & Scepussio, ite
 que in extrema ora majoris Polon
 deductis eo, sicut & in Silesiam &
 Prusiam, quodam tempore Germa
 rum coloniis, & multis de plebe co
 pendii sui causa subinde immigrat
 bus. Quin & equestres quædam tan
 antiquitus è Germania ducunt origi
 Cui rei argumento sunt stemmata
 insignia, & eorum nomina. Sed jaci
 atque etiam oppidani & pagani diut
 nitate temporis ac domicilii, & conu
 biis, magna ex parte in Polonos tra
 ierunt. Libenter autem & Poloni p
 pter multum usum & commercia cu
 Germanis condiscunt linguam Ge
 manicam. Libentius etiam Latina
 propter sacrorum ritus & sacerdot
 scribendi que utum, qui vulgati in
 fuit antiquitus hac lingua, cum in p
 vatis scripturis & epistolis, tum in ac
 publicis ac diplomatibus, mandat

et

DESCRIPTIO.

77

etis, decretisque principum, & o-
mni iudicium & magistratum. Et
etiam nunc, a quanto tamen mi-
nus. Nolumus enim lingua neque
excolita est quam alia, neque cri-
ulectaque scellis. Sed Prudat incola,
in maxima ex parte Germani, aut è
Germani oriundi sint, in contribu-
actis iudiciorum Germanica lingua
magis utuntur, vulgo mixtum Poloni-
& Germanica loquentes. Prisci Prusi
quorum pertenuis adhuc extant re-
quies, peculiarem habuerunt: latente
ab uirgine penitus diuertam. In
ussia, meridionali præsertim, iam fere
statuer est Polonica dial. Cuius, quam
et oculo, ex quo gens ea Polonorum
est imperio, Polonis propter uberta-
m sol & militiam aduersus Tartaros
gente. insignentibus, domicilia. Sunt
nam in Russia Podoliaque Armeni,
mercaturam exercentes: Hebræi vero
et frequentiores, etiam in cætera
et oculo, præter Prusiam, sparsim op-
ta & vicos incolentes. Vtrique sua
lingua utuntur: sed & Polonica, vel
iudica: Hebræi vero passim & Ger-
manica. Penetrarunt & Itali merca-
tores atque opifices in ubes prima-
as nostra fere memoria: Estque non-
minus eius lingue usus etiam apud
Polo-

Polonos elegantiores. Libenter e
ii peregrinantur in Italia.

Civitates & oppida Poloniae.

Pagis autem & vicis potissimum
que etiam oppidis, gens Polona a
quibus habitat: quibus fere castris
arces adjunctæ sunt, dominorum
praefectorum domicilia. Urbes nu
tas atque cultas non multas habet.
Princeps est Cracovia in minore Po
nia, regum & regni domicilium: Cum
aedificiorum privatorum juxta
publicorum splendore atque munis
ne, tum rerum omnium ad victu
cultumque corporis pertinentium,
mercium exoticarum copia, emporia
magnis ad vitam degendam commo
ditatibus, hominumque frequen
civitate & elegantia, facile primi
locum obtinet, & cum clavis Germaniae
Italiaeque urbibus certat. Germanis
etiam mercatoribus abundat antiquitate
Neque caret Italis. Habet oportuni
tem Vistulae fluvii, quo pitres, ligna,
omnis aedificiorum materia, & a
quaedam è vicina Silesia importanti
Nonnulla etiam, cum alio, tum in Prussia
deportantur, & inde merces ex
tremæ reportantur. Habet item sulci
bana ampla & frequentia, & cum he

atque pomariis delicatis, cum viva-
piscium & prædiis culta, ac tempe-
roris amœna. Adjuncta sunt ei duo
pida: à meridie quidem Cazimiria,
ante ligneo juncta, interlabente Vistu-
la. Est tamen intermedius urbi & ponti
ntinens viculus, cui nomen est Stra-
domia. Quem flexus Vistulæ tria latera
ambientis, & influentis in eum Kuda-
wice occurfus facit insulam. A septen-
trione vero pomariis urbis continens
Cleparia, non tamen cincta mœni-
bus, ut est Cazimiria. Habet & arcem
impenetrabilem Cracovia à latere Australi
colle seu rupe, Vistulæ & Stradomice
prominentem, mœnibus turribusque
ornatam, & magnificis regie ac basilicis,
in qua sedes est Episcopi, duorum-
que præterea delubrorum, & aliarum
privatarum domuum ædificiis exor-
natam. Regiam quidem Sigismundus
rex senior nostra fere memoria in eam,
quæ nunc visitur, formam, amplitudinem
& splendorem redegit. Habet Aca-
demiæ quoque omnium discipli-
narum atque doctrinæ studiis & pro-
fessione florentem. Olim tamen, quam
nunc, honestis disciplinis & frequentia
præceptorum juxta ac studiosorum
florentiorem, cum principes viri orna-
mentis patriæ magis faverent ac stude-
rent,

rent, necdum vel Lateran. Anno in-
 ctæ, vel ferro Turcico divexatæ, & t-
 me subactæ essent gentes finitimæ.
 ta est autem urbs ea non procul à fi-
 bus Silesiæ, Vngariæ & Ruthenæ, lon-
 tudinis quidem gradu 42, latitudi-
 nero 50.

Secundum hanc sunt haud igno-
 lia oppida, in eadem minore Poloniæ
 ac diœcesi Cracoviensi. *Lublinum*, va-
 cesimo sexto milliaro verius ortu
 alicuius, long. 45 fere, lat. amplius
 gradus non spaciosum quidem, sed li-
 ne exardificatum, & externarum ge-
 tium Christianarum juxta ac barba-
 rum, emporio nobile: Deinde Senc-
 miria, Sandecia, Tarnouca, Biezza
 sive Becia, Vislicia, & Ilcutlum &
 suencinum in Silesia.

In majore Polonia *Poznania* ur-
 est, æmula Cracoviæ, quinquaginta
 milliariis ab ea distans, longitudini
 quidem gradu 39, lat. vero 52, min. 3
 itidem commerciis & emporio Germ-
 norum excultra. Quæ & ipsa Acac-
 tiam, opera & sumptibus Ioannis I
 brandi episcopi nostra ætate func-
 ram, sed à successoribus ejus neglecta
 habet. Nunc tamen ea cura & mun-
 centia Episcopi Adami Coram init-
 ratur. Habet & arcem, & basilica
 sedes

DESCRIPTION. Et

omque episcopi, cum oppido Stod-
& Valislévo, interlabente Varta
inine disjunctam.

Secundam hanc sunt oppida Cal-
, Gnesna, verustate & Archiepiscopi
e lausique nobilis, Vulturbar-
am Tretha hunc Germani vocant,
y stenum & Slupcia episcopi.

In Ruthia Lepel long. gradu 52
latitud. 49, sita quinquagesimo a
Iacovia milliario: Vrbs est satis mu-
ta, duas arces adjunctas habens;
opporio civiumque elegantia & hu-
manitate florens, ac sede alterius Ar-
chiepiscopi, duorumque episcoporum,
nampe Armenici atque Rusici, non
nobilis.

Sunt etiam oppida *Præmissia* & *Cro-
na*: Quorum Præmissia arce munita,
duobus episcopis, latino sive catho-
lico, & Rusico, cohonestata est. *Chel-
na* quoque itidem duos habet episco-
pis: sed propter oppidi seu vici immu-
ti infrequentiam, Tartaricasque ex-
tiones, catholici episcopi cathedra
a nostaviam translata est.

In Podolia *Camenevia* est, urbs cum
arce, natura loci manuque permuni-
ta, triginta milliariis bene longi di-
ans à Leopoli: versus ortum hyber-
nam long. grad. 49 ferme, lat. vero 48,

F

III

min. 20. Habetque & ipsa suum episcopum.

In Masovia *Varsavia* est, longitudinis 43, lat. 52 gr. & minuto 20: pari fere spatio, hoc est, quadraginta milliariis, à Cracovia & Posnania. Deinde *Ploscum* basilica nobile & episcopo, postque episcopi oppidum Pultovia cu arce, & Lomza.

In Cuiavia sunt, *Bresse*, & *Vladislavia* sedes & oppidum episcopi, cum arce, quam Stanislaus Carnicovius episcopus nuper splendidiorem & magis habitalem reddidit.

In Prussia vero *Gdanium* sive *Dantiscum*, octogesimo ferme à Cracovia milliario, à Posnania vero quadragesimo: a mari, uno ferme: longitudinis quidem gradu 41, minuto 30, latitudinis vero 54, min. 20. urbs est è tribus oppidis coagmentata, portu, navalibus & horreis nobilis: copia & varietate mercimoniorum, partim maritimarum ex toto occidente & septentrionis partim terrestrium ex diversis municipiis, & fluvialium, maxime Vistulae præterlabentis opportunitate abundans: munitione firma, civium & convenarum industria ac diligenter culta.

Gdano proxima dignitate nunc e

Toru

Gdania, viginti quatuor milliariis interiorum versus Posnamam & Cracoviam ab eo distans, & in ripa Vistulæ ita, longitudinis grad. 41, lat. 52, duobusque oppidis distincta. Olim emporio & omnibus rebus florentior. Sed Gdani incrementa eam non parvis detrimentis affecere, & infrequentem reddidere: quod ab ipsa itidem Culmæ prius usu venerat: quæ civitas ea dignatione fuit antiquitus, ut ab ea cætera omnis Prussia atque etiam Masovia pleraque, jus peteret: quod inde etiamnum Culmenſe dicitur. Viguerunt in ea non ita pridem etiam bonarum literarum studia. Nunc ea pro amplitudine sua infrequens est admodum: Cumq; superiori tempore in ditione regia fuisset, nunc parer episcopo, qui inde nomen habet. Tamenſi cathedra episcopi est in oppido Culmenſe, uno milliario inde distante.

Elum & etiam Prussia urbs est gemina, permunita & copiosa: nisi quod eius quoque luminibus, ut ita dicam, efficiunt, ab altera parte Gdanum, ab altera Regius mons sive *Königsberg*, vicinæ, & maiore commoditate portuum copiose urbes. Est autem Regius mons, ducalis Prussiae caput, tribus oppidis & arce magnifica, nostraque memora etiam basilica & sede episcopi

DESCRIPRIO. 85

en multum una recedit. *Ca. 10.* *ve. H. 10. 10.*, episcopi Varmien-
 omielum. Cathedra enim supra
 annbergam est, quemadmodum au-
 ctus attingimus. Initio vero, *B. 10. 10.*
 ea fuit collocata. Quod ipsam
 a quoque oppidam gaminum, pernu-
 tum, sic puen & copiosum est, ita
 inter primarias urbes Prussie nunc e-
 anqueat. Quam nuper vir am-
 nius Stanislaus Hofius, S. R. E. Cardi-
 nalis & Varmienfis episcopus una e-
 reo eius ipsius Ecclesie collegio, stu-
 lis literarum atque doctrine notio-
 em reddidit, nobis ad utroque, & in
 eligione catholica conservat, collegio
 angios eorum hominum, qui de to-
 etate Iesu vocantur, in ea collocato.
 is oppidis non multum cedant Gu-
 elladia, Allesteinam, Resla. Vornita,
 Meliacum, Vatenberga, Sebergum in
 eodem tractu ac diocesi Varmienfi. In
 Pomerania, Tuchoha, Choinicia, Star-
 garta sive Starigrodū, Nouum, Gneum,
 Dertana. In reliqua Prussia, Neimar-
 cana, Brodnicia, Stuma, Grudentum,
 Lubavia, Razinum, & inter hæc inter-
 jectum ducale Ouyzinum, quod Ger-
 man. *Man. everder* vocant, non ita pri-
 dem te les Pomesaniensis episcopi: Cu-
 ges diocesi insulam quoque ma, oron

& Stumense territorium complet-
batur. Nunc ea caret episcopo. H-
omnia oppida & ipsa per se mœnit-
cinda sunt, & fere arces validas & h-
ne exædificatas, sed vetustas, adjunc-
habent. In cætera quoque Polonia n-
infrequenta sunt oppida, aut si via
appellare malimus, pleraque sine u-
menibus, nec nisi ligneis ædifi-
præter templa & castella sive arces.
iunctas. Sunt item arces in editiorib-
locis & rupibus extructæ, nullis adj-
eis oppidis: Mellinum, Tencinu.
Landucorona, Ogrodenecia, Lipo-
zia, Ostinum, Pilcia, Sortienam, Sob-
Oecium, Vitnice. Sunt & monasteria
ad munitionem pariter & commo-
ratem habitatorum exædificata, &
eis pagisve non longe distantibus t-
quentata: Tinecentense, Mogilense, M-
chovienſe, Andreovienſe, Brescer.
Stananticense, Coprivunicense &
Pocrivunicense, Lylſcense, Cienſ-
chovienſe, Virovienſe, Suleovienſe,
Landense, Lubinense, Cervenſer.
Paradiſienſe, Mogilnense, Tremesn-
ſe, Secechovienſe, Vangrovecense, &
Sarnovicense, Pelplinense, Oliven-
ſe, & c. in Prussia. Pagi plerique
mnes ad lacus, rivos, & flumina i-
cent. ſpa: ſum duplici, ut plurimum,

d

DESCRIPTION.

ne dissectis agrorum domiciliis. In
 catæ sunt lignæ vel lutæ, humiles
 atque, omnes stramentis, nonnullæ
 æculis intectæ, præter prædia do-
 orque dominorum, quæ ampliores
 ut & cultiores. In Prussicis tamen
 agis agrestes Germani minus inculte
 habitant: Oppidani vero cultius etiam,
 rebus fere domibus interjectu tra-
 m firmatis, & ad omnem commo-
 ratem instructis: Quæ tamen pleræ-
 æ stramentis tectæ sunt: nonnullæ
 teritiis tegulis. Urbes longe sunt cul-
 ores, nisi quod habent domos angu-
 lores. Cæteræ vero Poloniæ urbes pri-
 ariæ laxioribus domibus, nec minus
 ilitis habitantur. In quibus cum Ger-
 ani mercatores superiori atate late-
 bus & lapidibus elegantius ædificare
 xpiunt, nunc Poloni quoque eodem
 radio tenentur, illosque superare con-
 dunt: Nec in urbibus modo, sed et-
 am in villis lautius habitare student,
 talorum fere opificum opera & indu-
 ria. Hypocaurorum permagnus est
 us, majore parte anni in tota Polo-
 niæ, præter Castellaniam, & Præter præ-
 tem quandam: ubi agrestes per hyemem
 tam tempus accenso in medio do-
 moli loco cum peculis, jumentis,
 cæteris animalibus & avibus domi-

facis in sordibus, sordore, atque fœ-
dicit non desint complantaria
tam degunt: sicut & in sanogitia
diverse tentionem vergentibus
quodam. Quanquam hypocausta q
que, at etiam duntaxat, pleraque
sordidant, aut quæ furnis ad coque-
dos cibos & panes intus extractis
fœtorem exquirant, & tamaris ma-
parte careant, & anserum, an-
sularumque cum pullis suis, ac
ulmarum, prope, capellarum, vite-
rum, ac fucularum, propter hybernæ
gelu, admodum & receptu sordida.

Polonorum instituta & mores.

Balnearum item excafactarum li-
quens est Polonis usus ætate juxta
hyeme ad abluenda & lavanda sude
corpora. In quibus mores seorsum
vant à fœminis. Vetus genus nec
unum est, neque certum, aut suum c
que ordini, conditioni, ætati & gen
hominum. Exoticis delectantur plu-
mi. Fœminæ passim cum alio cu-
vario, tum virorum amiculis utuntur.
Quanquam id novum est. Reticulis
non, aut lineis velis, sive flammis,
capita integunt. Puellæ antiquitus n
capita tentis aureis, gemmatis,
sericeis, vel floris, vel herbaceis re-

ente

ita, progrediatur in propatulum:
 I nunc ex, ac rursus etiam natione,
 leis feraceis, pellibus amictis, item
 mares fere, tecta incedant. Victus
 anti antiquitus vulgo & in plebe agre-
 : præsertim & vicana, succidia, lacta-
 is, piscibus, oleribusque potissimum
 onstat. Nunc multi vervecina quoque,
 vitulina, & bubula carne victitant:
 arum carniū tota in pagis quoq;
 ed templa & paræcias festis diebus
 stituuntur. Urbanis, atque nobilita-
 , victus est lapsilior: Et iam lautior
 iam: n enique cum altilibus, tum
 is animalibus, avibusque, & piscibus
 antis, instructæ: in quibus permagnus
 & aromatum, neque exiguus saccari,
 & aliorum exoticorum condimento-
 um usus: Nec oleribus exquisitis &
 statiis ex carent. Nec desunt bella-
 a, aliaque lautitiæ, cum domi na-
 æ, tum exoticæ. Triticei panis vinique
 us non ita pridem inolevit apud
 legantiores. Nunc quidem utroque
 naltum utitur etiam vulgus in convi-
 iis: Vino quoque, præsertim in mi-
 ore Polonia vicina Vngariæ & Mora-
 viæ. Nec obstat pretium. Caterum sili-
 mei panis, & cerevisiæ, promiscuus
 est usus in tota Polonia. Fit autem ce-
 revisia in Prussia quidem ex ordeo,

F 5 in

in cætera vero Polonia etiam è tritico
minutatim molito seu confracto in
aqua decocto cum lupulo. Admisceet
nonnunquam tritico siligo, vel spelt
vel avena. Mel quoque itidem cum l
pulo aqua decoctum in frequenti u
est: Rudis præsertim & Podoliis, ap
quos permagna est apum & mellis
ptum ex dictamno & aliis bene olen
bus herbis ac floribus collecti cop
Nec Prussis & Masoviis mel deest; Q
& ipsi itidem id decoquunt. Medone
vulgo vocant. Solet autem is cond
Varisaviæ peculiariter succo è cerasis r
bive malis exprello, aut aromatibus:
pro ratione condimentorum, kerstra
gi, malinici, ac troinici nomen accip
Color hominum fere candidus est: c
pillus flavus, vel magis albicans: stat
ra mediocris, aut mediocrem pau
excedens. Habitudo corporum succ
lenta. nisi quod fœminis, & maxin
puellis nobilioribus urbanisque, st
dium est, ut se reddant curatura jui
ceas, quemadmodum inquit ille. ali
qui formæ atque tenetudinis ne
tragna ab iis admiscetur cura. Iacea
autem faciem, & capillos tingere, in
decorum habetur. Sed est in viis jux
ac fœminis naturalis quedam form
bonitas, ingenuo rubore tinctâ. Inge

Polonorum sunt aperta & candidi-
 & falli quam fallere magis apta:
 n tam irritabilia, quam placabilia:
 nime proterva aut pertinacia: imo
 lde tractabilia, si commode ac placi-
 tractentur. Exemplis autem in pri-
 is ii commoventur: & sunt principi-
 is & magistratibus suis satis morige-
 . Ad comitatem, civilitatem, beni-
 nitatem & hospitalitatem prompti,
 aut ignotos & externos non modo
 penter suscipiant hospitio, sed etiam
 vitent, & omni officio prosequan-
 ir: & non modo ad convictum atque
 miliaritatem quorumlibet faciles,
 erum etiam ad mores & imitationem
 orum, cum quibus vivunt, externo-
 um præsertim, flexibiles. Juventutis
 xior est paulo & neglectior educatio:
 ed ea naturæ bonitate compensatur.
 Ad Scholas quidem & magistros mit-
 ere mares liberos, & latinis literis te-
 neram ætatulam imbuere, omnibus,
 pauperibus juxta ac divitibus, nobilita-
 ti ac plebi, oppidanæ præsertim, stu-
 diū est. Multi pædagogos domi alunt.
 Itaque ne in medio quidem Latio quis
 reperiat tam multos vulgo, cum qui-
 bus latine tamen loqui possit. Puellæ
 quoque nobiles & urbanæ, vel domi
 vel in monasteriis, vernacula, imo &
 latina

latina lingua legere & scribere discunt.
Adultiores, puellæ quidem rei fami-
ri, culinariæ præsertim & pecua-
curandæ, lanificioque seu lanificio
tius, atque textrinae, & acu pingere
arti, manus admovent: Mares vero
agriculturæ, vel opificio cuiuspiam,
mercaturæ, vel magistratuum & p-
cerum sacerdotumve opulentiorum
ministeriis vel affectationi sese ad-
cunt. Multi domi cum parentibus
tam degunt, eosque in re familiari
randa sublevant, ac decedentibus
patresfamilias facti, rem suam agunt.
Complures libenter peregrinantur, &
pendiorum rei familias negligent
egestatique & omnium, quæ peregr-
nantes consequuntur, incommo-
rum tolerant. Externa enim mag-
quam domestica admirantur. Itaque
linguas earum gentium, ad quas per-
nerint, cupide & facile discunt. Quæ
etiam in victu cultuque corporis & m-
ribus, novi aliquid peregrine attulerint
dent, indeque elegantie laudem quæ-
runt. Quod jam ad opiniones quoque
de religione proferpsit. Sunt autem
docilia hominum ingenia, & vale
quocunque intenduntur: Sed alie
inventis perducendis ea magis accom-
modant, quam ut novi aliquid i-
ex

agitent, & excellere magnopere ul-
 tudineant. Id adeo fit, siue quod uni-
 versis & studio non libenter asse-
 runt, sed multa nosse cupiunt siue
 curia, segnitie, laborisque fugitatio-
 ne. Plerisque in rebus peculiaris est
 egerenti, præsertim quod homines,
 quorum nimum fere liberalia juxta
 mechanica studia referuntur, me-
 ditante contenti, exquisitam artifi-
 cii & operum præstantiam non ma-
 gnopere requirunt: seu denique quod
 ceteros otio delinque sese dedunt, re-
 ra tenuioribus ingenii & industriae
 sollicitatione. hos vero, cum sit dissi-
 ut ait Philosophus, egerentem bene-
 erari, præsidus vitæ comparandis
 anxi, & alienis nonnunquam ab in-
 dio suo studiis & negotiis implicari
 solent. Atque ubi, quod satis est,
 comparant, & ipsi terne superiorum
 res evadunt, vel rei familiaris tueren-
 da, litiumque anfractibus, vel po-
 tiorum consecratione distrahuntur:
 que siue ambitionis stimulis incitati,
 se quo se suosque certo aliquo præsi-
 dio ab aliorum injuriis & contumeliis
 tutent. Neicio enim quomodo fit,
 ad vitæ commoda & ornamenta nō
 modo comparanda, sed etiam tueren-
 da non satis præsidii sit, hac nostra
 præ-

praesertim ætate, in solis animi & in
nii bonis, & in legibus ac jure com-
muni. Non tam autem ad artes me-
chanicas tractandas Poloni apti esse
dentur, quam ad studia doctrinae. Ne-
forte illas contemplerent potius, quam
assequi nequiverent. Externis quidem per-
itisque opificibus antiquitus usi sunt
utuntur etiam nunc non paucis. Ro-
rum literarum atque doctrinae suae
accuratius confectantur, inprimis
qui his praesidiis ex humilitate sordibus
que domesticis emergere cupiunt, &
qui sua vel parentum voluntate ad
cerdotium animos adjiciunt. Severi-
res autem disciplinas ad nostra usque
tempera potissimum confectati sunt
Poloni. Non defuere nobis sane sup-
rioribus temporibus insignes mathe-
matici, athologi, dialectici & philo-
phi, atque etiam theologi, ii praeteriti
qui vocantur Scholastici, cum instituta
Cracoviae ante centum septuaginta an-
nos Academia, magistri eius gene-
Lutetia Pragaque acciti, admiratio-
nem vulgo & primoribus, atque ip-
sorum regibus. Humanitatis & lingu-
rum eruditae studia diu neglecta
jacuere: Nec solum apud majores no-
stros, verum & alibi fatali quada-
temporum conditione. Proinde ne-
cre

at, unde nostrates ea discerent post
 ceptas cum religione Christiana li-
 ras & cultum vitæ mitioris. Quo fa-
 tum est, ut illi quoque, qui tunc docti
 debebantur, & erant, nihil propemo-
 im literis mandarent, nec in publi-
 um sibi edendum esse ducerent, si
 id forte excitandi sui aliorumve do-
 ndorum causa conscripsissent. Ne-
 re sane expedita erat edendi ratio,
 im caretet Polonia typographis. Ita
 doctorem virorum memoria cum ipsis
 ariter extincta est. Nunc certe postea-
 iam animadversum est, in pretio esse
 aguarum, eloquentiæ humanitatis-
 re studia, cupide ea quoque nostrates
 nplexi sunt, sed ad usum civilem vul-
 arem magis quam ad gloriam. Non
 quere tamen nostra hac ætate, neque
 hanc defunt, cum in studiis humani-
 tis & eloquentiæ, tum in omni ge-
 re doctrinæ, magni quidam & ex-
 dentes viri, qui, cum commoda vitæ
 mestilimis disciplinis, & gloriæ, sive
 titati publicæ posthabuissent, eo eva-
 unt, ut admirationi sint, si non suis,
 te externis, incorruptius judicanti-
 as. Sed eos recensere nunc necesse non
 t. Nec medicinam posthabent, post-
 aquam ea, vulgatis delicatiore & la-
 ore victus ratione morbis, in pretio
 esse

esse cœpit. In aliis minus elaborat
propterea quod minus ea condac
videntur ad commoda & ornamet
vitæ comparanda. Non est enim r
vum, plurimos mortales hunc fin
studiis laboribusque suis statuere, p
trique similes illius habere, de quo
nit poeta quidam:

*Sæpe patet dixit, Studium quid in
libere sit.*

Rem porro familiarem diligentius c
rare, non ita pridem, & eodem pre
tempore, quo bellorum incommo
vacui luxum splendoremque, con
ctari cœpimus. Sed in ea minor est v
go parta tuendi ac dispensandi qua
acquirendi diligentia. Majores quide
centri comparanda divitiis non n
gnopere incubuere, satis habentes, si
magna cura & labore, unde in die
propere odium, si non laete, non d
quidem certe, nec parce cum suis vi
runtque tranquilliores tunc res d
m erant. Minus appetebatur alienu
Minus erat litium: Minus jurgioru
atque criminu. Minus fraudum & p
juriarum. Major autem erat fratru
& agnatorum, cognatorum, affiniu
que inter ipsos concordia & benev
lencia. Major non modo parenter
sed etiam quorumvis natu grand

in reverentia. Ferrara finium regum-
rum iudicia. Herciscundæ vero fa-
mæ nulla propemodum. Cæterorum
nim cognatorum aut vicinorum na-
ma oram interventu & intercessio-
ne conponebatur, si quid ulla de re
sortum erat controversiæ, quod si
inter se vicini vel necessarii transigere
amliariter nequivissent. Res in istius
geniam cum instituto gentis tum
in ipsorum quadam conditione in ho-
ore tuit superioribus, atque adeo o-
mbus fere seculis, exstiterunt viri
arte bellica præstantes viri, maxime
olim memoria, non ita pridem ex-
titerunt. Et pænitus oblata pace &
tione extant etiam nunc nonnulli. Nec
ma cum vulgo in Polonis vigor ille
nimiam, laudisque bellæ studium,
qua se utquam ostendat idonea virtu-
tis exercendæ occasio. Meditationem
& exercitationem viri sapientes requi-
runt. Idque ideo fortasse, quia demat-
ritum sua præmia, & quod ignavo-
tio & contivis plululum indulge-
ant. Ad hæc autem, & festos epulas,
conveniunt plerunque vicini & necesse
est inter se ad unum aliquem viri soli,
et pariter cum feminis. Nec turpe ha-
bitur puellas interire. & earum collo-
quia, convivia, choreasque à juvenibus

frequentari, parentibus earum cognatisque natu majoribus presentibus: Atque ita plurima conciliantur matrimonia. Nec raro in ejusmodi convivio simulatae & inimicitiae abolentur, vel dissoluntur vel nutantes amicitiae redintegrantur. Quanquam intemperantioribus comotationibus interdum cruentae quoque pugnae inter convivas, amicos & necessarios accenduntur, jurgis plerumque inter viliora convivia coortis. Potantibus enim donis, nec illa à poculis arcentur. Quod illiberalis convivator habetur, cui enim non est, ut servitia convivarum bene pasta ac pota sint. Quo fertiliores enim sunt hae regiones, eo magis indulgent homines vulgo crapulae prolivioribusque conviviiis & comotationibus, ut multi cum solum ducant fructum laborum atque divitiarum suarum. Igitur autem passim inter mares comotationes ad aequales haustus, non solum in conviviiis, verum etiam in comotationibus, ad quas vulgus comotatur causa convenire solet: Eoque provehitur haec licentia, ut quod profectis diebus partum est, festo die potando prodigatur. Atque inde fit, proserpente potandi etiam profectis diebus. cui consuetudine & inertia, ut antea

fit

fiore re familiari utantur multi: pre-
sertim cum non iniuria sit, quid pri-
vatus quique gerat negotii, unde &
que modo se sustinet. & fructuosa
sit autem dominis & magistratibus illa
potandi licentia. Etiam tunc qua
vestigalium publicorum juxta & pri-
vatorum portio è cauponis conrega-
tur. Exolevit tamen sensim apud ho-
noratiores illa ad æquales lautius po-
tandi consuetudo, eorum studio, qui
apud eas gentes, quæ humanitatem
studiosius colunt, peregrinari sunt. Sed
lautitia in victu potuque magis ac ma-
gis indies inolevit. In cultu quoque
corporis, vestiumque numero, varietate
ac pretio, major luxur exiit. Nec
solum exoticis pannis & pellibus, ve-
rumetiam serico & purpura vestiri, &
argento, auro, margaritis, gemmis ex-
ornari mos inolevit, interioribus qui-
busque præstantium genere, honore
vel facultatibus, exenpla cupide am-
plectentibus, nullis autem legibus sum-
ptuariis modum in victu cultuque cor-
poris cuiquam ordini aut homini præ-
scribentibus.

Hominum ordines in Polonia.

Quo planiora autem & absolutiora
sint omnia, quæ de gente Polona per-

G 2 sequi-

sequitur, ordines & genera hominum describamus: Quæ descriptio rei publicæ quoque fundamenta continet. Distinguitur populus Polonus partim genere, partim ex religione tamque vitæ instituto. Ac genere qui sibi in equales omnes habet, siue nobilitatem, atque plebem distribuitur: Religio autem instituta in sacrum & profanum ordinem. Liceat autem nos cum qui sacrorum atque sacrorum administrationem non habet, profanum appellare. Vulgo ecclesiasticum & laicum, vel spirituale & seculare statum & ordinem vocitant. De his posterius: Nunc de nobilitate & plebe. Nobilitas Polonica ad regnum atque possessionem castre municipalis regionisque segregata est: Atque inde qui sunt huius ordinis, antiquitus nobiles, nunc equites ab eorum militia, cui sunt obnoxii, a latine loquentibus & scribentibus appellantur: Vernacula autem lingua Senhachta, à generis nobilitate mutuato nomen, à Germanis vocalibus (quasi *ge, echter,*) vocantur: & Zmianie, quasi agrarii, vel, ut vulgo interpretantur, terrigeni, à terra & agris, quos terre colunt & habitant, antiquitus hæreditariis, pretiove seu principis beneficio partis, vocantur. Habet a

tem ea multas & magnas prærogati-
vas, quæ partim regum & principum
munificentia firmata sunt, partim mo-
ribus & institutis invaluere: Quæ ma-
gna ex parte sparsim opportunis locis
hujus & historico operi à nobis insertæ
sunt. Regi quidem ea soli fere subjecta
est. Indicatur tamen ad præscriptum
legem & à magistratibus regni & re-
gis, quemadmodum posteriori libro
ostendimus. Ex cæteris, privatis præfer-
tim, nemo nobilitatem cum agris &
pagis suis etiam habet: Nisi forte in
Ruthena, antiquitus, & præco ducum
gentis jure. Habet etiam Cracoviensis
Episcopus in Severiensi ditione: Habet
& Varmiensis, cuiusque ipsius ecclesiæ
collegium: Quin & Plocensis Præposi-
tus: & alii fortasse. Licet tamen homi-
ni nobili sive equiti scultetiam, ut vul-
go vocant, sive advocatiam, in bonis
alienis paganis iuxta ac oppidanis vo-
luntate domini obtinere. (De Sculte-
tiis autem & Advocatiis posteriore li-
bro dicemus.) Licet etiam privati con-
ditione in urbem vel oppidum cujusli-
bet commigrare, salvo personæ suæ
prærogativis, nisi is decus nobilitatis
amittit. Nobilitas porro genere cen-
setur & meritis, a juncto vitæ insti-
tuto. Habentur enim nobiles, quorum

maiores aut parentes virtutis ergo in
 eum ordinem affecti, militie pae ad-
 scripti, & gentiano signo donati sunt,
 quive ipsi huc meruerunt virtute sua. Sed
 praestat nunc habetur, nobilem natum
 esse, quam tactum. Nati autem patre
 simul & matre nobilibus oportet legi-
 timo conjunctis matrimonio. Quan-
 quam nec plebeia mater libero un-
 nobilitatem minuit, dummodo pate-
 sit nobilis. Notum quamvis nobilibus &
 illis tribus orti, non censentur in fa-
 milis, neque nobilitatis praerogativi
 fruuntur. Conferendi porro hujus de-
 coris, hoc est, nobilitatis, potestatem
 solus habet Princeps: Idque vel sua
 ipsius iudicio & beneficio facit, vel in-
 terveniente testimonio, & quasi ado-
 ptione clarorum & principum alicujus
 familiae virorum, stemma & gentem
 suam cum eo, qui ita creatur, commu-
 nicantium. Ejusmodi tamen creati
 nobilibus obtinere & possidere ben-
 terrestria statuto quodam novo no-
 licet. Sed posteritas eorum pari cum
 aliis natis equitibus pae esse incipit. A-
 nuntitur porro nobilitas decreto Prin-
 cipis, ob admodum dedecus, & atro-
 aliquod facinus. Contaminatur etiam
 & aliter dicatur quodammodo, si quis de-
 latus malitiae & agriculturae studii

so:

viduum quæstium faciat arte mecha-
ica, vel tenuiore & minutioribus
mentis ac ponderibus utente mercat-
ura & cauponatione. Est autem pari
agnatione Polonica omnis nobilitas:
hec est ulium in ea patritiorum comi-
umve discrimen, exæquata quodam
tempore omnium conditione. Nuper
deo paucis quibusdam, parentum, vel
ptorummet amplitudine atque meri-
is, & principum beneficio, Comitum
tecus denuo partum est. Ducum, qui
eculiare haberent dominatus vel ter-
itoria, nunquam aliud genus fuit
apud Polonos, quam id, quod à Boles-
lao Krivousto Principe propagatum
uit, cum is principatum inter liberos
divisisset. Verum id jam detecit. Russi
habuerunt antiquitus suos duces, ha-
bentque etiamnum ii, qui dudum Li-
thuanicæ ditionis fuere, aut sunt et-
iamnum, & Volynii. Neque enim sub-
actis, vel in deditionem acceptis ea
prærogativa adempta fuit. De Prussie-
rum & Curoniensium ducibus post at-
tingemus. Multæ sunt autem nobilita-
tis Polonæ gentes, & quasi tribus, non
locis, & regionibus, verum signis qui-
busdam gentilitiis, quæ arma & insi-
gnia vocant, eorumque appellationi-
bus distinctæ, quæ singulæ multis mul-

G. 4. tas

tas stirpes & familias cognominibus &
agnationibus et multis complectitur.
tur. Verbi gratia, Lelivorum gen-
tibus signum est, nova luna super
stellam inter cornua continens in ca-
lestino scuto, Tarnoviam, Pileciam
Melliniam, & alias nonnullas hone-
ras & amplas familias comprehendit.
Signa vero gentilitia, sive insignia pa-
rim a rebus, quarum sunt nomen, quem-
admodum Topororum ab ascia, pa-
tim ab eventu, ut Ielitionum à viscer-
bus transfixis, appellationem habent.
Plurimorum ratio obscura est. Nisi
forte à primis conditoribus gentium
sumpta sunt. Neque enim olim, u-
nunc, ab arcibus, villis & pagis, quibus
dominabantur, denominabantur &
equites. Sed unde libet sumpta aut ind-
terminata, ad longam posteritatem
missio etiam vel commutato Patrimo-
nio, recte trans mittebant. Qualia su-
per sunt etiam nunc multa cum alibi
tum in Submontano & Semensi tra-
ctu, & in Russia. Vt sunt Herborth
Dunin, Iordan, Gladis, Pienianicus
Iurinala, Crata, Farureius, & alia e, ut
gen generis. Nunc malunt plerique d-
arcium, oppidorum & pagorum no-
minibus, de qua paululum per deno-
minationem in & sive & voce, appel-
lari

i. Ea vero deflexio vel adjectio syllaba latine loquentibus & scribentibus *in* commutatur, ita ut à Choina *noinski*, & pro ea Latine Chonius, à *aine* Crasinski, & pro eo Crasinius, à *alco* Laski, appelletur: Cæterum pro non Latcius, sed Latæus dicitur. Sed nos in historia securi sumus, percutati orationis & externorum ausu intervientes. Idem veteres historicos Græcos & Latinos in barbaris omnibus factitasse animadvertimus. særdum autem sine hac deflexione & adjectione, arcis vel oppidi, vel pannonen, unde quisque ortus, vel cuius dominus est, cum præpositione *de*, *la*, vel *ab*, vel *in*, cognominis loco usurpatur, à magnatibus præsertim & rationibus: ita ut verbi gratia, in Tenta, vel à Gorca, vel de Felt, in quis pellatur. Observaturque in his vulgari discrimen quoddam non magis à Sclavis, quam à Germanis & Boëmis: si itidem utuntur huiusmodi appellationibus. *In* enim præpositionem sere attribuunt, qui domini sunt locorum: cæteras etiam iis, qui inde duntaxat orti vel oriundi sunt, etiam si ibi non habeant ubi pedem figant. Gentiliorum autem signorum, quæ quidem quaerendo investigare potuimus,

G 5 appel-

appellationes hæ sunt. In quibus en-
 merandis ordinem primarū literaru
 & vernaculæ linguæ tonū servabim.
 Abram sive Valdort: Amadei: Bialin
 Biberstein: Bedulia: Bohoria: Boitz
 Brog: Bozestado: Buincia, sive Buincz
 Byliny: Ciolek: Copaczina: Comia: C
 lantecua: Corukz sive Bies: Choleu
 Cotitz: Corab: Corciak sive Corcz.
 Dambroua: Dābroua altera: Dembr
 Doliva: Dolenga: Drzevieza: Druzit
 Drija: Dzialotta: Godziemba: Goldoi
 Grabia: Griph, quod & Suiboda: Gr
 zima: Grziuala: Habdanc. Herburt
 vva: Helm: Ianina: Iastrzembiec: Iel
 sive Kollaregi: Iednorozez: Iunoi
 Korsboz: Kerdei Labents: Larilla: L
 va: Liada: Levat sive Leopardus: Lodz
 Lzavia: Lis, quod & Murza: Moze
 Morskicot: Mandlostca: Nalencz: N
 sobia: Nieczuia: Novina: Oliva: Ofn
 rog: Odrovvanz: Ofioia: Orlia: Olob
 Ouada: Oxa: Pilava: Pirzchala: Pova
 sive Ogon: Poboze: Pogonia: Poluc
 fia: Pravvda: Pomian: Przegina: Pri
 Prus alterum, quod & Navilki: Protn
 Rava: Radvan: Koza: Rogala: Rucha.
 Roha: Scheiga: Slepovvion: Soco.
 Servicaptus: Schille: Staricon: Star
 quod & Olloria: Strzemien: St: zeg
 mia: Sternberg: Srenava: Sulin
 Svyi.

Arcezk: Sineconilia: Schumberg five
 fitza: Svinca: Tarnava: Topor: To-
 z: Fizaski: Framl y Varnia: Vienia-
 V'zelie: Vieruslova: Venzik: Vad-
 a: Vierzinkovva: Zabavva: Zadora
 Plomien: Zagrobia. Duorum nomi-
 non tenemus. Ea sunt albæ aquilæ,
 terior pars dimidia à capite cauda te-
 s erecta, cū duabus stellis à tergo: &
 inque rosæ albæ in quincuncem col-
 latæ. Unde simul ex gente Iastrzem-
 cia ego maternum genus duco: Pa-
 vero meus è Pirzchalia & Osmaro-
 . Nihil autem vetat his nostrū quoq;
 ungere, quo me una cum fratribus
 is, & omni posteritate nostra opti-
 us rex Sigisimundus Augustus orna-
 t, dimidiam aquilam, pectore tenus
 turali colore, extensis alis, laurea co-
 lla circum collum redimitam in ru-
 o scuto impartitus. Cui Ferdinandus
 om. Imp. electus immortalī memoria
 gnissimus, cum legatione apud eum
 isdem regis nomine in septimum
 num fungerer, gentilitium Austriacæ
 milix suæ itemina, rubram in albo
 uto tæniā per transversum ductam
 bndit, & duo nigræ Imperialis aquī-
 capita galex coronatæ superposuit.
 ur autem minus liceat cuiquam, à se
 nato, quā ab aliis relicto, decore gau-
 dere?

dere. Et hactenus quid de nominibus gentium Polonae nobilitatis nobiscum sit. Signa, origines, familiae, conscribere, longum, & operosum enect dicam infinitum. Antiquitus sparsim vel in agris habitabat, in loca quae villa, vel castellum, vel arce, rem familiarem operis & laboribus adscriptitionum suorum vel mercenariorum curans, agricultura gregum, amentorum, aquariorum fructu, itemque venatione aucupio, non modo sustentans se cum domesticis suis familiis, verum etiam honestas divitias comparans, vendensque illas quae superfluae utui domestico, quae deunt, inde vicissim comparandis. Nunc autem familias, & puellas nobilissimum, & linum, canabumque, & re pecuariam tractant, non de leceet vendere ea, quae ex huiusmodi re familiarum fructibus eius superfluae utui domestico. Quin & culinariae curam ex gerunt exceptis illustrioribus & senatoriis quae haec pleraque dedignantur, aut pedum quarum opera peragunt. Iter facientem feminam quidem carpentis, velina aut curribus vehuntur: Mares vero viam vel equis potius. Pedestrem indere per viam, longiorem praeterminum honorificum vulgo habetur, & paupertas necessitatem imponat. 1.

aut

tem lautiores & elegantiores de no-
bilitate in oritur? domicilia figere, villis
subtilis præ his relictis, incipit. Pro-
prium in publicum nobilem virum
ita ac totam animam adlectis nautis. Sex-
tam vero etiam pueris pedilequis
par, honorificum habetur. It in cum
um alit quique domi aut tan ul tum
o modo facultatum: indeq. simili fi-
ra & colore vestium, non sine sumptu
luxu vestiri usitatum est. Aluntur &
qui complures. Equitantes enim aut
equentes harum tamul non orationes
nautis per menses, vel ad suburbanas,
ad fines adstantur. Ac Senatores qui-
bus primis, pedileques juxta ac eque-
res adnuntiare inter adlectas mares in-
cedunt, honorat eribus antecedentibus,
cetera vero turba cum pueris suble-
uente. In cetera nobilitate adlectæ o-
ner beas subleuuntur. Matronas au-
tem & puellas nobiles mares quidē an-
tecedunt, feminis iube punitur, præter
has, & quæ in filias loco habentur, &
sorores puellas, quæ secundū anteam-
bulones proxime matrem vel sororem
precedunt. Spectatur autem in tamulis
& p. dilectis cum uisus ad nautas,
um statura, forma, elegantia & genus.
Nec deest copia equitanti ac notum
juvenum, qui vel studio civitatis pru-
dentæ.

dentiaque uti rerum comparande
 citati, vel tenuitate fortunarum ad
 vel præsidii contra vim potentiori
 sibi iunq̃ue comparandi causa, n
 modo in magnatum & episcoporum
 sacerdotumque ac doctorum clien
 las, verum etiam in parium, ac tenu
 rum interiorumque nonnunquam,
 rum præsertim, qui magistratus
 runt, aut aliquo sunt numero in a
 Principis, aut opibus, industria, eru
 tione gratiave populari valent, affe
 tionem & ministerium, parva, vel n
 la mercede, à parentibus & propinq
 traduntur, vel ipsi sese addicunt: E
 ratque ea servitus, quoad utrique, i
 ro, inquam, & servo sive clienti plac
 Multi etiam de ditioribus necessari
 rum & amicorum liberos pio quoda
 & honesto juventutis educandæ sine
 ultro sibi in familiaritatem & minis
 rium adseiscunt. Ad eundem modum
 & femine fœminis famulantur. N
 pudendum aut d. decori affine esig
 nus hoc servitutis, sed liberale & soc
 bile: Nec rara est in eo vicissitudo,
 ut cum quis habeat in ministerio, cu
 parentibus ipse serviverit: Honestaq̃
 habetur hæc juventutis equestris ed
 candæ ratio, æquabilitatem quanda
 etiam in inæqualibus fortunis con
 nen

as : Et multos ex humili loco ac te-
 i fortuna, non modo ad mediocres,
 umetiam ad summos nonnun-
 am honores, amplissimasque facul-
 es & opes, ipsorum virtus herorum-
 e beneficentia provehit : idque ma-
 ne conciliandis luculentis conjugiiis
 lacerdotus. Honestatis magna fem-
 r à nobilitate ratio habita est. Fraus
 m facere, promissum fallere, pejera-
 mentiri probrosum & infame fem-
 . habitum est, atque etiam nunc ha-
 tur quamvis in maiore, quam olim,
 bendi studio & licentia. Quod si
 id ejuscemodi in prebri loco cui-
 am obiciatur, præsertim ab ejusdem
 dinis viro non tam legibus & magi-
 atuum judicio & auctoritate, quam
 tro manuque vindicatur. Di simula-
 quidem probrosum habetur. Loci
 men ratio ducitur. Plebeis minor est
 ra dignitatis, atque pomposæ ambi-
 nis, exceptis urbanis scæminis, quæ
 ipse bene cultæ & una aut altera pe-
 dequa comitatæ incedere student:
 ita autem laboriosior & sollicitior,
 m mulierum, quam virorum, nullo
 re sexus discrimine : nisi quod scæmi-
 e opificia non exercent, neque vectu-
 m, neque negotiandi gratia peregri-
 antur. Vicina tamen oppida intra
 fines

finis regni aduenat, domique negotia-
tur. In iudicio standi ius non habent. I
plebe autem non numerantur, quicunq;
nobiles siue equites non sunt, siue si
agricolae, siue aq; iam & pecuarii
ve opifices & operarii, siue caupones
proprietarii, vectores & mercatores & si
in agros quemadmodum impius at
genui, agros atque vicis vitam degat
siue in opibus & utilibus. Ac urbes qu
de & oppida a mercatoribus, opificib;
& proprietariis habitantur. Vicis autem & p
gi, & suburbana praedia, ab auctorib;
contionibus, pecuariis & aq; iam. Caup
nes vero, militores operarii, vector
pumentarii que locatores, ut reliqui
Sunt autem aliquando meliores & liber
re conditione utilium & oppidanis q
agrestes. **Ac censum quidem annuu**
utrique dominis suis persolunt. Veru
agrestes & vicani plerique omnes, oper
praeterea gratias ad colendos con
agros, & alios usus domosque, non
lum manuaras verum etiam cum i
mentis, ipsi, per se, vel per mercenari
& operarios suos praestant. Nec alio
quanta communi iure in agro domi
licet ita ut videantur esse gratiae alic
ptiam, nec mutui a servis dante aut, p
fertim ut nunc sunt tempora. **Eme**
leu **emetones** vulgo vocantur. His a
de

DESCRIPTION. III

detestare conuisione horrida, qui
 hereticos colunt. Vniq[ue] appellan-
 tur: Q[ui]am appellationes vniu[er]sa
 horum non fert nobilitas. Nati enim tunc
 in eos deum, ni vult neq[ue] potestatem
 preter eos, qui ab infantia etate litera-
 rum studijs sacrorumq[ue] ministerio
 sese adliuerunt. In pl[ur]e uero non
 desunt qui rem laudatorem per totius
 & vicinas adu[er]santes, & i[n]finito,
 honestissimis studiis, vel d[omi]n[ic]is va-
 cant. Multi laurus & triumphus vi-
 citant: Atq[ue] inde erant exim[ia] pre-
 tia, & non pauci ex iis ad op[er]atorem re-
 dyuntur. Et hactenus quidem de nobi-
 litate & pl[ur]e. Iam de sacro t[em]p[or]e e cle-
 siastico ordine. Quod ut planius fiat, de
 religionibus prius pauca attingamus.
 Christianam religionem Polonia gens,
 abjecto semel in p[ri]mo demonum cultu,
 faciens amplius annis constanter re-
 tinet, religiose colit, hæretica in-
 novationum intolens & in[im]p[er]at[or]is an-
 te nostram ætatem. Nuper adeo nostra
 memoria Lutherana p[ri]mum, mox et-
 iam Berengaria seu Calviniana labe à
 mercatoribus, & bonarum literarum
 studiosis juvenibus, levitate animor[um]
 & curio[so] studio novitatis inductis,
 peregre inuenta, multorum animos in-
 leat. Quod olim quoq[ue] de Hussitica &

H. Vide.

Viclefca, extremis VVladislai legell-
 nis regis, & primis filiorum eius VVI-
 dillai & Cazimiri temporibus cum h-
 rum juxta ac idius aras contemner-
 tur,) uti venire exeperat. Sed princ-
 pum & episcoporum virtute, auct-
 ritate, studio, ac diligentia, ceter-
 rumque procerum pietate, gravita-
 & constantia, malum altius radic-
 agere permittum non est. Itaque re-
 nuerunt si tunc cum prisca religio
 etiam dignitatem auctoritatemque
 suam, & rempublicam. Quæ qui nunc
 vivunt, utinam posteris etiam suis r-
 linquant! Iam autem non solum ill-
 quas dudum memoravi, verum etia
 Picardorum, Anabaptistarum, An-
 norum, Pneumatomachorum, Trithe-
 tarum, Photinianorum, Ebionitarum
 Recutitorum, & nescio quæ non p-
 ftes, pro nefas, Poloniam, laxatis
 mel licentiaë habenis, agminatum inv-
 dunt, & prætextu, seu verius abusu
 libertatis, præcuntibus nonnullis de no-
 bilitate, sibi quisque religionis magiste
 atque adeo rex & lex, esse incipit. Sc-
 hæc alibi prolixius deploravimus. Præ-
 si aliquanto posterius Christo nomen
 dedere: Citius autem & cupidius Li-
 theranum dogma amplexi sunt, ubi
 præsertim, & qui sunt Germani

lat

sanguinis, propter mercatorum & opificum Germanorum frequentiam & commercia, & lectionem librorum importatorum è Germania. Quum enim ea colluvies hominum quali ad pileum vocata, semel ecclesiasticæ disciplinæ jugum excussisset, à magistratibus ave timore, sive per verba animi inductione, & ob iurandum præceptoribus suis in Germania datum, eodem incli natis, non modo non repressa est, sed magis etiam confirmatur & incitatur. Multitamen adhuc pia maxima in stituta reuident, præsertim ubi magi stratus officium suum faciunt, alienum non usurpant. Malo vi tenaciores anti quæ religionis & pietatis, à profanis novationibus ferme abhorrent. Ab horrent etiam Rudi imprimis. Græcos autem hi sequuntur, quos ab initio re ligionis magistros habuere, & cum iis à nobis, hoc est, à Romanæ & catholicæ ecclesiæ consensu, sese per sacrilegum scissima præcidunt tanta pertinacia, ut nihil commune habere velint cum La tinis. Sic enim nos appellant, qui in cultu divino publice Latina lingua uti mur, & cum sapientissimis & sanctissi mis maioribus ipsorum, Græcorum juxta ac nostris, summam Romani Pontificis dignitatem & auctoritatem

in universo Christianorum populorum
 excommunicamus. Neque enim ultis pra
 terea à nobis ii dissentiunt: & quiden
 ritibus & institutis ecclesiasticis magis
 quam de politicas rebus. Vult
 autem de rebus, quaevis levi de causis.
 Plurimi tamen ex iis, ex quo tempor
 Poloniam ditione tenentur, ad
 & Romanæ ecclesiae societatem & in
 stituta transferunt, eodemque cum ex
 teris Polonis jure sunt. Armeni oppid
 pazedem Russiae & d. Lejus medien
 tes, suis & ipsi ritibus suaque lingua
 sacris utuntur. Non abhorrent ii ta
 men, sicut accepimus, à Romana eccle
 sia & Romano pontifice: Qui Princ
 patum ejus in universa Christi ecclesi
 agnoscunt. Hebraei vero quibus alia
 re pulis, Russiae & Lithuaniae, de totis
 fere Poloniae oppida referta sunt, sua
 retinent religionem: nisi forte hinc
 ritio vel impietas ea potius dici debe
 terunt etiam Tartari Ceremissi i
 no aut altero oppido Podoliae suis u
 ribus & impietate Mahometana
 dum a huc edum & Lithuanici. Quo
 in, in ditione apud Freces nihil par
 ter pileum turbinatum, qualibus vulg
 ea gens utitur, in suggesto editione p
 ante multos annos atque viris. Se
 attanus barbaros incolas cum tali

his religionibus, & ad institutum no-
strum revertamur. Tam apud Russos
Græcos, & Armenos, quam apud Scy-
thos, qui Christi Dei ac magni nostri
instituti convenienter pietatem co-
lant antiquitus, certus est ordo eorum
hominum, qui religioni sacrique pecu-
liariter moderantur & interviant. non
genere, sed eorum, penes quos eius rei
potestas est antiquitus & jam inde ab
temporibus Apostolicis (Episcoporum
inquam) auctoritate, segregatione, &
imitatione sive consecratione, à cetera
omni multitudine distinctus: quem
sacrum & ecclesiasticum & spiri-
tuale dici supra memoravimus. In quo
non modo episcopi & sacerdotes, ve-
rumetiam ceteri sacrorum admi-
nistri, & monachi monachæque cen-
tentur, è plebeio iuxta ac equo or-
dine affecti. Virique enim antiquitus
jam inde ab initio patuit aditus ad
hunc ordinem. Patrum demum au-
torum nostrorum memoria ab epi-
scopibus nō tam functionibus quam
tribus, & primariis quarundam epu-
scoporum basilicarum, sive ecclesia-
rum, ut vulgo vocant, cathedralium
honoribus, quæ præiaturæ & canoni-
catus dicuntur, plebeiis theologis, iure-
consultis, & medicis aliquot exceptis)

II, cælu-

excludi corpore. Quod jam ad Albantias quoque & monasteria (ubi ex professione mundana omnia abdicantur) inducitur. Secernitur etiam sacer ordo vestitu & cultu corporis à cætera multitudi- ne: Sed & inter se non modo à cæteris sacerdotibus episcopi, & ab utriusque monachi, verumetiam ipsæ inter se monachorum & monacharum si ut, partim figura, partim colore vestium, partim toto vitæ instituto distinguuntur. Quæ quoniam communia sunt Polonis cum cæteris Christianis populis, persequi hic prolixius necesse non est. Proinde distinctis ordinibus, reliquam rei familiaris Polonica rationem paucis concludamus.

Res nummaria Polonia.

In magna rerum omnium copia, ut sit, major aliquanto fuit superioribus temporibus, quam nunc est, argenti & auri, rei que nummarie penuria, præsertim cum auri & argenti metalla nulla extarent, & minus nota essent nostris majoribus transmarina mercimonia. Neque proprium habebant numum Poloni, sed externis & maxime Boemiacis usi sunt aliquandiu. Caput deinde à trecentos, ni fallor, annos à Cazarum Magno rege æs & argentum
signari

gnari ad exemplum Boemorum. Aureos vero numos prius omnium Sigismundus rex, huius Sigismundi Augusti pater, nostra memoria cognovit, bonitate & pondere Ungariorum. Tamen si Alexandri quoque fratris eius aureum numum vidimus. Sic autem crevit jam auri pretium, ut pro suplo carior nunc sit aureus numus, quam fuit avorum nostrorum memoria. Id adeo, partim propter luxum, & crebriorem auri usum, exportationemque ad exteros, partim quia deterior nunc esse fertur reliqua moneta, tum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossius quidem argenteum numisma est cum admixto ære, olim vicesima octava, nunc quinquagesima secunda vel tertia, imo jam quarta & quinta pars aurei Ungarici, sexagente sive copæ sexagesima, marcæ quadragesima octava, floreni tricesima, tertionis duodecima, scoti vero dimidia. Sic vulgo dicuntur pondera sive genera, quibus pecuniam numeramus & computamus. Sunt & minores grossi numi. Medians quidem grossi dimidium, nona fere parte superans cruciatum Germanicum: Sed jam exiguus. Solidus tertia pars grossi, ternarius sexta, obo-

lus vero decima octava. Atque hi quidam non res aut malbati superio-
ri tempore habuerunt a mixtum a-
gentum, ut etiam nunc habent grossi
& melantes. Argentei vero sunt tri
grossi a terrodus, hic quidem sex, il-
le octidus grossis æstimatione pa-
vini quæ prius signavit Rex Sigis-
mundus senior. Sed jam pauci extant
Istæ utantur enim, & constantur a
avaris ludis, mercato illis, & argen-
tatis apud gentes finitimas. Perma-
gnus est autem etiam nunc apud no-
vius externæ monetæ, quæ pro merc-
bus undelibet importatur.

Commercia Polonorum.

Magna sunt enim nunc, si unquam
alias, Polonis variarum rerum cum cæ-
teris gentibus commercia: quanquam
commutatione mercium permultæ
peraguntur. Exportantur autem in pri-
mis frigo, triticum, hordeum, avena
& alia legumina, linum, lupulus, cori-
bom, sebum, alutæ, mel, cera, succi-
num, pix, cinis, mali, alleres, cætera
que materies fabricandis navibus & or-
namentis domus aptæ: Cerevisia quo-
que & mellea quædam tingendis lane
& serico idonea. Jam vero & boum
vervecum & equorum permagna vi-

noi

non modo finitimis, verum etiam re-
motioribus populis suppeditatur. Ac
partim propter penuriam &
reoris incommodorum per toleran-
tiam, partim propter meliorem inces-
sum à remotioribus etiam populis ex-
portantur. Importantur autem vici-
tialiter aliunde panni, non modo sericei
& aurei, sed etiam lanei linumq; tribuio-
res, aulra, tapetes, & alia parietum,
equorum & hominum ornamenta,
quorum officia multis exquisita sunt
apud Polonos, licet non de sit mate-
ria, & aliis gentibus suppeditetur. Mar-
garitæ item, & geminæ & pelles label-
linæ pantherinæ, siue lupicervariæ, her-
melinæ, nardinæ, musium ponti-
corum, vulpinæ lupinæ, urinæ, & alia-
rum ferarum, quarum maiorem co-
piam produciunt interiores septentrio-
nis orientisq; sylvæ. Husionis quoque
siue mariani, & haleces, & alia saltamē-
ta, & vento vel sole durati pisces mari-
ni. Adhuc argentum, æs, orichalcum, &
chalybs, cum facta, tum intacta. Boun
etiam copiam auget uber piceus Vala-
chia, siue Moldavia, & Besăria, sicut
etiam motum Vngaria. Vina plurima ex ea-
dem Vngaria & Moravia: Ex Austria,
Rhetia, Slavonia, Italia, Creta, & Græ-
cia, importantur etiam, sed pauciora.

H 5

C. J. A.

Gedanium autē, Renense, & Gallicum
 & Hispaniense. Canariense quoque &
 Creticum navibus advehitur. Porro
 aromata, & varia eduliorum cond
 menta atque cypedæ, quæ una cum
 vino, & pannis aureis ac fericeis, ger
 tem hanc atque regnum vehemente
 exhaustiunt, de longe ab oriente & oc
 cidente importantur. Harum autem
 rerum atque mercium exportandarum
 & importandarum commercia sunt
 Polonis. maritima quidem cum acce
 lis sinus Venedici & Oceani Germani
 ci. Pomeranis, Mechelburgensibus
 Holsatis, Danis, Frisiis, Hollandis, Bra
 bantis & aliis Belgis, Gallis, Livonibus
 Moschis, Sueonibus sive Suetis, Norve
 giis, Anglis, Scotis, Hispanis etiam &
 Lusitanis. Itemque per Pontum Euxi
 num cum gentibus Turcicæ ditionis
 Terrestria vero cum Germanis, Mo
 ravis, Silesiis, Boëmis, Vngaris, Ita
 lis, Moldavis, Moschis, Armenis
 atque Turcis. Sed jam hunc librum
 claudamus, altero Reipublicæ Po
 loniæ rationem descripturi. Ac pri
 mum quidem de Magistratibus & mu
 neribus publicis persequemur: dein
 de vero iudiciorum, comitiorum &
 belli rationem explicabimus: sit ta
 men, utrobique ut Prusios ad calcem
 operis

his vitandæ perplexitatis causa re-
gemus.

IPOLONIÆ
MARTINI CROMERI
LIBER ALTER.

De Republica & Magistrati-
bus Polonorum.

Princeps.

DE tribus primis & simplicibus
rerumpublicarum formis,
quæ vel unius, vel paucorum
imperio, vel multorum om-
nive quadam æquabilitate juris
continentur, unius principatum Polo-
niæ, præter duo quædam tempo-
ra, de quibus in historia memoravi-
mus, amplexi sunt, bonis plerunque &
moderatis, & à tyrannide alienis usi
incipibus. Fuitque contenta Polonia
incipis sive Ducis nomine, & impe-
rio, donec Otto III ejus nominis Im-
perator Romanus Boleslaum cogno-
omento Chrobrum (Chrabrum vulgo
dicunt) paulo post susceptam religio-
nem Christianam, hoc est, anno post
Christum natum millesimo & primo,
regio diademate & honore dignatus
est.

est. Nec tamen ultra quartum regem
 tunc is honos mansit apud hanc ge-
 tem. Nam post alterum Boleslaus
 prioris filius, per non octiduo dacentis a-
 plius annis, Principes Polonorum in
 gionemine abstinerunt. Deinde v-
 anno Christi 1295 revocatum & re-
 vat unum in Præmulo, manet in h-
 dien. Et quidem ad externos plerum-
 liberi, liberi populi iustis agis delatu-
 cum antea Poloni externam Principi-
 non habuissent. Ac neque ex alia tar-
 lia per quadringentos amplius ann-
 quam ex ea, quæ à Bialto davit or-
 nem. A centum & amplius octogit-
 annis regnavit perpetua iussu li-
 lagellonia magnorum ducum Lith-
 nix progenies. Non hereditario
 men sed electionis iure. Fuit autem
 tio liberior dominatus principis,
 nullis propemodum legibus aditu-
 infinitam non modo omnium reru
 sed etiam vitæ necisque omnium po-
 statem habens. Post susceptam vero
 blice religionem Christianam, tem-
 rari ea cœpit primum piis monitis
 que doctrina episcoporum & saceri-
 tum, (quorum permagna erat digna
 & auctoritas in rudetiam tum & in
 rarum experti populo,) ac cæterori
 Christianorum populorum imitatio

de moribus: deinde vero bellatricis nobilitatis meritis & obsequiis, fortassis
 & contentionibus, multa de mo-
 re remittentibus & indulgentibus
 retri ordini regibus & principibus.
 me sane angustis filiis, regia pote-
 is in sacrum & equestrem ordinem,
 utrique subiectos homines atque
 dona, circumscripta est. Ac in sacerdo-
 quid in tam inde ab initio incepta
 non. Cuiusmodi rex nihil proprius
 is habet. De equitis vero capite &
 una non nisi in Comitibus cum Senatu
 heat, centum aliquot causis exceptis.
 anatu autem inconsulto, neque bel-
 a cui prius facit, neque iudex pu-
 tice cum quoquam icit, neque tributa,
 stigalia, ac telonia nova instituit. ne-
 ae alienat quicquam de bonis regni,
 neque rem ullam maiorem ad rempu-
 blicam pertinentem statuit aut facit.
 neque leges novas condere, pecuniam
 a ordinem publice imperare, mo-
 tam signare, succellorem sibi desi-
 gnare, ne cum Senatu quidem potest
 osque consensu cæteræ nobilitatis,
 ve equestris & militaris ordinis: De
 uo tere Magistratus etiam publici &
 enatores leguntur: ita ut penes eum
 dinem nunc sit propemodum sum-
 ma reipublicæ. Itaque nunc regnum
 &

& respublica Polonorum à veteri
cedemoniorum , vel hujus tempe
Venetorum , reipublice ratione n
multum differt. Ius creandi regis per
Senatum est , de quo paulo post di
mus. Atque id etiam equester ordo
vendicare cepit , ita ut tum demum
in eo ratum sit senatus judicium .
assentiatur cætera nobilitas. Non
nec tamen disceditur à stirpe re
mascula , si qua extat. A novo R
jusjurandam exigitur in hanc sent
tiam , Quod secundum leges & in
tuta majorum regnaturus sit , & su
cuique ordini & homini jus priv
giumq; & beneficium , à prioribus
gibus collatum , saluum conservatur
neque de regni finibus & bonis qu
quam diminuturus , quin amittà eti
ab aliis pro virili sua recuperatur
Vicissim autem senatus omnis in ver
ejus jurat. Inauguratur autem (si
men hoc verbo uti fas est) olim quid
in Gnesnensi , nunc vero in Cracovi
si basilica , ritu solenni Christianoru
ab archiepiscopo Gnesnensi sacris o
rante , ac duobus proximis episcop
unctusque inter scapulas sacro oleo .
re aram maximam , ubi etiam sac
sanctam Eucharistiam venerabund
accipit , & corona aurea redimitus ,

cep

ptio in dextram sceptrum & in laevam
omo aureis, in editiore folio ex rem-
re preparato collocatur, omnibus
te rite peractis coronatus in regiam
ducitur. Postridie pompa itidem io-
nni coronatus in forum urbis equo
chitur, senatoribus equestribus, epi-
opis quidē pone sequentibus, prota-
is vero antecedentibus longo ordine.
quibus tres primores pomum, sce-
trum & strictum gladium proxime ei
raterunt. Ibi erectum ex tempore ta-
ulatum sublime cum iis pedestes con-
endit, & in editiori loco collocatur.
edentem senatus paulo inferior ordi-
e circumfidet. Deinde assurgens ille,
erlus quatuor mundi partes gladium
brat, rursusque residens, ejus con-
actu sive leni ictu inter scapulas cujus-
ne, nobiles & equites auratos creat:
quod perinde est, ac si baltheo militari
tonet. Urbani autem & oppidani ma-
istratus in verba novi regis jurant. In-
te rite peractis omnibus, in arcem cum
adem pompa reditur, & festis epulis
adulgetur. Nec multo diversa est regi-
ur inauguratio: quæ fit præsentē, de-
lucente, & postulante pro ea rege.
Dedacit autem eam coronatam etiam
ad forum rex ipse quoque coronatus
cum finali pompa. Sed non juratur in
verba

vera regni nec ei deesset ulla potestas aut iurisdicção.

Vestigalia regia.

Vestigalia Principis ab antiquo locis
lentiora & ampliora olim tuere, quas
nunc sunt. Pensitabant enim ei omni
agreges & alie optime pretantibus ti
butum *poradline*, quod nos *rastra*
dicere possumus, (regale etiam voc
tur) in jugeron, Galanum & ma
sum, ut vulgo vocant, duodenos gro
fos, & quidem iatos sive Pragenles: q
dimidio eos, qui nunc sunt in ulugre
fos vernaculos excedunt. Quin si hor
tatem & ponlus a genti spectes, qu
duplo, quemadmodum eadem terra
petri affirmant melior tunc erat gro
tus quam nunc est. Pensitabant & ali
quidam cum numarias, tum pecu
rias, frumentarias, avenarias, & alia
rem pensiones: Nec mod vagitcel
sed & oppidani: Quin & equites si
milites non penitus immunes erant.
prentia autem alia, quorum prent
facebat alit secundum alios appedit
bant, & canes cum venatoribus ej
al te necesse habebant. Ne monasti
que tem & alia ecclesiastica bona im
priorus erant libera ab huiusmodi or
ribus ac tributis: quorum appellatio
vide

Ubi licet in vetustis Principum do-
 matus: Nempé Pizevrod, Lovvos,
 Reza, Stan, Povvoleve, Targov, Cze-
 ra, Podvrodii, Vagina, Natzas, Sep,
 Podvorovve, Opolie. Libere autem
 in his erant ubique piscationes atque
 venationes: Aliis non erant, ne in iuo-
 rem cuiquam fundo, absque pecu-
 laris Principis indulgentia. Multo quo-
 que maleficentia Principis dependeban-
 tur. Quia cum haec essent, etiam perma-
 nentia esse unum omnium ad victum per-
 tinentia vitas, & ne dum maritima
 cum externis populis commercia exi-
 stant, aut vulgata essent: non distra-
 hebantur fruges & alii fructus predio-
 rum Principis: quae per expeditiones in
 cellam eius comportata erant. Neque ad
 unum aliquem totius regni locum, sed
 non sine gravi agrestium pressura fu-
 turum erat convehantur: sed in praefec-
 turis conservabantur. Cumque ad of-
 ficium Principis pertinere existeretur,
 non desidem & amorem loci affi-
 xum habere, sed obire omne regnum,
 & fines ejus tueri, omnium militum se-
 se exponere, querimonias afflictorum
 audire, jus dicere, remittentes a poten-
 tiorum iniuriis vindicare, quoquo is
 venerat cum equitatu & comitatu no-
 buli, ejus praefecturae studiis &

pro-

proventibus alacatur, quoad ei manere ibi libanlet, opulve ellet, five quoad horrea cellaque iufficerent, feu deniq; defcriptis cui pie praefecto, pro ratione praefecturae & proventuum certis temporum fpatiis. Atque hoc illud ell, quod fcriptores quidam externi rerum Polonicarum imperiti ante noftram memoriam in eam partem accepierunt. & literis mandarunt, quafi rex Polonus exaltatis caufa regnum tuum obire perpetuo necellè habeat, quo à fuis hominibus quafi precario fufficeretur. Cæterum poftca cum Principes vel certe fe loco continere, vel bellis diftenti peregre diutius abellè expilient, diftrahi capere fructus praediorum, qui praefectorum cum fua cujufque familia moderatis ufibus fuperellent. Remittunt deinde Principum beneficentia facro equeftri ordini, & utrinque adfcriptis & fubditis pleraque omnes penfiones & onera. Nunc fane equeftris & ecclefiaftici ordinis homines nihil Regi penfitare necellè habet. Ac ne oppidani quidem eorum, aut agreftes adfcripti, praeter binos groffos vernaculos de manfo, five laneo quidam funt) pagano, & eo quidem folo quem adfcriptus ipfe fibi colit. Nani qui facerdotibus & equitibus coluntur,

tur, itemque suburbani & scultetorum
 (de quibus post attingemus) agri, ab ea
 quoque pensione immunes sunt. Ne
 subterviunt quidem Principi sacerdo-
 tum & equitum homines agrestes &
 oppidani, præterquam ad arces tempo-
 re belli reficiendas, atque etiam novas,
 si id à senatusconsulto fiat, condendas.
 Non ita pridem Abbates & Præpositi
 monasteriorum certas pensiones, quæ
 Stationes vulgo dicuntur, Regi denuo
 penitare cœperunt. Adscriptitii quo-
 que ipsorum ad colendos Principi a-
 gros, subvectiones, & pensiones quas-
 dam frumentarias revocantur, quo
 præfectorum regionum præsidio tutio-
 res sint ab injuriis improborum. His
 autem exceptis soli præfectararum ad-
 scriptitii, in suis quique præfecturis a-
 gros colendo, & vectigalia pensitando,
 rem familiarem Principis sustinent:
 Quæ nunc tamen aliquanto exquisi-
 tius curatur, quam olim. Habet is et-
 iam è metallis mediocre vectigal. In iis
 autem conductitiarum operarum usus
 est: Quarum impensa deducta, reli-
 quum cedit Principi. Omnium vero
 metallorum in Polonia fructuosissimæ
 sunt salinæ. Sed habet in iis equester
 ordo hanc prærogativam, ut in usum
 suum domesticum, itatis anni tempo-

ribus aliquanto minoris emat salis
quam ceteri fines. Telonii quo-
que mercium & vectorum proven-
it ex lege Principis. Ceterorum bono-
rum nemo jus ullum habet instituen-
di & exigendi telonii, præter peculi-
arem regis & principis: idque est ne-
cessariam extra ordinem refectionem
viarum, pontium, & aggerum. Cæte-
rum nauticum à trajectu fluminum, i-
suo cuiusque solo institui licet. De ipso
autem est telonium: vetus & novum.
Ac vetus qui limes exale est, quod ab i-
penditur, qui intra fines regni neg-
tiantur. Novum vero majus ali-
quanto, quod boum, equorum, coriorum
frumenti, lanæ, ceræ, sebi, & aliarum me-
cium, quæ ad exteras oras exportantur
& earum, quæ aliunde importantur
nomine pensatur. Veriusque immu-
nitatem habent ecclesiasticus & equi-
tarius ordo, modo ne mercaturam quæ
exerceat, hoc est, venum ea exporte
quæ ipse aliunde emerit, ac non de su-
pararit. Si quis tamen boves emptor
suo pabulo & frumento per hyeme-
m, ac perinde habet, ac si domi cre-
nati sint. Publicæ quoque civitates non
nullæ habent immunitatem veteris te-
lonii. De novo fuit superiori tempor-
e contra versam, et equestris ordinis
atque

atque regem. Hæc igitur nati sunt perpetua Principis vectigalia: Quæ intrahere, aut addicere cuiquam jure hæreditario, Alexandri regis lege prohibetur. Atque ea lex neglecta post, & ante paucos annos acerbius revocata, multos conturbavit, & non exiguos motus excitavit: qui nondam prius sopiti sunt. Extra ordinem nulla quæquam, nisi forte à ludæis regi perita-tur. Ex his autem vectigalibus, cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatui suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes, & elevationes filiarum, arcium præsidia & fortificata, viarum publicarum refectiones, machinas & apparatus bellorum, præmia bene merentium de se ac republica, & in alios usus impendit: inde & senatoriis fere, ac magistratibus publicis, & nonnullis sacerdotibus, certi ac perpetui redditus antiquitus constituti sunt, partim pietate & beneficentia Principum attributi, partim accepto intuitu, necessarios pretio venditi. Et hæc tenus quidem de Principe sive Rege, & vectigalibus ejus. Iam de legibus.

De Legibus Polonia.

Legum scriptarum nullus fuit usus apud Polonos vetustioribus temporibus:

I; bus:

bus: Nec ullæ extant antiquiores i
quas Cazinirus Magnus rex condidit.
Quæ sane paucula sunt. Nec multæ i
à filiis ejus Ieanne Alberto & Alexan
dro a hæc sunt. Extremis demum
tere temporibus Sigismundi seniori
& regnante filio ejus Sigismundo Au
gusto, magis ac magis exarsit & lon
gus progressus est paritatus & libe
rarum legum condendarum, & an
tiquiorum mutandarum. Quo fit, ut
hæ propemodum exoleant, novæ a
tem vix, aut ne vix quidem inoleant.
sed utraq; hæ quidem novitate, in
vero vetustate sua, in contemptu
vulgo veniant, maxima reipublicæ pe
nicie. Earum autem condendarum p
testas est simul penes regem, senatum
& nuncios nobilitatis; nec nisi in co
mitiis. Statuta regni vocantur. Prius
temporibus viva lex erat Rex sive Pri
nceps: Qui cum unus in tam amplo re
gno omnia neque præstare, neque pro
videre, ac ne judiciorum quidem dif
ficultates recte explicare posse videretur
& lubricus autem proclivisque ad i
rannidem gradus in summa potestati
esse soleat, adhibiti sunt ei Senatores
sive Consilarii, qui & consilia actio
nesque ejus ad salutem reipublicæ,
judicia ad justitiæ & æquitatis cau

um dirigerent, & monitis consiliisque
palatibus, quasi vivis quibundam legi-
bus, pro re nata cum animum eius in-
formarent, tum potestatem modifica-
rentur.

Senatus Regius.

Hic est Senatus Regius, multo am-
plior modo, quam orbita: certo homi-
num numero constans, quos Senatores
& Consiliarios regni appellamus. Qui
non nisi jurati ad hoc collegium & ad
consilium admittuntur. Et perpetuum
est hoc munus quoad vivit quisque,
certis annexum hono.ibus & magi-
stratibus, partim ecclesiasticis, partim
profanis. Sunt autem in Senatu anti-
quitus Archiepiscopi duo, septem Epi-
scopi, Palatini quindecim, Castellani
quinque & sexaginta. Archiepiscopi
sunt, Gnelnensis in maiore Polonia,
Leopelientis in Russia. Episcopi vero
sunt, Cracoviensis in minore. Ponna-
niensis in maiore Polonia: VVladisla-
viensis in Cuiavia & Pomerania, qui
tamen jam à certo tempore Pofna-
niensem loco anteit: Plocensis in Ma-
sovia: In Russia Præmislensis & Chel-
menis: Camenenensis in Podolia. Qui
omnes, quo ordine nunc à nobis enu-
merati sunt, eum perpetuo servant in

Sinatu dicendi, que sententia, & in p
 blicis celebritatibus. De Prussicis su
 loco dicemus. Sunt quidem prætere
 tres Russici & Græci schismatis episco
 pi in Russia, quos ipsi Russi Vlada
 vocant, nimirum Leopoliensis, Pra
 missiænsis, & Chelmenensis: qui una cui
 legatione Russici, & alii Russici ita de
 episcopis, qui sunt in ditione Lith
 nica, à Kioviensi metropolitâ, & à P.
 triarcha Constantinopolitano, que
 ad religionem & initiationes attine
 dependent. Habent & Armeni suum
 episcopum. Sed neque hic neque Rus
 sici pertinent ad regium consilium
 Superioribus seculis, cum latius pat
 rent versus occidentem solem fin
 Polonie, VVratilaviensis quoque
 Lubuslensis episcopi. & Camenenti,
 senatus sua loca habebant: Atque etiam
 nunc duo priores in provincia Gne
 nensi, censentur. Et nostra memo
 riam habuit uterque certa bona in Polonia.
 Nunc Camenensis episcopatus in di
 ctum Pomeraniam, Lubuslensis in Ma
 chionum Brandelurgensium, fauibus
 VVratilaviensis in regum Boemiarum d
 tione est. Secundum episcopos in S
 natu sunt Palatini, hoc ordine: Crac
 viensis & Poznaniensis, alternis vicibus
 inter se priora & posteriora habent
 loc

& suffragia: Deinde Sendomiriensis, Califfiensis, Siradiensis, Lenciciensis, Brestensis, VVladislaviensis, sive VVladislaviensis, Leopoliensis sive Podoliae, Lublinensis, Bellenensis, Plocensis, Masovia, & Ravensis, Castellani, Cracoviensis, Voiniciensis, Maderensis, & Biceensis in Satrapia si-
de Palatinatu Cracoviensi: Posnaniensis, Medietensis, Rogotensis, Siemienensis, Parnamentensis, Chaviniensis, & Sanocensis in Posnaniensi: Sendomiriensis, Vithiciensis, Radomientis, Zavihoensis, Zarnoviensis, Malogotensis, Polanecensis, Cechoviciensis in Sendomiriensi: Califfiensis, Gnetnensis, Lanensis, Nactensis, Biechoviensis, Cavenensis in Califfiensi: Siradensis, Rothenensis, Spiciniensis, Velunensis & Conariensis in Siradensi: Lenciciensis, Czarnensis, Inovvledensis, & Conariensis alius in Lenciciensi: In Brestensi Brestensis, Crusficiensis & Covaensis:
in Univvladislaviensi Univvladislaviensis, Bydgestiensis, & Conariensis, ad auctoremque Dobrinensis, Rypienensis; & Slonnensis in terra Dobrinensi: In Ruthia Leopoliensis, Præmiliensis, Haliciensis, Sanocensis & Chelmenensis: In Podolia unicus Camenecensis: In Lublinensi item Lublinensis:

I s In

In Belfensi Belfensis : In Plocensi Plocensis, Racianzensis & Siepercensis
 Maſovia Cvrnensis, Viznensis, Varvienſis, Viſſegradensis, Zacrociement
 Ciechanoniensis & Livenſis: In Raveſi Ravenſis, Sochaciovienſis, & Gonenſis : In Sileſia unus Oſiuncimen
 Palatinum ea non habet. Ex his Caſtlanis qui primi in unaquaque ſatra, modo à nobis enumerati ſunt eum
 ter ſervant ordinem, quo Palatii recensuimus, excepto Cracoviensi, & ex quodam tempore Palatino omni
 loco ſuffragioque anteit. Voinicienſis item & huic proximus Gneſnenſis pri
 rogativa quadam inter Caſiſſientem Siradienſem Caſtellanos interjeſti ſun
 Cæterorum hic eſſe legitimus ordo eſtimatur, ut Ravenſi, qui ſuperiori
 extremus eſt, proximus ſit Sandeeſis : deinde Mediecenſis, Viſſiceniſ
 Biecenſis, Rogoſnenſis, Radomienſis, Zavichoſtenſis, Landenſis, Srement
 Zarnoviensiſ, Malogoſtenſis, Velunienſis, Præmiſſienſis, Halicienſis, San
 cenſis, Chelmenſis, Dobrinienſis, Ponieczanſis, Premienſis, Crivini
 Cechoviensiſ, Naclenſis, Rotpirenſis, Biechoviensiſ, Oſiuncimenſis, Bre
 nienſis, Czuſtocienſis, Bylgotuenſis, Camenienſis, Szemiricanſis, Inowroclawienſis

ensis, Covaliensis, Santocensis, Socioviensis, Gollinensis, Viznensis, Slavienſis, Racianzenſis, Siepercenſis, Vilkgrodenſis, Ripinenſis, Zacroci-
enſis, Ciechanoviensis, Livenſis, Sio-
nſis: **extremi tres Conarienses:** In
his primum locum is, qui est in Si-
liensi satrapia, medium qui in Len-
ienſi, ultimum qui in Inovvladilla-
enſi, obtinet. **Sunt item in Sena-**

Magistratus quidam & administri
incipis, quos Officiales regni vocant:
empe Mareſcalcus, qui magnus dici-
tur Cancellarius, Procancellarius sive
ſecancellarius, ac Theſaurarius. Est
etiam unus de magistratibus aulicis,
ad curiam Principis, Mareſcalcus curiæ.
utantur etiam duo Præfecti seu Capi-
anei, nempe majoris Poloniæ, & Cra-
oviensis, ad consilium pertinere. Sed
erraro uti venit ut ii non aliquo alio
honore Senatorio præditi sint. Horum
autem omnium magistratuum loca &
utragia in consilio sunt secundum Ca-
stellanos eo, quo hic à nobis conscripti
sunt, ordine. Nisi si quo alio eminen-
tiori honore ii cohonestentur: Qued
si plerunque. Hoc igitur est Consilium
regium apud Polonos, & Senatus
regius sive regni, sex & nonaginta con-
siliariis constans: Quorū alii vocantur
majo-

maiores, alii minores consiliarii. Sunt autem maiores Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, primarii aliquot latinarum Castellani usque ad Siradienses fortassis: Cæteri omnes minores: & postea in consilium adhiberi cœperunt: & excluduntur nonnunquam consiliis secretioribus. In hoc senatus censentur etiam Prussici consiliarii. Verum de his & omni republica Prussica separatim postea persequemur. Accessere nuper (posteaquam hæc descripsimus) & Lithuanici, cum antiqui, tum quos Sigismundus Augustus Rex ad numerum eorum adiecit. E quoque alii loco retervamus. Porro Secretarii admittuntur quidem & iurati in Senatum, sed, ut auditorum modo, & quasi seminarium quoddam senatus: Neque locum habent in consilio consiliariorum, neque dictione sententiæ. Ex his autem unus primive majoris Secretarii nomen & honorem obtinet, de quo plura paulo post. Duo referendarii sive supplicum libellorum magistri sunt Putantur & iuveniles aditum habere ad locum habendi senatus, claudendi & aperienti causa, idque in tuo tantum quod territorio. Iam & Senatorum, primariorum præterea, filios adolescentem admittunt

mitti in Senatum, non inusitatum
 est. Quamquam solent & si sacramen-
 tum adigi in numero secretariorum, quo
 ibeant interfint consiliis. Convo-
 cantur autem Senatores a Principe ad
 consilium: praesentes quidem quo-
 ties opus est: qui vero longius absunt,
 non nisi arduis de causis, utpote ad
 militia, vel celebritatis alicujus gra-
 tia, nimirum ad nuptias Principis,
 seu liberorum ejus, aut si quis socius
 obnoxius regno dux in verba Prin-
 cipis juraturus sit. Cum is vero, qui
 absunt, Princeps pro re nata consul-
 at. Nisi forte res gravior ac diffici-
 lior incidat, quæ plurimum consilio &
 consensu sit explicanda, velut de indi-
 cendis comitiis. Tunc enim absentes
 singuli per epistolas regias consulun-
 tur, majores præsertim. Atque hæc de
 genere, numero, ordine & officio se-
 cretariorum sive consiliariorum regni
 dicimus, si unum illud addiderimus,
 quod subserviunt ii quoque Principi
 & republicæ quoties opus est; domi-
 cidem in judiciis, cum amicis, tum re-
 peratoribus, quas commissiones vul-
 go vocamus; foris autem in legatio-
 nibus obeundis, aut si quid aliud pu-
 blice cum dignitate peragendum est.
 Cum autem ii certis magistratibus
 & no-

& honoribus præditi sunt. habent
 iam præter commune senatorium ni-
 nus, curamque totius reipublice, pec-
 laria officia pro diversitate magis-
 truum sive honorum attributa. Ac-
 chiepitcopi quidem & episcopi offi-
 que sint, nemini Christiano inco-
 tuto est: Nec ullum ii peculiare habet
 in Polonia præ cæteris nationibus:
 quod Archiepiscopus Gnesnensis p-
 petua quadam Pontificis Maximi le-
 tione iungitur, & legatus natus se
 apostolicæ appellatur. Quo nom-
 ampliorem habet jurisdictionem:
 qua suo loco attingemus. Habet etiam
 primatis honorem ab eadem sede a-
 stentia, absque eo, quod antiquo ge-
 instituto & prærogativa primas reg-
 & princeps senatus. Proinde pe-
 cum est potestas indicendi con-
 convocandi senatum, senatusque co-
 sulta definiendi & edicendi, abse
 Rege, & regno vacante. Sed nos insti-
 tum nostrum persequamur. Pala-
 munera sunt, esse ductorem copiarum
 suæ satrapæ in expeditionibus belu
 indeque nomen habet lingua verna-
 la, ut Voievoda dicatur, quasi dux b
 five copiarum. Palatinus autem dic-
 Romanorum imitatione, apud q
 sub imperatoribus non obicurum e-

DOM

omen honoꝛque Comitum Palatine-
m. Porro in pace, Palatini est. in sua
quiq. latrapia conventus nobilitatis
constituere, iisque, & iudiciis præsidere:
etia rebus venalibus præter tempus
emittorum & belli imponere: ponde-
rum & mensurarum curam gerere: lu-
orum quoq. patrociniũ & iudicia
a Palatinũ pertinent. Castellani quasi
regati sunt Palatinorum, ductoresque
& præsides nobilitatis sub suo quisque
Palatino. Appellantur autem Castella-
ni etiam vernacula lingua mutuato à
Latinis vocabulo, à castellis sive oppi-
dis eorumque territoriis, quæ singuli
singula habent attributa: non quod
dominatum, iurisdictionem, aut cara-
tionem in eis habeant, sed legationem
tantum bellicam, cuius modo fecimus
mentionem: plerique etiam certos re-
ditus anniversarios. Indequæ suam
quique denominationem sumit, vide-
ret, ut Voiniciensis vel Sremensis, vel
cuiuspiam loci Castellanus voca-
tur. Vocantur etiam per sæpe nomine
vernaculo domini, loci appellatione in
e vel s syllabam deflexa, verbĩ gra-
tia, pan Polnanski, pan Ploski. Solus
autem Cracoviensis Castellanus, præ-
ter nomen & reditus, nihil habet com-
mune cum aliis: Sed liberum is hono-
rem

rem habet, abique ullo proprio suo mun-
 re, potius domo uel senatorum. I
 Castellanum autem quam Castellana
 lege esse non si et quinquaginta in sa-
 tergia, in qua nullum proprium ha-
 fundum seu bona terrestria. Voc-
 turque utriusque vulge communis
 et uero dignum, quasi dignitatem
 honore praestit, addito fere latia
 seu terrae nomine.

Magistratus & Officiales Regni.

Magistratus vero sive officiales
 generalis, & inchoatus quid-
 dam publicus, quibus funguntur
 universam rempublicam pertinen-
 bus, hanc sumunt communem app-
 lationem. Nam pecularia eorum
 mina superius jam indicavimus. C-
 bus singulis R E G N I nomen adjo-
 gitur, ut, veli gratia, Marefcalem
 Cancellarius regi dicitur, eodem
 modo ceteri. Officia vero singulorum
 haec sunt:

Marefcalem quidem magister est
 la regis, & administrat omnia pul-
 peres quem prius est convocandi re-
 una prius Regis, vel primatis preest
 di silentium & audientiam, facieb
 potestatem deinde sententiae, leg-
 externos introducendi, ejiciendi, e-

Ho eos qui ad id non pertinent, pronuntiandi decreta regia in causis criminalibus & capitalibus, proutigandi ad opalium senatus consulta, moderandi sumptibus publicis, hospites militares recipiendi, compescendi motus in praetorum atque turbulentorum non modo circum senatum & in publico, sed etiam in privatis Principis cernaculis & halitaculis, animadvertendi in delicta, quae in loco, & oppido domiciliis, & hospitii regni, vel comitatum admittuntur, denique in comitiis & in comitatu regio diversoria distribuendi, & imponendi rebus venalibus praemia, unde etiam vœtigal seu tributum orale ipsi provenit. Maieſtati etiam est, in aulicum regis comitatum & administratos mentis regiae, aliorumque numerum aulicorum, praefatos praeterea, jurisdictionem, cuncta & animadvertendo: eoque gestatis in publicis conventibus, & regi in propatulum prodeunti praefert erectum sceptrum ligneum, sive baculum.

Cancellarius & Vicecancellarius, nominibus & loco distincti, sed potestate & munere exaequati, diplomatis, edictis, mandatis, epistolis, & aliis scriptis regis conscribendis atque signandis, quaeque ad eum mittuntur acci-

K

piendis

piendis & legendis praesunt. Itaque potestate sua habent signa regia, Cancellarius quidem maior, Vicecancellarius vero minor. **Authoritas eorum** consueque patet, ut multa inconformiter Princeps signare: quae vero contra res esse videntur, prebenti illi negant. Dant etiam responsa Regi in re, & quibus de rebus certum haberi debet, in Senatu proponunt, denique senatus consulta, regiaeque comitialia placita ac decreta firmandant, & in publicum edunt. Sunt etiam ii cognitores privatarum quoniam moniarum, & provocationum Albanis & Oppidanis, praefectorum iudicialis, ad regum tribunal devotum: Secretariis, scribis, sacerdotibus concionatoribus, & cantoribus autem ceremoniarumque ecclesiasticis moderantur: is praesertim qui est de sacro ordine. Lege enim, quamvis non antiquioris ordinis esse oportet, cum antiquioris solent sacerdotes eo munere fungentur. Sunt autem ii in proxima exaltatione honorum sui uterque ordinis. Sed neque sacerdoti cum episcopis exceptis Praemilienensi, Culmenensi, Comensi & Cameracensi, neque profane seculari cum ullo Palatinatu

Ca.

Castellania retinere munus hoc habet, præter pecuniarum indulgentiam, aut conniventiam: est autem usitatum, ut de Vicecancellario fiat Cancellarius, propter loci & sententiæ dicendæ prærogativam.

Thesaurarius ipso nomine indicat munus suum. Est enim pronus & condus thesauri regii; symbolorum sive insignium regni, quæ sunt, corona potum, sceptrum, & gladius, suppellectilis & reddituum regionum, scripturarumque & monumentorum publicorum: auster & moderator quorumvis quæstorum, curatorum, atque dispensatorum Principis, & rationum reddendarum exactor, monetariæ officinæ magister: stipendiorum tam militum quam civium solutor: reddendæ Principi rationi obnoxius. De Marscaleco curiæ, & præfectis, referendariis, & secretariis, dicemus postea.

Numerantur etiam inter Magistratus & Officiales regni, duo duces exercitus: quorum alter generalis & supremus exercituum regni Capitaneus, alter Campiductor, seu campestris Capitaneus dicitur. Ac ille quidem dux est & moderator belli secundum Principem, & vicarius Principis. Ducit exercitum, capit locum castris, acies in-

K 2 struit,

fluit, dat signum pugnae & receptu
 comincatus & annonae curam in be
 lo gerit, pretia res venalibus impo
 nit ponderibusque & mensuris earum
 modum statuit, & in deinceps
 animadvertit. Can pectus vero, huius
 est quasi meritis à Principe datus: e
 cubitarum, potissimum exploratorem
 que curam gerit, & mercenarius
 tibus, illo praestitit altero alieni
 praest. **Neuter tamen in Senatu locum**
 habet: Quia temporarii esse pe
 tur, neque inter magistratus regni li
 bini superioribus temporibus. Lo
 minus autem alii quidem, qui ipse in
 tra tere memoria pro magistratibus
 regni haberi & appellari corpore. Ne
 que tamen in Senatu locum habent,
 que functionem illam ad universum
 regnum pertinentem. si vero sunt ge
 diti, pectator sive pincerna, struct
 mensæ, quem incisorem vocant, da
 fer, subdapiter, magister culinae, qui
 pibus apparandis & coctis regis praest
 Et certe aut idem sunt terrestres Co
 coziensis satrapiae, aut ea sola de om
 bus nullos habet. Itaque nos quoque
sententia peritorum inter terrest
 honores & magistratus eorum ost
 exponemus. Dicuntur autem terrest
 honores & magistratus, qui non u

verſi regni, ſed terrarum atque ſatrapiarum ſunt peculiares. Officia terreſtria vulgo appellantur: & hiſ qui præditi ſunt, Officiales terreſtres. Sunt autem ii, ſaccamerarius, capitaneus, gladiter, vexillifer, pincerna, ſup pincerna, incitor, dapifer, ſubdapifer, tribunus, iudex, ſub iudex, notarius, theſaurarius, venator, agator ſive equorum curator. Habentq, certas ſuas functiones ſive curationes antiquitus, in ſua quilibet ſatrapia ſive tractu, ac terra, ut vulgo loquuntur: quarum quilibet olim, diſcerpto in multos dominatus regno, ſuum ducem habuit. Eius autem, hi fuerunt adminiſtri peculiares. Nunc magna pars totum nomen eundemque honorem retinent. Quales ſunt gladiteri, pincernæ, ſup pincernæ, incitores, dapiferi, ſubdapiferi ac theſaurarii: niſi quod in extraordinariis judiciis, quas commiſſiones vocat, regiis mandatis ſubſerviunt, & in colloquiis aſſident. Tameſi etiam nunc ii peculiaribus ſuis muneribus fungi recte poſſe exiſtimantur, in ſuo quilibet tractu, à quo denominationem habet, quoties eum Princeps adit: Nempe ut gladiter Poſnaniensis in Poſnaniensi ſatrapia gladum ipſi præferat in ſolenni pompa: pincerna poculū a ſiniſtris: incitor ſive ſtruētor menſam apponat:

K 3 dapi-

dapifer dapes inferat : sed dapifer dapiferum cum sceptro seu baculo præcedat, supplicerna potus curam gerat thesaurarius condus ac promus pecunie sit ac stipendiis eius. Cæteri sanguuntur etiam nunc fere suis muneribus. Ac vexilliter quidem in bello vexillum præfert exercitui iuxta satrapie. Tribunus custos est arcis in suo quique tractu, durante bello: itaque vacationem habet militie. Venator venationibus & sylvis præest. Agas equitum sive armento equorum. Iuxta lex causis & controversiis privatis nobilitatis disceptandis & judicandis præsidet unum cum subjudice: qui ejus est socius, non vicarius, loco tantum inferior. Notarius scriba est & actarius judicii: Sed habet ipse quoque in judiciis jus dicendæ sententiæ, consuetudine magis quam legum præscripto. Cæterum Saccamerarius (ut ejus partes postremo loco explicemus, licet honore omnibus anteat) olim fortassis præfuit cubiculis & cubiculariis Principis in sua quoque terra: Nunc regendis modis finibus agrorum ac bonorum terrestrium præest. Quem itidem atque judicem, subjudicem, & notarium, juratum esse oportet. Habetque is ad munus obeundum vicarios & ipse jurat

DESCRIPTION. 131

atos, in singulis territoriis singulos, succamerarii vocantur, sive cubicularii, propterea fortassis, quod antiquitus in cubiculo Principis ad id munusgebantur à succamerario. Nunc is sibi legit arbitrati suo ex equell. i. ordine ejusdem territori, & iurejurando adigit, mutatque quoties vult. Cracoviensis Succamerarius præ cæteris ea prerogativa præditus est, ut salinarum, quos ipsius tractus arbiter sit & inspector. Capitaneorum officia statim exponemus. Cæterum hi, de quibus modo egimus, non omnes in omnibus satrapiis sunt, neque in singulis singuli. Et Cracoviensis quidem satrapia succamerarium, gladiterum, dapiterum, triumunum, judicem, subjudicem, & notarium habet singulos: Posnaniensis cæteros quidem habet itidem singulos: Succamerarius vero, iudices, subiudices & notarios binos. Habet enim hocce terra Viehovienensis peculiare, quæ à Polonia quodam tempore seiuncta fuit. Sendomiriensis satrapia cæteros quidem & ipsa singulos habet, præter triumunum, quem etiam Pilsnovienſe territorium non ita pridem eam habere cepit. Calisienſis item eodem omnes habet singulos. Siradienſis Crustore & subdapitero caret: gladiterum,

K 4 pin-

XL POLONIAE

pincernam, dapiterum habet singulis.
 Succamerarios, vexilliferos, iudices, &
 notarios binos. Habet enim hos Vel
 nense territorium suos, ex quo tempore
 re avulsum fuit à Polonia, sicut arbitror.
 Tribuni item duo sunt in eadem
 sangia, Major & Minor. Lencier
 gladiterum, structorem & subdapi
 terum nō habet, ceteros habet singulis.
 Itemque Bresensi. In ovvlad ilavien
 vero gladiterum unum habet, structo
 rem & subdapiterum nullum: Reliqui
 omnes binos. Habet enim Dobrinen
 terra peculiarem succamerarium, vex
 illerum, pincernam, dapiterum, trib
 num, iudicem, subiudicē, & notarium.
 Rudia quinos habet succamerarios, vex
 illiteres, pincernas, dapiteros, trib
 nos, iudices, subiudices, & notario
 Nempe Leopoliensem, Præmiliensem
 Sanocensem, Habiensem, & Chelmer
 sem: Gladiterum, structorem, & subd
 piterum nullum. Podolia itidem nu
 llam de his tribus: Reliquos vero sing
 los, exceptis tribus, quos duos habet
 Carerensem atq; Tretovliensem
 Iulianensis Carayia gladiterum, stru
 ctorem, & subdapiterum nec ipsa ha
 bet: vexilliferum, pincernam, ac dap
 iterum singulos: ceteros binos. Luce
 vense enim territorium peculiares ha
 be

succamerarium, tribunum, iudicem, & notarium. Bekenfis succamerarium, vexilliferum, pincer-
um, dapiferum, iudicem, sub iudicem,
notarium habet singulos, ceteros
non habet. Ploecenſis succamerarium,
notarium, dapiferum, ac tribunum
singulos: Iudicem vero & sub iudicem
notarios binos: (Habet enim hos
avverente territorium suum.) Strictor-
um ac sub dapifero ea satrapia caret. Ra-
mus vero structore item & gladiatore:
sub dapiferum unum habet: reliquos
item ternos, territoriis distinctos, vi-
licet Ravenſem, Gostinenſem, & So-
larſovienſem. Marovia iudices habet
iudicem, totidemque territoria: Ni-
drum Cyrmentem, Viznenſem, Varſa-
nenſem, Nurenſem, Vyſiegrodenſem,
acrocimense, Ciechanovienſem,
Lomzenſem, Olschienenſem, sive Zem-
brovienſem, Rozanenſem, & Livenſem:
ut iudices & notarios totidem: Succa-
merarios uno minus: Zembroviense
nim territorium eo caret: Pincernas
tque dapiferos ceteros: Rozanenſe e-
um & Livenſe, atque item Zembrovi-
ense territoria hos non habent: Vexillife-
rum ne Lomzenſe quidem: Subdapife-
rum autem neque hec ipsa, neque Nuren-
se neque Vyſiegrodenſe: porro suppin-

K 5 cernas

cerinas & theſaurarios totidem, qui ſubdapiſteros habet Matovia, nem-
 quin p[re]ſupp[er]necernam item Raven-
 ſatrapia habet: Breſt[er]ſis vero theſau-
 rarium: Cæteræ omnes neutrum: M-
 giſtrum culinæ nulla præter Crac-
 viente n, ſi modo non regni is eſt: Ag-
 ſonem nulla præter Ruſſiam: Venato-
 res ſolæ Cracovi[en]ſis, Poſnani[en]ſis
 Si[er]ad[en]ſis atque Lenici[en]ſis ſinguli:
 Sendomiri[en]ſis vero & Maſoviti[en]ſis
 nos: Hæc quidem Vini[en]ſem & Lor-
 zenſem: Illa vero Sendomiri[en]ſem
 Radomienſem. Habent & Ori[en]ſis
 menſis & Zatori[en]ſis terræ ſuos iud-
 ces ſingulos: habet etiam Severien-
 ab ep[iscop]o. Cæterorum terreſtriu-
 magistratum nullam habet Sileſi-
 Præfectis ſive Capitaneis exceptis: I-
 quibus iam dicendum eſt. Capitaneus
 quem Præfectum recte dixerimus, a-
 dito nomine arcis, cui præeſt, cultos
 ac defensor non ſolum arcis regie, v-
 rumetiam pacis atque tranquillitatis
 publicæ, in ſua quilibet præfectura, qua
 a viſitum debet præſtare & vindicare
 & ſumibus latronibusque repurgare, ſi-
 que iuriſdictionem coërcitionemque
 habet late patentem, non modo
 agriſtes & oppidanos, verumetiam
 equeſtris ordinis homines: Quæ de

acc

curatias tuo loco tractabimus. Ad
 re omnium aliorum iudicium, eccle-
 asticorum iuxta ac profanorum, sen-
 tentias ad extremum executioni man-
 dat, si executores alii nolint, vel non
 pronoliant. Cerit etiam curam commo-
 rorum & redituum Principis, qui ex
 e familiari, ac censibus & pensionibus
 ppidanorum & agrestium prove-
 nunt. Et omnino arces, & villæ, seu
 allia prædia cum suis sartis tectis, &
 ppida pagique Principis in ditione
 rectorum sunt. Sobis omnium Cra-
 oviensis præfectus licet amplissimam
 iurisdictionem habeat, tamen sar-
 am rectorum arcis, & redituum Prin-
 ipis curam non habet. Est enim ma-
 gnus procurator eius arcis, qui utru-
 que hoc onus sustinet. Nam Polna-
 nensis præfectus, licet maiores etiam
 prerogativas & iurisdictionem in tota
 maiore Polonia obtineat, atque ob id
 generalis maioris Poloniæ Capitaneus
 vocitetur, curat tamen sarta tecta ar-
 cis Polnanensis duntaxat, & redi-
 tus regios eiusdem territorii. Cætera
 enim territoria iurisdictioni eius sub-
 iecta, habent sere suos curatores, quos
 etiam minus proprie præfectos appel-
 lamus: de quibus post agemus. Oportet
 autem præfectum esse equestris ordi-
 nis,

nis,

nis agros & tan los proprios in ea
 praefectura, cui praeficiatur, habente.
 Neque externo autem, neque regio
 ducali genere orto, conferri praefec-
 turam fas est. Nec diuase nquam habet
 licet: Ac ne unam quidem primaria
 duntaxat & iurisdictione praedita
 cum primaria Castellana vel Palati-
 na eundem latet. Pomerania
 Cracoviensi exceptis; in quibus na-
 idem jus est. Ne Silesiae quidem
 duntaxat hanc legem. Habet et Praefec-
 turam quilibet unum Vicarium, quem Vice-
 praetorem vel Burgravium vulgo vo-
 cant: Nos supplicatum fortassis n-
 inq; te dicimus. Penes quem est
 curia praefecturae totius potestas, &
 rum iudicatarum executio. Habet
 alterum administrum, statorum ac ce-
 tis temporibus peragi scilicet iurum
 dierum, quem iudicem castrensem vo-
 cunt: Vtrunque arbitrato suo cre-
 & ai dicat: Sed utrumque iuratum
 dem, atque ipsam praefectum & ex-
 quet in ordine esse, certa que bona te-
 restia in ea ipsa praefectura habere vo-
 ponet. Nec eundem iudicem suppli-
 factum, terrestremve & castrensem iu-
 dicem, esse fas est. Habet item praefec-
 turam quaeque acuarium iuratum, que
 notarium castrensem nominat. No-
 sue

ut autem satrapis, verum arcibus ac
mitionis tere, que distantur vocan-
tur, distincta præfectura: nonnulla
etiam complura territoria in se com-
plectuntur.

Præfectura totius Poloniæ.

Sunt vero hæ totius Poloniæ præfec-
tura: In maiore quidem Polonia uni-
a generalis, Polmaniente, Costenie,
Vlenovenfe, Caffienfe, Gnefenie,
Pyadienfe, Coninenfe, Kernenfe, & Na-
dente territoria complexa: In minore
autem Cracoviensis, que præter pri-
marium, alia tria territoria, videlicet
Proffloviense, Xianzenfe & Leloviense
in se continet. Præter eam sunt Sande-
centis & Biecenfis, præfectura cum iu-
ridictione. In Sendmiriensi vero satra-
pia sunt: Sendomirienfis, Radomienfis,
, Stenzienfe quoque territorium dudum
complexa, quod jam peculiarem præfe-
cturam habet, Corcinensis, que & novæ
civitatis dicitur, Chencinenfis, Opoci-
nenfis, Pulnienfis. In Lublinenti eisdem
nominis præfectura est, & Lucovensis.
In Siadiensi Siadiensis, que Schadco-
viente quoque & Radomizense & Pe-
tricoviense territoria annexa habet: Ve-
lunenfis item & Ostrelloviensis. In Len-
ciensi unica est, tria habens territoria,
numi-

nimirum Lenciciense, Brezinense & Orloviense. In Cuiavia Brestensis, Culicience item & Covaliense, & Praecense, territoria adiuncta habens : & in Pomerania Ladislaviensis cum annexo Bystriciensi territorio : & Bobrovnicem Dobrinensem, Ripinensem & Tilsitensia territoria complexa. In Rudia Leoiciensis, Præmieniensis, Sanocensis, & Ciechanoviensis, & Cramolliensis. In Podolia Camenecensis atque Tschelovliensis. In Belensi satrapia Belensis, Buscensis, Grodzensis, & Gracynecensis. In Plocensi unica cum tribus aliis territoriis, Zavycrensi, Mlaveniensi & Srenensi sive Srencensi. In Masovia Czynensis, Vizaensis, Varšaviensis. Nurente quoque territorium parvum Vyllegrodienſis, Zactocimienſis, Cielchanoviensis, Lenzenſis, Rozanenſis (in qua est Macoviense territorium) & Livenſis. In Ravenſi vero ſatrapia tres præfecturæ ſunt, Ravenſis, Goleniſis, & Sochaciovienſis. In Sileſia ſunt Oſuiencimenſis & Zatorienſis. Præter has præfecturas ſunt & aliæ ſuperioribus fere detractæ, & peculiariſſimæ, quamvis minus Latine, tenuitatumque præfecti tenutarii vulgo vocantur: qui partim non habent ſua territoria, partim habent, verum ſine uſu

iur

ditione in nobilitatem. Nam ea
 sunt penes veros præfectos, quibus ex
 tantæ voluntate regia propter utilita-
 tem, vel aliqua de causa detractæ sunt.
 sunt autem et tenutarii curatores, mo-
 do regionum prædiorum atque redi-
 tum, & castellorum, plebisque subie-
 ctæ, non de simili conditione magni
 procuratoris arcis Cracoviensis. In iis
 ges ex, quæ de præfecturis quidem
 commemoratæ sunt, locum non ha-
 bent. Omnium autem præfecturarum
 seditus, partim ex agricultura, & re-
 pecuaria, partim è molis frumentariis
 & silvis, partim è censibus & pensio-
 nibus agrestium & oppidanorum pro-
 cedunt, & vel certo pacto præfectis lo-
 cantur a Principe, vel eorum fidei com-
 mittuntur, ita ut rationalis reddendis
 obnoxii sint. Condonantur etiam in-
 terdum cò eximia merita. Oppignora-
 ti quoque præfecturas non inusitatum
 est, eas præsertim, quæ iurisdictione ca-
 rent, quæque non sunt primariæ cuius-
 que satrapie. Sed ita demum id legiti-
 mum est, si rata reddituum portio quot-
 annis de capite deducatur. Quod cum
 in deuetudine abisset superiori tem-
 pore, comitiorum decreto nunc revo-
 catum est. In iis vero præfecturis, quæ
 iurisdictionem habent, si ulus repu-
 blicæ

blae oppignorationem requirat, et
assensu Senatus constitutum est.
Sed non solum privilegium quoddam,
que oppignerari, neq[ue] locari perperam
locatione potest. Habent & episcopi
proceres, atque equites locupletissimi
nonnulli arces & praefectos suos:
Hec non sine Principi nequaquam ob
xios. Habet arx Cracoviensis peculi-
ter decem castellos, qui burggravi, ite
pto a Germanis vocabulo, appellantur
sine ulla potestate, praefecto auctori
obnoxios Qui pacis juxta ac belli t
pore nocturnas, atque etiam diurnas
quando opus est, excubias, per se, vel
administratos suos servant. Habent
militiae vacationem: & eo nomine a-
bitur id munus à multis, & à rege co-
fertur. Salinae & alia metalla habent s
curatores & administratos piratos &
tionibus reddendis obnoxios. Prae-
autem salinis Bochnensibus & Veli
sibus, earumque administris & ope
unus salinator, quem zeppariur Cr
coviensem vocant. Russicis item un-
quem Russicum appellant. Et est ho
rata haec utraque curatio. Sed neque
regni, neque in curia, neq[ue] in terris
his magistratibus numerantur: Quae
admodum neque telonae, sive qua
res teloniorum, neque tributorum.

exactionum publicarum exactores. Et
in vno utique rationibus reddendis
obnoxii sunt. Talemque eundem, si non
redemerint telum, quod datur, ple-
runque. Hos omnes in hunc locum ter-
restrium magistruum conuocare solent,
propterea quod eorum officia necesse est
praefectorum officia nonnihil acce-
dunt. Scribam quoque, & nota cam
thesauri regii, necesse est, & thesauri
quem rex ipse edit, ac thesaurario vica-
rium adiungit. Est & scriba castrensis,
quem etiam notarium campestrum
vocant, mercenariorum militum con-
scriptor, & totius imperii scriptum.

Ministeria aulica.

Sunt etiam à terrestribus magistra-
tibus non multum diversa ministeria
quædam in aula Principis, quæ aulica
curiæ dicuntur. Quorum administri
terrestrium plerumque & regionu-
cialium (quorum sunt cognomines)
quotidianis ministeriis in aula Princi-
pis iunguntur, idemque hanc Princi-
pi ad suum quisque ministerium iurciu-
rando obstringunt. Sunt autem ii: Ma-
rescalcus, Thesaurarius, seu Vicethesau-
rarius, Succamerarius, Referendarii
duo Piperna. Sunt etiam Pæpæ,
Suldaifer, Magister culinarum, & Læ-
cus

Aus currum. Nuper etiam his acc-
 fere Vexillifer, ac ductor aulicæ mi-
 tiæ. Qui omnes addito nomine curi-
 æ superioribus magistratibus & offi-
 cibus cognominibus suis distingui-
 tur: nempe ut Marescalcus curiæ, Til-
 laurius curiæ, atque eodem modo a-
 dicantur. Nec scio an & Secretarii
 hunc ordinem referri debeant, lic-
 nullum peculiare certumque mun-
 attributum habeant, sed ad nutu
 Principis præsto sint in obeundis ej-
 nomine legationibus, in inscriptionib-
 & lectionibus publicarum & regiarum
 scripturarum, in acciendis ac deducen-
 dis ad Regem vel in senatum illust-
 bus hominibus & legatis Principum,
 exquirendis & retinendis sententiis
 procerum, & à consilio absentium pri-
 mariorum senatorum, in recogno-
 scendis pro Principe locis, factis, & cau-
 sis controversis, regionum præsertim
 hominum, & administratorum inte-
 ipsos, vel cum magistratibus suis, &
 qua sunt alia honora & cum dignita-
 comitata ministeria. Numerus eorum
 certus non est. In his eminet unus, qui
 appellatur primus seu major Secreta-
 rius. Is absentium Cancellariæ præ-
 dum vicem supplet in aula & comitat
 Principis: Nec tamen, ut illi, gestit
 signat

DESCRPTIO. . 163

signum regium, sed quoties opus est, petito ab ipso annulo signatorio, tam diplomata publica, quam epistolas ipso præsentante signat. Quod si is quoque abest, peragit ea quilibetiam de ceteris Secretariis, quem Princeps iusserit. Habet autem primus quoque Secretarius secundum Cancellarium & Vicecancellarium prærogativam capessendi honores publicos & magistratus qui vacaverint: in arbitrio tamen regis positam. Habet & locum honoratum supra omnes officiales terrestres & aulicos, excepto Marescalco. Marescalcus enim abiente Marescalco regni agit omnia quæ illius muneris sunt: A præsentante etiam socius adhiberi solet ac deest ad ea quæ sunt maioris momenti peragenda, præferturque cum eo pariter Principi erectum sceptrum, Thesaurarius item Thesaurarii regni abientis vires gerit, adhibeturque & ipse à præsentante ad pleraque omnia. Succameras, est magister cubiculi atque cubiculariorum puerorum, aliorumque domesticorum Principis administrorum: Sub cuius potestate est supellex ad lectum & cubiculum Principis cultumque corporis pertinens. Ianitoribus quoque idem præest. Referendarii, supplicum libellorum magistri sunt, &

L 2 que

quærimoniis hominum. audiens
 Cancellariæque ut verbo legi utamur
 referendis præsent. Quinetiam in
 bus urbanis duceptandis præsto
 eidem Cancellariæ, euique per
 exponunt Regi cum consilio causas
 controversias litigantium. Nuper ad
 sententias quoque rogari ceperunt
 regis iudicis. Sunt autem duo par
 teflate, alter ecclesiastici, alter pro
 ordinis. Ductoris copiarum, magia
 tabuli, magistri culinae & præfecti
 rum quæ sint officia, ipsa eorum
 mina satis ostendunt. Cæterorum
 nera jam sunt explicata in terrestribus
 officiis & curationibus. Eadem eni
 sunt horum atque illorum: sed eccle
 siasticis præsentibus in sua cuiusque
 live terra. Hæc autem omnia honora
 sunt ministeria: Minus illa, interior
 cubiculi servitoris, curatoris lecti
 dispensatoris. Cæterum stipendarii
 alicui Principis equites, concionator
 & sacrifici, quavis honorato sint
 to, tamen inter officiales non censetur:
 Multo minus stipatores, siue sat
 lites, culti, laquei & pueri sed per
 tui sunt administri Principis, & præ
 sunt ipsi iter facienti, & quovis lo
 manenti. Ac sacrifici quidem per via
 cæstantur sacris quotidie præsentibus

Canunt etiam festis diebus, benedictionesque & gratiarum actiones ritu Christiano ad mentem ejus peragunt. Concionator sacris concionibus fungitur. **Aulici vero** (sic enim vocantur) equites equis stipendia merent, præsidii etiamque regi causa, & equestrem aut vel curulem equestres fere comitantur. Qui equitatus numerosus est, quoque si splendidus, nobili juventute conans. In qua sunt complures magistratibus & officiis non modo aulicis verum etiam terrestribus præditi. Hi vero **Ma-**
gistratibus moderantur. Cæteri ministri non habent necesse equos alere. Itaque pedestres prodeuntem in publicum municipem deducunt. In solennibus tamen pompis non inusitatum est, ut eques quoque aulici pedestres equestrem principem antecedant. In longioribus autem itineribus illi, qui equis non merent, vel regis, vel oppidatim sappeditatis, vel conductitiis equis aut curulis veluntur. Ex his stipatores præsidii aut sunt circum Principem: Quod tamen recens est in Polonia: sed auget majestatem Principis. **Cubicularii &**
etiam præsto sunt ad quævis domestica ministeria. Sed cubiculariorum peculiaris usus est in accienlis in Senatum & ad Regem consiliariis, & perterendis

quoquo versus literis, mandatis, & aliisque regiis. Quam ad rem oppietum & vicarium eis mandato Principis qui subministrantur. Quæ, subvectores, & lingua vernacula, *podu da v* cantur: **Cursum publicum Latini v** cant. Incedentem in publico Principem, aulici qui sem antecedunt: suppetores perlongis securibus more petum Germanorum armati latera encingunt: **cubicularii vero cum pue** sabuquantur, sed ita, ut & aulici pceribus atque senatoribus profandinis, & cubicularii puerique episcopac secretariis ecclesiastici ordinis proma Principi loca honoris causa concedant: Nisi forte regem regina sequatur. Tunc enim episcopi quoque & secretarii cum procenibus antecedant: Regnam vero longus ordo sequitur nobilium matronarum & puellarum. Higitur est ratio universa aule & comitatus regii. Mitto enim cantores, abscustodem, mapparum, canum venatorum curatores, dumentorum distributores, janitores, tibicines, tubicines opifices, & alia viliora ministeria: Quamvis est turba, & sumptuosus Principis officium. Et quoniam omnia persequimur: **volumus quidem certe. Hab** etiam Regina cum comitatum, no
mod

modo pueharum & matronarum que
gynæceo sunt, sed etiam puerorum
uliculariorum & aulicorum, & in his
eculiares administros sive officiales.
præmissis Magistrum curiæ, qui omni-
bus præest, Reginamque predeuntem
cum sceptro antecedit: Magistrum cu-
iæ matronam gynæceo moderantem:
Deinde Cancellarium, vel Secretarium:
capus sunt munera, literas nomine Re-
giæ conferibere, & signare, & legere,
& compellantibus eam responsa dare.
Quod quidem nescio an cum Magistro
iuræ commune habeat. Est autem &
hic discrimen inter cancellarium & se-
retarium, quod hic non gestat signum
Reginæ, sicut ille sed ab ea quoties opus
est, utendum accipit. Habet Regina et-
iam thesaurarium suum, & pincernam
ive pocillatorem, & structorem men-
sæ, & subdapiferum, & dapiferum, &
salinæ ac stabuli magistros singulos:
itemque dispensatorem, abaci custo-
dem, mapparium, & janitores, eodem,
quo regii sunt, honoris discrimine:
Quibus omnibus victus, vestitus, &
mercedes à Rege præbentur. In eadem
suis quoque Reginæ mensa instruitur,
res vestiaria, mundus muliebris, & ju-
menta comparantur. Quod si ea Regi
superstes sit, vidua de suo ac de fructu-

bus & redditibus eorum honorum, quibus Rex ipsi dotis ac donationis proprias nuptias nomine de amplissimi Consensus sententia attribuerit, sese cum universali comitatu suo diuiceps sustentat. Atque huc de magistratibus regni terrestribus, & aulicis, nobis decurritur.

De ordine Ecclesiastico.

De ecclesiasticis magistratibus, honoribus, ministeriis & curationibus quales sunt secundum archiepiscopos & episcopos, suffraganeorum, abbatum, prepositorum, decanorum, capitulorum, scholasticorum, cantorum, custodum, cancellariorum, vicariorum in spiritualibus, officialium, commissariorum ministeriorum, primum, custodum sive guardianorum penitentialiorum, parochorum, quos etiam plebanes vocant, non est opus preteritum hic nos persequi: Ne de collegiis quidem, canonicorum, monachorum, & monacharum, fratrum conventualium, vicariorum, psalteriorum, mansionariorum, & si qua sunt alia. Neque enim peculiare quicquam habent apud Polonos præ ceteris gentibus & nationibus Christianis, neque ad rempublicam pertinent, exceptis archiepiscopis & episcopis, & si quis
for

ante præterea peculiariter quædam
cipublicæ munera, quorum superius
mentionem fecimus, mandantur. Ma-
gnus tamen, ut par est, honor eis &
inibus sacerdotibus habetur solo sa-
erdotii nomine. Maior etiam olim
abebatur: id quod e vetustioribus li-
rarum monumentis deprehenditur.
Omnes autem ii episcoporum & ar-
chiepiscoporum potestati & juridi-
ctioni subiecti sunt, præter, si qui Pon-
tificis maximi, cuius eximia potestas
est, auctoritate exempti sunt.

Reliqui magistratus Poloniæ.

Plebes urbanæ, oppidanæ, vicariæ, &
græscæ, partim Principi parent, partim
nobilibus & equitibus: partim certis
sacerdotibus attributæ sunt. Reguntur
utem à suis quæque dominis, eorumque
perfectis ac procuratoribus, ex æquo
& bono, sive ex arbitrio magis, quam
certis legibus. Quanquam non carent
amen suo quæque jure: Quod non est
minis modis, quemadmodum potes-
tus ostendemus. Præter dominos au-
tem, eorumque perfectos & procurato-
res, habet plebs quæque oppidatim,
vicatim, & pagatim, suos magistratus.
Ac in pagis quidem scultetum sive
advocatum hereditarium vocant,

L 5 qui

qui est quasi deductor ac defensor col
 niæ: qui vel ipse, per se, vel per vic
 rium suum, & ipsum adlocatum, (i
 judicialem, vocant,) cum adiunctis a
 quot ex aratorum numero scabinis
 appellantur iudices, sive alii iudices ju
 cii) **jus dicit. In civitatibus autem**
 oppidis & vicis præter hos sunt etia
 comales. Ita vocamus eos, qui a ve
 ribus decuriones appellantur: per
 quos est civitatis cuiusquam guberna
 tio & custodia: in delinquentes ar
 malversio: publicorum commod
 rum administratio, curaque ædifici
 rum & factorum rectorum public
 rum. **Inter eos autem unus præse**
 magister civium, quem vulgo præco
 sulem vocitant, qui eos, quoties op
 est, convocat, & in consilium adhibet.
 Nam leviora sine illis ipse gerit. Co
 sulum non idem est utriusque numeri.
 Habent item singule opificum socie
 tes & contubernia in qualibet civita
 te & oppido suos magistros, & his adju
 ctos aliquot seniores. In maioribus ci
 vitatibus sunt etiam ædiles unus & alter
 de numero decurionum delecti, pec
 niæ publicæ quaestores, & factorum
 rectorum curatores. In oppidis vero
 vicis communiter hæc à decurionibus
 curantur. Hos magistratus, in oppidis
 præse

resertim, iuratos esse oportet, præter
vocatos hæreditarios. Nullos autem
communes magistratus pagi inter se,
que civitates, habent. Hæc de ple-
beis magistratibus.

7. *Electio magistratum & Cleri.*

Creandorum magistratum, & ho-
rum mandandorum, in Polonia
una est ratio. Olim episcopi ex
scripto sacrorum canonum à col-
lis primariorum sacerdotum, que
titula cathedralium ecclesiarum vul-
nominant, legebantur: Nunc Prin-
ces, umbratili quadam electione illis
lecta, aut ne relecta quidem, solus ar-
ratu suo edit episcopum, & Pontifici
ex. commendat (quod fiebat etiam
collegiis) ut eius auctoritate appro-
batur, præficiatur, & ab aliis episcopis
necietur. Cæterum autem sic editi
& nominati indulgentia vel conmi-
tuta quadam admitti ad consilia pu-
ta priusquam approbentur à Ponti-
fici: Non item ad functiones sacras, &
iudicium ecclesiasticam, & admi-
strationem bonorum: Sed à morte
episcopi collegium sacrum, distributis
per se curationibus, bona vacantia
ministrat: excepta Gneinensi diocesi-
quæ peculiarem habet Oeconomum,
etiam

etiam vivente Archiepiscopo. Ius autem dicit in ea juxta ac in aliis diocesis vacante sede unus aliquis, qui collegium administratorem temporarium renuntiaverit. Abbatum & prepositorum eligendorum jus ecclesiarum monachorum hactenus retinere: jam vix retinent, ab episcopis primo deinde a regibus etiam labefactum violatum. Ad electionem quidem certe, regius assensus & episcopi auctoritas accedat, oportet. Ceterum in collegiis & conventibus fratrum mendicantium neutrum horum requirit. Ne in inferioribus quidem & quasi ceteris locupletiorum monasteriorum curationibus, quas fere prepositi vel prioratus vocant, prelati & nonnulli ecclesiarum cathedralium, partim a pontifice maximo, partim ipsarum episcopis, alternis mensibus creantur. Primariorum tantum secundum episcopos in unaquaque ecclesia prelatorum & nonnullorum nonicorum edendorum sive commendandorum, & ut vulgo loquitur, presentandorum jus regium est pontificum superiorum indulgentia. Indulgentia est idem jus etiam privatim quibundam, presentium & operum curatoribus, in aliis

DESCRIPTION. 173

nam sacerdotiis. In parocciis vero aliis minoribus sacerdotiis usitatum & legitimum est, ut jus edendi penes eos, unde profecta est donatio inque sacerdoti, vel in quorum loco id proventusque ejus siti sunt, sic non, ut penes episcopum sit approbatio edendi & reprobatio, si non sit sacerdos: aut si plures pariter edantur, dedicatio. Quod de illis quoque, qui à se vel alio quopiam profano comandantur, sive presentantur, intelligendum est. Vocantur autem patroni iure pontificio nomine; collatores etiam vulgo, qui jus hoc edendi & presentandi habent: Quibus invidetur obtrudi sacerdotem sive beneficium per legem non licet, ne pontificis auctoritate: nisi si sese ignos eo jure reddiderint, aut intra tempus legitimum uti eo neglexerint. In casu poena est prescriptio. Quae sic iter, & praeter institutum propemodum, hic nobis perstricta sunt. Ad priores reipublice Peloni magistra revertamur. Palatinos & Castellos, & reliquum omnem senatumque, Princeps legit, & iurejurando obstringit sibi, & regno, sive reipublicae idem confert praefecturas, ceteraque omnes magistratus, honores & mi-

& ministeria publica. Sed in magistratibus regni illud receptum est, **non nisi in comitiis renuncientur.** iudice vero & subiudice, & scriba & notario, terrestribus ita adstricta est quibus potestas Principis, ut nobilitatis eius satrapiae sive territorii, cuius **dex, vel subjudex, vel scriba decessu** conventu instituto, auctore & praefato Palatino, quatuor patresfamilias electores **eligat: de quibus Princeps unus** quem vult, in locum vacantem surget. Abrogari vero magistratus aut honor ullus nemini potest, nisi per manum vel mediam capitis diminuat. nem. hoc est, libertatis civitatis, si nobilitatis & bonae tamque amissione. aut si quis alium magistratum non removere adeptus sit, quem cum prius retinere iure non possit. Ipse se quisque abdicare arbitratus suo potest. Praetura, & metallorum, teloniorumque curatione, **Princeps amovere quem** bet, quando vult, potest, nisi cui impromerit, ac diplomate caverit, ut **certum tempus, vel quoad vixerit,** moveri nequeat. **Aulico item magistratu & ministerio amovere quemque** Regi licet. Non temere tamen id facere sine nota ignominiae: nisi iubeat. Exatores tributorum annu

fe

ere creantur à Rege, vel comitali pla-
no. Picheios magistratus partim do-
mini vel præfecti creant, partim ipsi si-
cives & oppidani legunt, præter Cra-
coviæ: uti latatinus ius legendi sena-
tus habet: ab ega il non habet: Nec
si morte, aut maxima mediave capi-
tis diminutione honoris amittitur: Ex
mini etiam numero viginti quatuor
annuam, quotannis octo, quos vult,
latatinus rebus gerendis præficit, quos
residentes vocant: de quibus certo
line singuli sunt magistri civium in
ex hebdo: adas. Nec multum diver-
sit ratio consulum in aliis quibus-
dam civitatibus & oppidis: Nili quod
præfecti in suæ quique ditionis oppido
mini aut alterum legendi facultatem
abent. Cazimiræ, Cleparæ, & Pro-
vix magnus procurator arcis Craco-
viensis, cum in legendis consulis,
am in aliis rebus, præfecti vicem obti-
et. Idem advocatum & scabinos juris
ipremi Theutonici sive Magdebur-
ensis legit. Cæteros autem scabinos,
si consules sive decuriones in sua qui-
ue civitate & oppido legunt, & sacra-
mento adigunt. Cracoviæ advocatum
uoque judiciale. Cæterum scultetus
ve advocatus hæreditarius in quovis
ppido, vico atque pago semel à domi-

no constitutus, magistratum hunc o-
 noxum si domino ad equestre mi-
 nisterium, relique pallorem ad exequen-
 nem bellicam, etiam ad hæredes tran-
 mittit. Quin & in æternum transfer-
 assentiente domino potest. Est tamen
 pars sacra domum hanc esse scilicet
 & advocatum hæreditarium cont-
 macem aut inutilem, persoluto i-
 pretio, quod habet inscriptum in dipl-
 mate, vel secundum æstimatione
 emolumentorum atque ædificiorum
 Nisi quid ex parte & privatione d-
 is commiserit. Quo quidem jure mu-
 sic abuti corpore ad augenda commo-
 dia, necultere & advocatis hæredi-
 riis sine ulla culpa ejectis prorsus, vel
 ordinem redactis, agros eorum pr-
 diis suis adjunxerint, judiciis vero
 diciales advocatos arbitrato suo præ-
 ciant. Reditus magistratuum regni ei-
 qui, terrarum vero & aialorum n-
 li fere sunt. Ne urbanorum quidem,
 oppidanorum, et agrarum ulli
 certi sunt. Honorem Poloni satis ar-
 piam & fructum vivantis & hor-
 torum laborum præmium esse do-
 runt, etiam sine compendio: quod n-
 rus p. teroñ annu magis plerumq-
 consecantur. Sunt tamen certæ m-
 cedas, & quasi portuæ, quæ iudicib-
 ju.

Majorumque administris penitentibus. Primores aliquot Palati-
 ni & Castellani, mediocres tamen re-
 cedunt redditus, partim ex agris & prae-
 diis, partim è salinis, vel teloniis, sive
 ex quibusdam pensionibus a Principi-
 bus antiquitus in omne tempus attributis.
 Episcopi nonnulli peramplos ha-
 bent, unde non modo ipsi commode
 cum dignitate vivere, & senatoria
 munera laute sustinere, verumetiam
 inferioris ordinis sacerdotes, socios &
 administris suos recte alere ac tueri,
 omnem cultum divinum cum di-
 gnitate administrare, & omnes de ipe-
 is taliter subvenire queant. Habent
 etiam decimas omnium segetum publi-
 ci principum ac totius Poloniarum con-
 sultu jam inde ab initio susceptae reli-
 gionis Christianae attributas, & aliis
 quibusdam pensionibus postea vel cu-
 pulatas, vel commutatas: indeque cum
 aliis quibuslibet sacrorum administris,
 in parocis, praelatis, & canonicis cer-
 tis portiones antiquitus segregarunt.
 habent & luculentos fundos, prae-
 dia, pagos, oppida, arces & territoria,
 partim praeursorum itidem principum
 regum, partim privatorum muni-
 fcentia adjecta. Ne abbatum qui
 ceterorum sacerdotum

morum præsertim, quos prælatos vocant, & monasteriorum, atque etiam parochiarum suis & honestis usibus male prospexit finalis pietas & beneficia. Ipsi etiam superiorum temporum episcopi, abbates, & sacerdotes successoribus & posteris suis permittunt adulerunt, patrimonialia sua, vel emp aliunde bona, cunctive sacerdoti s a ppendendo, temeriterumque splendore ad dationum atque donationum omni generis magnificentia augendo, qu angustiore cultum divinum redde rent. Atque hæc omnia cum ipsis ad personis ecclesiasticis maiorum legib ac Principum benignitate immu sunt à plerisque omnibus muneribus oneribus publicis. Quo prolixior a tem fuit hominum in ordinem sacru munificentia superioribus temporib hoc erant abundantiores & ipsi, qui suo liberales erant, licet minus cu laborisque rei familiari impenderet. Nunc passim in alienas donationes decimas invaditur longe maiore avaritiæ rapacitatisque infamia, quam equitatis relevatione. Multi tamen ex hoc ordine nullos habent certos reddit sed partim Episcoporum & opulentium non modo sacerdotum, verum etiam profanorum stipendiis, part

cæte

terre multitudinis quotidiana bene-
fentia & quasi a pe vitam sustentant.
Quales fere sunt etiam ii, qui vocan-
tur Mendicantium conventus, five
collegia.

Iudicia Ecclesiastica.

Sed nos honorum & magistratum
mini ferme ratione explicata, ad iudi-
cia transeamus. Eorum autem ratio
nia & perplexa est in Polonia. Habet
ecclesiasticus, quemadmodum &
pud alios Christianos populos, sua,
ceteri quoque homines, nobi-
s pariter ac plebei, obnoxii sunt ali-
quatenus, in his præsertim causis, quæ
cum religionis, aut personarum, re-
rumve sacrarum ratione aliqua ex par-
te connexæ sunt: Quales sunt, de insti-
tutis & ritibus religionis: quæque his
adversantur, de impietate, hæresi, schi-
smate, magia, incantationibus, fœnore,
sacerdotiorum cauponatione, quam
simoniam vulgo vocant: Itemque de
decimis, & tændis, & quibuscumque censu-
is ac redditibus ecclesiasticis, de cæde,
injuria sacris initiato homini, rei-
cæ, aut loco sacro, seu sacerdoti fundo
violata. Adhæc de jure patrociniæ five
patronatus, quod vocant, & de sacer-
dotiorum jure quævis controversia:

M 2 item-

itemque de iure matrimonii & naturali, & de naturalium gentium personarum in iuris, quaeque ex obligatione in foro ecclesiastico facta oriuntur. Testamentariae causae profanorum minimum in hoc aeque ac profanis fore disceptantur, dummodo extra precium testamenta sint condita. Alii enim in eo foro disceptantur, in quo sint condita. Nisi quod forte legatus sit pietatis ergo, & ad piam causam vulgo loquuntur, hoc est, templis, ecclesiarumve ministris aut egenis: Quae causa propria est ecclesiastici iudicii. **Autem iudiciorum ecclesiasticorum** iurisdiccionem penes episcopos: quorum viginti sunt in quos vocant vicarios in territorialibus, Cancellarii & Officiales: In quos unus, qui est primarius, generaliter appellatur: Ceteri foranei. Ab ipsis, eorumque vices gerentibus procuratio est ad Archiepiscopos & ad Generalem quidem ab ipso etiam Leonensi Archiepiscopo: Idque eo nonnisi quod ille est legatus perpetuus, sive vulgo loquuntur, natus sedis apostolicae. **Pertinent autem ad eius provinciam hi episcopi: Cracoviensis, VVroclaviensis, Poseniensis, & Plesnensis in Polonia, VVratislaviensis in Silesia bene dictiois: Lubecensis**

ne'ia Brandeburgensi: Vilenensis in
Lithuania: & Mednicensis in Samogi-
a: Cuius Culmenfis que pte in Prusi-
a, & Camenensis in Pomerania sub
tunc: sed avulsi sunt potius. Ad Leo-
polensem vero, Præmissiensis, Chel-
ensis, Camenecensis, Lucensis, sive
Kioviensis, atque Kioviensis. Extre-
ma tandem provocatio est ad Pontifi-
cium maximum antiquissimo Caritatis
et religionis instituto. Omnes autem
iudices ecclesiastici iudicant, sive ad
iudicare debent, è præscripto eccl-
asticorum & pontificiorum cano-
um: & præter diuinas sive cœnasticas &
interdicta ecclesiastica, habent ius
quoddam coercendi fontes, in sui qui-
em ordinis homines laxius, in præsa-
nos autem restrictius, ita ut contra hos
ad executionem rerum iudicatarum,
canonum ac terrestrium magistra-
tum opem ad extremum implorasse
eccessu habeant. Nec ii iure eis deesse
solunt aut debent.

Iudicia Politica.

Habent & profani inter se non des-
serta ac plebei sua iudicia: quibus
illis initiatum aut sacerdotio prædi-
ctum præstare non licet. Ac non est qui-
dem terrestribus iudicis permissum

M 3 sub-

subest: quæ à iudice, sub iudice, & notario terrestribus exercentur, alibi quidem quater, alibi sexies quotannis, aliis vero lingulis mensibus: Nisi forte iudex, sub iudex, aut notarius defuit: a bellica expeditione, vel comitia, celliquave, de quibus paulo post dicemus, intervenerint. Tunc enim silent iudicis nobilitatis, non terrestria modo, sed & alia. Sunt autem in qualibet satrapia sive palatinatu certa oppida, in quibus hoc dicitur nobilitati, in eo ipso territorio bona agrosque habenti. Nec vocari quæquam e suo territorio cet, nisi ipse certa obligatione non natum ab hac prærogativa recesserit. Ceterum qui nulla habet bona terrestria, conveniri hoc jure non potest: ne sacerdos quidem, exceptis causis nium regundorum, & adscriptitiis alibi; rotugi, cæsi, vel vulnerati: aut nullo alio quam sacerdotii nomine bona terrestria possideat. Oppida vero territoria judiciaria hæc sunt: In Cracoviensi quidem satrapia Cracovia, Proslavia, Xianzum, Lelovia, Kiezum, Cichovia: In quo oppido & Sandomiense territorium judicatur: In Podaniensi, Poinania, Costenũ, VVichna: In Sandomiriensi, Sandomiria, Radomia, Opoczum, Chencini, VVil-

DESCRIPTION. 183

Pilina: In Calusienſi, Caluſia, Gne-
 dyda, Ceninum. Kona, Nachum. In
 adienſi, Siracha, Schadecovia, Petric-
 a, Radomſci; Item Velunia & Oſtreſ-
 ſia: In Lencienſi, Lencicia. Brezini,
 Orlovia: In Breſtenſi, Breſte, Cruta-
 a, Conale, & Prædecia: In Inovvla-
 avvienſi, eiſdem nominis oppi-
 dum, & Bydgostia: itemque Dobri-
 um, Ripinum, & Lipnum: In Ruſſico,
 Popolis, Præmilha. Sanocu, Halitia &
 ſhelma: In Podolica, Camenecia, ac
 Lebovvlia: In Lublinenſi, Lublinum,
 Lucovia: In Beſienſi, Beſum, Bu-
 um, Grodlum: In Plocenſi, Ploſcum,
 onſcum, Bielleſcum, Racianzum, Za-
 verze, Mlavva ac Srenſcum: In Maſo-
 ca, Cyrſcum, Vizna, Varſavia, Nuk,
 yſſegradum, Zacrocinum, Ciecha-
 ovia, Lonza, Zembrovia, Rozanum,
 & Liva: In Ravenſi, Rava, Gottinium
 & Sochaciovia. In Sileſia vero Oſuien-
 menſe & Zatorienſe territoria ſuos
 trunque peculiareſ habet iudiceſ, qui
 um delectiſ de nobilitate iuſ dicunt,
 ræſecto præſidente. Ad eundem mo-
 um & Severienſiſ, epiſcopi Craco-
 ienſiſ ditio, ſuum habet. Olim in Si-
 etia ipſi duceſ in ſua quiſque ditione
 ad eiſ præſidebant. Hiſ iudiciſ disce-
 tantur pleræque omneſ cauſæ nobili-

M 4 tatis

tatis privatae, ac civiles, quemadmodum loquuntur iureconsulti, ac civiter institutae. Regundorum finium controversia hoc ipso quidem iudicio primum disceptatur inter equites, & inter equitem & sacerdotem: Sed ad ultimum ad Succamerarium terrestre remittitur: Qui in rem praesentem veniens, ipse per se vel per vicarium succamerarium illius territorii eum definit, certisque meris atque signis finem controversos designat. Atque haec unica Succamerariorum iurisdictio. Cæterum si cum regis bonis equitum controversia, non apud terrestre Succamerarii iudicium ea disceptatur sed Princeps e quite postulante edit: recuperatores aliquot de senatu ac territorii magistratibus sive officialibus eius statuitur, in qua est controversia quos committarios appellamus. Inter quos etiam Succamerarius esse solet. Qui in rem praesentem venientes iudicium ad peragunt. Idem fit, si sacerdotalis fundus & ager cum regio controversos fines habeat: Nisi quod episcopus quoque eius diocesanos editis Principe recuperatoribus unum aut alteram de suis adiungit. Eademque ratio est patendi recuperatores a Principe in causa retinendae familiae, sive dividendae

De hereditatis inter fratres & pro-
prios. Quamquam hoc iudicium et-
iam præfectus exercere potest. Crimi-
nales vero causæ de stupro, incendio,
homicidio, & vi armata alienis ædibus
lata, ad præfectorum sive capitaneo-
rum in sua cuiusque præfectura iudi-
cium pertinent. Civiles item, quæcum-
que adversus eos equites instituuntur,
qui certos agros & bona terrestria pos-
sident, & qui, licet habeant, obliga-
tione tamen sua ei foro obnoxios se
fecerunt, aut merent publica stipendia,
aut sacris initiato homini damnum
vel iniuriam intulerunt, aut alienum
inducitum detinent, aut obstaculis
denique liberam fluvii navigationem
impediverunt, aut si quis executionem
ei iudicatæ prohibeat. Dicit autem ius
præfectus in aere, aut alio loco publico
cuiusque præfecturæ, sexta quaque
septimana, per se ipse, vel per vicariam
eius iudicem castrensem. Atque hæ-
rent iudicii castrensis causæ. Officii ve-
ro, sunt, rerum indicatarum executio:
fiduciarum de bonis dotalibus eiec-
tarum, & aliorum spoliatorum restitu-
tio: Item, p. in deprehensos in scelere &
recenti, ut dicunt, crimine, aut si quis
rem alienam apud se deprehensam
non reddat domino repenti: ad huc

in turbatores conventuum & iudiciorum, & qui vetitis armis utuntur: tolerantes censuras ecclesiasticas ultimum in injustos teloniorum exactores, & in sacerdotes, qui juri patiorum profanorum hominum derogant aut profanos præter jus ad forum ecclesiasticum evocant, animadversio. quibus causis quovis tempore curquerenti præstio esse debet præfecti auctoritas, per seipsum, vel per supprectum suum: Cuius jurisdictio ad causam officii pertinet, si præfectus ipse jus nedicat. Denique tuti suspectos prendendi, reosque judicandi, & supplicafficiendi jus habet præfectus & supprectus ejus. Equestres tamen non nisi eos, qui ter ab eodem crimine damnatis editi, & in album tutum relati sunt. Porro status controversiæ, hest, cum de genere cuiusquam ambigetur, & ex cause, quæ instantiæ, consecrationis bonorum, vel capitis poena (præter eas, quas dudum præfectis tribuitas esse exoptuimus annexam habent, atque etiam de cæde equitis, & felus Principis iudicium pertinent. In quibus is in comitiis demum cum finati cognoscit. Præter si malefactor in loco donatus i Principis ipsius & in affectu eius patratum sit. Tunc enim si actio

actor recenti & calenti, quod aiunt, timore comprehendatur, abique citone Princeps eum ipse per se, vel laqueum iudicat. De personalibus vero causis civilibus, aut civiliter instans, quæ alioqui ad forum terrestris, et castrensium pertinent, Princeps iustum quovis loco ac tempore cum iis, suos ad manum habet, consiliariis, statum iudicat. Quæ citatio curialis, & est curiam, vocatur. Sed eius usus ita restrictus est, ut ea in minore Polonia contra eum, qui in maiore tantum gros ac domicilium habet, non valet: neque contra. Id autem iudicium regionum terminorum nomen habet. In etiam in præfectos & administratores bonorum & reddituum, quod ad munera eorum attinet, quicumque undecunque ii sint, Princeps ipse si ius, instigatore, ut vocant, officii petente, & cuius postulanti ius dicit: Ac de revocationibus quoque ab officio carenti ad se delatis cognoscit. Iniustus tributi publici exactor etiam apud Episcopum, Palatinum, vel Castellatum recte convenitur. Belli autem & expeditionis publicæ tempore, cum silent omnia supramemorata fora, penes Principem est ius omne, & iudicium eorum, quæ in castris & in ipsa

expe-

expeditione flagitiose aut seditione
mittuntur. De iuribus quidem dandi
que datus in expeditione laticapal-
ni vel castellani, cuius querenti co-
tra se quisque latrapia vel terrene
homines, **jus dicunt**. Si quis autem
non pareat, principi determinat. Ab o-
mnibus porro judicibus nobilitatis pro-
vocat ut ad principem: Nihil quod
que sunt à terrestribus judicibus, in Co-
loquio velle prius disceptantur. App-
latar autem Colloquium, recitari
latini cum dignitariis, ut vocant,
terrestribus magistratibus iudicium.
Quod semel quotannis autumnate
pore in quali et latrapia sive palati-
tu exerceri debet, **provocationum**
te & ricius & castrensis eisdem
tropis iudicibus disceptandarum cau-
Quod etiam terminos generales voc-
Vbi & alienationes & obligationes
eorum terrestrium recte fiunt. Ab le-
itidem ad regem est provocatio. Si
soli Colloquiorum utrum non habe-
neque Principem, sed vicinorum de-
rua triamve Principatum iudicia
pellant in eique acquiescant. Veni-
quoque iam exoritur, pleraque on-
nobilitate in ius terrestre Polonicu
se transferente. Fuit autem aliquam
in comitis facta mentio instituen-

Polonia nova iudicium decurrit, quæ
 omnibus provocationibus absque
 provocatione cognoscerent, quale est
 in Gallia, quod parlamentum vocant.
 Sed non solum, summam iudiciorum
 aliquam præter Principem concedere.
 Quo fit, ut Principe plurimis & va-
 riis iudiciis distento, & aliis multis &
 variis tam ampli regni negotiis dis-
 tracto, lites in multos annos compe-
 nduntur, non sine dolore & queri-
 tionibus multorum, præsertim auge-
 rente indies cupiditate hominum,
 illaque, aut exigua certe, temere liti-
 ganti, & provocanti, & injusto iudici,
 una imminente. Unde capitales exi-
 unt inter necessarios quoque & co-
 natos inimicitiae, cædes innumerabi-
 les patrantur, coactisque hominibus &
 illis prope exercitibus nonnunquam
 configitur, dum offensus longa iudicii
 imperendinatione, armis jus suum
 quisque persequi ac tueri contendit.
 Sed ad provocationes redeamus. Ea-
 rum duplex est ratio. Est enim appella-
 tio, qua inter litigantes solus discepta-
 tur, justene an injuste iudicatum sit.
 Motio vero est, in qua iudex a quo pro-
 vocatum est, necesse habet tueri senten-
 tiam suam, ut si iniqua & legibus ad-
 versa fuerit, ipse pudeat, multeturque.

Quod

Quod tamen iam ferme exolevit. Et
trouaque autem regio vel colloqu
rum iudicio iniunctum decretum reu
ditur, vel corrigitur, uniuersaque ca
disceptatur ac diiudicatur, etiam si
interlocutoria sententia provocatus
sit. Tamen non temere admittitur
cuiusmodi provocatio. Cognitione
quoque Principis de provocatione
non una est ratio. Nam de iis, quæ fi
à colloquiis, non nisi in comitiis cu
frequenti senatu cognoscit. Ad e
dem modum de iis etiam, quæ nar
terrestribus iudiciis. Nam de iis quoc
recte à rege cognoscitur in comitiis
prius ea insituantur, quam collo
Itaque iudex, imminatim provocatus
ad colloquia, vel ad comitia. De cre
vero provocationibus, quæ fiunt
aliis iudiciis, etiam extra comitia
gnoſcit is cum iis consiliariis, quos
manum habet, quovis tempore &
co: sed tamen intra fines regni mor
Foris enim nemo equitum sifteret
Principi necesse habet ulla ex causa,
ceptis fiscalibus. Tam in comitiis
tem, quam extra ea in iudiciis regi
adhibentur in consilium etiam sup
cum libellorum magistri sive retere
daril: Itemque iudex, subiudex, & n
tarius eius latrapie sive territorii

judicium exercetur: præter, cum
 provocatione ab ipsorum iudicio
 ta cognoscitur: Habentque ii po-
 mi omnium dictionem sententiæ.
 que his fere foris atque rationibus
 lilitatis iudicia peraguntur. Nam
 barbaricus ille mos, & à religionis
 iustitiæ institutis alienus, provo-
 di adversarium ad singulare certa-
 n, & ferro usque ad necem vel dedi-
 nem de iure & iniuria veroque &
 so decernendi, nihil habet commu-
 cum iudicio. Quod tamen nostra
 memoria semel tantum à Sigismundo
 re seniore admissum est. Cum autem
 errimus sit nobilitati Polonæ armo-
 m usus, ad iudicium tamen terrestre
 castrense, & ad comitia nemini ar-
 ato venire licuit antiquitus: Nunc ea
 propemodum obsolevit. Iudicatur
 rem nobilitas suis legibus, quæ pau-
 sunt, & constitutiones vel statuta
 gni vocantur: tametsi Maſſovii pe-
 alia habent) vel moribus, vel ex
 quo & bono, sive adeo iudicium opi-
 one. Magnam autem in iis iudiciis
 m habet exemplum, & res in simili
 ula à Principe iudicata. Per magnam
 am, ne dicam nimiam, iusiurandum.
 agnus est etiam usus præconum,
 res ministeriales terrestres appellant,
 magna-

magnaque eis inde Labitur, itidem
tabellionibus in jure civili Romanorum
pontificio. Sed sunt ii fere illiciti
plures, & multi homines, palam
vel delegati cujuspiani regii arbitrio
nec semper exquisito delectu, creati.
Verum in omni fere functione
unum aut alterum equitem testem
hibeant oportet. Actori nulla est p
ne, si causa cadat, vel eam non pro
quatur: Ac ne litis quidem imper
reus solvit. Reus condemnatus si ju
catum non solvat, multatur & pig
ratur. Condemnatur autem actor
cum causa, manenteque is bene
re iudicio interposito actum aver
cet tamen iudici ante iurandum
ius estimationem moderari. Si n
paruerit rei judicatae reus, condem
tur in duplum: quod per lucrum
pellant: Prior enim condemnatio
crum dicitur. Si duplum ad certa
diem non exolverit, praefecti regii e
territorii, in quo reus bona vel don
cilium habet, opem actor implorat.
decreto autem praefecti bona rei po
denda ei traduntur, adiecta certa m
cta, quod vadium vocant, si is prol
buerit. Sin iterum id fecerit, duplicat
multa: Sin tertium, triplicatur. Qu
vadia duplicata & triplicata appella

Quæ tamen sublata jam ſunt. Et
interpoſitum unum vadum, reu-
ſus, ſi agat eſſe contumax, proſcribitur,
ſi ſcriptus vero, ſi vi ſeſe noluimur
tuncque tucatur, cuncta illius præfe-
ctæ nobilitas contra eum armatur.
Ipsæ quidem præſentantur, contra ve-
ſtus a præfecto poſſidentur, donec
reditus eorum non modo judica-
m, ſed multæ etiam & vadia torvan-
r. Indiſta vero cauſa, hoc eſt, non
ratum, neque convictum equitem,
ſi modo agri aliquid habeat, præſen-
re nulli magiſtratui, ac ne Principi
quidem licet, præter furem à ſervis
inter confcios & complices ter-
litum, aut in malencio quovis depre-
entum, aut qui ſatildare nolit, vel non
offit. Præfecto remiſſiori, in executione
rei judicatæ, pœna eſt abrogatio
refecturæ: niſi forte eam oppugnora-
am teneat. Tunc enim centum mar-
arum multa ipſi à Principe irrogatur,
ſtrahenda de ſumma ejus capitali,
quoties officium ſuam non tegerit. Op-
idaniſ vero & plebeiis magiſtratibus
quidem etiam in ſcelere deprehentum
ine præfecti auctoritate judicare o-
nnino fas non eſt. Sed ſufficiant hæc
unc de judiciis nobilitatis. Neque e-
nim omnem judiciorum rationem &

N tor-

formam persequi hic nobis pro-
tum est. Habet plures peculiares iudi-
in pagis quidem singulissima, qua
ab advocatis iudiciariis, & scabini
à sculteris, vel à præfectis sive dom-
eorumve procuratoribus & ad-
stis, sine strepitu & figura iudicii e-
centur. In urbibus vero & oppidis
actiora sunt: quibus equites quo-
qui in iis domicilia & ius civitatis
rent, sunt obnoxii in causis civil-
duntaxat. Ea vero partim penes ac-
catum & scabinos, partim penes de-
riones sive consules & magistratum
vium sunt, partim etiam penes ma-
stros contuberniorum. Consules
magistri contuberniorum sine stre-
& figura iudicii iudicant: Hi quic-
singuli cum adiunctis sibi primoribus
sive senioribus de levioribus causis
quisque generis opificum: Consules
ro de quibusvis, proprietatis modi-
possessionis rerum soli, & hæredita-
itemque capitalibus atque sanguina-
exceptis: Quæ ad scabinorum & ad-
cati iudicium peculiariter pertine-
Parvi momenti causas etiam magi-
civium solus cognoscit. A quo iudic-
atque à magistris contuberniorum
contentum Consulum est provoca-
Ab his porro ad Regem. Inolevit ta-
mu

nulis in locis in eis, ut prius Præfectus, et qui Præfecti loco est, appelletur, atque de deum ad Regem provocetur. Idcirco de regis modo cupidis intelligendum est. Nam quæ alii cupiam subeant, in iis provocaciones fiunt ad eos dominos: Alii que sine provocacione iudicantur. Sed si quis adversus eum, qui si non subest, iniuste iudicaverit, sive per se, sive per vicarium & procuratorem suum, vocari potest eo nomine in ius, cui est obnoxius. Porro episcoporum & aliorum ecclesiasticorum benivolum iudicis opem superioris (nempe episcopi, vel archiepiscopi, vel pontificis maximi) contra vim & injuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio (sic enim vocatur id, cui scabini cum advocato iurati præsident) accuratior servatur processus iudiciarius. Exercebuntque id fere inter concives quintodecimo quoque die, nisi is festus sit: Externis vero & hospitibus postulantibus, quoties opus est, exponitur. Atque hoc eundem emptum dicitur, illud exposuimus. Est & tertium genus iudicii huius, quod magnū vocant: ac ter statis anni temporibus ob graviores causas maiori civium præsidente exercetur. A iurato autem iudicio legitima est pro-

N 2 . . . vocatio

vocatio ad aliud quoddam iudici
primarium urbium. Quod quia
duplex est, itidem ac leges, quibus
pidani & agrestes fere utuntur. Na
en in iudem in cum nobilitate legi
tenentur. Ac in Masovia quidem, &
ius Culmenae viget, ad Varnaviensem
vel Plocensem, hinc porro olim ca
dem ad Culmensensem, nunc autem
Torunensem in Prussia magistratu
atque inde demum ad regem prove
tur. In cæteris vero partibus Poloniæ
ubi iuris Teuthonici Magdeburgensis
usus est, olim ad Magdelungensem
vitatem provocabatur. Sed Cazimirus
Magnus rex aliud quoddam iudici
in arce Cracoviensi instituit, quod
supremi Teuthonici sive Magdelun
gensis appellavit. In quo advoca
cum septem scabinis, magno pro
tore eiusdem arcis præidente, non
men iudicante, iudicant de provo
cationibus, quæ fiunt à iuratis quar
vis civitatum & oppidorum iudici
Inde vero provocatio est ad aliud iu
dici, quod sex civitatum dicitur.
quo eiusdem Cazimiri instituto tri
centorum oppidorum decuriones
consules Cracoviam convenientes
arce ius dicunt sine provocatione. &
quo in historia fufius periculi fun

Cog

proposcit autem Princeps de provocacionibus, quæ ab urbanis & rusticis aditis veniunt, & omnino de controversiis plebeiorum sitationis, atque tam de querimoniis adversus prædictos ius, uti iussit, etiam extra rem, & cum quibus vult consiliariis, expectant consiliariis & referendariis, at secretariis eorum cognitionem delegat, sed ita, ut ipse tamen ad extremum, iis referentibus statum controversiæ, decernat: præsertim si causa ad civitatem pertineat. Soli Cracovientes ius hoc præditi sunt privilegio, quod Senatu urbano nonnisi ad Principem sit provocatio, & quod ejus, itemque Lazimiriensis & Clepariensis civitatum autem ab eo non nisi Cracoviæ judicantur. Habent & sculteti sive advocati hereditarii pagorum & oppidorum nonnullis in locis inter se pecuniaria judicia. A quibus item ad jus supremum Teutonico, & inde ad sex civitates, vel ad Principem provocatur. Iure autem suo quisque judicatur, præter, quod caute cædis & vulnerum Polonico tantum jure judicantur: Quo reus victoris iurejurando peragitur. Ac in recenti quidem crimine comprehensus, eodem capitis luit supplicio. Post interpositam vero viginti quatuor hora-

rum moram, ad certam & lege conf-
titam capitis æstimationem dam-
tur: quæ diversa est e patris ac plebe.
Pro plebeio capite partim domino
ius, partim liberis & heredibus cæsi-
dit multa: Pro patris vero, iolis lib-
ris & heredibus exolvitur. Equiti-
men pro equis cæde ultra multa
pœna est etiam carcer annuus. Sed Mi-
seriorum legibus carceris pœna tol-
lunt, qui protagis annum totum ex-
laverit. Ceterum plebeio capitem i-
terfecisse capitale est, nisi transig-
cum a tore. Vulnerum certæ sunt æs-
timationes. **Fir autem contemptu ha-**
rum pœnarum, & capiendæ ex mul-
pecunie, ut creberrime magis indi-
iurgia cædesque. Executio rerum iud-
catarum contra oppidanos & urban-
penes magistratum et in iura que in
civitate aut si in negligat, domini v-
præ. Si auxilium imploratur. Et h-
tenus quidem de iudiciis.

Comitia publica Polonia.

Comitiorum ratio nobis deinceps
exponenda est. Duabus autem de cau-
sis ea habent, unpropter consultationem
de republica, & propter iudicia. Cu-
enim Polonis, quemadmodum sup-
memoravimus, ea potissimum forn-
reipi

publice placuisset, in qua penes u-
m quidem esset iudiciorum & re-
m omnium in bello & in pace sum-
a, sed ut is rerum agendarum & ju-
candarum consilia, cum compluri-
is consiliariis communicaret, hi por-
cum propter alias functiones publi-
s, tum etiam propter curam rei suæ
militaris, ad latus Principis assidui es-
non possent, placuit, ut in ad certum
cum & diem convocarentur à Prin-
pe, ad exercenda cum ipso iudicia,
onsiliaque de republica capienda. Hæc
unt comitia publica: Quæ etiam ge-
erales regni conventus vocant. Qui-
am simplicioribus & melioribus sæ-
ulis bidui vel tridui spacio perageban-
ur. Augescentibus deinde iudiciis, &
ibus agendis, extrahi cœpere in lon-
ius tempus comitia: Sic tamen, ut pro
e nova & insolita annotarit Ioannes
Hugonius, in nonum diem ea extracta
sse. Atque hæc fuit vetustiorum comi-
iorum ratio. Posteriori tempore, hoc
st, avorum fere nostrorum memoria,
um universa nobilitate, & una de o-
mnibus civitate Cracoviensi, commu-
nicata sunt comitia: cœperunt que ad-
triberi legati nobilitatis, sive, ut vulgo
loquuntur, nuncii terrarum, hoc est,
satrapiarum atque territoriorum, &

civitatis Cracoviensis. Principio e-
 dem unam ob rem, quemadmodum
historia ex Dlugosſo retulimus: ne-
 pe ſciendū in bellum t. il. ut cauta
 inde verum ſive incuria Principū
ſive conſiliariorum conniventia, ma-
 ta, quæ ad ſalutem & amplitudinē
 rei p. d. h. e. pertinebant, legiſ. & i-
 ſtatutis præſcriptivæ minui viderē-
 tur, ad alias etiam conſultationes de
 publ. accedere ceperunt, non ut cor-
 nani, ſed ut monitores Principis atq.
 conſiliariorum, & cuſtodes libertatē
 & præſcriptivarum nobilitatis, ac
 p. am. publicarum. Laudabile ſane &
 ſtatute in primis genti Polonæ, ſi co-
 cte utatur) inſtitutum, & ad opti-
 c. ſtatutarum olim rerum publicarū
Romanæ & Lacedæmonix mores a-
 cedens: Quam in altera Ephori, in
 ſer. Tribuni plebis, Principū & pote-
 ſtatem libidini, inertique & inutili ad-
 min. rationi rei publicæ objecti erat
 tunc igitur ſine nuntiis terrarum ne
 d. ſentur legitima comitia. Atque eo
 b. rem quoties ea debent inſtitui, in-
 c. ſtatutis prius a Rege nobilitati conver-
 ſ. quos vocant particulares, ad certi-
 ſ. certa que opp. da: Majoribus quā-
 ſ. Polonis, hoc eſt, Poſnaniensis &
 ſ. alibiſſis latrapiarum equitibus, ſre
 dan

Cracoviensi vero satrapia Proslam: Sendomiriensi Radomiam: Siensi Schacoviam; excepto Velunensi tractu, qui suum peculiarem conventum Veluni habet: Lenciciensi Lenciam: Cuiaviis Radeoviam; Dobrienses tamen separatim Ripini conveniunt Russis Vilnam. præter Chelmenensem & ipsi Chelmae suum habent: Podoliis Cameneciam: Lublinensi satrapia Lublinum: Belensi Belium: Ploreski Razianzum in eodem tractu: Mariis Varfaviam: Raveni nobilitatiaviam: Sochacoviensi Sochacoviam: Ostunensi Gambinum. His igitur locis (si iusta causa obftet) nobilitas cum consiliariis & magistratibus terrestribus sive, ut vulgo loquuntur, cum dignitariis & officialibus ejusdem satrapiae, vel tractus, ad templum convenit, implorata sacro publico ope divini aminis, legationem regiam audit, ubi, iando, & quibus de causis opus sit haberi comitia: Deinde præeuntibus consiliariis legatos suos sive nuncios delibet, citq. vel peculiaria dat mandata ad donata, vel universæ potestatem facit arandea, quæcunque in commune republica fore videbuntur. Lege autem ab hoc munere legationis excluditur, qui privatum habet negotium &

N 5 litem

Item in comitiis. Finitur nunciorum
 potestas unicis comitiis. Nec idem
 ne est in omnibus satrapiis eorum
merus: Verum pro numero territoriorum
 esse debere existimatur. Nunc
 ita creatis in particularibus conven-
 tibus, mox instituuntur alii conventus
 quos generales vocant. in maiore quodam
 Polonia Coli, in minore autem
 Corcini, quæ etiam Novacivitas nu-
 cupatur. Et ad hunc quidem Crac-
 viensis, Sendomiriensis, Ruzicæ, Poc-
 licæ, Beltensis & Lubl. nensis satrap-
 rum; ad illum vero reliquarum pre-
 ceteros, & nuncii recens creati, ac de n-
 bilitate qui volunt, constituta itide
 à Principe die conveniunt, auditurq
 iterum mandatis regis, mandata n-
 bilitatis, & quæ postulat usus reipub-
 licæ, inter se conferunt. Atque inde it
 ad maiora comitia. Quo ubi conve-
 tum est, re sacra solenni itidem in tem-
 plo publice peracta, itur ad aulam. I
 Principe & consiliariis in corona co-
 sidentibus, adstantibusque pone secr-
 tariis & nunciis, Cancellarius vel Pro-
 cancellarius Principis nomine prope-
 nit in medium, quibus de rebus in com-
 mune consuli oportetpretium sit: de
 de consilarii ab archiepiscopis & ep-
 scopis orsi, ordine dicunt sententia
 Hin

ne nuncii petita à rege venia sece-
 nt in aliud conclave eisdem de rebus
 ter se consultaturi. Reversique sive
 dem, sive alia die, per unum aliquem
 ponunt id, quod ipsis in commune
 um est, quid probent, quidve requi-
 nt. Nonnunquam pluribus man-
 nt, si plura sint negotia proponen-
 , ut suum quisque edisserat. Non
 do enim iis de rebus, quæ Principis
 mine propositæ tuere, sed etiam si
 id aliud ipsis in mentem venit, de
 publica postulant vel admonent. Id
 ro si est eiusmodi, ut consultatio-
 m requirat, & ab eorum functione
 on alienum esse videatur, dicuntur
 iam de eo sententiæ à senatoribus,
 clusis nunciis: interdum etiam non
 clusis. In omnibus autem consiliis
 ostremus omnium dicit Princeps. Et
 od ei placuit, decreti comitalis &
 gis habet vigorem, dummodo priori-
 us legibus, nobilitatque aut sacri or-
 inis prærogativis ne adversetur. Tunc
 nim refragari placito Principis non
 olum senatui, sed etiam nunciis fas
 it. Itaque in eiusmodi consultationi-
 us suspendit fere sententiam suam
 rex, donec inter nuncios & senatores
 natoremve eorum partem conveniat.
 sed hoc iam aliter modificatum est.

Cætera

Cetera autem consilia de republ.
 que legibus dante excepta non iuribus
 nec prerogativis nobilitatis præva-
 cant, cū senatu solo Princeps commu-
 nicat. Quemadmodum in hecia quoque
 cum eo solo exercet, minimum bide-
 vel triduo singulis hebdomadis per
tempus comitiorum. Sed interdum
 delectis aliquot ē senatu delegat. Atque
 in quotidie fere, festis diebus exceptis
 judicant. Verum ab his quoque alie
 foris (sic enim vocantur ii iudices
 ad Regem provocatur. Atque ii statim
 controversiæ cuiusque, decretumque
 suum, in consensu reliqui senatus e-
 ponunt. Sententias tamen denuo non
 dicunt. Publicarum inter sacrum &
 militarem sive equestrem ordinem
 controversiarum arbitrium atque tran-
 actio penes Regem est. Comititia quot
 annis, nisi quid forte impediatur, insti-
 tuti usitatum est. Nihil tamen prohibet,
 quo minus, vel rarius, vel cre-
 brius instituantur. Crebrius quiden-
 nt id fiat, requirit iudiciorum & pro-
 vocationum disceptandarum multi-
 tudo. Tamen si extrahuntur ea non-
 nunquam in quartum & quintum, a
 sextum fere mensem. Locus certus co-
 mitiis habendis olim nullus erat. Sed
 ubi Principi collibuerat, etiam sub
 die

& in territoriis ea peragebantur. Ista lege in unum conclusa sunt. Primum, in umbilico fere & medietate totius Poloniae situm Petricoviam. Ista iam inde nova lege in gratiam suorum Varsoviam translata sunt. Potest tamen Rex assentiente senatu, pro aliqua de causa alibi quoque ea statuere. Nec illud praetermittendum est, quod in iudicio comitionum nuntiis oblati singulis certa pecunia in stipendium de publico numeratur. Senatibus non item. Ceterum non venienti ad comitia senatori sine iusta causa, lege multa irrogatur: Sed ea non unquam a Rege exigitur. Habet ecclesiasticus quoque ordo in Polonia sua omnia: quae synodi graeco, sed latinis non inusitato, nomine appellantur. Quarum causas & universam rationem e iure pontificio petat qui vocatur. Hic illud modo annotandum est, quod licet Archiepiscopus Leopoliensis suam habeat provinciam a Gnesnensi distinctam tamen & ipse, & socii, vel, ut vocant, suffraganei eius Episcopi, Gnesnensis Archiepiscopi auctoritatem agnoscunt, cum in provocationibus & iudiciis, tum in Synodis: Ad quas ab illo evocantur. Est autem ius, motusque, Petricoviae, Lenciae, aut Loviciae provinciae.

vin-

vincialem synodum tertio quo-
anno, nisi res maiorem celeritate.
 aliamve locum episcoporum concilio
 postulet, insitui. & adhiberi in con-
 silium abbates & præpositos mona-
 chorum, & collegiorum sacrorum &
 maiorum (quæ capitula cathedra
 vocantur) legatos binos. vel lingu-
 duntaxat. Sed nos à synodis & consiliis
 ab bellum transeamus.

Bellica instituta & potentia.

Id autem in hac gente à nobilitate
 geri usitatum & legitimum est an-
 quitus: Quæ cuncta equestris militi-
 quemadmodum antea diximus, id
pro modo bonorum & reddituum
 cere debet. Sed cum nulla publice in-
 stituta sit bonorum æstimatio, medi-
 ocra fidei cuiusque creditus, labente
 deterius disciplina & fide, arbitrarie
 factus est, non sine reipublicæ totius
 incommodo & iniuria. Arbitrarium
 est genus armorum. Tenuiores, & qui
 equum alere non possunt, pedestres
 militant. Sculteti quoque sive advocati
 hæreditarii, & quicumque fundi
terrestres hæreditarios habent, non
 sunt immunes à militia. Multatur au-
 tem agris & bonis omnibus, si quis pa-
 terfamilias à bello abtrahit, aut filium
 adul-

tem, fratremve, qui ipse separata
na & militandi necessitatem non
beat, pro se non miserit. Cæterum
illis impuberibus, ægrotis senio
fectis, & viduis, per necessarios &
mulos militiam obire licet. Habent
em vacationem militiæ tribuni ter-
restres, præfecti arcium in finibus re-
sitatarum, vicarii cæterorum præfe-
rum jurisdictionem habentium, vi-
apitanei & burggrabii: & qui rei-
publicæ causa absunt. Habet item or-
cunctus ecclesiasticus, præter eos sa-
dotes, qui bona terrestria heredita-
iæu alio quovis, quam sacerdotio-
ni iure & nomine obtinent. Evoca-
ad bellum nobilitas antiquo more,
missis quoquo versus per præfecturas
ens signo regio consignatis: Quæ
nde in pertica resti alligatur (unde
nomen acceperunt) à præco-
us sive ministerialibus terrestribus
dignitarios & officiales, sive magi-
atus, primoresque nobilitatis cuius-
e præfecturæ, sublimes & conspicuæ
cumferuntur, & in foris urbium &
pidorum alta voce publicantur. Ter-
tem id fieri oportet, interpolatis
ternis septimanis: Nisi decreto co-
ituali tempus id accidatur, binæque
fies coniungantur. Post tertias de-
mum

num testes de mo se quisque move
 suæ satrapie conventum ad certum
 locum certamque diem indictum.
 de porro auctore ac ductore Palatinum
 cum sui quisque territorii Castellani
 ad constitutum à Principe prope finem
 regni locum pacati proficiunt. Ita
 rum hoc quoque, ut alia nonnulla
 à maioribus instituta, augere
 dies equitum licentia, conviventia
 magistratuum, in delectationem a
 magno non modo sacerdotalium,
 rum etiam regionum, & ipsius nobilitatis
 prædierum, & adscriptitiorum
 commodo damnoque. Necesse autem
 habet Princeps equestris ordinis ho-
 nes ab hostibus in bello captos redi-
 re, ac damna amulorum equorum,
 ii extra fines regni acceperint, exolvere.
 Captum vero hostem, nobiliem præ-
 tum, is qui cepit, Principi tradere de
 acceptis pro eo duobus florenis.
 venit nonnunquam, ut hæc copre-
 dantur à Principe de sententia am-
 fimi consilii, ac cæteris quidem ad
 sis hostem proficientibus, unius
 alterius satrapie vel alitas, vel pluris
 si opus sit, ad præsidium ejus oræ, u-
 item belli aliqua est suspicio, ren-
 tur. Hæc est apud Polonos belli ger-
 di ratio: Hoc robur militiæ in eo

u situm. Hæ sunt opes & vires gen-
: hæ copiar̃ externis pene incredibi-
& cum quibulvis maximarum gen-
m opibus ac divitiis comparandæ:
bus olim Principes Poloni res ma-
as & præclaras get erunt, non domi-
do illata bella propulsando, sed fo-
etiam hostes ulciscendo, fines im-
n longe lateque proferendo, & ami-
atque locis succurrendo. Sed cum
iterentur si nonnunquam obsequio
vilitatis, eamque crebriorum ac diu-
norum, minimeque necessariorum
lorum incommodis exercerent, lege
itum est, intra hos ducentos annos,
ne liceat Regi bellum facere sine co-
nis & assensu amplissimi consilii: &
nobilitas fines quidem regni, quo-
s, & ubi opus est, absque ullo stipen-
r tueri necesse habeat, non sine
ncipe tamen, præterquam in inter-
no: Cæterum extra fines ne ad ul-
n militiam educi possit invita, nisi
ceptus à Rege in quem libet battatum
item quinque marcis, quod perin-
est hoc tempore, ac quinque coro-
i Gallici vel Italici. Peditatus nullus
fere apud Polonos præter merce-
rium, si quem Princeps conduverit.
ittunt quidem ei oppidani currus
ameatu onustos cum peditibus:

○ Verum

Verum is peditatus non multus est, & sternendis municiendisue viis, quam armis tractandis accommodatior. In extrema tamen necessitate & graviori bello, evocata ad expeditionem nobilitate, oppidani quoque & agrestes decimum quunque peditem decreto committunt armant & expediunt. Cum autem lentior sit expeditio hac universa, & nonnunquam viribus & amicis magis, quam notibus incommodare soleat, excogitata est ratio conducendi militis mercenarii pedestris & equestris, ad subitaneas Tartarorum & aliorum hostium excursiones reprimendas, expugnandas munitiones, & alios militares labores subeundos aptior & promptior. Quæ copie pariter cum decanis, centurionibus, turmarum & cohortium ductoribus tribunisque militaribus, ab alterutra duce exercitus longe laxiori potestate, & severiore disciplina, quam in expeditione publica reguntur. Est autem stipendium trimesse in equitem quidem senum, in peditem vero quaternorum florenorum antiquitus constitutum. Perexiguum id sane est nisi in magna alioqui rerum omnium ad victum pastumque pertinentium copia & utilitate longe levius etiam pretium rebus venalibus bellica

lex 7

lex imponeret, & charitas patriæ, studium pue bellicæ virtutis & gloriæ, & spes adimplendorum publicorum honorum magis, quam ulla merces juventutem multitudine & otio abundantem ad facienda stipendia excitaret. In hoc vero stipendium publice conferatur pecunia, tributo, quam exactiorem vulgo vocant, agris, bus ac oppidanis, regi iuxta ac noveritati subiectis, imperato. Quo illi non inviti agorum domorumque suarum vexationem redimunt, si modo redimunt, mercenariorum etiam milium, non contentorum stipendiis suis, licentia & capacitate indies magis ac magis progrediente, & nec sacerdotum nec nobilitatis, atque adeo neque regis ipsius bonis abstinente. Id autem tributum ex agris quod sem in lanceum seu manum, (certus agri modus est) ex oppidis vero collatum penditur. Quinetiam venalis cujuslibet potus nomine in oppidis juxta ac in pagis pensatur. Pendunt & molitores de moletibus quidam: & scelteti sive advocati de iuris agris, itemque equites si qui nuntios habent a heripitios, & plebei, qui neque domos, neque agros habent, & arte aliqua vel opera sua victitant. Doctores, magistri, & scholastici, & qui literarum lecti-

O 2 neque

maque studiis vacant, immunes sunt.
Et aliud quoque idam tributum, in ma-
gna necessitate ab ipso plebi univer-
sit, **exceptis scholasticis, imperatum:**
Quod quia de singulis capitibus pen-
debant, capitale cultum est. Imponit
vennunquam & ipsa sibi nobilitas
cum Rege & proceribus tributum de
agrīs vel de censibus suis pensitandum,
si usus & necessitas posulerit. Non nisi
in comitiis autem hæc tributa sciscun-
tur ac decernuntur, & quidem consen-
tientibus consiliariis pariter & nunciis
terrestribus. Cæterum ecclesiasticus or-
do una cum bonis & hominibus suis
tam inde ab initio susceptæ religionis
Christianæ, non modo militie perpe-
tuam, sicuti superius attigimus, vaca-
tionem, sed tributorum etiam publi-
corum immunitatem habet in Polo-
nia. Verum ipse superiori tempore
oppidanos & agrestes suos tributis,
quæ cæteris imperantur, ultro reipu-
blicæ gratia subiecit. Nunc jam pro
fectu habetur, ut quoties regis & equi-
rum subditis tributum imperatur, nec
hi exortes sint. Pensitant ipsi etiam
vennunquam sacerdotes cum Episcopo,
his rogati urgente necessitate, & cha-
ritate patriæ morderet, de suis sacerdo-
tis certam reddituum suorum portio-
nem.

nem. Quam pensionem contributio-
nem appellant. Huius vero decernendæ
ius est penes synodum provincialem.
Legenda vero penes eos, quibus epi-
scopi cum primario suo collegio in sua
quique diocesi mandaverit. Superio-
rum autem horum tributorum, quæ
plebi atque etiam nobilitati imperan-
tar, exactio plerumque regis arbitrio,
nonnunquam de senatus atque nun-
corum sententia, per latrapias com-
plandis imponitur: Nec dantius id ma-
nus duræ, quam ipsum tributum. Dis-
pensatio penes Regem fere & thesa-
urarium regni manet. Nonnunquam
tamen & ipsa aliis comitiorum decre-
to mandatur. Demum hæc recognosci-
mus, & cogitata est nova ratio compa-
ransæ in defensionem regni militum-
que mercenarium pecuniæ. Rex enim
benignissimus Sigismundus Augustus
quartam partem reddituum regionum
in eum usum perpetuo reipublicæ con-
cessit. Quæ pacis tempore in fiscum, in
pace Ravensi constitutum, deponatur.
Atque hæc habuimus in præteritis, quæ
de ratione belli, ac de universa republi-
ca Polonica in medium afferremus. Si
quid præterea requiritur, è recentiori-
bus consiliis constitutionibus pe-
tatur.

Prussia Regia descriptio.

Prussia Regia nobis reliqua est, quamvis eodem cum Polonis regno contineatur, tamen quia peculiare consilium publicum, peculiare leges, peculiaris judicia & comitia, ærariumque & belli gerendirationem à reliqua Polonia diversam habet antiquitus, de his nunc separatim persequamur. Ne abs re fortasse fuerit si de Ducali quoque obiter attingamus. Igitur ea pars Prussiæ quæ nunc Ducalis dicitur, ex eodem tempore, ex quo devictis barbaris populis sub jugum Christi missa est, simul cum episcopis suis Sanbienfi & Pomesaniensi ad nostra usque tempora Ordini Teuthonicorum Crucigerorum qui se de hospitali S. Mariæ militiæ Hierosolymitanæ dixerunt, paruit. Cujus Ordinis præstes Magister generalis, loci vero administrationis, & præfecti territoriorum, Præceptores & Commendatores appellati sunt. Qui cum pro amicis & sociis, Polonorum hostes facti essent, armis eorum adacti quodam tempore, una cum episcopis in verba Regis Poloni jurarunt, & aliquandiu maiestatem eius comiter conservarent. Sed cum id deinde aliquoties, & ad extremum nostra memoria Alberte

Mar.

Marchione Bran del ingenti Magistro,
 mo exequi animi, & rei militaris pe-
 nito, auctore detractarent: Si quis un-
 dus rex senior, ut se & potentes nos il-
 la peretua deflectionum bellorumque
 molestia liberaret, & Poloniae Litua-
 niaeque tranquillitatem majorem præ-
 staret, fractis iis bello, & ad necessita-
 tem deditiois redactis, & partim de-
 cedentibus e Prussia, partim habitu &
 religione abjecta manentibus, illum
 ipsum Albertum sororis suæ filium sin-
 gulari clementia pro Magistro ducem
 in Prussia iussit esse, hereditariumque
 Principatum ipsi cum fratribus & po-
 sterioris eorum maribus attribuit, ea lege,
 ut in verba regis Poloni ritu solenni
 iurarent: cum centum equitibus hasta-
 tis, quoties & ubi unus postularer, ei
 militarent: & in senatu regni locum
 haberent itidem ac Magister habuisset.
 Extant pacta conventa. Ex eo igitur
 tempore pars illa Prussiae ampla & co-
 piota, duarumque episcoparum sup-
 pressionem auctior, sub Duce esse cæpit,
 summam omnium rerum potestatem
 Rege tamē Polono obnoxiam haben-
 te, & arbitrato suo consiliarios sibi le-
 gente, & præfecturas ac magistratus
 mandante. Utinam quidem is sacra
 intacta reliquisset. Nec plura nunc de

ducali Prussia. Regia vero, ex quo
 Crucigerorum imperio ad Polonum
 nomen (unde fere detracta erat) ant
 centum annos, seip̃ recepit, recepta e
 quidem est a Polonis in societatem i
 ris & republ., sed leges tamen suas &
 instituta à Teutonicis fere hausta, v
 post subactos & terrore extirpato pr
 scos & barbaros Prussos deduction
 coloniarum e Germania importata r
 tinuit. Consilium quoque à senatu r
 gniter unctum obtinuit. Habuit etia
 initio suum gubernatorem, à rege da
 tum. Sed postea suppressus est hic ma
 gistratus. Vt ut autem omnis fern.
 Prussia, ducalis juxta ac regia, jure mu
 nicipali, quod Culmenie vocatur. Quo
 tamen non satis certum est in hanc us
 que diem. Eruitur id quidem e tenebris
 & colligitur, sed nondum in lucē pro
 dit. Solæ Eibingenfis, Braunbergenfis &
 Trautenbergenfis civitates Lubecen
 amplexæ sunt, vel secum fortassis attu
 lere. Et quoniam utrumque id pauci
 capitibus continetur, in cæteris recurri
 tur ad Saxonicum & Magdeburgensem
 indeque etiam ad Romanum. quibu
 de rebus, neq; Culmensi aut Lubecen
 si, neque Magdeburgensi & Saxonico
 jure, neque plebiscitis civitatum, au
 constitutionibus regis cautum est. De
 di.

dit enim constitutiones & leges qualdam sapientissimus rex Sigismundus senior, partim toti Prussiae regiae, partim Gdanensi civitati peculiariter. Eaque auxit optimus eius filius Sigismundus Augustus, cum in ea urbe esset ante annos duos & viginti. Quibus conferendis nos adiuimus. Non ita pridem etiam, cum idem Rex comitali decreto clarissimos & prudentissimos aliquot senatores ad Elbingensem & Gdanensem civitates corrigendorum quorundam emporum & abbatum causam summa potestate delegasset, condiderunt ii leges nonnullas, rebus, locis, atque temporibus accommodatas. Quas nuper is qui fuit Princeps eius legationis, vir amplissimus, Stanislaus Carnicovius VVladislaviensis Episcopus, in lucem edidit. Vectigalia regia non ampla sunt in Prussia: Eaque proveniunt potissimum ex civitatum pensionibus, agris & praeliis insularis, & praetectoris: Quarum tamen pleraeque donationibus, venditionibus, & hypothecis in impendia bellorum, superioribus temporibus accitae, aut prorsus alienatae sunt. Quod itidem aliis quoque vectigalibus in civitatum ius translatis factum est. Verum ea detrimenta crebris tributis, populariter in gratiam Regis

O s

scitis

scitis vel decretis, superiori tempor
compentabantur. Metallorum ea regi
ferax non est. Fruges non maligne pro
fert. & linum & lupulum: easque mer
ces trans mare mittit. Mittit & mate
riam tab. eandis navibus & vasis, exor
nandique domibus aptam, & ceram
& cinerem, & ful. ula coriario & car
nes. Sed hoc ei fere suppeditat Russia
Samogitia, & Lituania: Quin & fru
gum, & aliarum rerum ad victum per
tinentium maiorem copiam ead. m
regiones, & Matovia ceteraque Polo
nia ratibus & navibus fluvialibus sub
ministrant. Accipit autem ea vicissim
transinarinis commerciis vina, oleum,
aromata, saccarum, sal, & alia condi
menta mentarum. telam etiam & pan
nos laneos juxta ac ericeos, & quas
præterea mittit Lusitania & India di
ves cupedias. Eaque omnia Polonis &
Lituanis Prussia transmittit. Hinc est
vulgo simul & nobilitati res lautior,
vestitusque & habitatio cultior. In vi
ctu qui sem frugalitas prisca adhauc fer
me retinetur. Utinam compotationes
essent moderatiores. Sed est in com
mune vitium Septentrionalium popu
lorum. Ex tamen compotationes Prus
sis ordeacea cerevisia crassiore ferme
peraguntur. Vini non magnus est usus.

Distin.

Distinguuntur Prussi, in sacro & profano ordine a plebe. Sed paulo meliore est conditione plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quidem cum nobilitate jure, & iisdem legibus utitur, prærogativis modo quibusdam inferioribus per quas tamen plebei neque à bonis terrestribus, neque ab honoribus & magistratibus, neque à sacerdotibus, neque à consilio publico arcantur. Nec nobilitas modesta & frugalis eos dedignatur. Quin decedit ea quoque una cum sacro ordine nonnihil de immunitate sua, reipublicæ & concordie gratia. Sacerdotibus justus honos habetur, à catholicis præsertim. Monachi & monachæ cum nostra memoria præultore Luthero domicilia sua reliquissent, manent ea etiam nunc propemodum vacua & ruinosa, aliquot exceptis: quæ sane infrequentia sunt, & incolentes ea contemptibiles. Regis potestas in Prussia minus est restricta, quam alibi. Senatus constat duobus Episcopis, tribus Palatinis, totidem Castellanis, totidem Succamerariis, & tribus primariis civitatibus: quarum non mediocris est potentia. Earum vero bini contules legati sive nuncii pro singulis habentur, & alternis dicunt sententias.

tentia. Episcopi sunt Princeps, senatus
& moderator Varmianensis. In qua e-
scopa me Pius ejus nominis quintus
pontifex maximus ultro petente D.
gimundo Augusto rege, amplius
Cardinali Stanislao Hosio, aplo liber-
tisine assentiente) ante sex annos, Co-
ad,atorem, ut vocant, dedit, locum
remq; designavit, & collegium tacite
acceptavit. Sed revertamur ad institu-
tum. Est ergo Princeps tenetus brullic
Varmianensis Episcopus: Hinc proxima
Culmenensis, qui cum eum antecedit
Quorum hic Theutonũ Cruigerorum
opera quodam tempore de Gauen
provincia detractus, Rigenſi addictus
fuit, vehementer accisis redditibus &
episcopa, ecclesiaque in electionem ordi-
nis ipsius redacta. Ille vero, Varmianensis
inquam, initio quidem Rigenſis Ar-
chiepiscopi metropolitica auctorita-
tem agnovit. Nunc vero à permulti
annis in nulla provincia censetur, & so-
li subest in rebus ecclesiasticis Romanus
Pontifex: Magistri & Ordinis domina-
tum nunquam agnovit: amicitiam &
societatem, cum & ipse plerumque Ger-
manici esset sanguinis, libenter coluit
nec sine malo ac detrimento suo & ec-
clesiæ suæ. Ad regnum vero Polonia
ante centum annos certis pactis cum
Rege

Rege Cazinio initis se ad unxit. VVindolavensis Episcopus habet non contemnendas possessiones in Pomerania. Atque ea tota ferme in diocesi ejus est, indeque Pomeraniae quoque Episcopi titulum is usurpat, sed ad Prussicum consilium non pertinet. Palatini sunt, Culmenfis, Mariæburgensis, qui antehac Ellingensis dictus fuit, & Pomeranicas: Castellani, Culmenfis, Ellingensis, & Gdanensis: Succamerarii eadem atque Palatini: Civitates. Torunensis, Ellingensis, & Gdanensis, in singulis latrapius sive palatinatibus singule, eundem ordinem servantes inter se in consilio, quem sui Palatini. Hoc est consilium Prussicum. Consiliarios Prætorum Prussiae vocant. Quos & ipsos more aliorum juratos esse oportet. Varinienfis tamen Episcopus diversam ab aliis jurisjurandi rationem & formulam pacto præscriptam habet. Nam si Rex est in Prussia, ipso præsentem: sin minus, nonnullis magistratibus Prussicis ad id delegatis in arce Mariæburgensi, præeunte verba aliquo Episcopo, jurat. Civitatum delegati injurati ad consilium admittuntur, aliquone privilegio, an per abutum, nescio. Habent autem consiliarii Prussici sua loca, & us dicendæ sententiæ in amplissimo
totius

totius regni Polonici consilio. Verum ea loca ante aliquot annos post augmentum Lituanorum accessione tenatum aliqua ex parte variata sunt, ita tamen, ut nihilominus Episcopi inter Episcopos, Palatini inter Palatinos, Castellani inter Castellanos consideant. Ad calcem operis hucus ea singula secundum novam constitutionem Comitialem inter alios notata sunt. Palatinorum jurisdictio & auctoritas in Prussia major est, quam in cetera Polonia. Penes eos sunt multe & supple a deaquentium, rerumque judicatarum executio. Tranquillitatem quoque publicam in agris & extra urbes ii præstant. Castellani & Saccamerarii eodem sunt jure, quo in Polonia. De Episcopis paulo post dicemus. Præter hos autem magistratus, habent Prussi thesaurarium, præfectos arcium, sive capitaneos, gladiferos, judices, & scabinos: verum ii non pertinent ad consilium. Thesaurarius est, qui pecuniam omnem & rationes à præfectis & administris regionum bonorum & proventuum, atque etiam tributorum publicorum exigit, & vel ipse administrat vel thesaurario regni tradit. Olim is œconomus fuit seu procurator Mariæburgensis. Gladiferos singulos habent Culmenfis :

menſis & Pomeraniæ ſatrapie. Iudices novem ſunt. In Culmenſi quidem & Mariæburgenſi ſatrapiiſ ſinguli: in Pomeranica vero ſeptem, nempe totidem, quot territoria. Sunt autem ea, Siochoviſenſe, Tucholienſe, Suecenſe, Derſavienſe, Zucovienſe, Putenſe, & Mirachovienſe: habent que ſinguli iudices in conſilio ſcabinos juratos aliquot. Præſecti, arcium & redituum regionum in ſua quæ præſectura curam & adminiſtrationem habent: Iurisdictionem nullam ferme habent, præſertim in nobilitatem: neque in oppidanos amplam: In agreſtes amplior. Solus Mariæburgenſis neque redituum regionum curam gerit, neque in agreſtes iurisdictionem habet: arcis modo præſecti, ejuſque præſidio: quod perpetuum eſt. Cæterum conſtitutione quadam ampliores iſ cæteris præſectis & magiſtratuſ prærogativas habet, velut generalis locum-tenens Regis in Pruſſia. Redituum vero & ſubditorum regionum, & ſartorum reſtorum ejus ipſius arcis curationem habet theſaurarius. Igitur primaria totius Pruſſiæ præſectura Mariæburgenſis eſt: Cui Polonus antiquitus præſectus. Nunc primus de Pruſſiis, è Polonia tamen oriundus, ei præſect, vir vigilantiffimus, & omni

omni genere virtutum ornatissimus,
 mihi pie amantissimus, Ioannes Cosika,
 nuper, dum huc nos recognovimus,
 Palatinus Sandomiciensis a novo Rege
Henrico creatus. Secundum hanc in
 eadem satrapia sunt hae praeturae,
 Stumensis Gnevensis, Novensis & Star-
 gardensis sive Starigrodensis. In Cul-
 mensi, Brodnicensi Grudentina, Ka-
 dinensis, Golubensis, Rogoznensis,
 Bratcheinensis, Covalensis, Coprivnec-
 sis. In Pomerania, Slochoviensis, Sue-
 censis, Tucholiensis, Derfaviensis, &
 Pusnensis. Torunensem vero, Elbin-
 gensem, & Gdanensem praeturas ci-
 vitates ipse sibi regia indulgentia & ex
 pacto vendicarunt, & per magistratus
 urbanos administrant. Episcopi cum
 collegiis suis & ipsi habent arcium
 atque territoriorum praefectos, quos
 fere Burgerabios vocant, suosque judi-
 ces & advocatos, & oppidanos magi-
 stratus. Habent & Cancellarios & offi-
 ciales suos in causis ecclesiasticis uter-
 que Episcopus. Habent enim utramque
 iurisdictionem & amplissimam pote-
 statem in nos. Varmiensis quidem epi-
 scopus in nulla continetur satrapia: Vno
 autem & non interpolato ambitu, in
 modum Principatus, bona certis fini-
 bus peculiariter circumscripta & archi-
 bus

neque oppidis exulta habent. Eaque
 sic divisa, ut duas partes Episcopus, ter-
 tiam collegium sive capitulum ob-
 tineat. In his utrique sive etiam nobilitas
 non habent, & vocem jurisdictionis,
 ab omni Regionum magistratuum in-
 termissione exemptam. Præterea pertinet
 etiam Hildesheimensis civitas cum suo
 territorio ad Varmienensem diocesim.
 Hæc nunc jam aliquandiu hæretica lar-
 vata, conniventibus regibus ab ec-
 clesiastica episcopi jurisdictione se
 extrahere nitatur. Bartenæ quoque terra
 & Natingia ante 60 annos eundem
 episcopi partem sibi subiecta sunt, &
 supra sex milia manerum tunc. Episcopo
 Varmienensi per fraudem & in-
 iuriam & uenerorum detracta esse me-
 morantur. Subditi episcopi & collegii
 Varmienensis eodem, quo ceteri Prusæ,
 jure municipali utuntur: Sed habet et-
 iam peculiaris, inter cætera autem contru-
 nia instituta: quæ *Landtschapsrecht*, nec
 est, terræ constitutiones, vocant. Con-
 ventus etiam communes habet. Ad eos
 autem nobilitas, civitates & rustici cum
 liberis (de quibus postea dicemus) eco-
 cati, pro se quique bines vel plures etiam
 è singulis territoriis procuratores sive
 legatos mittunt, iis de rebus, quæ in
 consultatione veniunt, cum episcopo

& legatis collegii constituturos. Cæterum ea nobilitas omnis, & advocatus, & civitates, præter iurjurandum quo partim in episcopi, partim in sacro collegii verba jurant, novo quoque Regi, ac deinde decimo quoque anno e ipsi ex pacto fidem suam obstringunt. Tamen de decimo anno in desuetudinem abiit, sub lata causa, hoc est, pacatis prorsus rebus Prussicis, & extirpato ordine Teutonicæ militiæ. Iurant etiam Sacerdotes, quando certum aliquod sacerdotium adipiscuntur: Primarii tamen, qui Prælati & Canonici cathedrales appellantur, intra mensem, posteaquam in id collegium cooptati sunt. Sed hæc Regum fortassis indulgentia pacatis prorsus rebus Prussicis in desuetudinem abiit. Eos autem Pontifex quidem maximus creat collegium vero una cum Episcopo eligit alternis mensibus: Excepto Præposito, qui à Rege editur, sive præsentatur, ab episcopo præficitur. Sed nequis, neque cæteri tres prælati locum & suffragium habent in collegio, sive capitulo, nisi sint etiam canonici. Culmen ecclesiæ collegium ad quatuor canonicos redactum est. Qui singuli, cæteris una cum episcopo cooptantur. Episcopus autem episcopus à solo rege designatur

gnatur, à pontifice maximo creatur. Cæterum Varmienſis ex pacto recen-
tiori è quatuor canonicis indigenis à
rege propoſitis, unus ab ejus ipſius ec-
cleſiæ collegio deligitur: deinde hic
quoque à pontifice renunciatur, &
confirmatur. Ac tum demum ſaceris
pontificalibus ad præſcriptum eccle-
ſiaſticorum canonum initiatur. Magi-
ſtratus terreſtres in Pruſſia quoque vi-
dendi, ac in Polonia, a Rege creantur: lu-
dex tamen ex aliquot, à Palatino cum
dignitariis & cætera nobilitate de con-
ſeili ſcabinorum delectis, ab eo editur:
ſcabinus ſoli a Palatino cum cæteris di-
gnitariis illius loci creantur. Sunt au-
tem & Pruſſici magiſtratus omnes pe-
petui, præter præfectos: qui regis arbi-
tratu mutari poſſunt, niſi beneficio a
diplomate regio ſua proſpexerint. Ci-
vitates à decurionibus, ſeu conſulibus,
& quidem Germanicæ linguæ & ſan-
guinis (Polonos enim pro externis ha-
bent, & neque ad artes mechanicas
perducendas admittunt) reguntur.
Quorum non idem ubique, certus ta-
men eſt numerus. Et ipſi jus habent
cooptandi, quos volunt, in ſua col-
legia, quoties vacat locus: eo que ma-
jore ſunt dignatione & auctoritate, quan-
do volunt, & obſequentiorem habent

plebem. His præfident magistri civium
 a decurionibus ac de numero prioru
 electi, & ipsi, iidem atque decur
 nes, perpetui, in primariis quidem u
 bibus quaterni, in cæteris vero opp
 dis bini, per vices annum gerent
 magistratum. Habent item singu
 civitates juratos iudices, sive scabines
 qui a decurionibus sive censulibus i
 guntur. Et ipsi autem perpetui sui
 non sorte in numerum consulum c
 optentur. Neque enim eundem co
 sulem & scabinum esse licet, præter
 bingam & Brunsî equestris pars co
 sulum loco scabinorum iudicia exerce
Cæterum unus è consulibus eis præ
 citur, quem *litoretum* vel *iudicem* v
 cant. **Primariæ tres civitates etia**
 præfectos habent singulos, ut de de
 memoravimus, quos vocant *burggr*
aves, & eos quidem annuos tere: Q
 tranquillitatis urbanæ, ac totius ter
 torii curam gerunt, causaque privat
 rum injuriarum & sanguinarias ju
 cant, & pro his multas erogant. Hu
 scilum magistratum Rex in civitatib
 creat, sed non nisi unum è sex vel oct
 è numero consulum ejusdem civit
 atis ab ipso collegio delectis. Iidem
 tem consules ex omni civium num
 ro, quidam quidem centum viros, al

VO

vero pauciores deligunt, qui sint capi-
ta multitudinis & quasi tutum ple-
bis: cum quibus communicant non-
nunquam consilia de republica, & ex
his cognoscunt postulata plebis. Vi-
cantur enim editiones multitudinis
propter externorum omnis generis
hominum frequentiam, nequando in
seditionem erumpant, ut nonnun-
quam factum est. Iudicia nobilitatis &
iudices terrestres cum suis reatibus, præ-
sidente Palatino. his quotannis exer-
cent in certis oppidis. Infamiae tamen
causa, & status controversia, itidem
ac in Polonia, ad Regis iudicium perti-
net. A terrestribus iudiciis provoca-
tio est ad consiliarios Prutiæ: inde ve-
ro ad Regem. In oppidis vero iudiciaria
potestas fere omnis est: penes consules,
exceptis paucis causis, quarum men-
tionem dudum fecimus, & si quæ sunt
alia ad burggrabios vel palatinos per-
tinentes: Sed eam ipsi consules, quod
ad privatorum hominum inter ipsos
controversias attinet, cum iurato iu-
dicio, cuius mentionem dudum feci-
mus, communicant. Ab eo vero iu-
dicio in primariis quidem civitatibus
ad consules civitatis cuiusque, in ce-
teris autem oppidis ad consilium to-
tus Prutiæ: inde porro utinam ad
Regem

regem provocatur. Rex vero de quibulvis provocationibus ubilibet, & cum quibus vult, cognoscit. Plerumque etiam cognitionem delegat Cancellariis & Iureconsultis. Alioqui privatum neminem e Prussia Regi evocare licet, exceptis iis causis, quæ sunt si soci & iudicii regii propriæ. Magistratus terrestres juxta ac urbanos evocat de iisdemtaxat, quæ in magistratu perperam & præter officium egerint: vel si mavult, consiliariis Prussicis eas delegat, in comitiis cognoscendas. Delegat etiam vel iisdem, vel quibus vult causas soci sui, finium regendorum cum suis bonis, ac dividundæ inter fratres & cognatos hæreditatis: quasvitem alias ab aliis ordinariis iudicibus per provocationem ad se devolutas. Comititia his quotannis habentur in Prussia statis temporibus: Maio quidem mense Mariæburgi, Septembri autem extremo Grudenti. Sed Grudentis jam Toruniam, propter maiorem commoditatem urbis, translata sunt. In iis tamen causis ea quoque locumutari possunt. In iis comitiis à consiliariis de republica in commune consultatur, sive ultro, sive ex præscripto: de provocationibus terrestrium & oppidanorum iudiciorum cognoscitu

DESCRIPTION. 231

fitur : & omnino iudicia vel à rege
delegata , vel si qua sunt alia , exercentur.
Cum ducalibus quoque Prælis,
seu ducis ipsius legatis, nonnunquam
Elbingæ ex fœdere , vel Mariæburgi,
constituta certa die conventus habentur,
& cōsultationes de legibus, &
aliis rebus communibus, & contro-
versis. Non ita pridem in Prussia quo-
que nuncii nobilitatis & minorum ci-
vitatum in comitiis adhiberi cepe-
runt, tributis sciendi causa : cuius de-
cernendi potestatem neque rex neque
cōsiliarii soli usurpant. Ad regni quo-
que comitia nuncii nuper adeo mitti
ceperunt. Sciscitur autem cerevisia-
rum tributum plerumque in usus pu-
blicos, vel in gratiam regis: & non mo-
do à cauponibus, verumetiam ab iis,
qui eam in suos familieque suæ priva-
tos usus coquunt, penditur: vocatur-
que id vulgo eisa vel accisa. Nonnun-
quam etiam de censibus, agris, domi-
bus, bonis & facultatibus, æstimatione
facta, certa portio pensanda deter-
minatur. Varmiensis episcopæ subditi ni-
hil habent negotii cum comitiis. So-
lus iis interest & præest episcopus, ac
deinde iis, quæ ibi constituta sunt, ad
speculiarem conventum suorum referunt,
de tributo præsertim. Nec temere ii
P 4 dissens.

dissentire solent ab episcopo & con-
 ventus Prussici sententia. Nihil tamen
 vetat, ipsos arbitrato suo, auctoritate
 episcopi & capituli preteunte, pecu-
 liare leges, & ut vocant, ordinati-
 nes sibi condere, tributumque scisc-
 re. Quin etiam magistratus prima-
 rum civitatum non raro imperant
 vix suis tributum peculiare, & op-
 ras, aliaque onera in usus publicos
 suorum, adhibitis capitulis
 his. Portus maris tres habet Prus-
 Regia quidem Gdanensem & Libi-
 gentem. Quorum hic in Habum
 cum, ille recta in mare procurrit. D-
 calis vero Regiomontanum sive K-
 nixbergensem, qua Prægola fluvius
 Habum influit. Atque hic quidem cu-
 portorii & omni jurisdictione & in-
 pendii in ducis; duo vero reliqui
 ipsarum civitatum, quibus adiacet
 & magistratus potestate sunt. Ven-
 is tamen, magistratus, inquam, si
 permissu vel mandato regio claud-
 di & aperiendi portus potestatem non
 habet. Quod de tributo quoque
 cernendo itidem nuper constitutum
 est. Quod ad bellum attinet, si qu-
 vis hostilis ingruat Prussia, domesti-
 communibusque plebi cum nobili-
 ac viribus depellitur. Ac nobilitas qu-

dem cum precibus equestris militat; sculteti item & liberi: (quos ita vocant, propterea quod & ipsi ab operibus & laboribus, quos rustici dominis suis prestant, gratuitam immunitatem habent, medii quodam modo inter nobiles & rusticanos agricolae: Ferunt tamen nonnulla onera extraordinaria.) Civitates equitatum atque pedatum suppeditant: Rustici pedatum tantum. Hæc ante institutam coadunationem (quæ necdum maturuisse videtur) de Prussia & in universum de Polonia nobis *συμπεριλαμβανόμενα*, quod ajunt, *καὶ ἀναμεινόμενα* sunt explicata. Quæ cum civibus nostris, cum externis, non ingrata fore speramus. Sic enim fiet, ut minus peregrinentur in historia nostra.

III.

POLONIÆ REGNI DESCR
ptio ex Thuani Historiarum
lib. LV I.

Vltra Vistulam, qui limes e
Germaniæ orientem versu
late jacent Sarmatiæ, Euro
pæ prima, deinde Asiaticæ
ad Septentrionem porrectæ, quæ Ta
nai fluvio, & Mæotide palude disci
minantur. In Europæa Poloniæ re
gnum situm est, quod etiam citra V
stulam versus occiduum ad Oderam se
Viadrum usque protenditur, & Pome
raniam ac Prussiam amplissimas Pole
niæ ditionis beneficiarias provincias
quonquam & easdem Imperium Ger
manicum sibi vindicat, Poloniam de
nique proprie dictam, à qua toti regni
nomen, inter Vistulam & Oderam am
plectitur. Totum igitur regnum ab O
dera ad Vistulam & à Vistula ad Bory
sthenem hodie Nieperum dictum . .
Ponto Euxino ad mare Balticum, ad
extremis Lithuanorum finibus ad Mo
scorum & Suecorum usque limites ex
tenditur. In Europæa Sarmatiæ spatio
maximæ ac frequentissimæ regiones
moribus ac lingua differentes, Polonia
Prussia.

Prussia, Masſovia, Samogitia, Livonia, Lithuania, Vollandia, Podolia, in unum totiffimum regni corpus coaluerunt. Polonia, cui à *Pō* ē nomen, quod vocabulum planiciem & venationem ſignat, eo quod plana majori ex parte provincia & venationibus exercendis opportuna ſit, in maiorem & minorem dividitur, & ab occaſu Oderam habet, & trans Oderam Germaniam omnium Europæ provinciarum maximam, à meridie Pannonias, ab ortu Lithuaniam reſpicit. regio ferax, opoidis ac vicis & caſtellis frequens, fluvius crebris irrigua, & adhuc generoſa nobilitate abundans, quæ armorum curam fere cum literis conjungit. itaque & regionum viſendarum gratia nobiles ac primores adoleſcentes crebro lares paternos deſerunt, & magnam ſecum doſtrinae copiam & optimarum rerum uſum non mediocrem, quod illis inclementis cœli rigore denegatur, ex peregrinationibus collectum domum referunt. Slavica lingua utuntur, ut & in Germania Boemi, Sileſi: & Moravi, à Slavis e Roxolania populis profecta, qui circa Attilæ Hunnorum Regis tempora vacuas Vandalorum ſedeſ occupaffe, & in interiorem Germaniam victicia arma intuliffe memoran-

moran-

inorantur. ab us, ut genus, sic ling-
 propagata hodie quam latissime p-
 septentrionem & orientem patet; e-
 que tere præter eos, quos dixi, Vind.
 Baltico mari vicina gentes, Pomerani
 Lusatii, Roxelani, Motei, quorum no-
 solum in Europa, sed etiam in Asia
 tulinum est imperium, Circassii etia
 Quinquemontani ad Pontum hab-
 tantes, Rasciani, Merfii, Serviani, Bu-
 gari, Bosnenses in Illyrico, Dalinat.
 Iliri, Carniolani, ac denique Carinti
 utuntur. Poloni Miecislao duce cir-
 annum Christi 100000 LXV sacra Chi-
 stiana susceperit, Ioanne XIII Romæ:
 dente. Antiquissima apud eos urbiu.
 Gnesna, à Lecho primo gentis duce, u-
 fertur, condita; & à *Gniafdo*, que-
 nidum patria lingua significat, appe-
 lata, quod in eo loco aquilarum nidu.
 reperisset Lechus; unde Principibus Po-
 lonis alba aquila expansis alis insigi-
 etiam hodie manet. urbs archiepiscopi
 palii sede decorata est. archiepiscopi
 legatus R. S. natus & totius regni pr-
 mas habetur; & subtrahito è vivis R-
 ge, etiam munere apud Polonos tur-
 gitur regio: mittendarumque ad exte-
 ros legationum, custodiendorum t-
 nium & promulgandorum comitio-
 rum jus habet: Regem electum pro-
 nuncia

nunciat, sacro oleo inungit, regum-
que diadema imponit. in supremæ di-
gnitatis signum sublatum præteritur ei
baculus, & cibum sumptuoso tympana
militaria pulsantur. qui honos soli Re-
gi in Polonia habetur. aula nulla post
Regiam præterquam archiepiscopi is
tenetur; & aulici familiares ejus, non
famuli, ut cæterorum episcoporum,
vocantur. postea Cracus, qui circa an-
num Christi 1000 regnasse scribitur,
Cracoviam ad Vistulæ ripam ædifica-
vit, in eaque Regiam sedem fixit. po-
stea Popielius senior, regionis monta-
nae pertæsus, in qua sita est Cracovia,
regium tribunal Gnesnam retulit. &
Iuricus Vladislaus Regiam circa annum
1000 **xx Cracoviam transtulit; quæ**
& episcopali sede, & arce à Sigimun-
do I in colle Vouelo constructa maxi-
me insignis est, & tribus oppidis con-
tiguis, Casimiria, Cleparia, & Strado-
mio frequentissima efficitur. Casimiria
Stradomio & interlabente Vistula, qui
receptis amplius XIII magnis flumini-
bus apud Gedanum urbem Borealis
oræ nobilissimam & emporium illis
locis celeberrimum in mare exonera-
tur, a Cracovia separatur; amplissimo
ponte interjecto, facultatem ultro ci-
vis percommendi præstante. Casimiria
con-

con-

conjunctus est Hebræorum vic-
 quem illi olim promissæ cum Ch-
 stianis habitabant posita separatim,
 se à plebis injuriis assererent, locu-
 hunc multis magnis & elegantibus
 domiciis exstructis occuparunt. præter
 Cracoviæ gymnasium est & schola
 Vladislao I Jagellone instituta, in q
mathematicarum artium, philo-
 pæ, theologiæ. ac juris studia flore-
 ac docentur. Altera Poloniæ urbs
 Posnania, quam Varta celebris fluvii
 aluit, post Cracoviam & superbare-
 ædium splendore ac magnificen-
mercatorum atque opificum omni-
 generis numero, & omnium reru-
 non solum ad usum, sed etiam ad
 xum necessitatum copia ceteras an-
 cellens, episcopali & ipsa dignitate
 signis. Secundum has duas primas
Vladislavia sive Cuiavia numerati-
 quam quam nec ædificiis, neque opib-
 cum utraque comparanda, cuius ex-
 scopo amplissima decore subest, nec
 pe tota Lomerania & Gedanum ipsu-
 de quo modo diximus. Sunt in ea pr-
 vicia præter ea alie urbes & oppi-
 quibus & ab illis cognominatis regi-
 nous Palatini, quos lingua pol-
 Voivodas appellant, quasi militiæ
 ces dixeris, præficiuntur, hique sur-

in amplioribus provinciis præfunt.
 am Castellani angustiorum regio-
 um sunt præfetti. Lithuania post Po-
 loniam sequitur, amplissima sed vasa
 provincia. campestris pabuli ferax, ne-
 morosa, & pluribus æstate locis, post-
 quam nives colluatae sunt, palustris.
 rivios nobiliores habet Narvam,
 Irononem & Beresinam, copia pi-
 scum maxime abundanteis; præterea
 Vilnam & Veliam, qui ad Vilnam de-
 terius nomine dictam urbem totius
 provinciae metropolim confluunt. vi-
 bus regio propter cæli rigorem, ut &
 Polonia, caret, sed populares birra at-
 que cerevisia ex aqua, tritico, vel hor-
 deo & lupulo cocta, item medone ex
 aqua, mele, lupuloque confecto utun-
 tur. mantarum, castorum, harmelino-
 rum, aspreolorum, nigrarum & alba-
 rum vulpium, luporum, pantherarum,
 fessorum pelles Lithuani in omnem
 Europam transmittunt; Hercinia silva
 onam provinciae partem occupante.
 qua præter alia animalia visuntur
 cubati bisontes taurorum specie cor-
 nibus quandoque sic diductis, ut treis
 roceræ staturæ viros eorum interval-
 lum capiat. alces item cervina effigie,
 colore tamen ad albedinem inclinan-
 tes, cornibus nonnihil differentibus
 pro-

producit, quæ veloci sine curant, s
 instar equi gradatim. pellus leon
 & aliis præparatis in l^o videntur
 lites. carnes etiam inter delicata ob
 nia numerant, & alunt quidem u
 gula, si ita, tunc peribus alant de
 tur, prætentumum aduersus conu
 lem morbum remedium credunt. p
 In ore quodam Roma exule tabula
 tur nomen provinciæ inditum, quæ
 Liboniam dicas, quæ postea prim
 mutatis literis Lithania appellata f
 & argumento eam tabulam firmat
 quod multas Latinas voces eorum l
 gua admittas habeat. Nobilitas in
 magna, & primariæ dignitatis viri
 quibus dux Sluccensis, qui incredu
 puiatarum opum apparatu vel aliq
 bus Germaniæ & Italiæ Principib
 exæquari potest: item Olex dux es
 illi iudina Kadevilliorum familia,
 qua Sigismundus Augustus barbara
 lectissimam in uxorem duxit Nico
 sororem, cujus industria & virtute
 ris Polonici Livonia facta est, sicut
 suo loco diximus. magna & clarissim
 Chodkieviciorum comitum gentis i
 ter Lithuanos & aliorum dignitas
 Ultimæ septentrionalium adular pa
 Christianis sacris initiati sunt circa a
 num c15 ccc xxvii, episcopo Vil:

Vladislao Iagellone tunc instituto,
 ejus successores Græcorum ritibus
 addicti diu Patriarcham Constantino-
 politanum, ut & Rectorum, ad se
 pertrahere, Romano Pontifici obtem-
 perare noluerunt. Prope Vilnam Ta-
 tari gens Scythica supra Vacam am-
 nem agros colunt, Mahumetanae su-
 perstitutioni addicti, quos Vitoldus an-
 no S. c10 cccxvi ex media Scythia
 abductos cum uxoribus & liberis in
 media Lithuania collocavit. ii suis legi-
 bus vivunt, & ex æquo cum Lithuanis
 Regis Principibusque communis agnoscunt,
 eorumque opera Rex in bello uti con-
 soletur. cum cæteris Tataris continuum
 ra is quam infestum bellum gerunt
 Poloni, quippe in Podoliam & Rus-
 siam impetere exierunt. & hoc
 quidem anno in feriis Paschalibus
 scilicet 1000 ex iis, Baca & Sicoza duci-
 bus, ad Poloniam impetum fecerunt. ii
 sunt, vicisque aliquot & prædiis cir-
 cumjacentibus succensis, dum onusti
 præda revertuntur, à familia Buczacii
 intercepti. Cambræces in Poloniam
 puone circumventi sunt ac trucidati,
 spolia recepta. Tatarum Principes
 magni Ducis titulum usurpant, non
 ab imperatoribus concessum, sed ut
 Nicetorum Principes, h. e. ad impera-

Q. ditio-

ditionibus in unum coalescentibus. hanc prærogativam sibi privata auctoritate sumi fecerunt, ita & Lithuanos duces facile vero fecerunt. Ceterum inter magnos Lithuanie duces præstantissimus fuit Bogello à Gedimino gentilius, Oladit., qui abrogatis gentium repudiationibus primus Christianorum sacris initiatus est, Vladisl. nomine accepto, & Regiam Hedavigen Ludovici Hungarie & Polonie Regis filiam, quam Poloni regio diadematate ornaverunt, uxorem duxit, & dotale regnum cum uxore accepit anno S. c. cccc. xxvi. atque ut parem Polonis omnibus tam patribus beneficii referret gratiam, post consummatum cum Regina conjugium, Lithuaniam omnem cum Samogitia, & ea **Roxolaniæ parte, quæ in ditione ejus** erat, Poloniæ regno jure sempiterno adjunxit, & regibus Polonis obnoxiam fecit. ab eo stirps regum Polonie propagata est, quæ in Sigismundum Augustum anno superiore defunctum delit. Lithuanie Roxolania regio subest. quod nomen tamen latius patet, & ut nomen ipsum præfert, determinatam gentem significans, quicquid terrarum est inter mare Balticum & Livoniam, Sueciam, Oceanum glaciale,

lem,

lem, Volgam, qui Kama hoc appellatur, & totum paucum, & totum in Oxonium, montes Sarmaticos, Poloniam, Lithuaniam, & Sarmatiam comprehenditur, in duaeque regiones dividitur. quarum altera Carpathios montes non longe à Cracovia attinet, & secundum Tyram ad Valachorum fines, atque ex altera parte Borysthenem & pontum Euxinum porrigitur: tum ad utranque Axæ fluminis ripam vergit, & a Tani iuxta & Asie limite ad Astracanum nobile imperium in citeriore Volga ripa ad eustere effusa, ubi a Moscovis, Persis, Armeniis, Scythis, & Moscovis munditia celebrantur, per vasta terrarum spatia extenditur: inde Volga non magno interjecto spacio in tres ramos scinditur, pluribus inuicem tactis: totidemque per ossa navigabilia in mare Hyrcanum sive Caspium evolvitur. & hæc quidem Roxolania, quæ ultra Borysthenem ad Persarum usque fines extenditur, magno Moscovitæ duci parat: hæc, quam Regiam vocamus, Leopoliensi, Lublinensi, Belteni, nec non Podoliæ, Voliniæ, Kioviæ, Circassiæ & Podlachia regionibus comprehenditur. eodem jure, quo Lithuania, atque adeo cum Lithuania in regni

Q 2 Polo-

Io. m. d. ditionem concessit, sicuti &
 Samogitia, quæ Pautenis & Livonis
 intermedia cum Lithuania contigua
 est terræ numentis & legum inam, sil-
 vis & nemoribus amœnissimis exor-
 nata, sed ne laetitia in te aut illustri
 oppide indigas. Masovia autem do-
 ctilimorum & fortissimorum vico-
 rum fecundissima, cum antea commu-
 ni totius Poloniæ nomine conferetur,
 tunc primum peculiariter ad ipsa est
 appellationem, cum Mallaas sive Ma-
 los Miecislai Polonorum Regis pocil-
 lator, circa annum Christi c. d. xxxiv,
 a dente belis civilis us regno, mortuo
 Rege, provincie dominationem inva-
 sit, eamque de suo non ine Masoviam
 vocavit. verum a Casimiro I deinceps
 una cum Pautenis auxiliariis victis
 & tandem etiam supplicio affectus vi-
 tam cum Principatu amisit. nomen
 tamen semel regioni inditum ab eo
 tempore mansit, quamvis provincia ad
 amplius in re, ni corpus revera. Vistula,
 Nareva, & Buga irrigatur, & viros,
 quos & tates patria lingua vocant,
 boum silvestrium genus nigrum, sola
 prædit. Metropolis est Varavia
 ad Vistulam, eoque a gaudi ponte
 conurgitur, ubi ob loci opportunitatem
 comitia regni sæpe rantur. Respon-
 dum

duer eam Polscovia legatione perreina
 ca. utraque episcopale civitas. Preha
 sine Borussia, & Livonia tota. At am-
 polinar provincie & regni Polonici be-
 neficiarie, de quibus cum superius
 laus, qua ratione in ditionem Poloni-
 cam concesserunt, abunde dixerimus,
 non est quod earundem rerum repeti-
 tione lectori molesti simus. Initio apud
 Polonos summa potestas penes unum
 fuit, i. que Lechus memoratur, de quo
 diximus. quo sublato Principis unius
imperium pertusa gens, xii ex omni
 procerum numero sibi Duces seu Pala-
 tinos creavit, quibus & summam uni-
 versae reipubl. commisit administratio-
 nem. sed rursus ad unum dilata pote-
 stas est, qui Cracus fuit, Cracoviae con-
 ditor, circa annum Christi 1000. cujus
 stirpe extincta Palatini rursus remp.
 gesserunt donec Przemislaus, homo ple-
 beius, sed astuto ingenio & virtute su-
 pra nataleis, cum tenaciter rem adver-
 sus Hungaros gesseret, anno LX seculi
 infanscentis omnium suffragiis Prin-
 ceptus creatus est. quem alii atque alii
 longa temporum serie Principes secuti
 sunt usque ad Bolslau n I, qui ab Ot-
 thone III Cæsare, repudiato Ducis no-
 mine, quo maiores sui contenti vixe-
 rant, in civitate Gnesnensi Rex totius

Q

&

& amicus Romani imperii appellatus est, anno Christi 1501. quod cum successores diu tardarent, eo tandem Boleslaus II post patrati Stanislai episcopi necem privatus est, quod tamen seculis aliquot deinceps Primiſlaus reſumpſit, ex nobilitatis consilio a Iacobo archiepiscopo Gaginensi Regio diademate insignitus, anno 1503. Ab eo regnum non inſignit & dignitas regia, sed cum moderato potentie temperamento. nam quamvis Princeps supremam potestatem habeat, maxima tamen auctoritas remanet penes regni Senatum, qui ex nobilitate constat, plene ab universa reip. procuratione omnino firmata. ita ut optimatum veluti auctoritas regio imperio, regia vis illis potestas senatus & equestrium virorum libertate temperetur: sic fere ut amplissimum illud imperium regio splendore retineat, & regia in eo potestas, quæ piecum pie ad boidinem & insaniam vergens, cum cum talibus, omnium se firmam & injustitiam seminariam est, sagientissimis senatorum & nobilitatis animadversionibus intra æquitatis terminos contrahatur. ut pie cum apud alios quicquid Regibus placuit legis habeat vigorem, hec non modo nullam sine senatus

natus consilio & nobilitatis assensu
fert legem, sed & Legibus quibus ob-
temperare iubetur. Incredulus tamen
est Regum in Polonia majestas, ac sub-
ditorum erga eum cultus, cum ex præ-
sumpto Legum regnare judicatur, quod
enim præcipuum est, summa est juris
dicendi penes eos potestas: & quan-
quam nihil in quemvis sine publici ju-
dicii auctoritate statuant acerbius, con-
donandi tamen multas, & ab legibus
patrata nece gratiam faciendi jus ha-
bent. possunt & ad repentinos reip.
motus urgente periculo universam
nobilitatem signo dato ad arma voca-
re, & irruentibus hostibus sub vexillis
opponere, mercenarium militem con-
scribere, creare militum magistros, exer-
citus exaustrare, & in militarium
sanctionum violatores animadvertere.
sed potissima eorum in creandis magi-
stratibus & honoribus ac dignitatibus
in eos, quos dignos censuerint, confe-
rendis facultas spectatur. nam archie-
piscopos, episcopos, cœnobiarcbas,
ecclesiarum primicerios dicunt: Pala-
tinos, Castellanos, Marefcales, Can-
cellarios, Thesaurarios qui sunt regni
senatores, ex arbitrio suo faciunt. gu-
bernatores, & quos capitaneos vo-
cant, ceterosque regni iudices ac

Q 4 magi-

nam, stratus in singulis principibus
vinctis. secretarios, supplicum, belli-
rum magistros, ac reliquam curialium
ministrorum turbam creant. plebeio
homines propter eorum bello & pa-
cifica rempublica iure nobilitatis or-
nant. castella, pagos, vicique regale
vitis de se ac re non bene mentis uter
descedunt. n. proleptorum, & fir-
legitimus hanc hanc decedentium &
gros nobilitas viti in perpetuum de-
nant. Omnes denum legationes, lega-
litate, diplomata, privilegia, & un-
versa foederum, induciarum & bello-
rum negotia regio nomine conficiun-
tur, ac regis sigulis firmantur, ita ta-
men ut in iis maximam auctoritatem
tota regni universitas habeat. Ad haec
accidunt opes non mediocres. nat-
arum hanc regum est toto regno pa-
trimonium, portoria ex mercaturis
complura. magna quoque pecuniae vi-
ex solinis talis e profundissimis terra-
veris raro naturae beneficio tanquam
e saxo eruti quotannis in atrium in-
ferunt. quales sunt apud Bochniam, &
Vulcanum in Satrapia Cracoviensi, apud
Haliciam, Coloniensem, Salum, & ali-
pluribus Rexolanis locis. praeterea
in desertis Podoliae ad Borythenen-
locis lacus est, cujus aqua sereno &
ardente

ardente sole in solidum talem concre-
 -scit, ita ut homines cum jumentis &
 curibus in eo tanquam in glacie ver-
 -sentur, lectumque in frustra arbitratu
 suo avehant. sed vilitas annonæ, &
 nobilitatis immunitates, ac sacri ordi-
 nis inprimis, in causâ sunt, ut amplif-
 -simi regni, quam vicinorum, centus
 sit tenuior. nam nobilitas universa o-
 -mnibus soluta vectigalibus, bellica
 tantummodo munera privatis obire
 stipendis tenetur, idque non nisi ad
 propulsandam hostium vim intra Sar-
 matici regni finibus. nam si ad interen-
 dum exteris gentibus bellum extra Po-
 loniam proficisci jubeantur, singulis
 teris mensibus quinos aureos nummos
 stipendium in hastam accipiunt. ita
 sacro ordine & nobilitate ab omni
 onere immuni, coloni equestrium ho-
 minum tenos in singula jugera circiter
 solidos agnoscendæ regis potestati
 pendunt. regia item plebs moderatum
 vectigal exsolvit. interdum regibus ex
 amplissimi ordinis sententia licet uni-
 versis regni ordinibus tributum impe-
 rare in communis & publicos regni
 usus. Tam exiguo arario innumera-
 bilis, & qui cæterorum Christiani ex-
 Principum opes superat, equitatus ex
 nate voluntario apud eos conficitur.

Q 5 nam

nam Rex ex folis nobilibus, qui palatibus sumptibus regno militare astant, centum quinquaginta milia gravioris & levioris armaturæ militum cogere, & in aciem, si necessitas terrore educere potest. Secundum Regem maxima est & augustissima Senatus auctoritas, ad quem admittuntur Gnesensis & Leopoldensis archiepiscopi, vii episcopi, quo in numero Boruili episcopi non continentur. Post eos ordine veniunt Palatini numero xv, penes quos olim sublati regibus summa reip. administratio bis fuerit. ultimi Castellani xiv, inter quos Cracoviensis Palatinus veteri prærogativa Palatines omnis & dignitate & in cunctis sententia anteit. Sunt & alii quos regni officiales vocant, puta Marscalli ii Poloniae & Lithuaniae, cancellarii item ii & totidem procancellarii, quorum illi amborum nationum sigilla maiora, hi minora servantur. unus secretarius, & ii libellorum supplicum magistri, qui subditorum querelas ad Regem deferunt. Ita numerus omnium xviij conficit, quorum alii maiores, alii minores consiliae appellantur, palat & Sigismundus Augustus alios recenter adiecit. Senatores a Rege in consilium vocantur, præsentibus

DESCRIPTION. 251

Antes quidem quoties opus est, abien-
 tes non nisi iustas ob causas, ut si co-
 mitionum tempus incidit, aut nuptia-
 rum Principis aut literarum eius cele-
 brandarum causa, aut cum quicquid
 aut regno obnoxius dux in verba Re-
 gis proutus venit. omnibus eadem
 est perpetua & constans tuenda publi-
 cae libertatis & propagandi regni vo-
 luntas. & cum deliberant, libere & ra-
 tione acerrime sententias dicunt, Prin-
 cipem imprudentius regnantem obur-
 rant, atque uno consensu & incorru-
 pto iudicio sanctissima majorum insti-
 tuta & universitas communis patriae le-
 ges insuperabilis defendunt. quippe ex
 praecipua totius regni nobilitate gene-
 ritus & virtutum commendatione dele-
 cti & exacto fidei sacramento in Sena-
 tum cooptati. iis quoque summus ho-
 nor à Principe habetur: nam & ve-
 nientibus ad se caput aperire summa
 cum oris suavitate & in proximo se-
 dendae potestatem facere Rex continevit.
 Alii sunt praeter senatores & regni
 munerum curatores, ut erat iuristo-
 res, capite nati, quos vocant iuratos in
 minore Polonia XL, in maiore XXX,
 in Masloviae Principatu XII: vexillifer,
 pincerna, capter, p. actor. Splendidi-
 simus militum totius regni ducis in
 exer-

exercitu magistratus, penes quem
 Principis vicarium in acie rei sumit
 residet, potissimum excellit. quare h
 tam illius honoris gratia non nisi
 marii donantur senatores. Secundu
 quem & alii belli duces, quos camp
 stris vocant, sed longo proximi inte
 vallo, numerantur. Ea autem sum
 Senatorum, & contra moderata Pri
 cipis in Polonia potestas ex eo locu
 habuit, quod qui reipubl. clavum t
 net, non natum e legibus, quemadmo
 dum cæterarum gentium Reges,
 paternum & avitum regnum succed
 sed communibus senatorii & equetu
 ordinis suffragiis publicaue toti
 nobilitatis acclamatione Rex eligitur
 & quanquam superiores Reges conti
 nuato tere temporum contextu al
 alterum ex eodem genere exceper
 hoc non iuri hereditario, quod si
 vindicare prohibentur, sed virtutibus
 & innatis nobilitati Poloniæ erga re
 giam prolem studiis, alteri debet, qu
 natos paternæ virtutis hæredes futu
 ros cum sibi persuaderet, quod in p
 rentibus admirabatur, hoc de filiis co
 rum. sperare facile potuit. ita tamen
 hæc in paternum solum succedeban
 ut non hereditate, sed nobilitatis con
 sensu regnum deferri existimaren
 electio

actione et consilio prudentissime instituta, ut si qui Reges, quod in unum a potestate fere usu venit, aut ab officio deflectere, vel publicam oppugnare libertatem vellent, hac saltem necessitate lege & liberorum caritate in officio continerentur. sic Piastorum stirps 10, Bagellonum familia 11 circiter annorum spatio in Polonia ordine successorio regnavit. A primis regni incunabulis, hoc est, ab anno Christi 1025 usque ad Sigismundi Augusti obitum novies interregnum in Polonia fuit. & primum quidem, quanquam obcuris commentis numeratur, cum deficiente Lechibole, Vismirus seu Cracus ad regnum electione vocatus est. secundum post Craci mortem secutum est, quo tempore 11 Palatini rempubl. administrarunt. tertium fuit, cum dirempta de Principatu perequorum cursum controversia, Lesconi infimæ sortis juveni sceptrum obvenit. quartum post Popielum II Crusviciæ à muribus devoratum, ut tradunt eorum annales, quando Piastrus ille, Crusviciensis civis & agriculator, probitate pollens, omnium consentientibus votis Princeps designatus est. quintum post Miecslaum I., quando uxore eius ob regnum pervenit administratum à Polo-

Polo-

Polonis imperiam huncineum exo-
Casimiro etiam hærede innocuo ex-
cluso, pulsa est. sextum, cum post Pr-
mislaum ab Orthone Lango & Brat-
deburgicis occisum Venceslao Boem-
regitum adacta est. septimum po-
Casimiri Vladislai F. mortem, cum
Ludovicus Hungariae Rex Polonorum
fuit, ipse ad regnum vocatus fuit. octi-
vum denique, quando post Ludovi-
mortem Jagello Lituanus regni go-
bernacula suscepit, cuius progenie i
Sigmundo Augusto decedente r
postremo ad interregnum anno sup-
riore rediit.

IV.

DE VALACHIA, E:
Thuani Historiarum lib. LVIII.

Rans Transilvaniam Val-
chia, ac proinde *Transalpin*
dicta, ortum versus & septen-
trionem excurrit. Cujus reg-
ionis est *Iergasta* sive *Tarnotisa*,
Flacco quo iam prætere Romano, u-
ind gentes voluit, ita appellata: fidem
que opinioni vulgari adstruunt, quo
multis ex lingua Romana detortis ve-
cibus nique adhuc in ea regione utur-
tur

ir. Hujus limites sunt ab occasu Alu-
 : à septentrione & ortu Hierasus;
 ii, hodie Pruthus, curvato flexu in Da-
 alium influens, intalam cuneus
 is efficit; ultra quam porrigitur se-
 centrionem versus Moldavia LXIV
 illiarium longitudine, & ipsa anti-
 quæ Daciæ pars, in qua Getæ erant,
 vadianæ sedes quam Tyras, qui
 edie Nesser, infra Rusiæ Poloniæ
 : Podoliæ finis ab ea parte claudit:
 b ortu pontus Euxinus : à meridie
 ierassus : ab occasu Valachia ipsa. Me-
 nam intersecat Moldava, è Transfil-
 anæ montibus paulo intra Hierasi-
 ntes ortus amnis : qui provincie dat
 omen : & Soczaviam, quæ est Dero-
 rum sedes, præterfluit; & inde rapi-
 po cursu Hoinam, Dobenisam, Ar-
 tanque parvos, sed perennis amnis,
 cum trahens, in Alutam effunditur;
 in postea Danutio juxta Nicopolim
 xipitur. Hæ provincie, quæ Chri-
 tiana sacra, sed secundum Græcorum
 itus, colunt, olim Hungarici impe-
 l beneficiaræ, atque adeo tributa-
 iæ erant. nunc juris Turcici sunt;
 postquam Mahumetes, qui Byzantium
 ipsum Christianorum in oriente Im-
 peratorum sedem in potestatem rede-
 erat, Casimiro Hungariæ & Poloniæ
 Rege

Rege bello Manasterum occupato, neque Patro tunc utitur.
 Valachia Despotæ laboranti suppeti-
 ferente, eas subegit anno c10 cccc
 tributo etiam 11 c10 aureorum ann-
 tantum tunc impedit. postea, Im-
 peratoris usque hinc Anatoli-
 Persico bello occupatis, rursus Vala-
 modo Hungaris, modo Polonis paru-
 re. sed lacerato ac pene profligato
 Hungariæ regno, & icto cum Polon-
 fœdere, Turcici imperatores eas pr-
 vincias, atque adeo Transilvania
 tributarias facere; impositis pro libie-
 ne seu Palatinis seu Vaivodis: sic Pr-
 eces vocant; qui, ut sunt ad omne
 omnibus aut gratiæ auram mobili-
 hunc per Polonia. ingenua & inf-
 multoties etiam mutavere.

V.

DE LITVANÆ GENT
 Origine & Moribus, ex Alexand.
 Guagnini Sauromatia
 Europæa.

Polonius ille universi or-
 geographus curiosissimus,
 in regionibus, quæ hodie
 Lituanis coluntur, & q-

ECCL

eorum. ditioni, utpote Ruffa, Podia, Volinia, Podialia Sanctorum, me, sub-
sunt, hos populos colonias suas (quo-
rum nodie ne vestigium quid in ea pa-
ret) antiquitus habuisse recenset, Ga-
liles, Bodinos, Cetinos, Sudinos,
Cariones, Amaxobios, Stabanos, Stur-
nos, Nasios, Asubios, VVibiones, Om-
biones. Inter Lullinam & Brestiam,
Sargatiosque. Quos omnes ex Cim-
bris, Gotisque & Sarmatis, ortum
sui ipsi eadem Ptolomæus attulit. Sarmatorum autem deductio cum latius
à nobis descripta pateat, Cimbrorum
nomen & successiones nisi ex lanan-
da videntur. Cimbro itaque a Go-
mero nepote Nohe ex maximo natu
filio Iapheto ortos esse, nomenque ab
eo per tot secula paululum immuta-
tum trahere, consentiens omnium hi-
storicorum opinio est. Hæc postea itas
Iapheti, cum maiorem orbis terrarum
partem in Europa Asiaque minori oc-
cupaverit, quod ipsi cum etymon no-
minis dilationem significantis, tum
fausta Nohe parentis imprecatio por-
tendebant, pars eorum à Gomero orti,
ad Bosphorum Cimmericum Mæotidis
paludibus proximum (qui de illis Cim-
mericus est appellatus,) ultra fontes Ta-
rans fluvii, ubi in ducatu Rhetanensi

R Mo-

Moschovite Principi subiecto omnes
sedes suas habuerunt. Postea successit
temporis, quod nunc difficile illis est
per regiones proprias, Russiam,
Lithuaniam, Livoniam, & Borussia
nunc Prussiam appellatam, & Cimbricam
Chersonesum, ubi Sveci, Dagolandi,
progressi, toto eo litore
passim diffundentes late domini-
cavit, & castro paululum nomine
terraque interjecta, Cimbris nuncupata.
Quando vero & qua occasione
emigratio contigerit, quoniam nu-
gentis ab eo tempore monumenta ce-
rant, ex quibus id constare possit, igitur
est. Cæterum, fuerunt semper
Cimbri gens bellicosa, strenua, ma-
prompta; id enim res ab ipsis fortissi-
me audacissimeque gestæ testantur. E-
namque coloniis septentrionalibus
relictis in numero trecentorum milium,
per Germanorum regiones
Helvetiam Galliamque in primis per-
trabant. Deinde Hispanias populabundi
vastaverunt. Inde annum circiter
centesimum decimum ante natum
Christum in Italiam excurrerunt, qua
vastandi passim depredantur, Ro-
manorumque Consulem Papyrium
Carbonem cum universo exercitu fœ-
derunt. Postea ab eisdem M. Iunio
Sylvio

plvanus, & ipse Consul, contraſta in-
 taliter pugna ſuperatur. Aurelius
 ſeinde Scavus Conſulis legatus am-
 is copiis Romanis, in manus eorum
 mas perveniens, à Belo Rege Cam-
 borum, occiditur. Id, Tacito affirman-
 e, actum eſt anno trecentefimo qua-
 dragefimo poſt urbem conditam. Tan-
 tem Romani majoribus copiis colle-
 tis in aditu Alpium contra Cam-
 brios exercitum opponunt, ſui tamen, & ad-
 interneſionem proſtrati. Vbi C. Man-
 us in pugna interfectus occubuit.
 Octuaginta vero millia Romanorum
 milium cæta. Q. Servilius Cæpio, Im-
 perator exercitus, ex conſictu ſuſeſto
 vix cum denis elapſus, Romam tanta
 cladis nuncias perveniens, bonis om-
 nibus publicatis, ex decreto Senatus,
 quod temeritate ſua exercitum perdi-
 derit, jugulatur. Ajunt, Romanos uno
 in prælio majori clade & detrimento
 nunquam affectos eſſe; quamebren-
 ſuſentis metu animis, de exitu impe-
 rij ſui magnopere ſolliciti, præſenti que
 rerum ſuarum periculo vehementer
 conturbati ſunt, cum hoſtes exitium
 Vrbi minitantes propediem adventare
 nunciarentur. Cæſum Marium ex Li-
 bya, ubi Iugurtham devicerat, ducem
 bellicoſiſſimum & fortunatum voca-

verunt; ductaque annis illac
 Romanorum elapsis, Marius C.
 briorum & Teutonum ad aquas
 tias cruento praelio ducenta millia
 dit: tantaque fertur caesorum multitu-
 do, ut Massilienses, congestis defun-
 rum cilibus, vineas eisdem oblectent
 sanguineque humano agi, quasi
 core multo pinguescentes, uberius
 teracillimique reddere aut. Ita que C.
 bri attenuati numero & viribus, et
 animo minime fracti, in unum co-
 globati, Q. Catuli Proconulis ex-
 tum in fugam verterunt. ad fluvium
 que Atesin castrametati sunt. Quo
 rus summa celeritate advolans, co-
 junctis copiis suis cum exercitu Cai.
 in isto praelio xxix Iulii, centum et
 draginta millia Cimbriorum occi-
 Qua clade ad extrema redacti lit-
 egressi, patrias oras, utpote Dania
 Prussiam, Sueciam, Livoniam, Lit-
 niamque perierunt: ex quibus illi
 Lituaniam occupaverant, Gepe
 nuncupati fuere. Hac vero in regio,
 ubi Samogitia, Aneas Sylvius Mas-
 tas, gentem Plinio celebrem, consue-
 se testatur; Lituanorum vero gentem
 qui antiquitus Gepidi vocabantur,
 Gotis oriundam. Erasmus vero Sa-
 la palchis rationibus affirmat, cu-
 Dr

hæc Litalano, sive Litvone Vede-
ti Prudicæ regis filio, ante Domini
1183, in has regiones vicinas, patris
petito, quas olim Alani incolebant,
Litvæ, Lituanicæque nomen a sui de-
terminatione eisdem indidisse. Sa-
gittiam vero à fratre ejusdem Lit-
vanis Saimone Principe appellatam,
cum Eadmus Stella in Prudica historia
statuitur, quæ tunc temporis longe in
Russiam & Livoniam usque extende-
batur: Similiter Lotialos, sive Lotvvo-
as, qui nunc Livones post Germano-
rum ingreditum Latinis dicuntur, ab
eodem Litvone cum Litvania pari-
ter nomen traxisse. Hæ autem gen-
tes, utpote Pruteni, Polovvci, Samo-
tæ, Gepidæ, Lituani, Livones, Cur-
andi, Iatvvingi sive Iazyges & Iacz-
vvingi appellati, ut unum idioma, ita
eosdem mores, consuetudines, leges-
que & bellorum expeditiones in Chri-
stianos, concordi Marte semper habe-
bant, nili singule singulis Principibus
finibusque certis dirimebantur. Iacz-
vvingi autem fuerunt populi crudelissi-
mi, qui in finibus Litvanie juxta Maso-
viam, ubi hodie Podlacia, colonias suas
habebant, nec in bello referebant pe-
dem, quin vincerent aut vincerentur:
ideo bellis assiduis interierunt; reliqui

eorum in Lituanos, Russos & Ma-
 vitas, ob vicinitatem, abierunt. O-
 nantur alii, Lituanos a lituo, quod e-
 nu venatorum significat, dictos e-
 quorum opine, ut anilis & stulta, p-
 ab onanibus irridetur. Matthias autem
 Miechoviensis & Dlugotius, Poloni-
 historiarum indagatores, ac annales Ru-
 norum testantur, Italos, Duce Pal-
 mone, vel ob tyrannidem Neronis,
 promeritum exilium, aut ab Att-
 Mannonum rege crudelissimas pati-
 vaktionen fugientes, has region-
 longa navigatione superata, ex fir-
 maris Baltici, quod Prussiam, Sam-
 gitiam, Livoniamque alluit, per Ni-
 mnam fluvium, Crononem Proloma-
 dictum, classe ingressos fuisse; quod
 & ipsa gens Lituanica strenue asserit.
 quamplures enim dictiones Latine
 & Italiane idiomaticum eorum intermixte
 habentur. Apuntque, hunc Pakem-
 rem (quem ipsum nomen, Latinum
 Italianumque esse prodit) cum certa co-
 miniva ex nobilibus propinquitate pa-
 cet collecta, quorum præcipuos, Vir-
 dor, Cebuntar, Julianos, Cæsarianos
 Gaudullos recent, Lituaniæ nobil-
 lantiam & stemmatibus principi-
 didit ex illa vero Lituanorum, ut
 pote Polonos & Agrestes, ex Comitibus nato-

alla

serunt. in hancque sententiam plu-
rimis Olonæ & Germaniæ ac Rus-
sorum historiæ scriptores attri-
buntur; eorum iudicio & auctoritati nos quo-
que acquiescentes, cum eisdem sentire
solumus.

Ille itaque Palæmon ob innatam
adulteriam à gente barbara Princeps
salutatus, cum nomine patriæ iuxta Ita-
licæ præpositi articulo Italis in termi-
ni generis nominibus effereendis con-
tacto) *ta Italia* appellasse creditur,
quæ postea longo temporis successu,
italicis moribus idiomateque in bar-
bariem populi commutatis, Lituania
dicta est. Quidam etiam eosdem Ita-
los à litore maris Balthici, quod Prus-
siam, Livoniam, Lituaniæ ac Samogi-
tiæ extrema alluit, eo quod ibi prius
confederint, Lituaniam connominalle
putant. Succedente postea Palæmoni
quodam ex eadem gente Principe, Itali
recens Latinorum nomen non modo
deposuerunt, sed ignotam quoque &
peregrinam eorum incolarum lin-
guam, apud quos Principatum anti-
puerant, addiscetes in suam coopta-
runt, vivendi que normam & modum
cum eisdem barbaris susceperunt. Cæ-
terum, hæc gens Lituana longo tem-
pore à sui imperii primordiis obscura
R 4 fuit,

fuit, Ruthenorumque iugo tributa,
 Princeps Kioviensis, Rurik quondam
 Monarcha, ab eis perizomata suber-
 que, ob egestatem & soli sterilitatem
 in signum tantummodo subjectionis
 exigeret: Donce Mendolphus sive Mer-
 dog, & VVitenen, Gedimaniueque, du-
 ces illustres heretica magnanimitate
 illa innata, dudum peritia rei militaris
 oppressa excitata, rebellionem contra
 Ruthenos ab antecessoribus suis ince-
 ptam continuantes, unus post alium in
 Lituania imperio succedentes, Russi
 Principibus partim strenuo Marte
 partim astu frequentius aggressis, &
 quasi debellatis, sensim adeo viri ut
 creverunt, ut iugo Ruthenis omnium
 injecto, etiam ad tributa sine pendendi-
 eos compellerent, quae pluribus ab an-
 nis Ruthenis ipsi pendebant, ac pro pe-
 rizomatibus & subere aurum argen-
 tumque exegere.

VI. QVAE

VI.

QVÆDAM AD LITVANIA-

niam pertinentia, ex Fragmentis
Michalonis Lituani.

Os Lituani ex Italico sanguine oriundi sumus. Quod ita esse liquet ex sermone nostro semilatio, & ex ritibus Romanorum vetustis, qui non ita pridem desierunt apud nos, videlicet ex crematis humanis cadaveribus, auguriis, auspiciis, atque superstitionibus, adhuc in quibusdam locis durantibus, maxime cultu Æsculapii, qui sub eadem, qua olim Romam ab Epidaurio commigraverat, serpentis specie colitur, & in veneratione habetur. coluntur & sacri penates, mares, lares, lemures, montes, specus, lacus, laci. Sed nec admodum diu sacer ille perpetuusque, qui cremandis victimis Romanorum Hebræorumque more fovebatur, extinctus est per baptismatis undam ignis, id est, ignis. Etenim & ignis, & unda, ær, sol, mensis, dies, noctis, ros, auro-ra, deus, vir, devir, id est, levir, nepotis, neptis, tu, tuus, meus, suus, levis, tenuis, vivus, juvenis, vetustus, senis, oculus, auris, natus, dentes, gentes. Ita,

R s sede,

fede, verte, invertē, perverte, ara-
 rum, occatum, satum, semen, lens
 linum, canapum, avena, pecus, o-
 vis, anguis, ansa, corbis, axis, ro-
 ta, jugum, pondus, culeus, callis-
 cur, nunc, tractus, intractus, pertra-
 ctus, extractus, merctus, immerctus
 futus, insutus, versus, inversus, per-
 vertas, primus, unus, duo, tres, qua-
 tuor, quinque, sex, septem, & plera-
 que alia, idem significant. Idem
 sermone quod & Latino. Devene-
 rant vero in hæc loca maiores nostri,
 milites & cives Romani, missi olim in
 colonias, ad arcendum à suis finibus
 gentes Scythicas, seu, ut certior fert
 opinio, sub C. Iulio Cæsare appulsi,
 Oceani adversis procellis, nempe
 cum is Cæsar, ut scribit Luc. Florus,
 victis Germanis & in Gallia cæcis, Rhe-
 num proxima parte Germaniæ do-
 mita superans, ac deinde Oceano in
 Britanniam disiecta tempestatibus
 classe, parum prospere navigaret. de-
 latæ enim naves majorum nostro-
 rum ad litus, ubi nunc est arx Sa-
 mogiæ Ploteli, creduntur egressi in
 terram. Quin & nostro tempore per-
 venerunt naves quædam transita-
 norum in illud idem litus. Vbi no-
 stri progenitores laborum & periculo-
 rum !

um maris pertasi, & captivis tam
iris quam taminis onuli, capere
a tabernaculis ad tocos, more milita-
i, adhuc in Samogitia durante, vi-
am degere. unde ulterius progressi,
abegerunt vicinos populos Iaczein-
gos, deinde Roxolanos seu Ruthenos,
quibus tum ut Moësis dominabantur
Tartari Zavolhenfès: & singulis Ru-
thenorū arcibus præsidebant ii, qui
appellabantur Baskaki, è quibus ex-
acti sunt a parentibus nostris Italis, qui
postea Litali, deinde Lituani appellati
sunt. Tum innata fortitudine, popu-
los Ruthenicis, regionibus arcibusque
e Tartarica atque Baskakorum servi-
tute ereptis, ditionem suam à mari Sa-
mogitico, quod Baltheum dicitur, ad
pontum Euxinum, ubi ostia Borysthe-
nis, & ad fines Valachiae, alterius Ro-
manorum coloniae, & terras Voliniae,
Podoliae, Kioviae, Sievvier, atque cam-
pestres regiones, usque ad terminos
Tauricae ac Tovvani tractum Bory-
sthenis omnia occupando, & illinc
aquilonem versus ad ultimam & pro-
ximam metropoli Moscoviae arcem
Mozaitco, ipsa quidem exclusa, sed
Viazmam, Dorohobuitz, Biela, Toro-
petz, Luki, Pskovv, Novgorod om-
nibusque citerioribus arcibus & pro-
vinciis

vincens inclisus, protulerant. Postmodum ampliatata sic virtute militatidatione sua, da'ima quo p'ecum nomine regio obtinuerant Principi sacMindavygo, saci baptismatis clava &c. insignito. Sed ex tanto illo regectiam nomen regium atque Christianum interierat, donec rursus vicina nobis & Christiana gens Polona, ac sacrum baptismi & regale fastigium anno Christi millesimo trecentesimo octuagesimo sexto invitaret feliciter luc dominantem proavum Sacre Majestatis vestre, dicum VVladislavum Lituaniæ lagelenem nuncupatum quo virtus duarum gentium continuu condolata fortior foret in reprimendo communi Christiani nominis hoste.

Iusticia quoque præstant nobis Tartari. nam red lunt unicuique statim, quod ipsius est. Apud nos vero caput Iudæ decimam partem rei iudicata ab actore innocente. quæ iustis merces appellatur Peresslud. quæ ilico in tribunali solvenda est. Cum autem de minima fundi agitur particula, non decima datur, sed, licet non fuerit tanti pretii res iudicata, centum grossi quorum unus duos cruciatos nummos Germanicos valet, cum dimidia cruciari

cruciatu parte. maritus vero d. cinam
capit semper summæ bonorum to-
tus, quantaunque dedit iactitia
litem.

Ex injuriarum autem personalium
& violentiarum utamque infirmulata-
rum causis, capit à reo ratione mul-
tæ tantum quantum adjudicat acto-
ri. adjudicat autem propter tanta sua
lucra actori, aperte etiam calumnian-
ti favens, pro offensione ejus quali-
cunque, mari sexagenas grossorum
vicenas, fœminæ quadragenas: pro
damnis vero realibus, quicquid calu-
mniator peierans asseruerit, centenas
& millenas, etiamsi ne unam quidem
sexagenam valere appareat tota ejus
substantia. Et pro homicidio, non jux-
ta legem d. inam, ut sanguis sangui-
ne vindicetur, sententia fertur, sed
pecuniaria fit, cum decimis magistra-
tus. Quocirca frequentia hic commit-
tuntur parricidia. Et licet actor inge-
nuus in causis injuriarum victoria po-
titus, placetur à reo mollibus verbis:
at non judex. is enim semper pecu-
nias haurit, ab hoc multitas, ab illo
decimarias.

Capit & decimas à pragmaticis san-
ctionibus & transactionibus. In cri-
minalibus vero causis, non decimam
sed

sed totum capit, quicquid furtivum a latroni ademptum deprehenditur pen aliquem, qui eius preventas appellatur Litze. Quando autem res ipsa furtiva penes furem seu evictorem exportanda est ad alium iudicem: valorem ejus integrum capit prior iudex ita ut necessum sit apud nos repetere **rem suam surreptam, impendere** in magistratus plus quam res ipsa valeat quapropter multi caventes ita jumenta furtim abacta, aut vi crepta non audent litem propterea intentare. Fur etiam in recenti crimine captus non à magistratu loci illius in quo deliquit aut captus est judicatur, sed per multa vicum discrimina ducitur **judicandus ad suum dominum**, interdum ad talem in cujus domum furti interelat. quamobrem secure furti committuntur. At apud vicinos nostros Tartaros & Moscos, jurisdictio in omnes baronum & nobilium subditos, tam in civilibus quam criminalibus causis, non privato cuiquam, sed publico ordinarioque competit magistratui, eidemque sobrio, & simul casualis habitanti. nostri autem, & singulorū, & libentes id agunt, remota arbitris & testibus, ubi quidvis patriare licet. Capit etiam praes apud nos
 prate

inter scelus, 12 grossos à jumento
quod quis rapit, & appellans citati-
um, trahit illud ad stabulum curie.
Sic & ab homine etiam immerito in
carcerem detruso, totidem exigit gros-
sos. pretendens, carpendia jure sibi,
& **carceris & stabuli ratione deberi.**
Famulus quoque iudicis, executor sen-
tentie, causet decimam rei judicate
partem. quin etiam citra iudicium
stipitum, accipit decimam debiti cre-
diti, seu depositi, quantumcunque li-
quidi, etiam si minime eat inficias. Et
Notarius decimam pene pro litteris
distinuit vis, ac pro qualibet opera sua
exigit aliquid: pro solo citationis sigil-
lo ad causam unius grossi, quatuor. &
quo ceteris omnia vendantur, necesse
est citationem genuinam, eamque sigil-
latam & manu protonotarii subscri-
ptam esse: quod interdum antequam
sit, notario in aliis occupato, elabatur
non citatus reus, ut eorum natura est
fugere. Caput item alius iudicis appa-
ritor **VViz, diem reo dicturus, in cau-**
sa vel minima, siquidem Palatini fue-
rit, grossos quinquaginta; si vicarii
ejus, 30; si regius, vel se eum simulat,
centum. Caput tantundem alter, id est,
100, vel 50, vel minimum 30. isque
Deczki dicitur, qui reum accersit, & ad
causam

causam cum citatione ducit. item si
telles tantundem rapit, qui à contra
stata lite, ad testes sitendum exami
nandumve, aut ad agrum pratumve
ab aliena pecunia proculcatum aut de
pastum, seu ad aliud minus damnum
videndum delegatur. Si pauper ta
tam pecuniam non habuerit, cum en
spoliatur. Iniquum & hoc, quod pa
per aliquem è magnatibus citaturus
non invenit tum vel maximo præm
apparitorem. Nec hoc minus iniquum
quod vicinus meus potentior, eundem
mecum pagi heres, alterius sit totus
nec tam facile, ut ego, citatur: & quod
appellationis remedium sublatum
nobis, enormi pena appolita, ut est
stat. Lit. dist. 6. art. 1. Prohibita e
iam contra potentes vadia, quæ t
natis sunt arma & quasi sacra
protegendum. Ad hoc quicumque
testimonium nominantur, quibuscum
que in causis, præterquam in limit
ribus, injurati fidem plene faciunt
sicut quatuor talio testificandi vivente
Librum publicum ad referendas i
cum venditiones & alia, præter priva
tas schedas, non habemus. Reu
etiampi manifestus fuerit rerum alie
narum raptor atque violator, non t
men ante ad iudicium accersitur
quar

nam post menstruum à citatione spatium. Adhæc dum jumentum, quod vel 100 grossis valeat, mihi eripitur, minima agriculturæ opportunitate, ego raptorem citare in iudicium nequeo, donec prius citaturo eum falsi solvero id integrum quod raptum valet, cum deinceps non solum iurio expensarum me non sequatur, sed nec reum de re ablata in iudicium trahere, nisi post menstrua quædam intervalla, liceat. Itaque iniuria affectus ut totum raptori permittit, aut vi vel fraude par refert.

Tamen si vero duo ex optimatum numero Palatini in omni Lituania fungantur iudicum munere, locis non admodum disiuncti inter se; verum hi qui se esse prestant, ut tam in negotiis, belli & tantarum provinciarum rebus, ut et præcæsum eas, in eadem sit respublica, ut vocentur *voivodæ*, id est, belli duces. quo fit ut occupati multitudine & publicorum & privatorum negotiorum, diebus æstatis, nempe cum sunt liberiores à negotiis, de litibus cognoscant. Sed et etiam mali accidit, quod non habeant certis locis tribunalia. sunt tamen quinquaginta amplius milia negotiorum, salutis consequendæ causa, ab

5 atque.

adfecto injuria. eunt nati & homines
finibus Samogitiæ & Livoniæ, u
ad terminos Masoviæ & Moscov.
persequentes judicem ordinarium. A
hoc habemus quorundam 40 dies, re
lenda dominica passionis, ieiunio, o
tionique dicatos. quos libus attri
tu protepiendis transigimus. Habe
ii Voivoda suos vicarios, qui itidem
curato bene corpore, pro tribunali li
dere inter conviviorum strepitus se
lent, parum gnari jurisprudentiæ, sed
in suo Perellud emulando accurati
at Moscovitæ gloriantur se à nobis
ges sumpsisse Vitovvdinas, quas nos
jam contempsimus: à Tartaris vero
ma, vestes, & rationem bellandi ali
que curribus, exoticis cibariis & p
tionibus.

VII.

DE DVCATV SAMOGITIAE
ex Alexand. Guagnino.

Amogitia Regio satis am
proxima Lituaniæ, à septe
trione Livoniæ contermi
est; marique Baltheo sive Ge
manico ac occidente, nonnihil in se
centrionem reflectendo, adjacet: Pat
fia

in quoque in vicinia habet. Nullo
 tro munito insignis est: civitates ta-
 n in ea, cum pagis tam Regis quam
 bilium, complures sunt. Huic re-
 mi Præfectus, sine Capitaneis iuribus,
 à Rege Poloniæ, magno Præ-
 juanix, præponitur, neque temere
 nisi gravissimas ob causas officio
 rovetur, sed quoad vivit perpetuo
 anet. Episcopum habet Romanæ ob-
 ientix. Agrestis turba in humilibus
 as, in præce longioribus, vitam du-
 : in quibus ignis in medio accensus
 det, ad ignem vero paterfamilias
 in domesticis sibi præcedet, numer-
 que & totam suppellectilem domesti-
 in cernit: Solent enim sub eodem
 e ipsi habitant tecto, sine ulla inter-
 itio pecora habere. Majores eorum
 em cornibus animalium, urorum vi-
 elicet, pro poculis utuntur. Audaces
 int & strenui homines, & ad bellum
 ompti, loriceis aliisque pueris ar-
 is, præcipue autem cuspide venato-
 am, utuntur. Equos adeo parvos ha-
 bent, ut vix credibile sit, ad tantos la-
 ores, eos posse sufficere, quibus foris
 a bello domique in colendis agris u-
 untur. Terram non ferro sed ligno pro-
 nunt: quod eo magis mirandum,
 lum terra eorum tenax & non arenosa

fit. Araturi, ligna complura, quibus vomeris loco utuntur, secum portare solent: scilicet, ut uno fracto aliud atque aliud, ne quid in promptu sit, in promptu habeant. Quidam ex provinciæ præfectis quo provinciales graviter labi se levaret, multos ferreos vomeres fabricari fecerunt cum autem eo, si plerumque quot annis, iugiter quadam cetera temperie expectationi agricolarum non responderent, vulgus agrorum suorum sterilitatem ferreo vomeri pertinaciter adscribebat, nec aliud quam in causa esse putabat. præfecti eorum vulgi seditionem timens, amoto ferro suo, eos more agros colere permisit.

Provincia hæc nemoribus sylvisque abundat, in quibus horrendæ quædamque visiones fieri dicuntur. Mel nuncquam melius nobiliusve, quodque natus cereæ habeat, albumque sit, quam in Sanctogitha reperitur. Sylvarumque illæ summas divitiarum ferunt. Sapiæque excavatis mella passim promuntur. Scæntiam nunc illic inter arbores, idem latræ complures, qui serpentes quædam, cunctæque brevibus lacertarum istarum, pedibus, nigro obesoque corpore Crotos patria lingua dictos, talia qua

nam penates domumque nutriunt, ut ne domo iniuriata ceras. Venus a Lap-
solitum cibum prorepentes. cum tota
familia, quoad saturati in locum suum
revertantur, timore quodam circum-
stantes venerantur. Quod si adversi il-
lus aliquid acciderit, serpentem deam
omnium male acceptam. nec tata-
tum esse credunt.

4. Accidit hoc nuper in Lituania sex
Vilna milliaribus in pago quo iam
iuxta civitatem Troki, quod quidam
Christianus ab ejusmodi superstitie il-
lore aliquot alvearia apum emit.
quem cum ad verum Christi cultum
multo labore adduxisset, utque repen-
tem quem celebrat occidere persuasisset.
et alquanto post, cum ad venelas a-
pes suas eo reversus fuisset, hominem
facie deformatum, ore aures tenus mi-
serabilem in modum dilato, ostendit.
stanti mali causam interrogatus, re-
spondit, se quod serpenti deo suo do-
mestico manus nefarias iniiceret ad
placulum expiandum hac calamitate
puniri, multoque graviora, si ad prio-
res ritus suos non rediret. pati oportere.
Est etiam quatuor a Vilna milia-
ribus Lavariskivila Regia in qua a mul-
tis adhuc serpentes coluntur. Hæc
quamvis non in Samogitia sed in Lita-

magistra sunt, pro exemplo tamen
duxi.

Agrestis turba in Samogitia sacra-
cium quoddam solenneque epu-
gentis more sub finem mensis Octo-
bris collectis fragilis quotannis ce-
brant hoc modo. Ad locum convivii
equis quæ sacris delectum omnes co-
uxoribus, liberis & servis conveniunt,
mentam satio sapienterunt, deinde
panes apponunt, & ex utraque par-
te duo cervicis vasa statuerunt. I-
stea adducunt vitulum, porcum & pe-
cam, gallum & gallinam, & cæ-
domestica jumenta, ex ordine ma-
& femellas. Hæc maculant gentili ri-
re ad sacrificandum hoc modo. I-
primus augur sive incantator quipia
verba quædam proferens, animal ver-
berare baculo orditur: deinde omnes
qui adant jumentum per caput pec-
que baculis verberant: postea tergum,
ventrem, & cætera membra, con-
tinent: dicentes: Hæc tibi, ô Ziemienis
deus, (sic enim illum demonem ag-
tis turba appellat,) offerimus, grati-
que tibi agimus, quod nos hoc an-
incolumes & omnibus abundanti
conservare dignatus es: nunc verò
rogamus, ut nos quoque hoc anno pro-
fueris fovete, tueri ab igne, ferro, p-

inimicis quibuslibet, defendere dixeris. Postea carnes jumentorum ad sacrificium mactatorum comedunt, & unoquoque ferculo, antequam comedant, portiunculam amputant, & terram omnesque angulos domus projiciunt, dicentes: Hæc tibi ô Zie-iennik nostra holocausta facipe & mede benignus. Omnesque tunc inpositis lautissime sollemniter & opipare epulantur. Ille vero ritus gentis in Lituania Russiæque ab agrestibus, quibusdam in locis observatur. Mare quod Samogitiam alluit, Baltheum, a quibusdam Germanicum, ab aliis Pruniciû dicitur: sinus Balticus propriè nuncupatur. Interluit enim Cimbricum Cheronesum, quæ Germanis *Jutland*, Latinis *Jutia* vocatur. Alluit quoque Germaniam: & omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu Livoniam, Curlandiam, Regionemque quandam Moschorum Principis, Svediciam, Phinlandiam, Daniamque circumdat. Hujus Regionis Samogitiæ, Rex Colonus, magnus Dux Lituaniæ, titulo tititur. Vexillum album bicornes flemmate Magni Ducatus Lituaniæ in campo rubeo insignitum, Samogitia in bello gestat. Incolæ Regionis, omnibus etc cum Lituanis, vestiuntur habitu

cinericio, moribus, regione, idioma:
 particula differentia interiecta utuntur.
 Ideo nunc ad describendos mores Li-
 tuanorum orationem dirigemus.

Litvania admodum sylvosa est, pa-
 ut & Samogitia. paludes lacusque in-
 gentes & amplissimi, in quibus
 locis maris formam referentes, habet.
 Præterea multos fluvios navigabilis.
 Quorum alii orientem versus, utpe
 Bep. Herodoto Hypanis dictus. Pe-
 petus, Tur, Svvillocz, & Beretina,
 Borysthenem, vulgo *Dniepr* dictum
 exonerantur. Borysthenes vero plu-
 bus fluviis haustis in oriente, tandem
 in meridiem decurrens, in Pontum
 Euxinum illabitur. Alii vero, Cronus
 vulgo *Niemen* dictus, Vilia, Kares,
 Bug, in occidentem nonnihil in
 septentrionem reflectendo decurrunt
 in mareque Germanicum juxta Geo-
 rnia celeberrimum emporium Prutem
 exonerantur. Dzuvina autem, Pro-
 meo Rubon, ex Moschovia ortus
 Riga duobus milliaribus eidem mari
 committetur.

Animalia in Litvania omnis gen-
 eris parva sunt. Gens humana, maxime
 in villis & pagis, gravi servitute op-
 pressa. nam ut quisque famulorum
 cerva stipatus, domum colentibus
 ingre-

ingressus impune quidvis facere, res ad vitam vitam necessarias capere, aliter erere, crudeliter etiam colorem verberare potest. Colonis quavis de causa ad dominos suos alioque muneribus aditus non patet, quod si etiam admittantur, ad praefectos & officiales relegantur, qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt & unumquodque pro verbum judicis in Lituania aurum est. Coloni quinque dies, aliquando sex, dominis suis laborant, dies vero luna privato labori conceditur. atque ut plurimam diebus Dominicis (nulla enim Divorum festa agrestes observant) quodvis opus absolvunt, agriculturam exercent, segetes prataque metunt, triturant, & id genus alia. Hoc vero & in Russia peculiare est, quod si interrogaveris, Quare Dominico die laboras? respondere solent, Nonne & die Dominico comedere oportet? Imperatam pecuniam quotannis ter quaterque pro defendendis regni finibus pendunt. à dominis quoque tributis adinventiciis graviter onerantur. Pane atro & vilissimo, filigine una cum spicis commolita, utuntur. Molendina five pistrina manualia agrestes in pagis tria quatuordecim habent, eaque ad commolendas fruges utuntur;

S 5 dum-

dumque hæc molendina manibus vertunt, patris more agrestem quandam concentum edere solent. dicentes, Melior: hocque verbum frequentius ad cantilenæ similitudinem repetunt. Id vero est tam viris quam mulieribus peculiare, quod de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoque ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirum quandam & dulcorum concentum edant; aliquandoque unus duas insimul tubas harmonia quadam respondente inflat.

Omnes fere Lituani, & Samogitæ, Livonæque, vestitu vili cinericio communiter utuntur: ut cum turmatim vulgum stantem in foro contpexeris, neminem nisi cinericia veste indutum videas. cothurnoque ex tilie libro, vel ex pellibus jumentorum, una cum fectis detractis, conficiunt. Currus leves atque ullo terri ministerio conficiunt, & omnia compangunt arboreis gomphis, & ligna coacta vicem ferri complent, rotasque ex uno ligno in gyros aptas contorquent. Pinguine vel pice nunquam. hiant curius, & quando multi minul veluntur, mirus quidam concentus querulorum axium longe auditur. Versus:

Neque

DESCRIPTION. 283

Neque laniat Rutem querulos pingu-
dine currus;

Haud picis auxilium stridulus axis
habet.

Auribus veniens lancea capitare cava,

Sic fragiles currus, Russe, vocare soles.

Nam, paucis habetis uno cedere qua-
dragas

Invectas Ruteni, quas equus unus
agit.

Ne, facile invenies ferrato harentia
clavo

Plaustra, facit ligni cuncta ministe-
rium.

Et sine feni usu pangunt sua plaustra
cerebris,

Et lignum ligno consolidare solent.

Frumenta omnis generis, primo in ca-
lidi limba cala sumo exsiccant, & postea
in horreo coram extracto executiunt.

Arandi, eminandique modus in Ru-
bia Moschovia confini, & in Ma-
gno ducatu Lituanie.

IN primis agros hoc modo præparant:
Circà festum Divorum Petri & Pauli,
in æstate, ad festum usque assumptionis
Mariæ, nemora arborumque extendere
solent; quam excisionem arbutorum
vulgariter *Lata* appellant. Nam si ne-
mus densum fuerit, stramine superster-
nunt,

nunt, per hyememque sic durare patiuntur. Vere autem postea redeunt per Patenatis: tum, sole torrido atque d'ebus ingruente, illam prostrationem prædictam arbustorum, stramine supposito superstratoque, succendunt, & in cinerem comburunt ubi vero terra combureretur, illic nihil ferè nasceretur: ideo ligna incombusta congeriunt, in sinumque reposita denuo succendunt. sicque in illa terra combusta & inculta, collectantur carbonibus, & titionibus si perflais, triticum seminant primo, & supra sementem, uno equo juncto aratro, arant & occant, in Russia videlicet. Lituani enim bobus cornibus aratrum trahentibus arare solent: tantaque ibi fecunditas dicta incredibilis subsequitur, ut Cererem in illis regionibus natam affirmares. Eodem modo & hordeum seminatur, metitur, & colligitur, nisi quod crassiora nemora pro hordeo extirpantur, & pinguiorem terram triticum exigit. In hujusmodi autem agris per annos sex vel octo, summo stercoreque non superposito, seminare solent.

Quod si arbores nimis altæ & crassæ in ea sylva, ubi seminaturi sint, essent: utpote pinus, fraxini, robora, &

ad genus aliæ : eas non succidunt ; nisi frondes ramosque circumsecant , ne solem agro præripiant. Rusticus verò unus, omnes arbores una semel ascendit circumsecabit non descendendo. instrumentum enim ad id factum , quati simile ad trapedæ similitudinem secundum proportionem hominis sedentis factum , arbori fune longo appenditur : sicque sedens , à puero, fune alia ab arvore ad arborem facile transfertur : habetque ad latus alligatum lignum curvum , ad id studio præparatum , quo arbori appropinquatus , si miter eam apprehendit , quam à vertice ad radicem usque circumsecat, & frondes illas eodem modo supradicto æstate redeunte succendit & seminat.

Siliginem postea teminant hyemalem super hæc culta novalla, tritico vel hordeo collecto : sed duobus vicibus ad fruginem arare coguntur, quam teminare incipiunt circa festum assumptionis Mariæ, xv Augusti. Quod si tegnis agricola non absoverit teminationem ad alterum festum nativitatis Mariæ, quatuor hebdomadis, ad sequentem viii Septembris diem, tunc facilius proventu condicto tractatur. Hanc teminationem siliginis hyemalem appellant. Vere enim redeunte, aliam,

aliam, Aestivalem vocatam, seminant.

Est pro praedictis feminis limos nuper inventus, in praedicta prostratione lussatione pro memorata superius descriptum, hoc modo: Duabus partibus hordei tertiam siliginis intermiscere solent, quam conuactionem vere instante, tempore conuato seminant. eadem ratione hordeum solummodo d'icunt. si quidem vero subter hordeum ad modum graminis paulatim densissime et eleuantem per hyemem durare faciunt: quae sequente aestate adeo fecundissime densissimeque excreuit, ut equo vix eam densitatem penetrare possit: & ex uno transeuntia pluraive quae pullularum tantam altitudinem solent, ut vii pedum insidens, vix ex ea appareat. Omnes vero agros Rutheni uno e pro puncto aetate proscindere solent. terra enim per se nimis facilis est.

Hic autem ordo in seminandis frumentariis, in tota h're Sarmatia observatur. Primo post festum Pasche triticum seminant. postea siliginem aestivalem dictam: ab aestivali seminatione vulgariter: *larzyca* appellatur, ad differentiam hyemalis s'iginis, quae, ut diximus, pro festo assumptionis Mariæ feminatur ad hyemem futuram: unde
vulga.

vulgariter Ozimina dicitur. Ex hac si
state seminaretur, nihil prorsus na-
sceretur, & e contra si æstivalis a hye-
mali pro hyemali seminaretur, (quam-
vis sibi grano similes essent, & ejusdem
nisi naturæ viderentur) nullum uret-
ret, sed in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque æstivalem circa festum
Michaelis seminant. Secundum agri posi-
tibilitatem præparationemque, Polo-
ni, Lituani & Rutheni nigri, cum Malie-
itis & Prutenis, propter cœli solitque
beneficium, & regiones temperatiores,
priori seminatione longe antecedunt
Ruthenos albos & Morchovitas in Se-
rentionem degentes, qui ob intem-
periem aeris posterius his omnibus se-
minare coguntur. At tamen interdum
eodem tempore agros demetunt. Hoc
autem minus est, quod siliiginem se-
minantes æstivalem post Paschatis fe-
stum interdum aliquot elapsis heb-
domadis, tamen eadem æstate, ut de-
bet maturam quasi per octo duntaxat
hebdomadas, demetunt, colligunt &
recondunt.

Pila circa ferias divi Adelberti semi-
nant, vulgariter *Grach* dicta, quæ ad
longum usum exsiccata reservant.

Avenam & hordeum post Pente-
costes festum seminant, quæ vulgari-
ter

ter *O-* *ies* dicitur. *Hordeum* *le-* *gum*
appellant.

Cicer undecim post Pascha hebdomadis elapsis ante D. Petri festum terminatur. *Tatarica* Polonis, *Grecica* Rutenis & Lituanis dicitur.

Rapæ circa D. Iohannis Baptistæ rias seminantur. Et omnia eadem arte seminata colliguntur, tritulantur, & tritumataque in donibus reconduntur, ut germen ex penu ad seminandum depromptum, in decem, aliquando in octo hebdomadis, secundum illis clementiam, ad penu unde exire revertatur, agricolæ suo centuplum fructum referens.

Poloni omnes, Ruteni nigri, (quorum Metropolis Leopoli est,) Malcorum, Silesii, Pruteni & Lituani quidam in horrea & acervos magnos recondunt frumenta, & aliquando apud bonum patrem familias quadringens sexcentosve acervos, quasi turres quadrangulares eminentes reperies, quindecim pluresve interdum ante reconditi frumenti plenos.

Sed Ruteni albi, Moschovitæ omnes, & Lituani, statim de agro penu frumenta destalcata & tritum congerunt & recondunt. quidam cavernis subterraneis, in abditis syl-

um studio ad id effossis, & intus bene
um corticibus arborum adaptatis,
umenta, insuper omnia victuaria,
rines porcinas alias, & id genus legu-
minum ad victum pertinentium, ve-
stigia & præcipuam impellibilem, re-
condere solent, præsertim belli tempo-
re, ubi miseri coloni securi sint ab in-
imici hostili frequenti & rapinis suo-
rum militum.

Hec autem apud eos in villis præ-
cipue observatur: Si quis forte capi-
te damnatus fuerit, de seipso, ju-
vante domino, supplicium sumere,
autque manibus se suspendere, etiam
crederetur, minus verberibusque ex-
igatus cogitur. Atque hæc nobis
de Lituanis sufficiant. Hic tibi Lector
audide sciendum restat, quod in hoc
magno Ducatu, qui Polono Regi cum
universis suis proveniens subest, pluri-
ma sunt oppida & castra, tam Regia
quam Nobilium, Ecclesiasticorum-
que, quæ hic non sunt posita. Hic
nimis nos solummodo provinciales
et inferioresque civitates & arces, quæ
olim pro Ducatibus cum suis territo-
riis habebantur, descripsimus. Sunt
præterea complures Duces particula-
res in Lituania, Comitatusque; ex
quibus Slucensis Ducatus celebrior est.

T Prin-

Princeps enim illius, quamvis Rex
 Polono Magno Lituaniæ Duci sub-
 sit, & ad quævis mandata Regis exe-
 quenda paratus fuerit, rerum tamen
 in hoc Ducatu qui xxx milibus Po-
 lonicis in longitudinem & latitudi-
 nem patet, integre potitur, & thesa-
 ro privato cum Italiæ Germaniarum
 quibuscumque Principibus magnis facili-
 ter adequari potest. Sunt quoque Duce
 alii plurimi insignes, quorum respectu
 Magnus Ducatus Lituaniæ dicitur. E-
 ius primas obtinent Illustres & Ma-
 gnifici Domini Radivilones, Dominus
 Nicolaus Radivilus, in Bierze & Du-
 bilingii dux, lumen patriæ & alter Ci-
 cero, Hectorque Lituaniæ, Palatinus
 Vilnensis, & illustris Heros Nicolaus
 Christophorus Radivilus, Dux in Or-
 ka & Nieswicz, Comes in Schidlo-
 wicz, Marchaleus Curie dignissimus
 fraterque suus idem Dux, Dei gratia
 Episcopus Vilnensis designatus, Geo-
 rgii nomine gaudens. Ille quoque alte-
 rius illustis heros Dominus Ioannes
 Chodkievicius, Comes in Sklow &
 Meis, Castellanus Vilnensis, Archimar-
 chaleus magni Ducatus Lituaniæ, ex-
 ercituumque imperator, & gubernator
 Livoniæ, ac capitaneus Samogitiæ ge-
 neralis, virtutum speculum insignis

Ma

Mariſque & Minervæ alumnus. Inſuper multos alios hercum antiquorum quorumvis dignitatem adæquantē duces, & viros ingreſſes, Lituaniæ celeberrimus Principatus reſert, quos ſigillatim recenſere ut difficile ac longum, ita minus neceſſarium nobis videtur.

VIII.

IOANNIS LASICII
Poloni

DE DIIS SAMOGITARVM
cæterorumque Sarmatarum.

Samogitia mare attingit Bal-
ticum. Cujus figura triangularis
eſt. longitudo ſeptuaginta
milliarium Germanicorū.

Hanc ſeparant fluvii: à Pruſſia Nemeſ,
ab Curlandia, regione Livonica, Hehn-
geſau. quæ prævinciæ, aliæque uſque
ad Boryſthenem, in Pontum Euxinum
illabentem, regis Poloniæ imperium
agnoscunt. In ea regionis ſylvæ par-
te, quæ ad Regiomontum, Academiã,
anno Chriſti 1644, 17 Auguſti inſtitu-
ta, plurimum claret. Sunt antiqui Bo-
ruſi: lingua, n. oriſus ab his diverſi

T 2 Ger-

Germanis, qui hodie permixti Polonis,
Prussiam incolunt.

Tradunt veteres, maiores Samegit-
tarum, (Zamagitis enim se ipsi vocant)
Italos fuisse. Neronem Imperatorem
de bellica expeditione cogitantem, il-
los etiam exules Romanos, qui in Gra-
ros sterili quadam insula habitabant,
evocare in militiam voluisse. Verum
hos metu crudelitatis imperatoriae
conscensis eorum à quibus his terve e-
vocabantur navibus, ipsi met autem
cessis, ad Pontum Euxinum appulsi.
dehinc per saltus, ubi olim Romana
venatio fuit, quique hodie magna ex
parte excisi jam, Rudia, Podolia, Li-
thuaniaeque cognomina habent, usque
ad mare Balticum, quod Ruili, a Va-
retzgois quibundam populis Livonicis,
quibus tum parebant, mare Varetzgoie
appellant, penetrasse. rei hujus ut ido-
latriam, gentisque calliditatem, Ro-
manae similem: ita sermonem ex Lati-
no quodammodo, barbaroque consti-
tuta, indicium esse. Michalo fragmine
quanto de moribus Tartarorum, &
eorum Litaanorum, paulo haec aliter
refert. ait enim, classis Iulii Cæsaris ex
Gallia in Britanniam navigantis par-
tem, coortis tempestatibus, ad litus
Samegiticum, ubi nunc est. ara Plotæ,
per-

pervenisse, sæpeque etiam hodie in illud ipsum litus, naves navigantium, vi ventorum ejici solere. ubi Lituanorum progenitores, periculorum manus pertasi, & prædis onusti, in tabernaculis ad focos, more militari, & adhuc in eadem Samogitia recepto, habitaverunt. unde ulterius progressi, Iaczuingos atque Roxolanos subegerint. Haud absurda conjectura. Nam & Zamagitia, propter mare vicinum, & Lituaniam superiorem, terræ inferioris appellationem habet: & Lituanorum cum Samogitis idem propemodum sermo est, idem habitus, iidem mores, eadem ferme religio. Quæ regio cum aquilonaris sit, tam parvæ sunt in ea media æstate noctis tenebræ, ut radii solis occumbentis excipiant orientem, tumque plurimum agricolæ segetes demetant suas. nempe quod duabus ante meridiem horis, totidemque post, solis æstum ferre in agris meliores nequeant. Et licet vix ante, quam tribus post Pentecosten hebdomadis, agros conferant: tamen id ardor cœlestis efficit, ut eodem quo & apud nos tempore, messis fiat: æstas haud diu duret. Similis in Moscovia fervor, (mirandam divinam providentiam) sex hebdomadis, fragibus maturitatem adfert.

T 3 Secus

Secus sit in Islandia ultra Sueciam,
sub ipso polo. ibi enim sex mensium
dies est. totidem est noctes: curis tene-
bras focus perennis dispellit. qui locus
abest à Stockholm, metropoli & regia
Suecie, trecentis miliaribus Germani-
cis. Id Iohannes tertius, Rex Sueco-
rum, qui nunc rerum potitur, cui pie
sua ditio bene nota est, eandem medi-
co, is autem mihi narravit. Sita est
Stokholm in ipso littore, trans mare
Balticum, è regione Samogitie.

Solum Samogiticum fertile quidem
est, sed cultores ejus pigri, nec aliis
quam ligneis, superstitione quadam,
in arando utantur vomeribus. Ideirco
inopia panis laborant: ejus loco rapis
costis, quæ minori labore proveniunt,
& instar humani capitis nascuntur,
vesci soliti: his vero absumentis, ad pa-
nem comedendum se convertunt.
Melles albi, lactis, butyri, pecoris divi-
tes, pinguis pascuis felices. Nec eis
pices desunt. Potus, hydromel & cer-
visia est. **Hæc in vasis, ex corticibus**
factis, positis intus saxi fervidis ex
aqua, trumento, lupulo, una nocte
cocta, proximo fœces accipit, postero-
que die libitur. percommoda alvi pur-
gande ratio. Principui cornibus uro-
rum ornatis, boves tant sylvestres,
valde

calide feroces, pro potu atentur. Strenuos compotatores, cantharo hydro-melis, indusio, mantili, manicis, sudatorio, seu re quavis alia opem dantis, libenter donant. Quibus cervisia non est, si aquam bibunt, proceri, agiles, animosi, robusti, ad arma prompti.

Vivunt autem vulgo centum annos. sunt enim frugales, & modicis exercitiis dediti.

Vladislai Iagellonis Polonorum Regis opera, anno humane salutis 1413, (Litvani autem 1387,) Christiana religione initiati sunt. quibus episcopum Miednicii prefecit. duodecim parochos dedit. dandis pecuniis, pannis cruceis, pileisque rubris, juxta montem Schatria, ad baptismum amplectendum illexit. Vbi monacho regio, de mundo Adamoque à Deo creatis concionante, unus illorum hisce verbis Regem compellavit: *Mentitur, inquit, o Rex, hic homo, non admodum senex. multi enim nostrum centesimum annum superaverunt: tamen hac minime recordantur. eadem illi pueris qua senibus cæli conversio, eadem temporum vicissitudo, idem cursus & fulgor syderum fuit. Cui Rex, officio & ipse concionatoris fungens, Verum ais, inquit: nec falsum sacerdos; qui non sua aetate,*

T 4

sed

*sed multis ante oculis manuum divi
mandatu ex nihilo extitisse dixit.*

Kei pecuarum adeo sunt studiosi, ut
unus agros la sexaginta, alius dupl
plus, paucio minus. alius cornuti pec
ris, præter oves & capras alat. Equ
illorum parvuli: ob nimium opine
frigus: sed tamen robusti. quorum
uno, anno Domini 1554, duobus fl
renis Vilnæ in Lituania emto, & trah
juncto, vectus sum cursu celeri in qu
Cracoviam 120 mill. Germanicorum
Exminæ pecori curando, vii agris co
lendis dant operam. idem deni au
vieni, plures vel pauciores, in uno tu
gurio linum, lanam, cannabim pe
tunt, nent, texunt, vestes conficiunt
Quicquid horum superest, id Rigan
vel Regiomontum, hinc in Hollan
dam, precio tolerabili mittunt. lino
ram maxime & cannabi, agros suos
complent. Disperse per sylvas campos
quo degunt, rara oppida, nec pagos ni
tiam natos, arces autem novitas
illas habent. quorum fenestæ me
diem verus spectant. Studio Sigis
mundi Augusti Regis, anno 1572,
uliam mortui, in cætus & societates
convocati. Mapalia, quæ turres appel
ant, fumum angusta, atque qua fumus
et foras exeat, aperta, ex tignis, asseri
bus,

us, stramine, corticibus faciunt. in
his homines cum omni peculio, in pa-
mento tabulato stante, habitant. na-
terfamilias omnia sua in conspectu
habet, & feram noxiam, & fugus à
pecore arceat, ad ostium cubat, deastro
soci custodia commissa, ne vel ignis
flammam domicilio det, vel prunæ no-
te extinguantur. Vbi crebro accidit,
ut vel sus vel canis ex olla in foco stan-
te, carnes auferat: aut rostrum, aqua
ervente, lædat. Qui in pagis degunt,
reaulas separatas ab astuariis habent.
Iam hi quam illi plumis concisis cul-
tras faciunt. que non possunt non
tangere, & vigilantem reddere cuban-
tem. Patei familias, mactatis autumnis
vitis domesticis, hisque pecudibus ac
vobus, quos se brumæ tempore non
posse alere animadvertit, genio cum
ui indulget: quæque superiunt, ea do-
mibus inclusa, maritimis vendit. Loras
gressus, alcem, aprum, cervum, avem,
cinnum, bombardam, venabulo, balista,
neue conficit. Sunt enim jaculatores
& sagittarii præstantes. in quorum cur-
ibus nihil omnino ferri invenias. o-
mnia lignea, rotæ ex radicibus arbo-
rum inflexis, quas procul audias ve-
nientes, axibus, quod eas non illinant,
tridentibus.

T 5 Virgo

Virgo non ante nubit, quam triginta annos, aut minimum 24 expleat. propria manibus suis, aliquot corbes stipulium, omnibus cum sponte venientibus dispartientiarum, parat. tum endat singulis vel indulam, vel mapam, vel mantile, vel texta è lana bialia, vel chirothecas. hæc in agros non prodit, nisi prius parentibus interviam, & in omnibus morem gerit idem facit filius. ac præmissi qui es in matrimonium petant, primum munus, num progenitoribus sit magera, reique familiaris studiosa, considerant. Et viri & foeminae, sunt amatissimi honesti. rarissima apud eos. micidia, furta, stupra, incestus. Puellæ stricto persequitur cultro se ad impudiciam sollicitantem. quæ duobus. at & retro pendentibus de zona tintinabulis, nocte autem semper cum fratre incedit. quibus rebus monentur parentes, ubi sit, quidve agat filia. Pater filio uxorem querens, nec formam, nec dotem spectat, satis esse dicens dotem, si sit morata. quæ succi plena, quæ adulta, magna cum levitate in domum soceri inducitur.

Præfectos, quos Civonias vocant non adeunt, quin si aliquam munuscula adferant. Summus toti regio-

in vivit, præest Lituanicus Senator.
 odie est vir eximius Iohan. Kiska Pa-
 no Vitepscensi natus. Inter eos qui
 minoris dignitatis sunt, sunt Iacobus
 Lascovius, Polonus nobilis, tractus Ca-
 liensis, ex quo hæc percipit qui in his
 hominibus pie erudiendis, & in
 ista loca cegendis, Sigmundi Augu-
 sti jussu, plurimum operæ impendit.
 ui Deum Vnum prædicanti, respon-
 debant idololatræ: *Quid tu nobis Vnum
 Deum, quasi omnibus nostris poten-
 tior in hac parte uisum est?*
 Idem agrum illorum
 40 jugerum millia dimensus est.
 rum tria, uni rustico assignata, præ-
 ralia minutiora commoda, quinque
 orenos fructus anni Regi adierunt.
 Iussi autem à Lascovio arbores ex-
 dere, invitum illi id, nec prius, quam
 sciret inclinare, fecerunt. deos enim
 emora inclinare periculum habent.
 equitur persuasionem effectus. nam
 sylvis illorum horrenda quædam
 ista ac spectra, tam auribus quam ocu-
 s spectantium sese offerunt. Tum
 nus inter alios percontari, num etiam
 decorticare arbores liceret. annuente
 relecto, aliquot magno ritu hæc re-
 petens decorticavit: *Vos me meis anse-
 ribus, gallisque gallinaceis spoliastis;*
 proinde

proinde & cœcū nūlus rō. faciam. or-
 bat enim demens, deos reſurre tan-
 ri pernicioſos, intra arbores & cortice
 latere. Quorum tantus pene eſt p-
 merus, quantus abſorū apud H-
 dum. Nam præter eum, qui illiſt.
 Deus Auxthias Villagdiſs, Deus
 nipotens atque ſanctus, perma-
 Zemopacios, id eſt, terreſtres, ii v-
 rantur, qui nondum verum Deū
 Chriſtianorum cognoverunt. Per
 nos Deus tonitrus ille eſt. quem, cœ-
 tonante, agricola capite deſecto
 iucidiā humeris per fundam p-
 tans, hiſce verbis alloquitur: *Percu-
 devaite niemuski und mana, dieu
 melu tatz palu miſſu. Cob. be te,
 quit, Percune, neve in meum agrum
 lamitatem mittas. ego vero tibi in-
 ſuccid. am dabo.* Verum poſtquam n-
 bus præterit, carnes ipſe abſumit. In
 cuna tete, mater eſt fulminis atque
 nitruī: quæ ſolem feſſum ac pulve-
 lentum, balneo excipit: deinde loti
 & nitidum, poſtera die emittit. A-
 dros deo, maris exterarūque aqu-
 rum cura incumbit. Algis, angelus
 ſummorū deorum. Auſca, dea
 radiorū ſolis vel occumbentis,
 ſupra horizontem aſcendentis. Bez
 dea veſpertina, Brekſta tenebrarū
 Lig

gicus, is Deus esse putatur, qui concordia inter homines & auctor est & conservator. Datus donator est bonorum, seu largitor. Kirnis cerasos in aliis secundum lacum sita erat. in quos, placandi eius causa, gallos immittatos injiciunt, cæcosque accensos in eis figunt. nimirum sicut ille varus Euclio apud Plaut. in Aul. ture corona laris gratiam aucupabatur:

*Nunc iusculum emi, & hæc coronas
floreas.*

Hæc imponentur in foco, nostro lari:

Ut fortunatas faciat nata nuptias.

Tremara porcorum ac suum est deus. ut similiter focos excitant, & cervicem super eos fundunt. Pizio juvenus, spon tam adductura sponso, sacrum est. puellæ quoque quendam Gonda adorant & invocant. Modeina & Ragana sylvestres sunt dei: ut Kierpiezas autem adjutor Siliniezus, mulci in sylvis nascentis: cujus in ædificiis magnus apud illos est ulus. huic etiam mulcum lecturi sacrificant. Tavvals deus, auctor facultatum. Orthus lacus est lacus quem colunt quemadmodum & Ezernim lacuum deum.

Sunt etiam quædam veteres Nobilium familiæ, quæ peculiares colunt deos. ut Milutiana Sinenatem, Melch-

cheioviciana Salsum. Schemietiar.
Kiesgaliana Vente. Rekieziovum, .
alios. Kurvvaiczin Fraiczin agne-
rum est deus, est & Gardunithis cu-
corundem recens editorum. Prigi-
tis hic est, qui murmurantes exau-
putatur. jubent igitur ut quis sumit
se murmure, hoc vel illud loquatur
clamantem Prigistis audiat. Der-
tos pacem conciliat. ut & Bentiu
creditor, qui efficit, ut duo vel plu-
simul, iter aliquo instituunt. Lavv-
timo ituri aratum vel satum sup-
cant. Priparseis est, qui augere net-
des existimatur. Ratameza equor-
habetur deus, ut VValgina aliorum.
corum. Krikthos cruces in tumis
sepulcrorum custodit.

Sunt & omnium auguriorum &
vinationumque observantes. habet
que Apidome nutriti domicilii der-
nato cujusvis generis, vel cæco vel a-
bili pullo, actutum sedes mutant.
Qui in ipse quoque rex VVladislaus ge-
te Lituanus, has à matre superstitio-
dedecrat, ut eum diem infaustum &
futurum crederet, quo primum o-
cum sinistram fortune accepisset. .
hoc movebat se interdum in gyru
stans ped. uno, teras eculi predi-
rus. quorum similia multa observa-

ab Samogitis. Ita olim Germani, ut archæ in Caio Cæsare teste, non ante prælium cum hoste committerent, quam nova luna fulsisset. Et novum quidam infelicitè se venaturos se persuadent, si domo egressis mulier occurrat, seu quis certum numerum capiendorum leporum, vulpium, luporum nomet. Krukis suum est deus. religiose colitur ab Budraicis, hoc est, fabris ferrariis. Lasdona avellana, Babilos apum dii sunt. hunc Russi Asim cognominant. Sunt etiam deæ, Minna terrestris, Austheia apum. utque incrementa facere creduntur: cum examinantur apes, quo plures alveos aliunde adducant, & fucos de eis arceant, rogantur.

Nusquam autem vel candidius mel est, vel minus ceræ habet. unde illæ Gallie ceræ, quæ navibus in Belgium, Galliam, Hispaniam deportantur. Præterea, sunt certis agris, quæ admodum nobilioribus familiis, singulares dei. scilicet Devoitis agri Poiurskii, Veteris Retovvskii, Guboi ac Tvverticos arakovvskii, Kirnis Plotelskii. Vielona Deus animarum. cui tum oblatio offertur, cum mortui pascuntur. dari autem illi solent fixæ placentulæ, quatuor locis sibi oppositis, paululum discissæ.

discissæ. ex Sikies Vielonia Pemixi
nominantur. VVaipolis is esse putat
qui sonitum ante & post tonitruum
ante facit. Ceterum quid agant Salsi
Szlotrazis, Tiklis, Birzulis, Siricz.
Dyvargonth, Klamals, Atiansos, &c.
que ejus generis, non licenter id Chri-
stianis aperiunt. Opitulatores illos
minum esse, ideoque invocandos
suasum habent. Numeias, vocant co-
mesticos. ut est Vblanicza deus, cui
est omnis supellex. Dugnai dea
est farinæ tubactæ. Pedrias, inter
los omnis generis recens natos, p
focum latet. Tratitas Kirbixtu, deas
est, qui scintillas tugurii resingunt
bathis, quem linum pexum in auvil
vocant. Polengabia diva est, cui fi-
lucntis administratio creditur. As-
lenie, angularis. Budintala, homin-
dormientem excitat. Matergabre
offertur à scemina ea placenta, q
pama e maetra sumta dignoque
ta, in furno coquitur. hanc post, ni-
diliusquam patertamilias, vel ejus co-
jux, comedit. Simili modo Raptu
mapati offertunt, posteaque eleon-
primum vel cervisia vel aqua multa
delio haustam. quem Nulaidimos,
lum autem primum e massa exemptu
panem, Tactviris cognominant.

da

DESCRIPſIO. -305

em cervifiario deo offert, id eſt, præ-
bit paterfamilias cervifiæ, poſt hæc
acceptas intumeſcentis, ſpumantem
ateram. tum demum & alii hauriunt.
ſi ſis abſit, mater id familias facit. Iu-
gelſas divas venerantes, ita eom-
ellant: *Lutereſſa per mare & reſſe-
ſſes gillie ſkaute. Vos dea tranſmiſiſtiſ
id nos omnia ſemina ſilaginea, in puta-
nine glandis.*

Eadem turba agreſtis, ut eſt auſtor
Alexander Guagninus, in Sarmatia,
ub ſinem menſis Octobris, frugibus
plane collectis, ſolenne quoddam ſa-
crificium, eo modo celebrat. nam o-
mnes ad ſacras epulas coacti, mentem
ſenem, poſtea panem, ac ex utraque
parte duo vaſa cervifiæ plena impe-
nunt. deinde adducta utriuſque ſexus
domeſtica animalia, ſuem, galum, ane-
em, vitulum, & ſi quæ ſunt alia, hoc ſa-
crificiu maſtant. primus augur, certa verba
prolocutus, animalis caput cæteraque
membra ſuave verberat: eum turba
idem agens, ac hæc dicenſ, ſequitur:
*Hæc tibi, ô Zemienſik deus, gratias
agentes offerimus: quod nos hoc anno in-
columen conſervariſ, & omnia nobis ab-
unde dideris. item ut & in poſterum
faciaſ, te oramus.*

Antequam vero ipſi comedant,

V uniuf-

uniufcuiusque feruli porcinula
 abſentiam, in omnes domus anguſti
 iſta dicentes, abjiciunt: *Accipe, ô Z
 miennik, grato animo ſacrificium: atq
 latus comedet.* tum demum ipſi quoq
 prælaute epulantur. qui ritus etiam
 nonnullis Lituaniæ atque Ruſiæ lo
 cis ſervatur, ac ſigillatim. fieri id
 cum Laſcovius ait poſtridie feſti
 nium ſanctorum. qui dies eſt ſecu
 dus Novembris. quo die Samogiti
 Pruſſis, quibus erant oppignorati, q
 que in terra ipſorum fuere, exciſis, V
 taldo Duci Lituaniæ (qui diem ob
 1430, 27 Octob., VVladilai Iagel
 nis patruelis frater) ſeſe ultro ſubjec
 runt. Tercio poſt Ilgas die, deu
 VVaiſganthos colunt virgines. ut illi
 beneficio, tam lini quam cannabis in
 beant copiam. ubi altiffima illarum
 impleto placentulis, quas Sikies v
 cant, ſinu, & ſtans pede uno in ſed
 manuque ſiniſtra ſuſum elata, libræ
 prolixum, vel tiliæ vel ulmo detracta
 (ex quo etiam calceos contexunt) de
 tra vero craterem cerviſiæ, hæc in
 quens, tenet: *Waiſganthos devaite a
 ging mani linus reſp ſtgres, ikmani, 7
 duokmunus nogus eichi.* Waiſganth
 inquit, *poſtea nunc tam altum linum
 quam ego nunc alta ſum; neve nos nua
 incede*

excedere permittit. post hæc craterem
exhaurit, (nam & fœminæ bibaces
tanti impletumque rursus, deo in ter-
ram effundit, & placentas e sinu eiecit,
a deastris, si qui sunt VVaizgantho, co-
medendas. Si hæc perageat, si ma per-
ferat, bonum lini proventum anno re-
quenti futurum, in animum inducit.
Si la, fa, pede altero nitatur, dubitat de
futura copia, si semper effectus sequi-
tur. iidem feriis, mortuos è tumulis
ad balneum & epulas invitant: toti-
demque sedilia, mantilia, in lussa, quot
invitati fuerint in tugurio eum ad rem
preparato ponunt, mentiam cibo, potu
onerant, deinde in sua mapalia reversi,
traditum compotant. quo exacto, illa
omnia in sepulchris, potu perfusis, re-
linquunt. tandem etiam manibus va-
lidicunt. interea hæc si auferunt, qui
in sylvis arbores cineris tanta, quo fa-
lores transmarini carere nequeunt,
comburiunt, & attres faciunt, navium
materiam, in Oceanum mittendam.
Consimili huic errore, Christiani, sæcu-
lo beati Augustini, in cœmeteriis apud
memorias defunctorum, ut idem epi-
stola 64 ait, comessabantur.

Veri quoque Livones hoc tempore,
qui dura Germanorum servitute pre-
muntur, monumentis mortuorum

V 2 cibum,

litum, potum, secum, & non
 recunat, hac cum nenia imponat
Tras si, inquit, *omni*, *ab hoc* *reum*
tu, in mundum meliorem. Vbi non
 Germani amplius, sed tu illis imperabis
 habes arma, cibum, vaticum.

Cum autem nimia æstatis brevit
 fruges demellas plane sicari non
 nat, sit hoc sub te ad ignem. Tu
 vero precandus est illis hinc verbis C
 bie deus: *Gabie devaite pokielki, gar*
ouleiski kirbixstu. Flammam, inqu
eleva, at ne demittas scintillas.

Smik Smik Perlevenu. hunc deu
 Litvani vere araturi venerantur. p
 ma agri lyra vomere facta, hujus ip
 est. quam huius qui illam duxit, to
 uno transgredi, naut licet: alioqu
 ivum sibi infensum haberet.

Skierstuyves testum est sarciminu
 id quod deum Eragulis ita vocat
reona velos attet mu mep undi fia
Veni, inquit, *cum mortuis, sarcimin*
notiscum manducaturus.

Aitvvaros est incubus, qui post sep
 abit. id enim verbum ipsum
 onificat.

Kaukie, sunt lemures, quos Ru
 Wioze appellant: barbatuli, altitudi
 natus palni extensi: iis qui illos e
 credunt conspiciunt: aliis minime. h

bi omnis edulii apponuntur. quod si fiat, ea sunt opinione, ut ideas fortunas (id quod accidit) amittant. Nutriunt etiam quasi deos penates, nigri coloris, obesos & quadrupes, quosdam serpentes, Givoitos vocatos. hos timore perculsi, dum extris ædium ad pastum appositum rorepunt, seque pasci in ea recipiunt, precipiant & colunt. Si quid infortunii ceciderit eitori, serpentina malefuisse tactatum censent.

Srutis, & Miechutele, colorum dii sunt: quos in sylvis, colores ad lanam tingendam quærentes, venerantur.

IX.

ARTICVLI CONSTITVTIONUM bellicarum Magni Ducatus Lituaniæ, in Comitibus generalibus constituti, à supremo patre & generali copiarum imperatore fortissimo, & heroe perpetua memoria dignissimo, illustri Domino Gregorio Chodkiewiczio, Castellano Vilnensi, confirmati & militibus imperati.

mnis qui se obligaverit servitio Sacræ Regiæ Majestatis, debet in eo ad tempus præscriptum perseverare. Si vero

V 3 lon-

NO P O L O N I A E

longius servitium militare indictum protractumque fuerit, nuncies autem servare amplius nolens in primo quartual. si non indeaverit, tunc in lectum servitium sequentis quartualis adimplecti tenebitur.

II In alterius armis nemo audeat servire, sub poena amissionis honoris.

III Si quis è castris discesserit, servitio non tanto nobilis ille si fuerit, honoris: plebeius vero capitis poena puniatur. Ille autem qui epur. ed. hominem occiderit, praeterum non habentem literas a Camp. ductore, sive Rotmagistro suo, iulle ab eo factum cenebitur.

IV Lites, discordiasque, milites invicem seminare non audeant, sub gravi poena.

V Quod si aliquis ex militibus, praecipue vero pedestribus, arma sua stipendia, quibus hostilis impetus arceatur. lata aleatum amiserit, vel si eques equum militiae destinatum perluserit, tam lacerator, quam amulor, uterque suspensionis poena puniatur.

VI Quicumque in Campiductorem, sive Rotmagistrum suum, Decurionem, vel etiam servus in Dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese immiscuerit, capitis poena plectatur.

VII Si

VII Si quis in custodes castrorum
petam fecerit, vel custodiam deman-
tam obire renuerit, aut ad custo-
diam sine voluntate Campiductoris
uerit, capite puniatur, excepto, si ex-
cubiae ordinariae illum praeuenerint.

VIII Quicumque vulneraverit ali-
um in ductu legionum sub extensio-
e vexilli, poena honoris & capitis pu-
nietur.

IX Quicumque pedester in custodia
suum non tenuerit, aut causa
cujus necessitatis inde ducenerit, vel
in ordinatione aciei excubiaeue ob-
ormierit, vel officium inunctum in-
ligenter oscitanterque obierit, cir-
mspectori excubiarum liberum erit
eum interficere. Si autem Campidu-
ori eblatus fuerit, capitis poena pu-
nietur, honoreque priuetur.

X Si quis in custodiam campestrem
linatus, siue ex muro cum hoste
ollocutus fuerit sine voluntate Cam-
ductoris, convictus testimonio, pro
utmodi facinore capitis poena pu-
nietur.

XI Si aliquis miles ex thesauro Sa-
ae Regiae Majestatis tam de tormentis
ilverem globosve, quam de aliis bo-
is Sacrae Regiae Majestatis aliquid in
suum suum convertere ausus fuerit;

sine quavis misericordia, turpi & v.
peroso mortis genere puniatur.

XII Si quis speculatorem ab ho-
bus missum in domo sua foverit, vel
illo notitiam habuerit: talis, omni ni-
sericordia senota, in quatuor partes
laniator.

XIII Quicumque tempore neces-
saris, siue constrictus, à vexillo in fuga
se dederit, aut verbo aliquo fugien-
tiam alicui præbuerit, caput & li-
norem amittito: similiter qui tempo-
periculi non contulerit manus et
hoste, puniatur.

XIV Si aliquis temerarie in terra
hostilem irruerit, vel occasionem ho-
stibus dederit, sine voluntate Campi
ductoris; caput amittito.

XV Tempore nominis dati (quod
Polonice *hasło* dicitur) unusquisque
miles in ordine suo pacifice perm-
neat. Quod si post hoc extra ordine
comprehensus fuerit, vel si nomen i-
dictum interroganti proferre nescierit
capitis pœna puniatur.

XVI Dato signo requiei per voce-
tubæ, nullos clamores aut strepitus
castris aliquis facere audeat, sub gra-
pœna.

XVII Si quis litem aliquam tempo-
re distributionis nominum excitaverit

x.

it, vel bombardam in hostem exoneraverit, capite plectatur.

XVIII Tabernæ & nocturnæ commellationes prohibita & vetita tunc temporis sint, sub gravi pœna.

XIX Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub pœna suspensionis. quod si aliquid acceperit præter victum, quod unius grossi pretio constet, sine quavis misericordia pœnuletur.

XX Nemo militum victus acquirendi causa absque servo Campiductoris in villas audeat discurrere, neve alicui injuria inferatur, sub pœna gravi.

XXI Hominem alienigenam, advenam, & ignotum, nemo in servitium militare suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXII Servitorem alterius commilitonis, sive Decurionis, nullis ad se persuasionibus & promissis allicere audeat, sub gravi pœna.

XXIII Nemo militum equos stipendiarios currui jungat; neque causa necessitatis privatæ, quamvis opportunæ, illis uti, vel alicui in usum dare audeat, sine licentia Campiductoris.

XXIV Advehentibus victum in castra, si aliquid per vim raptum fuerit, suspensionis pœna esto.

XXV Si quis in viam publicam mercandi præpiendique viæ caute extra castra abierit turpe ob lucrum graviter puniatur.

XXVI De emptione & venditione cibi & potus, Campiductor æstimationem faciat.

XXVII Quicumque ante æstimationem aliquid ement, emptor pecuniis, venditor mercibus privetur. similiter & de eo intelligendum est, qui cæciori pretio quam Campiductor constituerit, aliquid vendere autus fuerit.

XXVIII **Satellites à Campiductore** millos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub gravi pœna. Similiter administratori iustitiæ carnifici nemo illudere audeat, sub pœna honoris.

XXIX Militum præfectus sub pœna honoris tenetur indicare, quot milites in legione sua desiderentur. Arcis vero siue civitatis, cuius præsidia agit, incolam aut civem ad militiam nen. o suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXX Unusquisque militum præfectus diligenter annuadvertat, ne arcem fidei iuræ et hereditatē ad ultimum usque periculum vitæ tradere prætu-

it, sub honoris & capitis pœna.

XXXI Decuriones committentes, si rotmagister (quod adest per
na aliqua castrum hostibus tradere
natus fuerit, illum captum Campi-
duttori præsentare tenentor.

XXXII Rotmagister, siue militum
electus, ad reiterationem & occlusio-
nem portarum castrum, quotidie præ-
sentenitor adesse, neminiq; castrum
inopore incongruo aperire audeat.
Actu vero omnes milites congrega-
re habere in arce tenentor.

XXXIII Nemo in castrum intro-
titor, nisi certa notitia de illo ha-
beat, cuius sit, vel ob quam causam
venit; &, si iustam causam dixerit,
in castrum absque famulis intro-
tatur, qui absque Campiductoris
sentia intromitti non possint.

XXXIV Quicumque militum, ma-
ne autem pedestrium, de prædationis
usa in terram hostilem frivolus abie-
rit, talis pœna capitis puniatur.

XXXV Si alicui custodia ordinaria
venit, ille autem præfens custodi non
fuerit, capitis pœna esto.

XXXVI Si quis custodiæ munus
iens, sequentis custodiæ adeuntem
in expectando abierit temerarie, ca-
pit amittito.

XXXVII

XXXVII Cui ex ordine cuiusdam obire contigerit, idque munus temerarie per ebrietatem alcarum lunum neglexent, caput & honoramittito.

XXXVIII Nullus rotmagistrorum commilitonumve extra arcem discedat, neque suos milites ad quamvis gationem negotiorum suorum deducere audeat, sine licentia Campiductoris, maxime vero Campiductore ibidem praesente, sub gravi poena.

XXXIX Rem forte inventam nemo apud se pernoctare sinat, sed Rotmagistro suo sive Campiductori eam indicet, sub poena patibuli.

XL Quicumque militum absque animis, ad quae stipendia accipit, animaverit, vinculis corrigatur.

XLI Nemo rixas motusque aliqui in arce exercere audeat, sub poena atque. quod si quis alicuius vulnereve caput, item pro frivola gladii extractione, manum amittito.

XLII Ad quamvis justam defensionem arcis, maxime ob si bonis tempore, nemo militum eorum, qui praesidentes in ea manent, propter seipsum laborare detrectet.

XLIII Rotmagistri & Decuriones singuli suos milites temper instruendos doceant.

peccantque, quomodo unusquisque in
die legitime ordinateque stare, & ar-
nis suis competentibus commode uti
debeat. quod si ex ordine aliquis toras
excesserit, caput amittito.

**XLIV Commilitones, sive Decu-
riones, honeste se gerant erga Rot-
magistrum suum, non solummodo
manu, verum etiam verbis. similiter
& Rotmagister erga eisdem, neminem
inhonestando, verberando. sed si
quid aliquis peccaverit, in corona o-
mnium Decurionum, sociorumque,
eum judicet & puniat. rebellem vero
Campiductori indicet.**

XLV Quod si aliquis commilito-
rum, sociorumve, sive ipse locum te-
nens, Articulos supra scriptos, honoris
& capitis poena praemunitos, iuste &
legitime non observaverit, eum Rot-
magister suus Campiductori sub fide-
litate & nobilitatis honore ordina-
te transmittat.

X P R V S.

X.

PRUSSIAE CVM SVIS PR.
vinciis, & civitatibus, compendi
sa descriptio, ex Alexandro
Guagnino.

Præclarus ille Germanorum
legatus, & orator apud mo-
ros extraneos Principes co-
berrimus, Aneas Sylvius,
in Prussia legationem frequenter
ibat, scribit in suis Chronicis, quæ
Prussia rectius & convenientius Vli-
gavia appellanda sit. & hoc non
causa: nam populus, qui hanc regi-
nem primo incolabat, Vligavus ni-
cupabatur. Ioannes autem Boem-
serbit, ab ortu solis in hanc Regionem
populos Amaxobios, Alanos, & Go-
tos, Venedosque, sive Vandalarum
migrasse. Matthias vero Miechovic-
sis, Polonorum Chronographia sc-
ptor, lib. 2. cap. 8, refert, Regem Bithy-
niæ Prussam nomine ab Hanniba-
Carthaginensi admonitum, ut Rom-
nis bellum interret: quod cum ille ac-
cepisset, male ei cessit. longe eni
pluribus Romani totius orbis domi-
quam Prussa rex Bithyniæ copiis val-
bant. quocirca ab illis adeo cum ut
ver

verso exercitu prostratus est, ut Rutheniam Regionem propriam relinquere cogeretur, & in Vlinigaviam longa peregrinatione venire, quam à suo nomine Prussiam appellavit. Commemorat & in alio loco eorundem Chronicorum. idem Muehoviensis, multos Romanos in terram istam propter atrociora bella Romæ exorta migrasse, seque partim in Prussiam, partim Lituaniam, Livoniamque & Samogitiam diffusisse. Eratinus vero Stella asserit, in hanc regionem gentiles quosdam populos, Sargarianos. Gelidanos, Alanos, Venedosque venisse, qui omnes in Vlinigavia, non diu tamen, domicilium habuerunt. Sebastianus autem Franc, Germanorum Chronographiarum scriptor, sic de Prutenis eorumque sedibus inquit: Pruteni proximi sunt Vistulæ, sive Vandalæ fluvio, qui Poloniam à Germania determinat, nec fluit ex Silesia, Poloniaque minori & Mæovia præterlapsa per Prussiam Gedanum usque decurrit, ibique in salsum mare exoneratur.

Ab æquinoctio itaque Prussiam Saxonia attingit: ab occidente Pomernia & mare Balthicum sive Germanicum: ab ortu solis Lituanie. à meridie Polonia regno & Mæoviae Ducatus conter-

contermina est : a septentrione Cu-
landia Livoniaque terminatur. Reg-
est fertilissima, frugum pecorisque a-
undans. Incoluerunt illam (maximè
autem juxta Vistulam fluvium) Vln-
gavi, Alani, Amavobii, Gothique,
testis est locupletissimus Iacolomæ.
Hæ gentes imprimis immundos spu-
tus & profanas creaturas adoraverunt
usque ad tempora Frederici Cæsaris h-
jus nominis secundi, cujus consenti-
approbatione a Teutonici ordinis Ci-
cigeris, qui primo Maniani vel Paup-
riani nuncupabantur, perdomiti sunt
& ad fidem Christianam conversi, an-
no Domini 1216. De his fusius Chro-
nica Pontificum De ordine fratrum
Teutonicorum eorumque origine le-
gi possunt. Potest insuper Sebastianus
Francus in secunda parte Chronogr.
phix suæ videri.

*Prisca antiquorum Prutenor-
um religio.*

ANno Domini 507, Gentilibus Pru-
tenis, sive Vlmigavis, Rex quidam
Prutenus dicitur imperavit. qui cum ju-
stos annos ætatis consecutus esset, re-
gnum seipsum dicitur tenere resigna-
vit, quietam vitam ducere instituen-
doque fratre Veydenutum succ-
forem

rem sibi in regno elegit : traditque
 patri scepro , ipse Brateno summus
 sacerdos gentili ritu effectus est , no-
 menque ei dignitatis inditum fuit Kirie
 ineyto, quasi dicas, Proximus potest
 Dominus. Huic Pontifici suo Pruteni,
 & idolis, præclaram sane & cum maxi-
 mo sumptu habitationem sub quercu
 madani erexerant , locoque Pontificis
 Roma nomen indiderunt. Circa hanc
 quercum octo ulnarum in latitudinem
 & altitudinem tela optima sericea ex-
 tensa fuit. in quam habitationem ne-
 quo præter Patriarcham eorum Kirie
 ineyto dictum , & principes mini-
 stros adolorum munia obcuntes, intra-
 re poterat. Si autem aliquis invocandi,
 honorandi, adorandi vel offerendi gra-
 tia ad Idola venisset , tunc constituti
 deorum ministri telam, ut idola viderentur,
 a quercu senovebant. Quercus
 hanc partem fuit. inter ceteras quercus
 in sinas delectissimo in loco (ubi
 tunc oppidum Heyligenbeil , id est,
 sancta securis , constructum est) sita
 erat. Ex una parte Prutenorum deum,
 qui Petuno, id est , fulmen , dicebatur,
 abebant. In hujus laudem & hono-
 rem ignis ex quercubus contrahatur,
 qui die nocteque perpetuo ardebat,
 & nunquam exinguebatur. quod si
 X negligi-

P O L O N I A E

o gligentia ministrorum ad hoc e-
 ficiū præstandum deputatorum
 ignem extingui contingeret, capiti
 supposito afficiebantur. Ex altera pa-
 conlocatum erat Patrimpo idolum;
 ius cultus erat in serpente vivo re-
 tinendo, qui lacte, ut eo commodius
 veret, alebatur. Tertia ex parte dæm-
 niacum idolum, Patelo nomine, sitū
 fuit. hujus honor in retinendo alicui
 mortui hominis capite consistebat.
 Habuerunt præterea alios multos deos
 quos adorabant, cultuque divino pro-
 tequebantur, semper tamen inter quæ-
 ceta holocaustis eis offerre solebant
 quot scire res habebant, tot præfide-
 deos constituiebant. Fuit igitur de-
 singularis Vurichayto gentiliter dictus
 quem magno honore venerabant.
 & pro lare sive deo domestico super
 omnia mobilia, jumentaque, utpe
 equos, boves, oves, capras, lues, &c. eu-
 præponebant. Alter Deus fuit Slun-
 brato dictus, hunc super anseres, ga-
 nas, anates, columbos, pavones, &
 constituiebant. Tertium Deum don-
 sticum, Gurcho dictum, habebant
 cuius cunctis cibariis que præ-
 nebatur.

Præterea tonitruis, lunæ, stellis, &
 ventibus, bubonibus, & omnibus pe-
 cr.

reaturis, divinum honorem defere-
bant. Fuit hic populus quondam, & in-
culta & incultus, nec ullam scripturam
covebat. propterea nec hanc admo-
bant, si quisquam diceret, nonnam
homini per literas animum & volu-
tatem aperire posse. Potus illorum,
aqua melli commixta, & lac equinum
erat. Liberales valde & hospitales a-
lieni se exhibebant.

*Divisio Prusſiæ in duodecim
Ducatus.*

A Nno Divinæ incarnationis 373, Ve-
denuto Princeps Prusſiæ (qui Bru-
teno fratri voluntarie regna depo-
nenti accessit) duodecim filios pro-
creavit; quorum hæc nomina sunt:
Saimo, Neydro, Sudo, Slavo, Natan-
go, Barto, Galindo, Varmo, Oggo,
Tomedzo, Colmo, & Litao. Cum præ-
terea Vedenuto Princeps centesimum
decimum sextum annum attigisset, re-
giones Prusſiæ inter filios divisit, Say-
morenque natu maiorem tum re-
rum præfecit. Atque ita Prusſiæ duode-
cim Ducatus, secundum filiorum
Principis Vedenuti numerum, divisa
est, & unusquisque à suo Principe no-
men accepit. Quos hic secundum ordi-
nem, cum sua dispositione, castrisque
2 &

& civitatibus, annorumque numer-
quendo videlicet à Crucigeris potius
num erectæ sint, describemus.

Sudavia, Ducatus I.

PRIMUS & præcipuus Pruvia duc-
tus Sudavia olim erat, qui à Sud-
vo Vedenuti filio, Principe suo, no-
men sortitus est. Hic Ducatus omn-
mos & præstantia & fertilitate ant-
cellebat: nam quocunque tempo-
necessitatis, sex millia equitum,
octo millia peditum præstare valeat.
In hac regione præcipui Nobiles
Præter totius Pruvie prætorum ter-
pore sedes suas habebant. nunc autem
paludibus & sylvis maximis obfusa
est, nec ullum vestigium tam in-
gnis & nobilis regionis remanet, præ-
ter septem pagos, quos coloni pos-
sident, in Luptavensi territorio. tota
enim est devastata à Crucigeris ordi-
nis Teutonici, non aliam ob causam
quam propter inobedientiam & in-
fidelitatem. Distinguit Sudaviam
Sambria regione palus quædam, à Du-
catu vero Nadravensi fluvius Lavy-
ellatus.

S. 17

Sambia, Ducatus 2.

Sambia, nunc Szamland appellata, regio Prussie, a Principe Saxonum non accepit. Hic priori, cum potentia, tum fertilitate, non multum cedere videtur. poterat enim ex illa 4000 equum, & 4000 peditum congregari. A Natangia regione fluvio Pregel dicto determinatur.

Sequuntur castra & civitates ad Sambiensem Ducatum pertinentes:

Lebenicht, condita anno	1156
Kneypach, anno	1380
Regiomontum cum castro & antiqua (ut illi appellant) civitate,	1260
Fischusia,	1269
Lechster,	1289
Mulmelburgia,	1279
Girmavia, Bobetia, Tyrenburgia, Rudavia, Lubtavia, Bonūdia, Neuhusia, Schaccia, Rositta, VVargia, Chremetia, Gaymen, Ceilgardia, VValdovia.	

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis civitatibus, quæ omnes a Cruigeris bene murata & fossis cinctæ extiterunt. nunc quædam arces in curias judiciales redactæ sunt. quarundam etiam magna pars huni prostrata jacet.

Natangia, Ducatus 3.

Natangia regio à Principe Natan-
nomen ducit: quæ à Bartia regionis
flumine, Alla nominato, secernitur;
Pomesania Passaria fluvio determin-
tur. Pago est optima. Arces & civi-
tes plurimas, prout inferius ordine de-
scriptæ sunt, habet:

Valdovia civitas, condita anno Domini 12

Girdavia civitas, anno 131

Cintia oppidum, 13

Creneburga civitas cum arce, 12

Heyligenheil oppidum, 13

Friedlandia civitas, 13

Schippenbeilia civitas, 13

Brandenburga oppidum cum arce

1362

Balga arx, 12

Damnovia civitas, 140

Nadrovia, Provincia 4.

Regio Nadrovia à Principe Nad-
denominata est. eam à Natang
fluvius Pregel determinat; à Slav-
onia Nara amne distinguitur. Hæc im-
piorum ex parte à fratribus ordinis Teu-
tonici, propter infidelitatem incol-
arum, devastata est. Reliquiæ ejus & v-
lta repauntur, casæ & tuguria, &
quædam plures res habitant.

51

DESCRIPTIO.

Slavonia, Ducatus 5.

Slavonia regio quondam, p^{ri}mo a
Prutenorum temporibus p^{ro} De a-
computabatur. A Principe Slavo
nime denominationem accepit. Ex
capite parte à Lituanis Crucigeris
populata est. Eam a Lituania Memm
fluvius disternat. Has infra scri-
as mutationes & arces complectun-
in civitatibus & oppidis:

Ragneta, à Crucigeris fratribus con-
structa anno incarnationis divi-

næ	1253
Tilla, anno	1289
Renum, anno	1276
Licovia,	1273
Salavia,	1385
Labia,	1258
Tapia,	1255
Vintburgia,	1409
Christoverder,	1253
Boytia,	1338
Cestia,	1185
Norbeitia,	1381
Vonsdorfa,	1391
Angerburgia,	1412
Dringofortia,	1403.

Bartonia, Ducatus 6.

Bartonia à Barto Principe nomin-
Petymologiam ducit. Cum Lituan
 & Moschovitis, terminis disceptat.
 Littania vero stagnis & solitudine, a G-
 lina vero flumine quodam finitur.
 Nunc magna ex parte à Lituanis &
 Crucigeris pervastata est. Arces ha-
 cum oppidis, à Crucigeris erectas, con-
 pectitur:

Nordemburga, munitio à Crucig-	
ris erecta anno	150
Iohansburga, anno	126
Gurgburga,	125
Insterburga,	134
Richteveider,	135
Bartovia,	136
Rhenum,	137

Galindia, Regio 7.

Ita regio à Galindo Principe Ga-
Ilindia nuncupata est. Cujus Masc-
 va sylva ingens a Meridie fines ex-
 citat. Quondam tam populosa fuit, u-
 t postea temporis, populus in ea proge-
 ritus locum non haberet. Unde pra-
 positi regionis obstetricibus sever-
 itate laetant, ut nullam feminei sexu-
 s prolem hac luce frui per-
 mitterent. quam rem cum minus ob-
 serva-

ervatam animadverterent, mamillas
 ximinis, ne amplius prolem educa-
 rent, amputarunt. quod facinus mulie-
 ribus summæ tristitiæ & miseræ causa
 fuit. Erat autem in illa regione mulier
 quædam, auctoritate, nomine & po-
 tentia clara, quæ pro Prophetissâ ha-
 bebatur: oracula enim interrogantibus
 dabat. Huic cum mulieres calamitates
 eas exposuerunt, Prophetissâ illa, mi-
 seræ sortis faminæ condolens, dolos
 palus viros circumveniret, & perpe-
 ratum facinus ulcisceretur, expiaret-
 que, indagare cogitareque cœpit; con-
 vocatisque omnibus proceribus, & no-
 tissioribus viris Galindiæ, monuit eos,
 ut Christianis bellum, sine ullo armo-
 rum genere (eventus enim rerum præ-
 dicere solita erat) quam celerrime in-
 ferrent: hanc enim voluntatem deo-
 rum esse, serio affirmabat. quibus Ga-
 lindiæ auditis, sine ulla mora (certum
 enim esse credebant) juvenes senesque
 valida manu inermes in Polonorum &
 Masoviorum Christianorum provin-
 cias cum impetu excurrunt, nactaque
 ingenti hominum & jumentorum
 præda, ad sua proficiscuntur. Interim
 vero captorum Christianorum aliquot
 autugiunt, continuoque reliquis Chri-
 stianis nunciant, quomodo Galindi

X § sine

310 - P O L O N I A E

sine armis in terram eruperint. Cle-
suani re intellecta bene armati Calin-
dos assilenti maxima cruentaque strage
profugant, pradanque repetunt; be-
lumque continuantes, fugientes hostes
in regionem usque eorum persequun-
tur; quam armis & igne evertunt. re-
quias tamen matronarum, ancilla-
rum, & juvenum, in captivitatem ab-
ducunt. Has civitates & munitione
Galindia complectitur:

Orteleburgum castellum, cujus in- staurationis annus est	126
Rastemburgum oppidum,	132
Neyburgum arx & oppidum,	123
Passenhumia oppidum,	138
Drelenovia arx & oppidum,	15
Lucia castellum,	134
Lucemburgia oppidum,	1349

Varmia, Regio 8.

VArmia sive VVermelandia regio.
VVarmo Principe nomen sortita
est. à Pomesania provincia stagno, &
flumine à Passaria discernitur: a Na-
tanga parvis quibuldam fluvius. Ha-
arces cum civitatibus complectitur:

Reszel arx & civitas, extructa anno 1337	
Sreburg arx, anno	1348
Bichostlein civitas,	1320
VVaro	

DESCRIPTION. 331

VVartenburga civitas,	1325
Allenstein arx & civitas,	1367
Melsatia arx & civitas,	1326
Helsberga arx & civitas,	1320
VVermeditum arx & civitas,	1316
Gulstadia civitas,	1326.

Hogkerlandia, Provincia 9.

HOgkerlandia sive Pomesania à Principis nomine Hogo appellata est. Eam à Natangia, Padana fluvius separat: à Pomesania, duo fluvii, Meimna & Draten appellati. Hasque arces cum oppidis complectitur:

Brandenburgum castrum & oppidum, extructum anno	1258
Trauenburgum oppidum,	1279
Tolkiemit oppidum,	1365
Munhusia castellum,	1365
Scharpovia, prædium,	1400
Memgente castrum, constructum anno	1237
Civitas vero ipsa Elbinga, celebris & populosa, emporio clara, instaurata est anno	1239.

Culmensis, Ducatus 10.

Culmia Regio Prussiz, à Culmo Principe denominationem trahit. A Polonia & Pomerania, Vistula fluvio secernitur: à Pomesania, flumine Olla: à Mi-

à Michlovias vero & Dobrinia territoriis, Drebnicz fluvio fines suos dirigit.
Has civitates & munitiones habet:

Culmina, civitas ampla, crecta a

1223

Vventflavia arx, anno

Aldusia castrum, 12

Grandentz arx & civitas, 1

Gugeleburga civitas, 1

Schonse arx cum civitate, 1

Strasburga arx & civitas, 1

Barronia arx, 1

Neumarckt civitas, 1

Rogosna arx, 1

Colmense civitas, 1

Torunia arx cum civitate ampli-

ma, emporio clara, ad Vistula

condita anno 10

Papavia arx, 1

Frideck arx, 11

Lipno arx, 14

Lefna civitas, 14

Golba arx & civitas, 130

Luben arx cum civitate, extru-

anno 12

Reden civitas cum arce, 12

Bergelavia arx, 13

Lautergia arx, 13

Hujus Ducatus titulo rex Poloniae utitur.

Pem

Pomesania, provincia II.

Onesania à Pomesa Principe, finitur
ab aliis regionibus Vistula, Labunga,
rusno, Drobnicz, VVessera. multæ in
præclaræ arces & civitates, ut sequi-
tur, habentur.

Marienburga civitas ampla, anno Do-
mini 1302 extructa est: arx vero anno
81 à fratribus Teutonicis erecta sub
magistro ordinis Hartmano Comite
Siedroviensi, natura loci munitissima,
alioque fortissimo & tota profunda
circumducta, muro & propugnaculis,
et circumfinitu copioso, apprime firma-
ta, Regis Poloniæ præsidii tenetur.

Nevvichia opidum, extructum an-
no Domini

1329

Stum arx cum civitate,

1249

Cristburga arx & civitas,

1258

Preussmarck arx,

1329

Salsfeld civitas,

1328

Merinek arx cum civitate,

1290

Holand arx & civitas,

1329

Lubistadia civitas,

1202

Osterrada arx & civitas,

1270

Rosenburga arx cum civitate,

1289

Marienverder arx cum civitate,

1311

Garnesia civitas,

1328

Germanica Eilovia arx cum civita-

te,

1337

Leb.

Lebmulia civitas,	1
Hohenstein civitas,	1
Schonembergia arx,	1
Rosembergia civitas,	1
Eilemburga civitas,	12
Neumburga civitas cum arce,	12
Salavia civitas cum arce,	136

Michlovía, Provincia 12.

Michlovía admodum angusta re-
est. inter Brodnám & Drebnicz f-
vius jacet. Hujus causa Poloni cum
tribus Teutonicis perpetuas rixas to-
bant. Nullam arcem præter unam ci-
taté Straßburgam, & tres munition-
Berklíi, Dornak, & Mechloviam hæc

Pomeraniæ regionem amplissima
longo tractu mari adjacentem, ut
& nomen habet, in Poloniæ region-
descriptione latius indicabimus.

qua multa bella Polonicum Pute-
gentilibus & Crucigeris habebant.
hæc sita est celeberrima urbs Gdansk
sive Dantiscum appellata. à mari Ge-
manico uno miliari abest. eam celeb-
rimus fluvius Vistula præterlabitur
ibidemque amplissimis ostiis in ma-
exoneratur. Celeberrimum in ea toti
Pomeraniæ & Prussiæ emporium e-
regi Poloniæ subiecta, anno Dom-
1185 translata.

P2

DESCRIPTIO.

Prutenorum prisca barbaries.

Ruteni Gentiles, barbarie indomita-
rigentes, perversi & infideles erant,
ananas creaturas qualibet pro Dns co-
lebant, nec se ad fidem Christianam
converteri patiebantur. Idiomate pro-
prio à Livonico non dissimili uteban-
ur. Polonis & Masovitis tributarii e-
ant, sed frequenter nacta occasione
regum exercebant: ideo multa bella
longo tempore Poloni cum eis tenuerunt.
Postea anno Domini 1211, Con-
radus Masovix Princeps, ex regibus
Polonorum genus ducens, à Prutenis
Gentilibus sæpius variis excursionibus
infectatus, ad Imperatorem Frideri-
cum hujus nominis secundum legatos
pettinavit, implorans auxilia adven-
sus infideles Prutenos, qui libenter fratres
ordinis Teutonici Crucigeros, à Sara-
thenis tunc temporis Hierosolyma pul-
sos, in Prussiam 10000 misit, quibus
Princeps Masovix Culmensem terram
inprimis donavit, cum arce Dobrzi-
nensi, hac conditione, ut tempore ne-
cessitatis subsidium sibi contra infide-
les Prutenos ferrent, Prussiamque sub-
jugatam insimul partirentur.

Hæc autem Prussix regio, plerisque
sinuosis flexibus est ubique amana &
opor-

eportunis portibus maris Baltici
 xime commoda. urbium illustrium
 oppidorum, arciumque frequentibus
 opimis incolarum divitiis, opibusque
 ac terræ uberrate, supra modum clara
 Pecoris omnigeni inæstimabili cop
 plicationibus, venationibusque & i
 vis fructuosissimis, ac atque temper
 cum amœnitate conjuncta, præ
 cit. & postquam fidem Christianam
 Prussia suscepit, 72 arces præcipuas
 62 civitates principales habuit, à Cru
 geris domus Teutonicæ erectas. qu
 rum numerus nunc, temporis succe
 ssu, plurimum crevit. multæ enim
 frequentes civitates ac oppida, nu
 titionesque, tam à Polonis quam Cr
 eigeris, vario Marte utrinque decen
 tibus extructæ sunt. Longitudo e
 ex Aquilone in Austrum, à Torun
 urbe confini Masoviae usque ad Men
 lam castrum cum oppido, quinque
 ta octo miliaribus extenditur. In la
 tudinem vero quinquaginta milia
 bus, Lituanos, & Masovitas cont
 gens, patet.

Flumina præcipua & principalia
 Prussia duodecim reperiuntur. Illu
 sive Vistula, quæ Silesiam, Poloniam
 Masoviam & Prussiam præterlabitur
 similiter Cronon sive Nemen ex

tual

ania decurrens, Nogat, Libinga, VVe-
ra, Padaria, Ada, Pargel, Onla, Dreb-
ez. Lica, Lavia. Extant quoque alia
flumina omni genere piscium ab-
undantia, minus tamen hominibus,
maxime externis, cognita. Lacubus
lurinis, alijsque reptantibus
colonicis parentibus, piscibusque om-
nis generis exundantibus undique reple-
ti. Gummi quoque genus lucidissi-
mum, quod succinum sive glellum,
vulgariter burslin vocatur, in litore
maris Baltici copiose colligitur. Cum
autem Prussia, ut copiose superius de-
scripsimus, barbarorum colonia anti-
quitus fuerit; Polonorum ac Teutoni-
orum armis subactam, sacrique ini-
tiam se agnoscat, qui in eam colonias
suas, barbaris penitus fere extirpatis,
reducerunt: nuncq; tam Polonis, quam
Germanis equitibus, pariter civibus
gaudent, frequens est. Barbarorum
amen reliquæ ad Curlandicum lacum
ucusque supersunt, qui cum Livoni-
bus & Lettæ vicinis, idemque mo-
ribus, habituque, concordant. Porro
nulla in universo Poloniæ Regis domi-
nio regio reperitur, quæ tam frequen-
ter civitatibus, arcibus & oppidis, ut
Prussia, abundet.

Hæc autem Prusiæ regio, quæ
Yma,

ma, omniumque fructuum, tam terra quam aqua nascentium, abundantissima, duplex est, Ducalis & Regalis. nam Dux, gratia Regis Poloniæ, suis civitatibus & arcibus integre rum potitur, ut vassallus & feudal beneficiarius regni: Regi montique quæ est civitas maritima, sedem suam habet. In qua collegium commune studii ab Alberto præfato, primo Magistro Duce creato, fundatum. Idem autem Regius mons urbs emporio cara: ad eam enim merces ex septentrionalibus regionibus copiose apportantur. hanc sedem suam magistri transiunt Marienburga nobilissima, eam munitissima arce, ac totius Prussiæ progugnaculo. quæ cum se expugnare non pateretur, Casimiro Regi Poloniæ, ut diximus, pro certa stipendiorum militibus Ordinis persolutione dedita est. In ea assidue milites prædarii à rege Poloniæ asservantur, vicibus & omnibus ad bellum necessariis rebus apprime provisæ, ut sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim Regalis Prussiæ (id est, illarum arcium civitatum, quas Rex electus extra Decem armis majorum suorum acquiritas possidet) caput & Metropolis. Gedano septem miliaribus distat. P

rin

rimas nobiles civitates & arces quas
superius enumeravimus, Prussia com-
pæctitur.

Episcopatus vero quatuor Catholi-
cos, postquam fidem Christianam sus-
cepit, Prussia habebat: VVarniensem,
Culmensem, Sambiensem & Pomesa-
niensem. nunc Sambienfis VVarmien-
si, Pomesaniensis autem Culmensi ad-
juncti. VVarmiensem Episcopatum,
qui est præcipuus, Reverendissimus Do-
minus Stanislaus Hosius Polonus, Sa-
cræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis di-
gnissimus, singulari pietate, & vitæ
sanctitate, ac doctrina cælesti & scriptis
divinis coruscans administrat qui n. al-
leus Hæreticorum indefessus, & Ca-
tholicæ Ecclesiæ propugnator strenuus
jure censendus est. Culmensem Epi-
scopatum, Reverendissimus Dominus
N. Costka, virtutum & doctrinæ spe-
culum insigne. Nunc de Pomerania
Regione amplissima dicendum nobis
occurrit. quæ etiam, Polonorum armis
antiquitus perdomita, imperio paret.
nam Boleslaus Rex bellicosissimus, an-
no Domini 1003 Russiæ Principibus
debellatis, strenueque Marte contusis,
perpetuum victoriæ monumentum,
Herculeum imitatus opus, tres ferreas
columnas in Borysthene fluvio colloca-

vit. Deinde, anno Domini 1008, Saxones bellum navale & omnium illarum regionem, circa Oderam, ad Albiam & S. lani. fluvio. Chertoneſumque Cindricum. per hoc & Daniam appellatur, summa belli dexteritate ditioni ſuæ ſubjugavit. Urbes earum regionum maximas, partim ſolo æquavit, partim ſuis Polonis munivit, gente &que univerſam Pomeranorum barbaram & incultam ad fidem Chriſtianam ſuſcipiendam armis coegit, & ut ſempiterna memoria victoriæ feliciliter apud poſteros extaret, in Albi, & Sala, Oſiæque fluviiſ, columnas æreas incluyit triumphator locavit. Totam Præſidia ac Pomeraniam, Chriſtianis inſtitutis, perdomuit.

Ducatus Pomerania.

Pomerania regio ampliſſima, ab Heſſatia ad Livoniam uſque, longo tractu juxta mare Germanicum extenditur, unde & nomen habet. Pomorz enim Slavis mari adjacentem regionem ſignificat. In hac Regione nati Slavonica antiquitus conſederat; ſed nunc Germani magna ex parte eam incolunt. Has præcipuas civitates mari præcul ſitæ complectitur: Stettiniam, unde Ducatus Stettienſis dicitur.

ui

tur, Neugardiam, Lemburgam, Star-
gardiam, Belgardum, Cameneciam,
Pablinam, Grimborgam, & alias
complures. Quæ vero mari impen-
dunt, Colberg, Camin, Cöllin. Gril-
vvald, Sund, Puczka, Revecol, Iouem-
burg, Hechel &c. Iulnium in hac regio-
ne urbs erat celeberrima. nunc ruinis
deformis iacet. Pro hac regione Polo-
nicum Pruteni, Gentilibus, & Cruci-
geris, longo tempore acriter decerta-
bant. nunc titulo eius Rex Poloniæ,
qui in ea majori ex parte rerum poti-
tur, Duxque Prussiæ, feudalis Regis Po-
loniæ, utuntur.

Cedanum, sive Dantiscum, hujus
regionis metropolis, urbs amplissima
& insignis, à mari Germanico uno mi-
liari abest. Eam celeberrimus fluvius
Vistula præterlabitur, ibidemque am-
plissimis ostiis in mare exoneratur. In
ea totius Pomeraniæ & Prussiæ cele-
berrimum emporium est. ex ultramati-
nis enim regionibus longinquis, An-
glia, Britannia, Scotia, Gallia, Hispania,
Sveecia, Dania, & Nordvvegia, naves
ad eam appellant. Ex Lituania quoque,
Rusia, Volinia, Poloniaque, variae mer-
ces fluviiis navigabilibus in eam defe-
runtur; præcipue vero siliginis & fru-
menti ingens copia ex supra nominatis

Y 3 regio-

regionibus advehitur. Regi Poloniæ
subjecta est, Castellumque a Rege
præfectum habet. Ex mari in urbem
perducta est fossa qua naves maximæ
intra mœnia veniunt. Burggravius
cum proconsulibus, & consulis, re-
gio nomine civitatem administrant.
Cives omnes fere Germani sunt, mer-
catoresque ditissimi, ita ut Gedanum
ædificiorum pulcherrima dispositione,
commerciorum varietate, maris Vistu-
læque oportunitate, incolarum & ex-
ternorum incredibili multitudine, ci-
vium divitiis, & instrumentorum bel-
licorum, ad hostes propulandos, ac
machinarum ænearum numero, cum
præcipuis Europæ urbibus meo iudicio
conferenda sit. Prætorium maximo
sumptu, eoque regio, exædificatum,
cum superba turri, ædelique sacræ, cum
privatis, ingenti auri pondere, artifi-
cioso erectæ; Geldaque publicum urbis
palatium: ac horologium divinis fere
manibus elaboratum, cujus campanæ
mirabilem quendam & suavißimum
concentum edunt, secundum artificis
voluntatem, & temporis convenien-
tiam, in admirationem omnium gen-
tium advenas attrahentes. Propugna-
culum neminiatum in ipso maris
portu extructum, frequentibus dire-
ctis

his machinis, ab armatis militibus cu-
ratur. Vexillum totius Pomeraniae,
aquilam nigram in collo coronatam,
gladium evaginatum manu humana
tenentem, pro stemmate in campo au-
reo gestat, similem Prussiae, quam in
ejus principio expressimus.

Elbinga, civitas insignis ad ostia Al-
bis fluvii, in littore maris magnificen-
tissime & sumptuose extracta, splen-
didis civium opibus & mercatorum di-
vitum frequentia claram spectabilem-
que se reddit. Ejus titulo Rex Poloniae,
scribens se Dominum terrae Ebingen-
sis, maxime in privilegiis, utitur. Distri-
ctum enim amplissimum circumja-
centem habet. Atque haec de Prussia
breviter dicta sufficiant.

XI.

ORIGO ET SERIES PRIN- cipum Teutonici ordinis.

Nno Domini 1188, cum Bal-
duinus rex Christianus Hie-
rosolymis regnaret, Saraceni
& Barbari ex arce nomine
Ptolomaida, latine Acona, Germanice
Acris dicta, variis excursionibus San-
ctam terram infestare solebant. Quam-

obrem Rex contra barbaros Saracenos auxilium petiit a Christianis. Longobardi igitur sexaginta galeras, & naves quinquaginta milia virorum, subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi, pie peregrinationis causa, in terram Sanctam profecti sunt. Horum numerus erat sexcento, partim ex Saxonia, partim ex aliis provinciis Germaniae, qui omnes in unam navem congregati, Aconam usque pervenerunt, ubi per integrum annum cum infinita multitudine Christianorum, Aconam, antequam caperetur oppugnaverunt. In oppugnatione multi Christianorum, telis barbarorum laesi erant, unde in morbum incidunt, paucique sparsi, cum neminem in terra aliena, qui sublevaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis praecipui, octo boni & pii viri Leutones, qui cum viderent Christianos tam misere interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plerique infirmi convaluerunt. Postea xenodochium, sive hospitale, sub titulo beatae virginis Mariae, Aconae erexerunt. Primusque xenodochii praefectus, Henricus de Valpot electus est, ex Germania oriundus. hic maximam

DESCRIPTIO. 345

nam diligentiam in fovendis infirmis regens adhibuit. ultimum diem Aetatis peregit, ibidemque sepultus est, anno Domini 1190. Penea Balduinus rex, Hierosolymis templum, & xenodochium, pro pauperibus & plumbis cœmibus infirmis, qui in bello Aconensi læsi erant, extruxit, sub titulo beatæ virginis Mariæ.

Tandem anno 1191 Clemens Papa huius nominis tertius hunc ordinem confirmavit, & institutionem dedicavit. Tribus Teutonicis xenodochii Hierosolymitani beatæ virginis Mariæ. præterea Divi Augustini regulam illis servandam imposuit, Stemmataque cum cruce nigra eos insignivit.

Postea Patriarcha Hierosolymitanus, singulos fratres Teutonici ordinis à Pontifice Romano confirmatos, chlamyde ex utraque parte crucem nigram habente ornavit, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt, qui vestiti sunt, xxiv fratres laici & vii sacerdotes. His lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat. nullus barbam tondebat, & super saccum stramine impletum, regula jubente, dormiebant. sed statim ex mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Y 5 Secun-

Secundus, Henrico de Valpoth, primo magistro Xenodochii Hierosolimitani, Otto de Karpen, nobilis Germanus, in magisterio successit, anni Domini 1200, sub Imperatore Romanorum Philippo hujus nominis II, Innocentio summo Pontifice. Hic humilitate & cordis simplicitate Deo & fratribus servivit. Sexto anno officium absolvit. Aconæque sepultus est.

Tertius ordinis magister, Herman Brand Olsacensis, electus est sub Pontifice Innocentio III, & Philippo II, ordine Germanorum Imperatorum XXII, anno 1206. Præfuit officio quatuor annis. Pauperibus quantum paruit satisfecit. Aconæ sepultus est.

Quartus, Hermanus à Salicen, Nobilis Misnensis, Ottonis, & Friderici II, Imperatorum, Innocentii III, Honorii Gregoriorumque IX, Pontificum temporibus, anno Domini 1210, electus est. Hic omnium præclarissima privilegia Ordini à Pontifice, & Friderico II, Cæsare, consecutus est. Nam cum similitates & odia inter Pontificem Romanum & Fridericum Cæarem exorta essent: ille hujusmodi eadem prudentia sua è medio sustulit. Sub eo Conradus Marchio Turingensis habitum suscepit. Bis mille nobiles

aur

aratos equites Germanos in ordine
abuit, quos 30 continuis annis rexit.
his temporibus fratribus Ordinis à
aracenis Hierosolyma pulsus, Prussia
concessa est, Regum Poloniæ, Contra-
que Ducis Masoviæ, & Imperatoris
riderici I I concessu. Quorum viginti
illia in Prussiam venerunt, Prussos-
que Gentiles, auxilio Polonorum, ex
terra Culmensi ejecerunt.

Quintus Magister, Conradus Turin-
orum & Cathorum Marchio, sub Cæ-
stino I V Pontifice, & Friderico II
Imperatore, anno 1240, electus est. ha-
bitum Marienburgæ in Prussia suscep-
it, cum multis nobilibus adolescen-
bas, & viris eximiiis, ac prudentibus.
Cum Prussis Gentibus multa bella gef-
it, magnoque labore fines Regionum
Ordinis dilatavit, &, si quæ ruinam
minarentur, illas refarciens optime
conservavit. Postea è vivis excessit. Ma-
rienburgæ sepultus est.

Sextus Ordinis Magister, Poppa ab
Osterling, electus est Conradi I V Im-
peratoris & Innocentii I V Pontificis
temporibus, anno 1262. Multa præcla-
a bella cum Prutenis, Livoniensibus,
& Syvantopolo Duce Pomeranorum,
cepit. Postea ante Ligniciam civitatem
cum Conrado Silesiæ Duce, sanctæ He-
duigis

duigis marito, à Tartaris totam Sarmatiam vastantibus interemptus est: à Christianis vero VVratislavia delatus, ilique in Basilica divi Alberti, terræ mandatus est. Hujus magistri tempore Regiomontum constructum est.

Secundus Magister, Ioannes S. ny Latensis, cum interit, tempore Villhelmi Comitis Flandrie, Romanorum Imperatoris, & Alexandri I Pontificis, anno 1263. Indulium Prutenorum vires mirabiliter diminuit. Ordoque eo presidente plurimum profecit. Dominicanorum Monasterium Torunæ fundavit. Brandenburga quoque civitas cum arce, eius temporibus aedificata est, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo sexto. Tarpia quoque munitio creata. Annis duodecim praefuit. Treveris impugnavit.

Octavus Magister, Hartmannus, Comes Ueldringensis, constituitur, à Rodolpho XXVII Imperatore, Habsburgensi Comite, & Clemente IV Pontifice, anno Domini 1275. Vir pius & industrius extitit. Nadraviam Sudaviamque regiones Prussiae debellavit cum caeterisque finitimis longas acies tenuit. Eo presidente, anno 1279, Me-

ni

ia civitas ædificata est. Anno Domini
1181 Marienburgensis ædificata est.
Venetiis ultimum diem clausit, ibi-
demque sepultus est.

Nonus Magister, Burchardus à Saven-
den, sub Rodolpho Cæsarè XXVII. &
Pontifice Ioanne XXI electus est anno
1181. **Eo præfidente, fratres ordinis,**
cum Prussis infidelibus bellum acre lar-
ga sanguinis effusione gesserunt, eos
que in integrum ad obedientiam com-
pulerunt. **Postea, septem annis in of-
ficio expletis, magistratu se abdicavit.**
Mortuus est Romæ, ibidemque ad Ba-
silicam S. Ioannis sepultus.

Decimus Magister, Conradus de
Fenchtrangen, mensis magisterii sus-
cepit, sub Adolpho XXVIII Impera-
tore, & Niseno IV Pontifice, anno
1190. **Eo præfidente ordo multum pro-
fecit. Septem annis fratres in officio
continuit. Praga, Bohemiar metropo-
li, spiritum exhalavit, Tiebnicæque
sepultus est.**

Vndecimus Magister, Gotfridus,
Comes de Oloch, electus est, sub Cæsa-
re Adolpho XXVIII Germanorum
Imperatore, & Pontifice Celestino V,
anno Domini 1267. **Hic Venetia
cum multis fratribus in Prussiam pro-
fectus est. Decem annis officium gessit.**
Postea

Polica Comitibus celebratis, magistrum resignavit, in Germaniamque profectus, è vivis excessit.

Duodecimus Magister, Sofridus Teuchtvangen, anno 1307 creatus est Alberti Imperatoris Austriae Ducis Clementis Pontificis temporibus. I sedem Venetiis Prussiae castrium Marienburgam transtulit: nam in terra sancta, Venetiis, Neapoli, & in Angli sedes suas & praeclara aedificia propter quasdam similitudines amiserat. Duobus annis officio praefuit. Marienburg mortuus est.

Decimus tertius Magister, Carolus Tieverensis, susceptus est sub Henrico VII Imperatore, & Clemente V Pontifice, anno 1309. Erat insignis vir, prudens & industrius. Anno Domini 1312 eo praesidente, Memula arx in Curlandia regione Prussiae fundata est, ad propulsandos Lituavorum incursus. Tandem praedictus Magister à Pontifice Romano citatus, adeo crimen obiectum auxilio Dei diluit, ut in adversariorum caput redundaret. Roma quidam dicens, in itinere, Viennae morbo oppressus expiravit, ibique tumulatus est. Hujus tempore pestis per integrum annum tantopere grassata est, ut omnia frumenta penuria hominum in agris manerent.

Deci.

DESCRIPTION. 351

Decimus quartus Magister, Verne-
us Vrselenſis, temporibus Cæſaris Lu-
dovici XXXIII & Ioannis Pontificis
XXII ſuſcepit officium ſuum, anno
1321. Ordini cum ſumma laude præ-
ſtitit. Cito poſt interemptus eſt à fratre
ordinis Ioanne Bunsdorfio, in vigilia
ſanctæ Elifabeth, cum ex veſpertinis
neceſſibus egrederetur.

Decimus quintus Magiſter, Ludol-
phus Dux Tuſiſurgenſis, ſive Bauſvi-
enſis, ſub Ludovico XXXIII Cæſare
& Ioanne Pontifice XXII Magiſterii
ceſſitudinem ſuſcepit, anno 1325. Vir
pius & ſapiens extitit. Fratres ad cul-
tam divinum ſummopere compulſit,
largeque illis omnia adminiſtravit, ideo
eos liberalitate obediētes ſibi effecit.
iuſtitiam magnopere adminiſtravit.

Decimus ſextus Magiſter, Dietri-
chus, Comes Aldemburgenſis, octoge-
narius jam, electus eſt, temporibus Lu-
dovici XXXIII Imperatoris, & Ioannis
XXII Pontificis, anno Domini 1329.
Eloquentia validus, autoritate gravis,
iuſtitiaque rigidus extitit. Gentilibus
terrōri fuit. Templum beatæ Mariæ
virginis Marienburgæ extruxit. Toru-
næ obiit. tranſlatus Marienburgam,
in templo S. Annæ ſepultus eſt.

Decimus ſeptimus Magiſter, Rodol-
phus

pius Dux Saxoniae, Ludovici XXII
Imperatoris ac Benedicti undecimi
Pontificis tempore, in officium ius-
tus est, anno Domini 1339. Hic an-
no Domini 1341 magnas copias conse-
crauit, Neumarko namque oppugnans.
Interim vero Lituani Prussiam inva-
runt, eamque fere totam igne & ca-
bus consumpserunt, multos captivos
abducentes. quæ causa illi tantum ma-
rorem attulisse creditur, ut mente de-
positus, ab officioque depositus, per ter-
rore vitam terminavit. In Marien-
derque civitate sepultus est.

Octodecimus Magister, Henricus
Dufmariensis, Clementis VI Ponti-
ficis tempore officii dignitatem con-
secutus est. Sex annos in regendo or-
dine consumpsit. Cum Lituani & Ru-
theni bellum egissent, in die praesentis
tationis beatæ Mariæ, gessit, auxilio
divino decem millia inimicorum pro-
stravit. E vivis postea decessit, Marien-
burgæque humatus est. Hic virginis
cœnobium, Lebenich dictum, Reg-
monti erexit.

Decimus nonus Magister, Henricus
Kimpradiensis, Carolo Cæsare XXII
& Clemente VI imperantibus, ad
dignitatem Magisterii accessit, an-
no 1348. Loquente Ordo deus vi-
abu

Abundavit. Frates in timore & amore Dei instruxit, annis 31 officio præfuit, Mariemburgæ vitam terminavit, illamque sepultus est.

Vigesimus Magister, Conradus Zolner, temporibus Venceslai XXXIII Imperatoris Romani, & Urbani sexti Pontificis, ad officium vocatus est, anno Domini 1379. Multa egregia bella & facinora, contra Gentiles Lituanos & Samogitas, temporibus Keystudi, Iageloniæ, Vitoldi, & Suidhigeleni. Ducem Lituaniam gessit. Ordinem in potestate octo annis tenuit. Marienburgæ naturæ debitum persolvit.

Vigesimus primus, Conradus Valenrodenfis, Venceslai XXXIII Imperatoris, & Bonifacii Pontificis tempore, munus Magisterii oblatum suscepit, anno 1388. Vehemens & iracundus extitit: totis viribus bello incumberebat. Monachos, Sacerdotes, & omnes ecclesiasticos, furore percitus, odio persequatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1321 fratres armis, armata manu, per fluvium Crononem, Lituanis Nemen dictum, ad arcem Cavvensem in Lituaniam navibus terraque pervenerunt, ibique tres munitiones celerrime erexerunt, Neuverder, & Riteverder, & Metem-

burg appellatas. ex his Crucigeri Lituanis magna damna inferebant, regiem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

Vigesimus secundus Magister, Conradus Iungingen, ad munus obeundum vocatus est, Vencellao XXXII Imperatore & Bonifacio Pontifice praesidentibus. Hic propter morum probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisque observantissimus erat. Ideo ab Ordinis fratribus eum multa pati oportebat. Annis duodecim officio praefuit. Postea ex carceribus corporis liberatus, Marienburg Divae Annae templo humatus est.

Vigesimus tertius Magister, Ulrichus de Iungingen, Conradi mater, Ruperto XXXIV Caesare & Gregorio X Pontifice munia obeuntibus, officium suscepit, anno 1454. Strenuus & bellicosus vir extitit. Regulas Ordinis non admodum observavit. Consanguineo odio prosequabatur, illorumque arcem partim eripuit, partim destruxit. Cum Lituanis & Polonis plurima bella gessit. Hunc postea Jagello Rex Poloniae & Lituaniae magnus Dux Vitoldus cruento praetio profligavit: ubi & ipse cum plurimis Commendatoribus, quorum ducenti recententur, cecidit. De quoque

DESCRIPTION. 255

quoque Stetinensis, & Olesnicensis, Kerczdorffque Dux exercitus Crucigerorum, a Polonis capti. Quinque milia Crucigerorum a Polonis etiā sunt, Lituanoium tamen in castris Polonorum militantium septem milia trucidata fugataque in primo conlactu.

Vigefimus quartus Magister, Henricus Comes Plavenfis, sub Sigifmundo XXXV Imperatore & Ioanne XXIII Pontifice electus est. Hic volebat ultisci injuriam quæ a Polonis Crucigeris illata erat: sed antequam quicquam inciperet, ab officio dejectus est, & Engellburgæ in carceres coniectus, deinde ad Lebtieg miſſus. ubi ſeptimo anno in vinculis peracto ſaris conceſſit. Sepultus Mariemburgæ.

Vigefimus quintus, Michaël Sterbergenſis, Imperatoris culinae Magiſter, Sigifmundo XXXV Imperatori tenente & Ioanne XXIII Romano Pontifice, ordini præpoſitus eſt, anno Domini 1410. Primo anno, cum ſuſcepiffet officium, Jagiſlo Rex Polonie, & Vitoldus Dux Lituaniæ, Otterredam, Heſburgeniæque Episcopatum, Reſenurgam, Elbingam, & Cuiſburgam civitates depopulati ſunt. Argentoratum obſederunt, re tamen infecta diſceſſerunt. Novem annis Ordinis curam

nam gessit. Postea, ut deponeretur, p
cibus obtinuit. Gedani vitam navi
Mannemburgæ vero sepultus. 2.

Vigefimus tertius, Petrus Rudolphi-
us, Sigismundi XXXV Imperatoris &
Marini Pontificis tempore, Magister
collegii studii continuus est, anno Do-
mini 1419. Huius temporis provin-
& civitates Prusse ad Regem Polo-
nie Casimirus devenerunt, & iugo
Cruciatorum exultant. Quibus
novem annis hic magister regnavit
mortuus tandem, Marienburgæ
sepultus.

Vigefimus feptimus. **Conradus** Lufitanius, Alberti XXXIX Romanorum Imperatoris tempore, efficiens aetatis anno 1438. Hic a bello, quod vixit, contuit, nimio dolore ob fratrum perverfitatem contemptus. Marien. burg mortuus, ibidemque feputus.

Vigesimus octavus, Ludovicus He
naufius, sub Carolo Friderico, hui
nominis III, fratres regere cœpit, ann
1400. Huius temporis Prussia ab Or
do detentus, ad Regem que Poloniam C
uius rum maior pars eorum defece
rit, res omnes quæ Ordinis prædantur M
agnumburgam Regi anno Domini 140
pro summa 476000 florenorum ven
diderunt, cum suis castris & civitat
bu

125. Postea Rex Poloniæ, capta arce
Craunioze, pacem cum Crucigeris
institit. Atque ab hoc tempore Ponera-
nia Regno Poloniæ adjuncta est, pro
qua Poloni 150 annis perpetuo cum
Crucigeris belligerabant.

Vigesimus nonus, Henricus Rheus,
Comes Plavensis dignitatem Magiste-
rii assumptus est, sub Friderico hujus no-
minis III Imperatore, anno Domini
1267. Undecim hebdomadis officio
præfuit. Regiomonti in Cathedrali Ec-
clesia terræ mandatus est.

Trigesimus Magister, Henricus Co-
mes Ritherbergensis, anno 1272 of-
ficium suscepit, præfidentibus Frideri-
co III Imperatore, & Sixto Pontifice
hujus nominis quarto. Fuit vir rigi-
dus satibundusque. Theodorum Epi-
scopum Prasiæ captum in vinculis sa-
me peremit. Ordini annis septem
præfuit. Regiomonti sepultus est. Hu-
jus tempore bellum sacerdotum in
Germania fuit.

Trigesimus primus, Martinus Truchi-
ses VVeczhausensis, sub Friderico III
Imperatore, & Sixto IV Pontifice, or-
dini præfectus est. Duodecim annis
præfuit. Casimiro, regi Poloniæ, obe-
dientiam præbuit. Regiomonti mor-
uus, ibidemque sepultus est.

Trigesimus secundus Magister, Ioannes de Tiesen ex Helvetia, celebri familia oriundus, Maximiliano Imperatorem tenente, & Iulio Pontifice presidente, Ordinem in tutelam suscepit, anno 1489. Eodem anno Polonia Regi iuramentum præstitit. Postea eidem regi Ioanni Alberto auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipseque peremptus est. Regiomontum delatus, ibidem terram mandatur.

Trigesimus tertius, Fridericus Dux Saxonie, Turingorum & Hermundurorum Marchio, Maximiliani Imperatoris & Iulii Pontificis temporibus, anno Domini 1468, in festo divi Michaelis, Regiomonti Magistratum suscepit. Nunquam Regi Polonie iuramento se obstringere voluit. qua de causa à Polonis sæpius infestatus, in patriam suam Hermanduriam profectus. ubi, duodecim annis extra Ordinis fines exactis, mortuus est. Huius tempore Ioannes Albertus Rex Polonie è vivis decedit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

Trigesimus quartus, Albertus Marchio Brandenburgensis, Casimiri regis Polonie nepos, Maximiliani Cæsaris & Iulii Pontificis temporibus, Ordini

solenniter cum ingenti; omnia Regio-
monti praeclusus est, anno Domini
1512. Sigismundo Regi Poloniae avun-
culo suo iuramentum praestare noluit,
sed arces necessarias omnibus munivit,
ut se contra Polonorum incursum de-
fenderet. Magnum & diuturnum bel-
lum cum Rege Poloniae habuit, in quo
ex utraque parte multi ceciderunt, eam
ob causam, quod iuramento se ob-
stringere Regi noluisset.

*Gesta huius Magistri tempore
praeipua.*

ANno Domini 1519, in autumnno,
inter Sigismundum Regem Polo-
niae, & Magistrum Prussiae Albertum
Marchionem, bellum ortum est. An-
no 1520 Albertus Marchio, die festo
Circumcisionis Christi, Bransbergam
inopinate occupavit. Eodem anno,
Mielzak, Milimlyn, Regi traditae sunt,
cum aliis plurimis civitatibus castris-
que. Quadagesimali tempore, mense
Aprilii, copiae Regis Oland civitatem &
crem sub Magistro ceperunt. Eodem
anno Brandenburga arx & civitas à
Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520 Volfangus, Dux
Chonemburgensis, cum exercitu Or-
linis decem millium peditum & qua-

24 suor

tuor milliam e polum, Gedanum op
 pugnavit, ex epi eoq; pue monte
 vago vocantur, tati mimentis, qu
 ter mille globos, tormentorum bel
 corum, in civitatem frustra tamen exo
 neravit. nulli enim hominem la si
 fici vero ingens dan nam in torren
 tis & globum intulit: nam ex mure ci
 vitat, tormentum unum, instantib
 mum in mille frustra concussum est: &
 si aliquis ex exercitu se ostenderet, in
 hunc quatuor vel quinq; tormenta e
 turribus civitatis exonerabantur. tar
 ta p materia & penuria omnium Cra
 gerorum milites afflicti erant, ut nul
 tis suorum desolatis: quibundam ca
 ptis, fuga sibi ab obsidione consulere
 cogerentur. Interea vero Poloniæ Re
 in subsidium Gedanensibus 1200 equi
 tum electorum misit, qui milites Cru
 cigerorum, a Gedanensi obsidione disce
 dentes, iniecerunt, p'rimosque e
 cis trucidaverunt, quosdam captivos
 abduxerunt, multi etiam à Cassubiis &
 Pomeranis jugulati sunt. Postea Regi
 exercitus Dirichoviam & Stangerdu
 arces occupavit. Choynicz quoque ar
 cum civitate capta est. Postea ceteræ
 civitates & arces ultro se Regi Poloni
 obtulerunt, & milites Ordinis un
 cum Crucigeris ex Trulla sunt electi.

Ann.

Anno Domini 1225, die octava Aprilis, Prussia, quam primum religiosi Crucigeri videlicet tenderunt in mun-
 dam poloniam & principatum seu-
 arem cessit. Albertus enim Marchio
 Brandenburgensis, in eadem trigesi-
 mus quartus & ultimus Magister Cru-
 cigerorum, belli cum Rege Poloniæ
 perterritus, de facili que contra sumulum
 calcitrare videns, Regem sibi per inter-
 muntios fratres & affines suos recon-
 ciliavit, Cracoviamque veniens, iura-
 mentum solenniter Regi Poloniæ Si-
 gismundo, in Majestate Regis ad id fa-
 bricata in medio foro Cracoviensi se-
 denti, Regaliisque induto præstitit
 cum multis Principibus. Ibi per prædi-
 ctum Albertum Marchionem Bran-
 denburgensem, post iuramentum so-
 lenniter præstitum, Sigismundus Rex
 Principem secularem, equitemque, ut
 vocant, auratum creavit. Terrasque o-
 mnes Prusiæ certis sub conditionibus
 eidem, ut feudali, clientique, & subdito
 suo concessit, vexillumque illi suum
 sub insigniis Polonicis dedit. Atque hic
 finit ordo ille, ut vocant, Teutonico-
 rum Crucigerorum in Prussia. Anno
 Domini 1226, Alberto Prusiæ Duci, to-
 ror Regis Daniæ in matrimonium da-
 ta est: ex qua suscepit filium, Albertum

Fridericum modernum ducem Prus-
siae, qui etiam post mortem patris Re-
gi Poloniae juramentum homagium-
que sollemniter praestitit. Nunc, quo
ordine & quibus ceremoniis hoc jura-
mentum praestitum sit, quoniam ipse
praesens rerum spectator fui, breviter
dicam.

Anno Domini 1569, mense Julio, in
Comitiis regni generalibus, Lublini ce-
lebratis, Albertus Fridericus Marchio
Brandenburgensis, Alberti Ducis Prus-
siae praedicti filius, patri in Principatu
succedens, juramentum Regi Poloniae
praestitit, hoc modo. Decima nona die
Julii, amplissimum suggestum, (sive Ma-
jestas, ut dicitur, Regia) tectum sericeis
& stragulis tapetisque pretiosis, in sub-
urbio Lublinensi sumptuose erigitur,
ubi Rex sessurus esset. Concursum sit ad
forum immensae hominum multitudi-
nis; opplentur viae, omnesque plateae,
quacunque incessus erat. satagit pro se
quisque vel ornatus splendido vestitu,
vel armis instructus apparere. Interim
Majestas regia ex arce in thronum pro-
ficiscitur; cingitur ingenti & splendida
Senatorum Procerumque universi Re-
gni corona, praecedentibus Principibus
viris, ac omnis ordinis consiliariis, &
aulicis. Vexillumque pulcherrimum &
amplif.

plissimum album, novo Duci de
ore cum insigniis donandum, Eras-
mus Debinski, Cancellarii regni filius,
præferebat. Postea Rex in domum
mandam suggesto oppositam diverti-
r, ibique ornatu regali induitur, san-
ctis videlicet aureis, alba Dalmatica,
chlamyde, sive Piviali ex panno au-
reo confecta, & Corona regia aurea,
gemmis lapidibusque pretiosis concin-
nata, affabreque ornata; chirothecas quo-
que annulis gemmisque ornatas mani-
bus imposuit. Induta Majestas regia
namentis regalibus, de modo illa in-
suggestum procedit media inter reve-
rendissimos Dominum Iacobum V-
arski Archiepiscopum Gnesnensem
Prælatum regni, ac Dominum Pad-
evski Episcopum Cracoviensem,
præcedentibus & subsequenter con-
que primariis Dominis, Consilia-
ris, Spiritualibusque. Gladium eva-
natum ancipitem Dominus An-
reas Zborovvski, Gladiator (ut di-
tur) Regni, præferebat. Pomum au-
rum, cruce insignitum, Petrus Zbo-
rovvski, Palatinus Sendomiriensis, por-
tabat, & sceptrum Stanislaus Myś-
lovski, Palatinus Cracoviensis, ante-
ferebat. Cum itaque sacra regia Maje-
stas in solio sedit, quatuor Germani

F. OCCO

proceres Prussiae, nomine Ducis &
 supplices venerunt, & genibus flexis
 unus eorum orationem hanc ad Regem
 re ad S. R. M. recitavit. Oratione fin-
 ita, Regia Majestas quatuor confilia-
 suos cum illis quatuor Germanis,
 Ducem Prussiae accedendum in Vire-
 niens itaque illustrissimus princeps A-
 bertus Fridericus, disertissima fac-
 dia orationem fecit ad S. R. M, sing-
 larem saltem, supplicatam, & re-
 quonem tantam. Responsum est;
 Res ipsi Principi confilia regentes Li-
 tinis verbis, nomine Regis, Sacramen-
 tum maiestatem tam ipsam Prin-
 cipem quam omnes fideles & optime-
 res ejus omni favore & gratia com-
 pecti defendereque velle. His multis ac-
 cessit Princeps ad saltem, & pedes re-
 gios genu flexus cum summa reveren-
 tia attigit: accepitque de sacra reg-
 maiestate manus vexillum album i-
 signitum aquila nigra, cum literis S.
 A. colligatis in pectore, cum instituti-
 ne or. Regio facta his verbis: Nos
 glorundus Angulus Rex, amantibus
 vestris & vobiscum fideles in pro-
 bus, tradimus & concedimus illam
 tati tuæ, prout pareat tunc illam
 tradideramus, in feudum, terra, ci-
 tates, oppida, & arces in Prussia: &c.

as Illustratam tuam investimus, per
ejus vexilli traditionem: ac institui-
mus gratia & benignitate nostra, qua
quam Illustratam uti nepotem no-
rum carissimum complectimur. spe-
amusque, quod ejus beneficentia no-
stra & memor & grata fidelisque Illu-
strata tua sit futura. Deinde Princeps
Prussiae caudam vexilli tenens, super
hoc Evangeliorum in hæc verba jura-
mentum præstitit.

Ego Albertus Fridericus, Marchio
Brandenburgensis, in Prussia, Stetinen-
sis, Pomeraniae, Slavorum, Cassubio-
rum Dux, Princeps Rugæ, & Fungia-
nus Norimbergensis, promitto & ju-
ro, quod Serenissimo Principi ac Do-
mino, Domino Sigismundo Augusto,
Regi Poloniae Inviçtissimo, Magno
Duci Lituanie, Ruthenorum ac omnium
Terrarum Prussiae Domino & Hæredi,
aut meo naturali hære litanoque Do-
mino, & ejus Sacrae Majestatis hæredi-
tis & successores regibus, & Regno
Poloniae, ero fidelis & obsequens, ejus-
que Majestatis ac hæredum & totius
Regni Poloniae bonum procurabo, &
periculum præcavebo, ac omne id fa-
ciam, quod ad fidelem vassallum feu-
dalemque pertinet. ita me Deus adju-
vet, & hoc sanctum Dei Evangelium.

Accepto

Accepto huiusmodi iuramento, M-
 stas Regia gladium ancipitem à C-
 diatore Regni Domino Andrea Zi-
 rovski accepit, novumque Duce[m]
 præcinxit, inclinatum de more, dice-
 Accingere gladio tuo super fen-
 tuum potentissime. Postea ei torqu-
 auream Regio munere non indign-
 impoluit. Mox omnis Ordinis Nob-
 qui ad Equestre munus contendeb-
 (in quorum ego numero, eodem in-
 præcinctus sui) præcincti sunt. Quib-
 omnibus ex ordine solenniter peract-
 ac depositis Regalibus indument-
 cum toto illo comitatu Duceque Pr-
 s[er]u[us] cum suis præcedente in arcem red-

XII.

L I V O N I Æ D E S C R I P T I O

Addita est quoque brevis narratio
 quomodo hæc regio in ius invicti-
 mi Regis Poloniæ Sigismundi Aug-
 sti, Magni Ducis Lituaniæ, cesserit,
 quo pacto à Moschorum Principe
 Sveciæ Rege diminuta fuerit.

Ivonia sive Lieflandia, Reg-
 amplissima, ab Oriente, Ru-
 ssiæ, Moschorum Principi su-
 jectæ, contigua est; Nervæq[ue]
 fluvii

Rivus navigabilis (in cuius utraque
ripa duæ arces ejusdem nominis, una
Livoniensium, altera Moschorum, sibi
ex adverso sitæ sunt) imperium Mo-
scoviticum a Livoniensi delimitabat.
Sed **modernus Moschorum Monar-**
cha, Ioannes Basiliades, Per, et insigni
urbe Episcopali cum sibi adiacente pro-
vincia occupata, ulterius fines suos
(prout inferius dicitur) promovit. A
septentrione cum Sveciæ Regno &
Phinlandiæ Ducatu fines suos sinu ma-
ris Balthici determinat. Ab occidente
mari Balthico (quod Germanicum &
Prutenicum appellatur) contermina
est. A meridie Samogitiæ & Lituaniæ,
nonnihilque in Occidentem vergens,
Prusiæ adhaeret. Nonaginta miliari-
bus Germanicis in longitudinem, &
quinguenta in latitudinem, cum si-
nu maris Balthici adjacenti extenditur.
Sed nunc bellis sævientibus, & turpis in
locis vastata & diminuta est. Continet
autem in se plurima territoria, quæ pro
Ducatibus computari possunt. Horum
singula cum suis civitatibus & castris
succincte describi curabo. Sed pri-
mo quomodo & quando Regionis in-
colæ nomina Christo dederint, paucis
aperiam.

Totum pene orbem terrarum, post
maxi-

maximum illud universæ terræ cō-
vium, fallacium demonum fraude
ductum, veram viam Dei religio-
nem, non multorum & fortium Deorum
cultu, vanaque superstitione, con-
tulle constat. Quidam enim meriti
homines, propter merita beneficia
egregia gratia, cultu divino veneraba-
tur. Alii malignos Dæmones, emen-
ta miraculis & prodigiis hominu-
orum sese insinuantes adorabant. In-
rique belluis atque serpentibus,
sculptis prænque arte humana simul-
cris, gloriam veri Dei excedat
Donec Iesu Christi, veri Dei homin-
um benignitas, & Evangelii eius cla-
tas, post multa tenebra, quam lux cla-
rissima mundo editus, attingeret. Has te-
res terribilesque tenebras destruit
Sed regiones Septentrionales, & om-
nes gentes ad Aquilonem vergent
Christianæ religionis ignaræ, vai-
diorum cultu diurnis a legatæ fi-
runt. difficilis enim ad eos exteri-
gatus aditus erat, propter effera
barbariem, & crudelitatem popu-
lorum etiam & Græci, qui prin-
fidem Christianam amplexi sunt,
ptentrionalium plagarum minus c-
aram notitiam habebant: unde
tum est, ut Livonia, cum cæteris

aqui

pellonem vergentibus regionibus,
novissime omnium Sacro Baptifini
in lavata fuerit. Demum Frederici
primi ex Ducibus Germaniæ Roma-
norum imperatoris temporibus, mer-
catores rem familiarem ex Germania
per mare Balticum in Livoniam ap-
portunt, & gentis barbaræ simplici-
tate æque animos ob mutua mercimo-
nia commutanda pellexerunt. Erat
autem hic populus miræ simplicitatis,
opusque parandarum & certamilia-
ris iusto negligentior. melle enim ex-
presso (quo maxime regio abundat)
ceram, velut alias quisquilias & purga-
menta, domibus everrebant. Postea
succedente quæstu, & mercatoribus
Occidentalibus eo loci confluentibus,
Sæc. XIII. paulatim se illis immiscere,
ad augmentum, & peregrinationis cau-
sa, coacti sunt, ut mercatores videret
etiam sacros Livonum acquirentibus,
per amicum gentis Christo, per verbum
prædicæ salutiferum, lucrifacerent.
Erat igitur ea tempestate vir quidam,
Meinardus nomine, in Lubeca, civita-
te archiepiscopali, pietate & munitione
vix insignis. hic una cum merca-
toribus conscensa navi in Livoniam,
anno partæ per Christum salutis mil-
lesimo ducentesimo, tranxit, & con-

Aa spi

spiciens, in tam insigni & præstanti
necesse nullos operarios extare, con-
tinuo ibi unius famuli convictu contem-
tas, ætatem transigere constituit, ca-
samque sibi ex arboribus propter inbr-
arendos construxit. Paulatim deinceps
hominum familiaritatem captare, &
tuto superato, adhibita jam muti
convictus & contractæ notitiæ cur
incolis Regionis opportunitate, Reli-
gionis & rerum Divinarum eos admo-
nere cœpit, sensimque à vano Idole-
rum cultu ad Christianæ fidei obser-
vantiam adducere auspicanteque Deo
& pium viri religiosi conatum securi-
dante, complures incolarum in agni-
tam veritatis doctrinam concesserunt
quorum crescente numero, multo-
rumque animis (ut fit) rei novæ & in-
usitatæ religionis studio flagrantibus
Basilica instauratur. Nec multo po-
Meinardus à Bremensi Archiepiscopo
in Livoniæ Episcopum consecratur, qui
in melle Christi strenui operarii munus
adiplens, rem Christianam multum
adauxit, & magnam gentis partem a
Christum convertit. Postea vitam cum
morte feliciter commutavit. Huic e-
iusdem decedenti Bertoldus Cisterciensis
nam abbas successit, qui contra irruen-
tes hostes fidei Christianæ, una cum
per

peregrinis militibus, qui pietatis ergo
ad militiam Christo exercendam ex
Germania confluxerant, pugnare in-
stituit. Vbi vero ad pugnam ventum
est, equo infreni in mediam barbaro-
rum aciem projectus confoditur. Tan-
dem crescente multorum pietate, plu-
rimi sacræ se militiæ devoverunt, Or-
dini que fratrum Teutonicorum habi-
tu suscepto, Ensisferos fratres sese nun-
cupaverunt. Sed cum rebus gerendis
superesse non possent, hostiumque bar-
barorum vis undiquaque invalideret,
Teutonicorum fratrum Ordini in
Prussia se conjunxerunt. Cum enim
audivissent, quod Ordo Teutonicus
Cruciferorum in tota Germania pro-
ficeret, Volquinus Præpositus eorum,
à quinto in ordine Magistro Pruliæ
Conrado, olim Comite Turingensi, in
ordinem Teutonicum susceptus est,
anno Domini 1234. Suffraganeusque eun-
dem Magistri Pruliæ Conradi, Grego-
rius summus Pontifex Romanus, auctus
nominis nonus, jussit ubique, & præ-
cipue apud infideles Prutenos Livo-
norumque, proclamari, quod Ordo ma-
trim à gladio in Livonia, qui nondum
confirmatus erat) Teutonico ordini in
Prussia unitus, incorporatus ac ad eun-
dem adsciberetur. Susceperunt itaque fratres ad gladi-

quo Livonienses, crucem, habitumque more fratrum Teutonicorum in Prussia. Et semper ab hoc tempore Magistri Prussiae, à Livoniensibus Magistralibus tributum certa & obedientiam exigebant, utque ad tempus Albrechtus Marchionis Brandenburgensis, Magister Prussiae, quia nonnulli supra aliquid quingentorum annorum decematio, pecuniam, quam obedientiam accipere maluit. Itaque Livonienses, de praeterita ingenti summa pecuniae, postea ab obedientia Prutenici Magistri exhibenda liberati sunt. Haec tamen libertatem paulo post per insipientiam suam amiserunt: Rex enim Polonorum Sigismundus Augustus, se in potestatem suam, prout iure suum dicitur, redigere. Sed ad rem accedo. Livonienses Cruciferi, habitu fratrum Teutonicorum in Prussia adsumpti gravissimis bellorum laboribus cum barbaris fortiter exantlatis, haec tamen in Livonia potiti sunt, Magistramque sibi elegerunt, qui cum Commendatoribus, seu etiam Praefectis, totam Regionem gubernabant. Erant praeter hunc in Livonia Episcopus, qui quicquid de Archiepiscopo Rigaensi, Despotis, Palatinis, Oxiliis, Curandis, Rebusque Episcopis

Hi sua munia strenue & magnifice
et Principes obibant. Sed anno Do-
mini MDLVIII, Moschorum Dux,
Derpta sive Torpato, insigni urbe E-
piscopali, potius, Episcopatum Der-
ptensem penitus abolevit. Rex quo-
que Poloniæ Archiepiscopatum Ri-
genssem cum omnibus arcibus & civi-
tatibus (rerum enim in Livonia po-
nitur) tenet. Revaliensem Episcopa-
tum Sveciæ Rex, urbe Revalia capta,
administat. Oselensem Episcopatum
& Abteliensem fratres regis Danicæ, Ma-
gnus nomine, una cum insula Orelia
possidet.

Ordinis Teutonici Magister, una
cum suis Commendatoribus, plurima
oppida & arces multas possidebat. &
primo quidem ordinis Magister & Ar-
chiepiscopus Rigensis, simul & commen-
datus Rigam urbem metropolim regio-
nis occupabant, monetamque uterque
propriam, qua adhuc incolæ regionis
utuntur, cudebat. Verum Magister,
præter dominii & possessionis contor-
tiam, arcem quoque ibi habebat. Hic
jam ordine territoria, arces & civita-
tes, tam Magistro ordinis, quam Epi-
scopis & Commendatoribus subiectas,
describere pergam. Hæc vero sunt ter-
ritoria sive provincie, in Livoniensi

Aa 3 domi-

dominio, quæ pro Ducatibus valen-
utq; etc, Lettlandia, Vikeclandia, Cur-
landia, Semigalia, Littlandia, Virlandia,
Haria, Gervendiaque.

Lettlandia sive Rigensis Provincia.

Littlandia regio Livoniæ, præcipua
has arces & civitates, regi Poloniæ
subjectas, habet.

Riga urbs celeberrima. totius Livo-
niæ metropolis; muro fortissimo pro-
pugnaculisque & turribus dentis, tor-
mentis belicis apprime munitis, val-
loque inexcusso tribus ordinibus tor-
mentorum, undiquaque munita; fos-
sis duabus, ex utraque valli parte, cir-
cumducta, & stipitibus acutis circum-
septa, rebus belicis, tormentis & com-
meatu copioso, militibusque stipendia-
riis, pacis & belli tempore, bene pro-
vifa. Arcem quoque bene munitam,
& omnibus necessariis provifam, sibi
adjunctam habet. in qua olim Magi-
stri sedem suam habebant. eam nunc
Gothardus Kietler Dux Curlandiæ, re-
gis Poloniæ feudalis, nomine regio ad-
ministrat; in civitatem tamen ipsam
jus nullum habet. Administratorem
enim, sive Capitaneum aliquem, cives
sibi dominari (libertatem adferentes)
non patiuntur: sed obedientiam & tri-
buta

puta regi Poloniæ fideliter exhibent,
 ipsique civilibus legibus urbem admi-
 nistrant. Hanc urbem flavius Dvina
 amplissimus (ex Severa regione Rut-
 hiæ, Moschovitæ Duci subjecta, ortus)
 ana cum arce alluit, & duobus à Riga
 in mare amplissimis ostiis exoneratur.
 Per hunc naves ex mari, de ultramari-
 nis regionibus, utpote Svecia, Da-
 nia, Holsatia, & cæteris repositis pro-
 vinciis, appellant: Ex Russia quoque &
 Lituania cineres, assères, ligna cæta, &
 lævigata omnis generis ad naves fa-
 bricandas, frumentum quoque gran-
 di copia, & cætera, importantur. Ma-
 gnumque hac in urbe & celeberrimi-
 mum est emporium. quamvis enim
 duobus miliaribus à mari distat, na-
 ves tamen omnigenæ facillime de ma-
 ri sub ipsa mœnia urbis veniunt & re-
 deunt.

Hæ vero arces, civitates & præfectu-
 ræ, Capitaneatusque, in hac Leitlan-
 dia sive Rigensi provincia, continen-
 tur; Videlicet

Dunamunt, arx inexpugnabilis na-
 tura oportunitateque loci. Mari adja-
 cet, in ostiis Dvveni fluvii, duobus à
 Riga miliaribus sita, præsidiiisque Po-
 lonicis munita. In ea omnes naves ex
 ultramarinis regionibus ad Rigam ve-

A a 4 nicu.

rentes, merces indicare, teloniaque
perolvere, coguntur.

Plokhaus, munitio inter Rigam &
Dunamunt, ad Dvvinam confecta. In
ea quoque omnes naves exstant.
Hæ autem duæ arces Rigenſibus in-
xime inviſæ ſunt.

Kirchholm, arx murata ad Dvvinam
ſitum, duobus miliaribus a Rigam
ta, in orientem procedendo.

Hæ quoque arces Dvvinæ impen-
dunt:

Vxul, arx deſolata, curia tamen in
ea, ut i Præſectus manet, extructa. In
Kirchholm duobus miliaribus ab eſt.
Cruclum ille quendam confectum
& hominum ſtragem insignem cum
lus omnium ingens congelius teſtatur.

Lenvard, arx ab Vxul quatuor mi-
liaribus ad Dvvinam ſita.

Aſcherad, olim Palatinatus: arx ad
Dvvinam munita. Moſcovitæque ac
ea aliquoties repulſi ſunt. Quatuor mi-
liaribus à Lenvarda abeſt.

Narv, **Souegen**, **Georgenburg**, **Levy**,
Borg, **Reſſiten**, **Lucen**, **Luden**, **Neven-**
hal, arces muratæ abſque civitatibus.

Dunenborg, arx ad Dvvinam mu-
nitiffime ſita. Commendator ſive Pa-
latus ei olim Magiſtri nomine præ-
ſidebat.

Sege-

Segevole, arx & civitas, olim Ordinis. Marschalci primi à Magistro propria erat, cum cæteris ad eam pertinentibus, videlicet Levvburg, Nitavv, Georgenburg, & Choen castris.

Aries, arx; VVolmer civitas & castrum; Hermes arx. quatuor miliaribus à Pernavva & Phelin.

Has supradictas omnes arcēs, & civitates, cum suis Palatinatibus, & Præfecturis invictissimus rex Polonia possidet, excepto Mariemburga castro, quod Melchovæ Princeps occupavit. Adzel autem, & Kodempens, à Moschovitis exultæ & desolatæ sunt.

Archiepiscopus Rigenfis.

IN eodem territorio Rigenfi Rex quoque Polonia omnes arcēs, civitates, Capitaneatus, & Præfecturas Archiepiscopales possidet.

Kokenhaus, arx & civitas, natura & oportunitate loci munitissima, ad Dyvinam fluvium sita, cæterarum Archiepiscopi arcium principalis.

Vxul, Lenvard, supranominatæ arcēs: Krevvburg, Landon, Sefuegen, Schamborg, Seiben, Conemburg, arx cum civitate, Saas, Vaniel, Dalen, Lencel, Treyden.

Smiltē, arx à Moschovitis desolata,

A a 5 Cre-

Cremon, castrum olim Capituli Metropolitane Ecclesie Rigensis.

Sancel, arx apprime munitissima mari adiacens, ad Archidiaconatum Rigensem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & civitates enumeratæ, Regi Poloniæ subiunt.

Arces nobilium in prædicto Archiepiscopatu hæ sunt: Noehrosen, Rosenberg, Mayan, Pierkiel, Roppe, Nabbe Elner, & Bersen. Earum domini Polono Regi obtemperant.

Episcopus Derptensis.

DErpt, sive Torpatum, sive Derbet insignis urbs Episcopalis, & arx in colle munitissima, urbi impendens. Hæc anno Domini 1558, ab exercitu Moschorum Ducis, violenta oppugnatione cum tota circumjacenti provincia, capta est. Hæ vero arces ad hunc Episcopatum pertinebant: Faleanavv castrum, & monasterium insigne Neinhaus, 18 miliaribus à Derpt sita Rutenis contermina; VVerbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobilium arces in hoc Episcopatu quatuor præcipuæ erant, videlicet, Olsen, Kanelichth, Raden, Cunctal, sive Regental, omneque à Moschorum Duce cum Episcopatu subjugatæ sunt.

Episco-

*Episcopatus Habselensis &
Ozelensis.*

Vlkechzlandia regio ad Habselensem Episcopatum cum suis arcibus & civitatibus pertinebat. quæ quatuordecim miliaribus in longitudinem, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhaeret, & has arces complectitur, quas Sveciæ rex una cum regione possidet.

Habsel, arx principalis cum civitate, in qua est Ecclesia Cathedralis. Eam rex Sveciæ vi ad deditionem coëgit.

Lode arx munita, quam Dux Curlandiæ Gothardus Kietler à Svecensium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat; sed postea ab eisdem capta est.

Lehal castrum, & civitas, in qua est insigne virginum monasterium. nunc præsidiis Svecensium tenetur.

Ficzkel & Felin, arces, à Moschovitis exustæ & desolatæ sunt.

Verder arx munitissima, ad fluvium Zundam sita, ab ipsis Cruciteris Livoniensibus destructa & demolita est.

Ozilia insula in mari Germanico, aliquot à litore miliaribus sita est. Ad Ozelentem Episcopatum pertinebat. Arces & civitates duas munitissimas
habet.

habet. eas Craciteri regi Danie p.
diderunt. quas nunc Magnus episc.
Regis Danie frater possidet, Ipseque
tunc titulo utitur. Harum arcium
una Arneburg, altera Senendun
appellatur.

Thuan. lib. LIX. ad annum 157

Ioanni Succorum Regi hoc anno
parum feliciter cessere. Nam in Liv
nia, cum Nicolaus Achazius & Ponti
Gardius Gallus cum Germanis & Sco
tis circiter v ciro, qui superiori ann
Revaliam venerant, ad recipienda
Vetenbergam medio inter Revaliam
& Narvam itinere positam protecti
sunt, trimestri obfisione tempore p
desidium transacto, tandem post
quot irritas oppugnationes eximio
ter Germanos & Scotos rixa exor
cit, quæ & ad justum prælium de
nit, in quo ex Scotis ciro p
ceteri cum vexillis suis ad Ruulos, q
Vetenbergam tenebant, transigerunt
Itaque obfisione soluta Aprilii men
Succici Duces re infecta ad sua redi
runt. Russi successu elati ad rapin
effusi totam Hærgiam ad Revaliam
que portas excurrentes vexant. Ne
melior fuit popularium ac rusticorum
condicio sub Livonis equitibus; qui
ipsi rapinis & licentie addicti, nec
qu

vident parentes, luminaque irma-
tate cuncta diligentes, tota eaestate
adornati sunt: & ad extremum, ut fe-
liciam perfidia cumulant, Haple-
um, Lodem & Lealem arces, quas pro-
pensas exactis ab Ioanne traditis
acceptant, Daniæ Regi, pacifice Ni-
colao Vngerno Osiliæ vicario, ven-
iunt xxc aureorum c10, solutione in
iii K. l. Quintiles sequentis anni dila-
ta, quod provinciarum detrimentosum, Li-
onis propudiosum, & emtori int u-
tuosum fuit. Nam paulo post Russi
Duce Knesio Mikita, licet illi pacem
am Dano haberent, Lodem, Lealem,
Vikelam, & ipsam tractus illius metropo-
olim Haplelam, præsidio & cominea-
u instructissimam, flagitiosa præfecto-
rum siue ignavia siue perfidia deditione
recipiunt, & exoptulantes de inpu-
bia Danum ambiguo responso ludi-
ficati sunt.

Curlandia Regio.

HÆc regio in Livonia sita. A Septen-
trione maris Balthici sinu, ab Oc-
cidente vero, ubi Pruthiam contingit,
pelago, qui Curlandicus appellatur, al-
luntur. A Meridie Samogitar connnis
est, Regique Poloniæ subest. sed cum
Gothardus Kietler, regis gratia & be-
nigni-

nignitate tenet, tituloque ejus utitur
has civitates & arces complectitur:

Vinda, arx cum civitate & Palatinatu, Polonis Kiels dicitur. In ea Magistri sedem suam habuerunt, & Conventionesque celebrare soliti erant nunc Polonicis praefidus tenetur, administrante illustri & magnifico domino Ioanne Chodkievvicz, Genera Samogitiae, & supremo Gubernato Livoniae, ac magno Marschalco Magni Lituaniae Ducatus.

Goldingen, arx & civitas cum districtu amplo.

Grubin & Candaph, arces cum praefecturis ditissimis.

Tuczkom, Sabel, Durbin, Aempoth, Shruden, Frauemburg, Altangen arces. Nevvburg, castrum in finibus Samogitiae.

Episcopatus Curlandiae septem arces continet, quas Magnus Regis Daniae frater possidet. Episcopatusque titulum sibi usurpat. hisque nominibus haec arces nominantur: Edvvalen, Pilthen, Hasempot, Angermunde, Dondangen, Neinhaus, & Ambothen.

Semigalia Ducatus.

Hic Ducatus Curlandiae adhaeret. A Meridie Lituaniae contiguus est. Hasque

asque arces continet: Solemburg, arx
præfectura; Bafenborg, Doblin,
ithavv, arces cum districtibus. Civi-
tes nullas habet. Totumque territo-
rium, una cum arcibus enumeratis,
Eurlandiæ Dux prædictus Regis Polo-
niæ gratia & benignitate commillum
tenet.

Eftlandia Ducatus.

Estlandiæ, sive Estoniæ Ducatus, ma-
ri Sveciæ à Septentrione adjacet.
Has arces præcipuas cum civitatibus &
præfecturis complectitur:

Felin, arx & civitas munitissima.
Inna cum ultimo Magistro Livoniæ
Wilhelmo Furltemberg, feudali Regis
Poloniæ, à propriis militibus stipen-
dariis Germanis Moschorum Duci
prole prodita est. Civitas ipsa exulta,
arx vero præfidiis Moscoviticis mu-
nita, unaque cum districtu, sive Palati-
natu, Moschorum Duci subest. Magi-
ster vero in ea captus, Moschoviam ab-
ductus, in vinculis spiritum exhalavit.
Atque hunc extremum exitum Magi-
stri Livonienses habuere.

Lais & Talczkofen, arces, à Moscho
quoque occupatæ sunt.

Tarnest, sive Taurus, arx munitis-
sima, præfidiisque Moscoviticis pro-
visa.

maris sinu terminatur, ab Oriente Nerva fluvio celebri, ex lacu Pleyba emergenti & in mare Balthicum incedenti, alluitur. A Meridie Estlanæ, ab occasu Hariæ contermina est. octo miliaribus in longitudinem, a Nerva fluvio ad Revvaliam usque extenditur, hæque arces complectitur:

Nerva, arx & civitas insignis, maritimissimaque, ad fluvium ejusdem nominis sita. Ex adverso in altera ripa ædem a Moscho erectam, lanovv. Corodictam, habet. Atque fluvius prædictus Nerva, has arces interfluens, Moschorum & Livoniensium impetum cunctissimimitabat. *Additio.* Hæc urbs hodie ob continua bella, & incendia, superioribus annis mitere est determinata.

Tolzeburg, arx ad sinum maris Balthici, inter Nervam & Revvaliam civitates æquali distantia sita. Distat à Revvalia xv mill., & mœnia illius à fluvibus marinis pulsantur.

Vvesenburg, arx & capitaneatus.

Berchholm, olim arx Episcopi Revvalensis erat. Als quoque, & Est, duæ arces nobilium Livoniæ: una Roberti à Gilsen, altera Bernardi de Tabe.

Has omnes arces cum suo territorio Moschorum Princeps occupa:

Verum rex Sveciæ jam eadem recuperavit.

Haria Provincia.

Haria juxta mare Sveciæ sita, i longitudinem sedecim miliaribus & octo in latitudinem, extenditur Cum Virlandiæque territorio pro Ducatu computatur.

Hæ arces in ea sitæ sunt:

Revalia, urbs celebris cum arce magnitissima, ad sinum maris Baltici condita est. Sede Episcopali clara Sub Rege Poloniæ à Sveciæ Regis exercitu occupata. Moneta Revalienses propriam quadrangularem cudunt. Revaliensis quoque arces ad quæ sibi subiecta possidebat in civitatem tamen ad imperiumve habebat, & Magister ordinis eam administrabat.

Badis, castrum & monasterium in figura, Saccenis inopinata irruptione cenerunt.

Opuscur, arx olim Episcopi Revaliensis. A Moschorum duce expugnata nunc tenetur.

Gervenia & Dacania.

Gervenia regio mari adjacens septem miliaribus in longitudinem, sex in latitudinem patet. Frumentum

menti & cæterarum rerum ex terra nascentium feracissima. unam arcem, Vitenstein dictam, principalem, cum pagis & curiis compluribus nobilium, habet. Jam ab Rege Poloniæ, Successum Rex occupavit. Inlykanien, id est, Albus lapis, Poloni dicta. In his tunc iis sive Provinciis Livoniæ prædictæ (quæ etiam pro Ducatibus componi possunt) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Livonica tribus fere linguis (non multum tamen à se differentibus) utitur, ad Lituanicamque idem lingua magna ex parte alludunt. Barbarie & moribus incultis rigent. Lituanis & Samogitis ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque ut plurimum cineritio, ad Germanicum habitum aliudenti, utuntur. Ex tiliæ libro, more Lituanorum & Rutenorum, cothurnos connectere solent; vel ex jumentorum pellibus, una cum seris detractis. Feminineus sexus in pagis, more gentis Cyganorum, (vel, ut quidam volunt, Cyrenæorum) vagabundæ, vestiuntur, vestituque quibusdam globulis plumbi, cupri & electuariis exornant. Indusia quoque, circa collum præcipue, annulis intertexturisque variis ornant.

Crinibus pallis mulieres vetulæ & virgines omnes promiscue incedunt. Capitis ornamenta quædam, mure ex globulis quibundam contexta ad similitudinem unionum gemmarumve, varicoloris, gestant. Omnes tere matronæ, sage & incantatrices periti linætant, artibus magicis supra modum deditæ. Pane viliissimo teterissimoque, & cibariis simplicissimis, utuntur. Frumenta omnis generis, tritura excutiunt, la me, perinde ut Litواني, primo in calidissima cala, ad id præparata, fumo exsiccant, & postea in horreo coram extracto excutiunt. In ollis figulinæ artis nusquam, sed in lebecibus æreis, cup eive, in pagis & civitatibus coquantur neque tibi ollam argilleam ullo per totam Livoniam videre licet. Paleis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina siliginis mixtis, utitur. Et quamvis inferrima gens fuerit, supra modum tamen calida, fallax, tumida, atrox, & ad credes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Ruthenos, cæteroque extraneos, Regi Polonice militantes, extra Germanos, quorum sub iugo olim fuerunt) maxime invidios habent, eosque deprædatores & conestores bonorum, fundique sui calamitatem, appellant,

lant. & ubi possunt, quocunque mili-
tes affluunt, circumventos & incensos op-
primunt. Univel duobus viis transitus
difficilis est, præcipue si apud agrestes
pernoctaverint nam somno oppressos,
magna ex parte cruciant suffocant-
que. Divertoria in hac regione rara vel
penitus nulla reperiuntur, sed ad curias
& prædia viatores divertere, ibidem-
que pernoctare solent. Tempia quoque
rarissime, nisi in arcibus, videntur.

Cives & Nobiles omnes Germani
sunt, Germanique moribus & idiomate
utuntur. **Fæmineus sexus pallia rubea,**
communiter capiti imposita, ad talos
cum frequentissimis plicis gerit. Virgines
mulieres in capitis non gerunt, sed
contrictos crines, (quos maxime nu-
trunt, vel ad id præparatos adaptant,) **tam matronæ quam virgines capiti**
circumnectunt. Pileos sive biretos
quadrangulares, more Cardinalium
Romanorum, gestant: quædam vero
palliis cum velamine, velut testis, fron-
tem & caput regente, utuntur.

Sponsa, cum ad matrimonium con-
trahendum deducitur, corona argen-
tea deaurata rotunda & in altum pro-
minente ornatur; omnisque virginalis
& matronarum chorus, rubris pal-
lis vestitus, longo ordine præit & sequi-

B b 3 tur.

tion. Cervisia exordio & lupulo pascitur in pagis & civitatibus grana amarissima, maxime distantia a cæterarum regionum cervisia, utuntur; at tamen gens illa, & omnes Germani regionis incolæ, hunc potum suaviter præbilit.

Siliginis & frumenti Livonia dives est: adeo ut ex ea quoque & transmarinæ nationes, Lubeca, Amsterdam, Orlundia, Dania, Svæciaque, ejus uberitate præstant; ad quas grandi copia frumenta ex Livonia deportantur. In Livoniam quoque ipsam ex Russiæ Lituanicæ præregionibus, fluvio Divina & Nerva, siligo & ad genus rerum plurimum abvenit. Pecoribus & jumentis domesticis omnis generis abundat. Lacubus, fluvii quoque, piscibus, & sylvis ad venationem idoneis repletis in quibus habet urtos, alics, vulpes, lynces, martures, castores, & omnis generis animalia. Lepores in Livonia mutant æstate & hyeme colorem, perinde ut Helvetiis in alpidibus, hyeme sunt albi, & æstate cinericii. Interunt & Melchovitz pelles ursarum albas in Livoniam, quas ex frigidissimis Septentrionis regionibus, maxime ex Divina provincia Oceano glaciali adherenti, acquirunt. Reliquissima gens Livo-

nica,

nica, post susceptam Christianam fidem, Romanæ Ecclesiæ ritum ardentius observans erat: Non inietiamus ordinis Teutonici, & ipse Magister, priusquam ad Lutheranismum deticerent, religionis pietate diligenter ordinis regulas, in moribusque & habitu cultum decorem, observabant. Divorum delubra, pietate & pulchritudine decorabant, quæ hodie à Lituanis, pene demolita & desolata videntur nationemque suam ab omni incurtu barbarorum strenue summa cum laude vindicabant: omnia denique illis ex voto (benignitate divina propter religionis antiquæ observantiam prosperante) cedebant: & Moschum barbarum, potentem hostem, à finibus suis sæpissime summa cum victoria propulabant; prout ex his duobus præclatis & victoriosissimis certaminibus (quæ mihi explanare lectori haud ingratum visum est) apparebit.

Ab anno, quo lux divina, humana in specie cæcitas inundo affudit, 1581, Magnus Moschoviarum Dux, Livonien-
sam castrum Nienhuys, in provincia Derptensi, acerrime oppugnabat. cui oppugnationi ipse sua persona cum trecentis milibus armorum intererat. Denum post diutinam & acrem

B b 4 obli.

obsidionem, crebraque irruptione
 incenia & propugnacula diruta, labo-
 facere inceperant: obsessi etiam detri-
 gitati, & viribus exhausti ac destituti
 dunt propugnationi & tutelæ hun-
 liter sese submittunt. ipse etiam præ-
 fectus arcis, nocte Veneris diem antee-
 dente, in somnis ante aram quandam
 prostratus, flagranti corde orabat ut
 Deus in tam deplorato rerum statu si-
 sultique auxiliari dignaretur, felicemque
 gravis obsidionis liberationem elargi-
 retur. Sole igitur tenebras noctis dissi-
 pante, cum Moschovitæ certâ jam ar-
 cis expugnationem sibi promitterent
 Praefectus ille è precibus exurgit, arcu
 arrepto telum cum cuspe peractura
 e tenebra propugnaculi in medium ex-
 erentum Moschoviticum jaculatur, &
 aspirante conatibus Deo, ipsius magni
 Principis cor lethali ter transigit. Con-
 cussit trepidi Moschovitæ, domi-
 numque exanimatum levant, & cum
 magno ululatu deplorantes tunestimi-
 tate eam Domini sui, relictis castris
 & arripito cadavere, in Moschoviam
 fugam confidentes, per agros & montes
 ex arce se proripientes, hostes facien-
 tes persequuntur, per agrosque & vici-
 os pagos, palantes afflicti trucidant,
 obtrunt, telisque transigunt, & vi-
 dentes

entes, mirabili memorabilique modo
 uminis auspicio se liberatos, arcum
 d perpetuam rei memoriam, Deo di-
 atum, in Basilica arcis ad altare ap-
 endant. Solebatque in eo templo cul-
 as divinis magna pietate & devotio-
 ne peragi. Sed postea anno Domini
 1551, Lutheranis dogmatibus assumptis,
 nullum pristinae pietatis vestigium
 conspiciebatur: arcus tamen praedictus
 immotus ad altare pendebat. donec
 eodem anno Domini 1558, Ioannes
 Bassiades modernus Dux Moschoviae,
 eadem arce potitus, religionem quo-
 que Lutheranam immutavit.

Aliud celebre & perpetua memoria
 dignum praelium Livones contra Mo-
 schoviae Ducem gesserunt, anno 1500,
 sub ordinis Teutonici Magistro, Do-
 mino Voltero à Platenburg. Qui cum
 Moschis bellum inferre statuisset, publica
 oratione & solennes litanias, secundum
 morem Ecclesiae Romanae, instituit;
 eundem enim eos Lutherana doctri-
 na a Catholicismo tranversos egerat,
 Mensisque Septembri, paulo post natio-
 nitatem Mariae virginis, exercitum or-
 dinat. Rigensis quoque Archiepiscopus
 mille Germanos equites adducit, Tor-
 rentis Episcopus quingentos, Reva-
 lensis & Habelensis itidem quingentos

B b 5 simul.

simul. ita ut magister Livonicus i-
psem haberet Germanorum equitu-
millia, & quinque milia Curionu
pedestrium, qui populi sunt Livoni
in regione quæ Culandia dicitur.
Hoc cum exercitu Magister Ruliam
namam Moschoviar Ducis invadit, a-
cerque & oppida quædam expugnat.
In tempore exaltationis sanctæ crucis d-
ad urbem Præviā exercitum duc-
luxta hanc sita est planities du-
milliarum latitudine patens. in qua
cum devenissent, obviam illis pro-
dit Moschoviticus exercitus, centu-
millia armatorum (in diebus illis ac-
distinutus) continens. His adven-
erant Tartarorum copie, barbaræ &
roces, triginta milia conficientes. Re-
que Teutonicus Magister, ubi aut tu-
pæ fugiendum aut ingenti cum an-
mo adversus tantum exercitum, ba-
barie & armis formidabiliæ, pro-
cedi dum videret, nihil de victoria spe-
mittens, aleam belli tentare constituit
&, animis morum confirmatis, clau-
cam canere iussit. Moschoviar quæ-
que ex adventu signa tollere, patrio-
more tubas inflare, & timpanula
(quas paucas singuli prætorum ha-
bere solent) pulsare ceperunt. Mag-
ister Teutonicus, globos tormentarii
scle-

sclopetariorumque, velut crebra continua-
que tonitrua, in Tartaros contorque-
Tandem maximo clamore, strepitu,
armorumque conuulsione, utriusque
concurrunt. Tartari & Moschovitæ,
arcibus & sagittis assueti, densissimo
creberrimoque telorum actu æthera
obumbrant; quæ tamen emissa acrem
irrita verberabant. Tartari ubi prælio
a Teutonicis fusi fugatique fuere, due-
decim Moschorum acies centum mil-
lia conficientes, viribus animisque re-
centes succedunt. Teutones cæsis Tar-
taris, ubi bellum recrudescere sentiunt,
quanto maiorem hostiam vim priori-
bus succedere vident, tanto maioribus
animis in hostes irruere, & velut ab in-
tegro nova virtute resumpta, ingenti
cum fremitu, cæsim punctimque, ver-
gente jam ad vesperam die, conflant.
Ex Moschovitis qui supererant, non
sibi consulentes, in Pscoviam se reci-
piunt. Partho itaque dirempto, com-
pertum est, ex Teutonicis unum dan-
taxat desideratum, compluresque, sed
non lethaliter, vulneratos: Moscho-
vitarum vero & Tartarorum circiter
centena millia trucidata; ita ut duo-
bus milliaribus cadavera passim pro-
strata jacerent: triginta vero millia
fuga elapsi sunt. Memorabilis tunc
trium-

triumphus, & semperiterna memo-
dignum singularis virtutis & fortitu-
dinis exemplum. Hae igitur clades
rum Moschorum Dux Basilius Ioann-
des audita, summo stupore admirata
tantum exercitum à tam exiguo ta-
turpiter cecum & prostratum, à per-
quaginta annos cum Teutonicis indi-
cias contestum firmavit. Rutenique
Moschovitarum ab eo tempore Teuton-
cos ferreos viros appellabant.

Ex his igitur felicissimis & victo-
riosissimis duobus Livonorum cum
Moschovitibus praeliis (quavis mul-
variis eventus praelia inter eos utrinque
eveniebant) apparet, quod Livoni-
ses, ordoque Teutonicus, priusquam
Catholicismo desciscerent, manu di-
vina contra quosvis incurris hostium
propugnabantur, omnibusque rebus
ex terra nascentibus, & ceteris forti-
nis, copiose affluabant. Vbi vero Lu-
therana dogmata amplexi anno Do-
mini 1527 ceperunt, pietatem & reli-
gionem avitam cum omnibus virtutibus
una excusserunt. Postea variis &
diversis plagis omnes passim gravissi-
me afflicti sunt: adeo ut universa ele-
menta in vindictam eorum conspi-
rasse viderentur. Terra enim regioni
quae omnium frugum & fructuum le-
gum

umini neque telum minima erat, victum
nihil proterens illis denegabat. Aqua
etiam lacusque olim piscotum nullos pi-
ces dabant. Aer quondam saluberrimus,
hominum salutem à Deo concessus,
in venenum & contagium con-
versus erat. Igne etiam & ferro Mo-
nichovitz universam Derptensem Pro-
vinciam crudeliter vastabant. Sed Teu-
tonici fratres nobiles, & cives, hujus
afflictionis culpam, & numinis offen-
sam, Catholicis imputabant.

*De intestina & civili Livoniensium
bello, & causa expeditionis Regis
Poloniae contra Magistrum
Livoniensem.*

Magister Livoniae, cum omnibus
Teutonici ordinis fratribus & e-
questri ordine, post Lutherani num-
acceptum, Archiepiscopo Rigeni col-
legio suo, ob non susceptum dogma
Lutheri adversabatur. Hic autem Ar-
chiepiscopus ex illustri protapia Mara-
chionum Brandenburgensiis genus
ducebat, frater Alberti Marchionis
Brandenburgensis, olim Magistri Teu-
tonici ordinis, & postea Ducis in Prus-
sia, neposque Regis Poloniae.

Magister itaque, Comitibus generali-
bus celebratis, conclusit & constituit,
Archie-

POLONIAE

Archiepiscopum bello appetendum
 15. in quod totus ordo & nobiles cu
 omnium suffragis conferunt. Ep
 scopus quoque c. 1. atansis fieri am
 ut erat inconstantis animi, facile
 oppugnandum Archiepiscopum
 ctus est. Revaliensis etiam & Hab
 lensis Episcopi, Magistrum metu
 facile in castra ejus contulerunt.
 ita universa Livonia Regem & A
 chiepiscopum hostiliter compulsi.
 Anno itaque 1557, paulo post ratu
 divi Ioannis Baptistæ, ordinis Teu
 nici Magister, Vilhelms Funcken
 exercitum cum Commendatorib
 confert. tunc quoque copias
 dicti copias suas eidem conjungit.
 Sicque instructissimo exercitu, & m
 gno cum apparatu, Riganem Prov
 ciam hostiliter invadunt. Archiepi
 pus Rirensis tametsi defensionem n
 dararetur, & magnam nobilitate
 rem sibi adjunctam haberet, infirmus
 tamen erat, & viribus impar, ut tan
 exercitus vim sustinere & propulsa
 neutiquam posset. In arcem itaque Co
 kenhusen, natura loci munitissimam
 in edita rupe constructam, cum in
 profugit. Magister vero cum un
 versa exercitibus quasi quodam
 oppugnabat, tormentis machinisqu

1557

ellicis muros fatigans. Se i neque tor-
rentorum crebra tonitrua, neque va-
tes hostium impetus muros labeface-
re poterant; sola fames & inedia obici-
os ad deditionem compulit. Octavo
aque obsidionis die, portis adaper-
tis, archiepiscopo jubente, hostibus sese
ederunt. Ordinis Teutonici Magister
archiepiscopum, non ut unius Pro-
vinciæ & urbis Rigenfis consortem,
non ut claræ prosapit Brandenburg-
um Marchionum Principem, non ut
archiepiscopum & Primate, sed veluti bar-
barum hostem tractat, contumeliis &
rebris ladicatur, omni usque oppi-
lis, arcibus & pagis multatum, car-
ceri mancipavit, totoque anno vin-
ctum detinuit.

Rex Poloniz Sigismundus Augustus,
ubi id ab ordinis Marchionali (quem
Magister bonis omnibus soljatum, eo
quod bellum contra Archiepiscopum
insuadebat, expulerat receivisset, ne-
cessitatis sui servilem captivitatem ægre
ferens, Episcopum quendam in Livo-
niam ad Magistrum destinavit. Qui
cum multis rationibus de liberando
Archiepiscopo nomine Regis coram
Magistro ageret, Magister neque exar-
ce. andi Archiepiscopi nec componen-
derum dulidiorum spem præbuit. Ita-
que

que Legatus re infecta ad Regem re-
 titur. Qui, ut operam suam irritam
 agnovit, ordinis Magistro, omnibusq;
 eius auxiliariis, bellum denunciat. q
 nuncio accepto, confestim magister
 gentem thesaurum in Germaniam
exercitum ibidem conscribendum
 natus; adductaque sunt ab eo mil-
 equitum & sex vexilla peditum Ger-
norum in Livoniam. Rex Polonae
 haud diu moram trahens, interitis sig-
 in Livoniam contendit: equitum
 milium & peditum armatorum, viro-
 que electissimorum centena milia
 cum tormentis, armis, & maximaque belli
 suppellectili, procedunt. Ordinis Ma-
 gister universas quos habebat praefecti
 & commendatores Regni optinebat. E-
 scopi quoque tres, Derptensis, Reval-
 lentis, & Habselensis, copias suas e-
 dem conjungunt. Itaque ordinis Ma-
 gister tunc temporis habebat Ger-
 norum equitum septem milia & sex
 peditum vexilla, bene armatos. prae-
 terea etiam agrestium aliquot milia
 Livonorum. Sed Magister, Polonorum
 valdissima lectissimaque manu con-
 tracta, victoriae spem prorsus abieci-
 legatumque ad Regem, qui praesen-
 tibus erat, oculus destinavit, praelium
 deprecando, & pacem humane effu-
 gitat.

gitando. Proclamantes & benigne re-
pondit. Non vietas, pupiles, & pila-
res & mores innocentisque colonos
intereretur nullo pacto pacem se cum
Magistro innotum, sed ut Magister er-
ranis agnoscat, (inquit,) me sanguinis
aut belli sitientem non esse, ipse, si pa-
cem experit, huc ad nos intra 18 hora-
rum spatium accedat. Principem quoque
Archiepiscopum Regentem una adven-
eat. dein pacis & concordie rationem
sumimus. Teutonicus Magister hoc
experio accepto, coram Archiepi-
scopum, qui non longe aberat, com-
muni liberati & e vinculis educti sunt.
Anno itaque, trecentis, quibus in re-
gibus stipati, ad regem veniunt. Ibi
cum ultro citroque de pace ageretur,
 tandem concluditur, ut Magister ordinis
Archiepiscopum in pristinum statum
restitueret, omneque damnum & de-
rimentum eidem illatum refarciret;
præterea Regi Poloniae stipendia in
milites erogata persolveret. Grates hæ-
erant ordini Teutonico pacis condi-
tiones. attamen Magister, metu gravio-
ris periculi urgente consensit, & secun-
dum pacta omnia præstitit. Postea Ar-
chiepiscopo prædicto e vivis deceden-
te, Rex omnes arces civitatesque, pagos,
& curias, ad Archiepiscopatum per-

Cc tinen-

tuentes, jure propinquitatis in Livonia occupavit. Magistro quoque predicto à Moschovius in arce Feln per prohibitionem militum suorum capto & in Moschovia in vinculis mortuo tota Livonia cum suis Provinciis in Regis Poloniae cecit. Atque hic ultimus Magister ordinis, Vilhelmus Humberg, Magisterium, Teutonico rumque nationum Crucigerorum in Livonia ordinem, terminavit, abolivit finemque supremum imposuit.

XIII.

IOANNIS BOTERI

P O L O N I A E

D E S C R I P T I O .

Rex Poloniae.

Poloniae regnum nunquam tam amplum fuit quam nunc est ; quod Magnus Duxatus Lituaniae & Livonia ei adiuncta sint. Extendit se a flumine Notes & Obra, quae id a Marchia dividunt, & fluvio Odera, qui ipsum à Silesia distinguit, ad Beresiam & Borysthenem usque, qui ipsum à Moscovia separant à mari Baltico ad flumen Niester quoad

quod id a Moldavia distinguit: & ad
montes Carpathios, qui ipsum ab Hun-
garia separant, usque. Occupat itaque
a finibus Silesiæ, ad terminos Mosco-
viæ usque, inter Occidentum & Orientem,
cxxx miliaria Germanica: nec minus
ab ultima Livoniæ parte, ad fines Hun-
garicæ usque. Cum itaque talis sit ejus
forma, ut eam rotunditate particeps,
multo capacius est, quam quicquam
credere possit. Multas amplasque Pro-
vincias continet: nempe Poloniam
majorem & minorem, Mazoviam,
Prussiam, Russiam, Volhiniam, Livo-
niam, Lituaniam. Inter eas Provincias
Polonia, à Polonis inhabitata, inventa
est. Prussia, cum parte Pomeraniæ,
Podolia, Volhinia, Mazovia, Livonia,
armis acquisitæ sunt. Lituania, cujus
erat Samogithia, & Russiæ pars, pa-
trimoniales familiæ Iagellonicæ fue-
runt. Anno enim mcccxxx Iagello,
tunc Dux Lituaniæ, duxit in uxorem
Hedvigim Principem, quæ familiæ re-
galis Poloniæ ultima erat. facturque
fuit Rex tribus conditionibus. una
fuit, ut Christianus fieret: altera, ut
suos ad idem faciendum induceret ter-
tia, ut suam ditionem Poloniæ uniret.
Ea conditio nostris temporibus cum
familiâ Iagellonica desecit) admi-

pleta fuit. Cum enim Reges se ditione
hereditaria, **cujus merum habeba**
imperiū, private nollent, eamque
 electioni submittere, distulerunt se.
 per adiungitionem conventionis, .
 legantes, proceres & populum Litu
 niae id non passuros, ne illa admixti
 ne amitterent gradum & dignitatem.
Tandem tamen Lituani, cum ab ui
 parte viderent deuenire stupem tu
 rum Principum, quare quod a l mae
 los attinet, defecit in Rege sigismundo
 Augusto, & ab altera parte sibi in
 tuentes à potentia Moscorum conse
 ferunt ut uniretur. Livonia fuit quo
 dam equitum Teutonicorum, qui
 ea suum Praefectum specialem, qui M
 gnus Magister dicebatur, habebat.
 Sed cum anno MDLVIII, à Magno M
 scorum duce, maxima ditionis par
 spoliati essent, contulerunt ad sig
 mundum regem Poloniae, qui eos
 suam tutelam suscepit. sed Livonia ar
 te liberata non fuit, quam cum ann
 MDLXXXII Rex Stephanus II fecit. R
 gni Poloniae pars plana est: exceptis
 num alijs pueris montibus, qui in mine
 Polonia videntur, & aliquibus poti
 colibus quam montibus, quibus
 Prussia distinguitur, omne reliquu
 explicat se in latissimos campos. Ver
 quide

videm est, quod in eo regno satis navi-
re solvunt, præcipue in Lithuania, quæ
is occupatur. Minor & major Polonia
repleta sunt inhabitantibus, quam ulla
alia hujus regni provincia. Idem dicen-
tum fere est de Russia, Prussia & Livo-
nia, quæ propter opportunitatem maris,
ortuum, & fluminum ibi concurren-
tium, aliis provinciis, civitatibus & fa-
ricis ornatiores, commerciis quoque
& concursu mercatorum ditiores sunt.

nam enim ibi diu dominati sint equi-
tes Teutonici, ædificaverunt civitates in-
noctem Germanorum: atque quoque &
oca præclara, quæ se extendunt ad
longum litoris maris, amplius quam
per octingenta miliaria. Habent mul-
tos & opportunos portus, dominantur-
que omni mercaturæ inter Poloniam
& mare Balticum. Hinc res magnæ
consequentur: fluvius enim Vistula, qui
ortum habet in extremitate Silesiæ,
transiit totam Poloniam minorem,
& partem majoris, Mazoviam & Prus-
siam, conditque se mari Baltico, intra
Cedunum, quæ conducit per plusquam
cccc millia navigationis (quo spa-
tio recipit diversos alios fluvios) bo-
nam partem Silesiæ, frugum, melli-
& cere regni. Ab alia parte Dnieper fluvius
nobilissimus (quod ortum ex la-

Rutenigò auctum aquis , tendentq̃
 mediam Livoniam) condit se ma-
 sub Riga , ad quam urbem magnè
 concursus est. Sunt præterea in Pruthi
& Livonia multi lacus , inter quo-
 unus , qui mare novum dicitur , qui
 antiquus non est , ad centum millia
 in longitudinem extenditur. In Live-
 nia est lacus Perlas , plus quam 40 mi-
 lia longus. Ex eo fluviua , quæ Per-
 noviam urbem ad mare , & Narvam
 alluant , fluunt ; faciuntque duos por-
 tus satis celebres. Inter dictas civitate
 sita est Revalia urbs , quæ duabus super
 dictis civitatibus non cedit. Samegio-
 aliis provinciis incultior est , retinet
 quæ plus barbariei. Podolia ab his magis
 detecta est , non terræ vitio , (copiosa
ma enim est omnium rerum , qua-
 tert clima , cui subiacet ,) sed culpa Tar-
 tatorum , qui eam suis excursionibus
 adeo intestant , ut prætorum metus
 aut fugiant incolæ , aut abducantur in
captivitatem à Tartaris.

Opes.

POLONIÆ opes consistunt in copia
 frumenti , trugumque omnis gene-
 ris. quibus tanta copia abundat , ut
 anno elapso , qui fuit MDXC , & anno
 præienti , partim subvenerit necessitas

Genuen-

Genuensium, Thuscæ & Romæ, partim etiam gentium, quæ viciniores erant: ubi fame, non caritate extrema tantum, laborabatur. Abundat quoque Polonia melie & cera infinita. Cum enim omnes hæ provincie septentrionales, Polonia, Lituania, Russia, Moscovia, à natura vino donatæ non sint, ejus loco contigit illis mellis quantitatem incredibilem. ex quo hi populi conficiunt inter alia potionem delicatam & sanam. Apes melificant partim in sylvis, ubi arbores aut carie, aut hominum industria excavatas reperiunt; aut in alvearibus, quæ rustici in campis posuerunt; aut in terræ puteolis, omniaque in loco, ubi vel minimam opportunitatem reperiunt. Abundat quoque Polonia lino & cannabe, gregibus & armentis, equis quoque bonis & malis. sylvestres equi quoque satis frequentes sunt. Inter sylvestria animalia est bitens magna bestia, equi indomiti, boves colore nigri, qui extra sylvam, quæ in Nazovia est, non vivunt. Thesauri regni consistunt in salinis Bacanæ & Veliçæ, quæ loca in territorio Cracoviensi sunt. Divitiæ Poloniæ ut plurimum inter dominos & nobiles satis bene divisæ sunt: nemo enim ex patrimonio adeo dives est, ut

P O L O N I A E

a. præter modum superet, nec ma-
 ximi reditus excedunt xxv aureorum
 milia. Soli Duxes Curlandæ & Reg-
 Montis excedunt mediocritatem.
 Quævis enim tantamquam regni fe-
 datarii Regem superiorem agnoscant
 non sunt tamen viva membra regni
 non veniunt ad comitia regni: non
 habent iustitia in electione Regis
 nec partem in regni gubernatione:
 sed pro dominis naturalibus habent-
 ur, sed pro extraneis, sicut vere sunt
 Dux Curlandæ nempe ex familia Ket-
 lerorum, Dux Regni Montis autem ex
 familia Brandeburgica. Omnis Prussia
 fuit olim Equitum Teutonicorum, quæ
 illi habebant, sicut ante diximus. Ma-
 gnum Magistrum specialem: qui cum
 vasis Polonorum resistere non pos-
 set, transiit se tanquam feudatarius
 Regi Casimiro. Cum deinde Magnus
 Magister Albertus Brandenburgicus Lu-
 theranum anq. lexis esset, tactus est
 ex Magno Magistro Dux Prusie, quæ
 tum in duas partes fuit divisa. In Re-
 giam nempe, quæ immediate sub co-
 rona permanit, & Ducalem, quæ tan-
 quam feudam Alberto & eius succes-
 soribus relicta est. In Regia parte sunt
 Marienburgum, Toronia, Culma, Var-
 nia, Gedanum: Ducalis partis quæ
 reddit

reddit cxx aureorum millia annui redditus¹ caput est Regius Mons civitas, quam Germani appellant *Koningsberg*, ubi Dux aulam habet.

Regimen.

POLONIAE regimen potius Reipublicae quam regni est, quod nobiles (qui magnam auctoritatem in Comitibus regnantibus) Regem elgunt, dantque illi auctoritatem, quam volunt: tamen ipsorum potestas major fit. De electione Regis non habent legem, nec statutum aliquod, non regulam aut formam scriptam ne traditam. Tantum hoc scitur, apud Archiepiscopum Cnechtum, interregni tempore supremam auctoritatem edere ipse denuntiat dixtas, praesidet in Senatu, proclamat novum Regem: sic ut cum Archiepiscopo Leopoldo, & his intransigentibus, qui tredecim, Palatinis, qui 25 Castellanis majoribus, quorum numero erant, antequam rex Stephanus institueret novos Episcopos, Palatinos & Castellanos in Livonia, quam ipse acquisiverat, pauci alii interfuerint Regis electioni. Habent ibi quoque quandam auctoritatem nuntii terrestres. (ita appellant quendam quasi agentes circulatorum nobilitatis, qui in provinciis habentur.)

Ce 5 Co-

Comitiorum tenore conveniunt in loco Senatus vicine eligunt ibi duo Mariscallos per quos significant Senatus, quid desiderent, sed cum auctoritate sere Tribunicia. Crevit enim paulo alio tempore eorum auctoritas exultatioque in tantum, ut auctores & capite potius, quam ministri & participes deliberationum publicarum regni sint. Interprete unum, qui, exemplo Clodii, renuntiavit dignitati senatorie, ut fieret non ius. Et omnes simul cum novus Rex eligendus est, restringunt magis magisque potentiam Regis, nec eam nimis exercebere solent. Quamvis autem Corona Poloniæ decreto nobilitatis dependet, non tamen legibus, ipsorum nam succedere reges exherede, aut interitu, nec regnum in aliam partem transiisse, excepta una vice, cum Salisburgum dependentes (qui tamen postea sunt restituti) elegerunt VVercellensem Bohemum. Filium Regum quod e semper ratio nobilita est, sicut olim Veluigis, quæ Jagelloni ab ipsis concessa fuit. &, nuptiarum, Anne, quæ Regi Sæculo in uxorem data. Sigmundo III tempore in uxorem, Catharina, Sigismundi Augusta & Austriae sorore, ut coronam Poloniæ ab-

pilce-

DESCRIPTIO. 411

creetur. Etsi autem Regis auctoritas
a ab electione dependeat: ejus aucto-
ritas tamen, cum electus est, in multis
rebus absoluta est. Ipsius munus est
convocare dietas, assignare tempus &
locum, ut ipsi placet: eligit Consilia-
rios laicos, nominatque Episcopos, qui
deinde manent Consiliarii. Est abso-
lute patronus reddituum Coronæ, &
omnium eorum, qui ei immediate sub-
iungunt: in nobilium subditos nullum est
potestas. Est absolutus executor decretorum
in dictis factorum: est supremus iudex
nobilium in causis criminalibus. Ha-
bet in manu omnes modos remune-
randi, beneficioque afficiendi, quos
ipsi placet. Ut finem faciam, tantum
potest Rex, quantum ipse dexteritate
& prudentia valet. Propter rationes
supra dictas vivunt nobiles in Polonia
in magna libertate, faciuntque quod
ipsis placet. Decreta Regis (sicut ipsi-
met dicunt) non durant plus quam
tres dies: versantur cum Rege non tan-
tum tanquam cognati: quod faciunt
Franci) sed ut fratres. Sicut Rex cum
plenaria auctoritate, eos, qui imme-
diate subiungunt, regit: ita & nobiles dis-
ponunt independentes de suis vassal-
lis, in quos suorum unicuique imperium
plus quam regium est, habentque ipsos
fere

tere pro mancipiis. Stabilizando su-
 imperio, fecerunt Poloniæ Reges re-
 notatu admodum dignam. Sicut enim
 Romani suas vires amplitudinemque
 auxerunt, communicando jus Latini
 civitatis Romanæ, aliis civitatibus
 imo integris provinciis: ita & Reges
 Poloniæ extenderunt, unierunt, in-
 maruntque tam statum, participo
 faciundo privilegiorum nobilitati Po-
 loniæ propriam provincias arm-
 aut alia via ac junctas, ipsarumque no-
 bilitatem Poloniæ nobilitati æqua-
 lem faciendo. Rex Ladislaus hoc me-
 do aggregavit, imo univit Poloniæ
 Rutheniam & Podoliam: Sigismundus
 Augustus Lithuaniam, Stephanus Livo-
 niam. Aqualitas enim in commodita-
 tibus & honore, reddit animos unito
 in necessitatibus & periculis.

Vires.

Poloniæ vires, sicut & aliorum
 consistunt in commeatu, pecuniis
 peditatu, equitatu, armis & munitio-
 nibus. De commeatu diximus supra
 Pecunis quidem non admodum dive-
 est. Recipiendo enim portum Geda-
 nensem non habet emporium alicujus
 existimationis. Merces autem, quæ ex
 portibus Prusiarum & Livoniæ vehun-
 tur,

tur, non ditant regnum pecunia, imo
vix pannis ex serico & lana, qui ex
Flandria & Anglia: vino, saccharo,
aromatibus, fructibus, quæ ex Hispa-
nia & Lusitania advehuntur, sufficiunt.
Eo usque ab alia parte quoque defertur
vinum Malvaticum sive Creticum, cu-
jus dolium lxx aureis venit. Cum de-
nique regnum mercatura additum
non sit, nec civitates mercimoniis de-
ditæ sint, nec populi industria polcant:
Nobilitas autem magnanima sit, pro-
fusa in expendendo, quæque in vicum
& velutu plus quam in redditu habet,
consumat: cumque condimenta caro-
rum, aroma, (quorum Poloni plus ab-
sumunt quam ulla natio) vinum, pan-
ni e serico, & potissima pars laneorum,
ipsis ab extraneis adterantur: fieri non
potest, ut regnum auro & argento di-
ves sit. Opes enim uniuscujusque regni
consistunt in eo, ut multæ merces in-
de evehantur, paucæ inferantur: ut
evehantia pecunias externas contrahant,
illata non eferant. Ea in re consistant
opes regni Neapolitani, & Ducatus
Mediolanensis: illud emittit maxi-
mam frugum, vini, olei, serici, croci,
equorum, fructuum, & aliarum rerum
quantitatem, quæ maximam externa-
rum pecuniarum vim eo pertrahunt.

Hæc

Hæc suppeditat multis regionibus :
 menta, oryzam, pannos, ferreamen-
 ta, & merces omnis generis, recipi-
 tarum rerum. Si regnum Neapoli-
 tum, & regnum Sicilia, ita alunde
 rent operis artificiose factis, sicut fi-
 ctibus & bonis, quæ natura largitu-
 divites sunt, nulla alia regia eis po-
 lent comparari. Sed ut ad Polonia
 revertamur, ejus redditus non sunt a-
 eo tennes, sicut aliqui existimant. R-
 ditus enim regni, qui ex mineris sa-
 & argenti percipiuntur, accedunt a
 sexcenta aureorum millia quotanni.
 Verum quidem est, Sigismundum Au-
 gustum, reddituam partem oppigno-
 ratæ. Rex quoque Henricus, uno an-
 fegam mente, ut sibi unam nobilitat-
 partem obligaret, ex redditibus pl-
 quam pro ecclesiarum in libris qu-
 que anno alienavit. Rex quoque po-
 test applicando coronæ bona caduca,
 quæ reges privatis personis concedere
 solent, sibi magnos redditus parare. D-
 ctorum reddituum magnam partem
 potest Rex sibi servare, parcereque
 sumptibus. Eos enim faciunt Lituan-
 quando rex cum aula in Litvania de-
 git. idem quoque fit in maxima Polo-
 niæ parte. Hoc parvi non facit is, qui
 perpendet, Scotiæ, Navarræ, Sardinia

regno.

Regnorum redditus non excedere cen-
tum aureorum millia quotannis: nec
Regna Aragoniæ, quoque triennio,
plus quam e millia aureorum pende-
re. Reditus Regis Angliæ, antequam
impavit bona Ecclesiasticorum, non
excedebant sexcenta aureorum millia
quotannis. Rex Poloniæ multo plus
redituum haberet, si erga suos Palati-
nos & Castellanos tanta liberalitate
non uteretur. Concedit enim eis ut-
rumque duas partes tertias, & fere
semper omnes redditus, quos in ipso-
rum gubernationibus habet. Sed in
necessitatibus bellicis, & arduis expe-
ditionibus, facto decreto in Comitibus
regni gravat Rex populum magnis im-
positionibus aut tributis, quæ ex terri-
toriis percipiuntur, aut ex vectigali
cerevisiæ; ad eundemque ea tributa ad
talem pecuniarum summam, ut ea
Rex Stephanus intinuerit onera gra-
vissimi triennialis belli, quod cum Ma-
gno Moscorum Duce gessit. Sed illud
maximum est, quod nobiles propriis
expensis, pro defensione regni, Regi
inservire obligati sint. Serviunt hi
equis, armis instructi partim sicut no-
stri cataphracti equites, partim ali-
quanto levioribus, partim sicut Tarta-
ri. Dicuntur hi Cofacchi. Horum autem
est

et turari, depulsi, omnia vasa
 pellandaeque. Sunt in bella pompe
 te, ornati sagis & velibus, quae aure
 argento, nalleque variis coloribus d
 ciminantur. Ornant se quoque per
 nis & alis aquilarum, exuvii leopa
 dorum & urorum, vexillis labantq
 nulis varisque. Hæc adæque crua
 menta ipsos suis viventes hostibus te
 ribiles faciunt, tuorumque amicos ad ter
 ratem ferocemque invitare possunt.
 Ipsorum qui mediocres sunt, sed ag
 les, & Germanicis longe animosiores.
 Asumatur, Poloniam necessitate ex
 gente centum, Lithuaniam rxx equitur
 milia colligere potest sed tantum circa
 tercentum equitum milia effici poss
 exsumant aliqui. Verum quidem et
 qued equi Lituanici Polonicis long
 inferiores sunt. Vidant Poloni tantum
 magno numero sui equitatus, ut non
 verentes ullius hostis vires, parum d
 munitionibus extruendis solacii sint
 suumque exercitum in locis apertis ad
 verus hostes, pro patria, liberis, liber
 tate, omnibusque suis bonis, magn
 animo pugnaturum credunt. Hostib
 bus se nunquam, etiam in quacunque
 fortuna, terga obvertere profitentur.
 Sigismundus Augustus tentavit, ut in
 Comitibus regni deliberaretur de mu
 nienda

nienda Cracovia, propter Cæsaris vi-
cinitatem: sed Polonis id persuadere
non potuit, tum quod nolint
Regibus, medio præsidiorum, commo-
ditatem dare, invadend metam impe-
rium, & absolutam dominationem:
tum quod dicunt, sua pectora defen-
dendo regno succurrere. Peditum mi-
litiam non habent, quod omnis regni
populus divitus sit in mercatores & ar-
tifices, (qui oppida incolunt,) rusticos
& villicos, qui ruri in tali subjectione
sicut dictum est) degunt. Sunt itaque
arma in manibus nobilium tantum,
qui pedibus non militant. In necessi-
tate peditibus Germanicis & Hungari-
cis usi sunt, habuitque rex Stephanus
in expeditione Livonica, sub signis,
plus minus x v : peditum Germano-
rum & Hungarorum millia. Ducen-
tis tormentis bellicis, cuniculariorum
& fossorum loco utuntur Tartaris &
suis rusticis. Quod ad tormenta bellica
et unumque apparatus spectat, regnum
his satis instructum est: tum quod no-
biles satis illorum in suis arcebus ha-
bent, tum quod illorum indigentiam
pati non possit, ob Germaniæ vicinita-
tem, quæ metallorum ferax est, habet-
que multos magistros fundendi tra-
ctandi que tormenta, atq. omne quod

Dd ad

ad usum armorum facit. Tanto quæque tormentis instructior est Rex Polonia, quanto minorem arcium numerum habet. Sunt tamen non parvæ considerationis arces Leopoldis & Camnetzy in Russia, arx Cracoviensis in minori Polonia, Poloscensis in finibus Moscoviæ, Mariemburgi & aliorum oppidorum in Prussia & in Livonia quæ oppida non à Polonis, sed ab antiquis Teutonicis (qui earum dominabantur) munita sunt. Poloniæ vires quas commemoravimus, sunt & numero & natura tales, ut paucæ Latiora regna eas æquent, non superent. Vires eis deest, nempe agilitas. Sed ad armatam cunctique status quatuor res requiruntur: nempe ut vires sint propriæ, numerosæ, validæ & agiles sint: propriæ, quia ægre ei credi poterit quod alterius est: numerosæ, ut in rebus adversis & incommodis semper aliquæ supersint: validæ, quia numerus absque fortitudine parum juvat: imo potius molestiam quam auxilium adfert: agiles, ut facile colligi possint impellique quo exigit necessitas. Polonis deest dictarum quatuor qualitatum ultima, agilitas nempe. quæ à rebus duabus dependet: una est Principis auctoritas: altera, prompta pecunia. Rex potest

potestatem non habet in Polonia aliquid decernendi, bellum indicendi, onera ad confluendum pecuniam imponendi, absque contentu Comitiorum. Sed Comitia & consultationes, quibus multos interesse opus est, similes sunt machinis ex pluribus partibus multaque instrumentis constantibus, quæ progressum alicujus momenti non nisi longo tempore faciunt. Sed in rebus bellicis sunt ii Principes expeditissimi, qui soli imperare possunt, qui pecunias in promptu habent: alioquin in indicendis disponendisque Comitibus, ut decreta propositioni respondent, deinde exequendo, colligendoque pecunias, tanti temporis jactura fit, ut ad expeditionem parum superfit, si fiatque occasio. Barones & nobiles Poloni tam magnos sumptus faciunt in visendo comitia, hærentes dagentesque in iis, ut ad bellum vires non supersint. Fieri posset, ut ad defensionem status promptior expeditiorque resolutio inveniretur, quæ imminens periculum omnibus pavorem incutiat: sed ad aliquid acquirendum credo ibi futuram magnam tarditatem. Spes enim boni non adeo adest, quam timor mali. Videmus tamen Moscum ad suum Sigismundum

D d 2 Au-

Augusto statum Polosensem & Siro-
locensem, nec hic tamen perterritus
aut vindicavit, sicut tanto Regi re-
gnoque conveniebat. Idem Moscu-
abique obstaculo invasit Laponiam
quæ se sub umbra & protectione Sig-
mundi Augusti contulerat. Tempore
quoque Henrici Andegavensis Regis
Polonie, Iohannes Moldaviae Prin-
ceps (qui magno animo & clavis vi-
ctoriis per aliquod tempus contra adver-
sus Turcas gessit) a Polonis præter pa-
cificam sedem, inter ipsum & Sigmun-
dum Augustum, detectus fuit. Dicer-
mus tamen, vires Polonie per se nu-
merosas, independentes & vandas, tan-
tam agilitatis & promptitudinis natu-
turas, quantum in Rege valoris, refo-
ris & efficacis erit. Ejus rei fidem te-
cit Stephanus Battoreus. cuius tem-
pore Polonia non solum conservavit
sibi nomen & existimationem rectam,
quod se a viribus extraneis defendere
queat: sed quod etiam magni momen-
ti acquisitiones de potentibus hostibus
facere & referre valeat. Cum autem
dixerimus de agilitate, quæ res viribus
cuiuscunque status necessaria est, non
præter institutum erit, causas ipsas
agilitatis adungere. Præcipuæ sunt sic-
ut dicitur) auctoritas Principis, qui
motum

DESCRIPTION. 411

notum dat, & vis pecunie, quæ ipsum
conservat. Vidimus enim potentissi-
mos exercitus propter tarditatem, tor-
roremque capitis, tempus inutiliter
trahente: & præclarissimas victorias
nullum fructum peperisse aut tecisse,
propter pecuniarum penuriam, sine
qua moveri non potuere milites. Mul-
tum quoque ad rem facit militum qua-
litas. Negari enim non potest, pedi-
tem Germanum & Bohemum ab agi-
litate laudari non posse. quæ laus abli-
que dubio, Italo, Hispano & Franco
debetur, non ob id solum, quod corpo-
re melius constituti sint, sed, quod plus
est, quod in bello minori contenti sint.
quamvis enim vinum non habeant,
non pavent: nec cadunt animis, si car-
nes d. sint: & quomodocunque cedat,
ferunt diutius inopiam & incommo-
ditates. Levis equitatus magis agilis est,
quam cataphracti: & tractatio sclope-
torum, quam lancearum. Id conside-
rantes Franci, ultimis bellis lancearum
usum, in quibus ipsorum militaris glo-
ria consistebat, reliquerunt, utunturq;
earum vice sclopetis, sicut equites Ger-
mani ense. Sed quo iudicio id fecerint,
excuset alias. hic non dico, equitem le-
vioris armaturæ, in rebus bellicis abso-
lute cataphracto esse meliorem; id dico,

D d 3 quod

quod expeditior promptiorque sit. Multum quoque facit genus equestrum: Haudruci multum superant Indicos & Germanicos: nec minus praestant Hungarici Polonicis, Attureone Turcensis. Barbarici praedictis sunt velociiores. Inter utroque sunt equi Neapolitani, qui vernacule *cosfieri* appellantur. Quamvis enim Azurconi velocitate pares non sunt, perdurant in latere, seruantque melius pondus armorum, nec tardi sunt. Ut, quod verum est, dicatur: Experientia docet, equitatum Germanicorum propter eorum tarditatem aptum non esse ad insequenda fugientes, nec ad effugiendum hostes. Si enim Valacchici, Hungarici, Polonici, Turcici, Mauri, Barbarici equites, Germanicos fuderunt, non possunt effugere: si illi autem rupti sunt, non possunt equi Germanici illos insequi. Falconum enim instar aggrediuntur hostes, rursusque avolant longissime. In expeditionibus maritimis, agilitate parum valent naves: destitutæ enim vento moveri non possunt, neque velox. Aliquantulum, sed parum, amplexantur: sunt magnæ actuantæ naves, sed velocitate praestant maxime triemes, quas galeres vocant. Vidimus itaque, clares Christianorum, quorum vires

In

navibus sitæ sunt, bonam æstatis
 artem, temporisque expeditioni com-
 modi, in progrediendo trivile. Turci-
 as autem classes cito institutum cur-
 am effecit. Nulla autem res Turcis
 in sua agilitate plus commodi contra
 hos adiit, quam ipsorum parsimonia,
 & nostra ingluvies. Vinum enim, si-
 nilesque delitiæ, sunt nostris exerciti-
 us tanto impedimento, quanto Tur-
 cis comiteatus simul. Minus itaque
 non est, quod ipsi in expeditiones
 eant quam optime instructi tormen-
 tis, globis, pulvere sulphureo, & com-
 iteatu: (iis enim rebus currus terra,
 triremes mari onerant:) non vino,
 pallis, rebusque non necessariis. Eunt
 denique in bella ut pugnent, non ut
 crapulæ indulgeant.

XIV.

DE NOVO IN POLONIA

Rege eligendo Honorii

Dissertatio.

Anno 1587. perscripta.

Nationis Polonicæ studia & volūtates adeo mobiles sunt & privatis utilitatibus ducuntur, ut futurarum ejus actionum difficile judicium exstat: immo minus tamen, ut Amplitudinis Vestræ mandatis obtemperendam jubet, ut, de novo eligendo Rege Polonorum, ad legem istam, in scriptis referant, libenter ea, quæ ingenii mei imbecillitas, & tenuitas eorum parum, in quibus aliquot me annis detinui, corrigere possent, communicabo. Regnum Poloniæ, ut nemo nescit, electivum est, non hæreditarium, & reges eliguntur, non ut tanquam regnum, sed ut civitatem exercent auctoritatem, ut tanquam civilia Reipublicæ capita, in senatu de pace, de bello, de rebus arduis ac delictis nobilium conjunctim decernant. Senatus absque nobilium interventu atque consensu regere non potest: Nobles vero, cum aliquis ex nova Rege Rex inducendus

rendus est, ad Comititia in armis con-
fident. perinde ut conueverint pa-
torix cohortes in acclamandis Impe-
ratoribus Romanis: Eo loco jus in ar-
mis; & juxta libitum ipsorum Rex eli-
gitur; & quilibet eligitur, etiam si
magis, quam Senatorum favor
& gratia aucupanda est. Plerique sunt
candidati Principes, qui in patriam
interregno proponuntur: verum
quia celebriores sunt Dux Parmensis,
Arendus Ernestus Austriæ, Vicerex
Transilvanix, vel ejus cognatus Car-
dinalis batterius, & Princeps Saxon;
de his meam sententiam declarabo,
omittamque indigenas Nobiles quos
Piaſtos nuncupant, siquidem in ante-
cedi puto, fore, ut Polonica capita
consensura sint ad unum ex se ipsis
promovendum, cui cætera omnia na-
tura æqualia subiant & cedant quod
à sexcentis annis nunquam accidit,
post electum scilicet hunc illi n pri-
mum hominem sordido genere na-
tum, quo tempore Respublica non-
dum leges, quibus utitur, constabili-
verat, & populum ingenia morisque
plurimum a præteritis discrepabant.

Si ætatem, prudentiam, virtutem
militarem Ducis Parmensis respex-
imus, nulla adversus illum exceptio

DD 5 timen-

timenda videtur, cum iam propecta
 atatis, rerum humanarum experien
 tishmus, & nostro seculo preclarum
 existat Imperator, materno genere Au
 striacum stirpem referens, quæ in e
 Senatu plurimum pollet, ex domo Far
 nestia, & Iulianæ Cardinalis Polonici
 Regni apud Sedem Apostolicam pro
 tectoris nepos, a quo Cardinale Poloni
 publice & privatim in Italia eximie
 honores & plurima benevolentie ar
 gumenta retulerunt: neque deficit il
 lum pecunia, cuius ope apud Nobili
 tatem gratus fiat, si tamen homi
 nes habuerit virtute atque eloquentia
 insignes, qui in Polonia causam suam
 tueantur: hæc quidem omnes dete
 rant, quæ magnam rei momentum ac
 eam Coronam consequendam asserre
 deberent.

Verum plurima, neque minoris
 considerationis eidem obstitura esse
 videntur. Primo quidem exigo Italica
 muliptam adjuvata. nam tametsi
 proceres Italiani, qui Italiam aliquando
 invenerunt, non relique Italicos obser
 varunt, nostram videntur rationem
 dilicere: tamen in unum cum nobis
 minus convenit. imo illic nostra gens
 abhorretur, estque in abominationem
 habita. Illos atque, & a nobis
 regni

genti homines putant. Mallent ipsi
legem, qui natura & assuetudine mo-
res regionis amplecteretur, ac secum
familiaritate quadam verteretur, quam
in Principe Italo minime sperarent se
comperturos, multo minus in Duce
Mauritio, qui inter Hispanos in exerci-
tibus educatus est, in quibus suprema
semper auctoritate imperavit: quocir-
ca propter eius magnitudinem animi
dubitarent semper, ut contemptis ipso-
rum legibus, animum ad opprimen-
dam Rempublicam converteret: quin
etiam Stephani Regis exemplum, qui
superbis imperitavit, eoique ad hu-
militatem animorum coegit, circum-
spectiores ipsos efficit in futura de-
tione. Præterea cum Respublica illa
Turcicum bellum valde abhorrenter
vivat, rebus præteritis edocta, cavebit
in posterum, iustamque timoris occa-
sionem habere sibi videbitur, ne Dux
Farræ ob affinitatem atque cliente-
lam, quæ sibi est cum Rege Hispania-
um, si suis intuitu bellum exciter ad-
versus Turcas quod postea extinguere
opus arduum sit. quanquam Reges,
vigore legum, absque Senatu & nobi-
litis assensu, in publicis Comitibus, ne-
que de pace, neque de bello quidquam
possunt decernere; tamen prudens ali-
quis

quis Rex esse nonem aperire facile potest, quae de extra culpam poneret, et tamenque libidinem simul exequeretur: et profecto si Comiti's finem paulisper laxaret, nedum eos instigaret, cum naturales sint Turcarum hostes, saltem causa finium incredibiles motus excitarent. Neque hanc ob causam electi Parmensis Ducis Turcae Imperatori quicquam placeret: proinde verissimum est, operam daturum, & omni ope excurum, ut omnino excludatur. Stragem etiam, quam ad hunc haereticum in Belgio admodum clementiam edidit meo quidem iudicio ejus causam remoraretur. nam Poloni haeretici, quoniam numero valent, ab eo semper abhorrebunt: neque injuste suspicabuntur, si Rex foret, ut ille, etsi adversantibus regni statutis, ipsos persequeretur, vel saltem commodis publicis & honoribus, qui omnes absque interventu Senatus per meram unius Regis auctoritatem distribuuntur, eos nunquam cohonestaret.

Archidux Ernestus Austriacus faventem habiturus est in eo Senatu Austriacam factionem, quae ad hoc usque tempora Principibus illis plurimum addicta est. Princeps est singulari virtute praeditus, generosus, & natura affa-

B. 15.

his, dumum Polonorum gen'o mori-
bus responsurus videtur. Duo tamen
 illi, nui me animus tatat, advertibun-
 tar. Primum quia Germanus est, nam
miram Polonicum Germanis antipa-
 tiam habent: & quanquam Archidux
 ille, qui benigni simum gerit animum,
 forte gratie plurimum collectum vi-
 detur, tamen dum considerabitur, sub
 illius amara & patrocinio in Polonia n
 Germanes, gentem invitam, ingreſſu-
 ros, & hic auctoritatem habituros, id
 certe privatim & publice consultantia
 mentes vade turbaret. Alterum in pe-
 damentum videtur esse, quia cum Polo-
 nica Nobilitas nihil potius & optatius
 habeat quam antiquæ libertatis sue ju-
 ra tueri, quæ hætenus illibata servave-
 runt; imprimis caverent, ne vicinum
 Principem tot viribus & amicitis vali-
 dum eligerent, qui Regno frenum inci-
 cere queat, quemadmodum ab aliquo
 Austriaco sibi timere possent, & ab ipso
 Ernesto, quem facile cupiditas incelle-
 re potest supprimendæ Polonicæ li-
 bertatis, nudaque regnum hæreditarii
 juris facere, sicuti in Hungarico & Bo-
 hemico fecerunt, quæ regna nativos
 Reges non habebant. Et hæc ipsa tor-
 tasse dubitatio nobiles movit, ut ele-
 ctionem, quam Senatus in Maximilia-
 num

num Imperatorem fecerat, in inter-
 gno Regis Gallie explerent. Quo-
 si Turca in huiusmodi Comitibus a-
 quam habuerit auctoritatem, credi-
 le est, cum minime passurum, ut A-
 striacorum Principum quispiam elig-
 tar, ne Polonorum viribus aggregat
 illam Hungariae partem, quam occu-
 paverunt Turcae, recuperare, & Otho-
 manicum Imperium laceßere veli-
 Quid si etiam in eodem ambitu alii e-
 domo Austriaca, sicuti forte Ferdinandus
 & Carolus Archiduces, aut Max-
 milianus & Matthias ejus frater, con-
 current, Ernesto major supererit diffi-
 cultas. Transsylvanus Regulus, ne-
 pos & heres Stephani regis, in illa
 ea successione juris habet. nam tamen
 antiqua fuerit consuetudo, ut filii at-
 que etiam nepotes defunctorum, usque
 ad quartam sive stirpis totius occatum, in
 Regnum vocati fuerint; tamen spatio
 ducentorum annorum nunquam ne-
 potes elevari fecit, qui non ex stirpe re-
 gni decederint. &, quanquam Ste-
 phanus Rex etiam virtute decoratus
 de quo toto regno optime meritis fuit
 propter egregia facinora, quæ adven-
 suos hostes periegit: nihilominus, cum
 Poloni eum magis veriti fuerint ob
 ipsius potentiam, ac timeant, quan-
 dile-

dilexerint, cum ille in honoribus & commodis publicis parum proceribus satisfecerit: præterquam quod vorum honorum parous exiit, successusque suis tenues opes reliquit. Neque Princeps ille alibi rem suam firmare potest, quam in auxiliis cognati sui Cancellarii, cuius auctoritas sicuti regnante Stephano cæteros proceres supereminerebat, ita nunc, quia nobilitatis odium subivit ob superbiam suam, & quia familie sibi et primatui duplicio ultimo extinxit, credibile est, eum de culmine suæ potentiae dejectum fuisse. Tamen cognatum non mediocriter juvabit, quia magni est vir ingenii, divitis affluens, audacia promptus, & ad hæc Turcicis auxiliis, & pecunia, curæ eum non deficiet, nonnihil boni efficere valebit. Verum non usque adeo valiturus esse videtur, ut difficultates obviandas queat diluere, præsertim nondum adultæ Princeps ætatis, cum is adhuc adolescentulus sit. quod si unquam Regnum illud adulto ac præstante Rege indiguit, per hæc tempora vel maxime indiget, propter occasionem, quam Moschorum civilia bella bene gerendæ reipublicæ offerunt. Et quanquam Turca ipsum, tanquam fiduciarium ac vasallum suum,

vellet

vehementer promotus videtur, quor-
admodum Stephanum eius patrum
promovit, non video, Turcicam opem
præsertim his temporibus, quibus in-
perniciosas vias alio intentæ sunt, pla-
rimum eidem a terre posse adjuvent
Nam Poloni, ut in interregnis immi-
nentibus atque fieri fines regni validè
præstare decessitis forte muniverim
quo ad ista de his Turcarum, & cupi-
bet Principis qui molestiam his inten-
tentaret, sese tutos efficiant, ac tuear-
tur. Cardinalis Battoreus eius patri-
lis, & nepos ipse quæque Stephani Re-
gis, minora totallè obstacula patietur
propterea quod ætate iam aditus est
& in ordine Ecclesiastico audit honorifi-
ce, notus & plurimum delectat. Scilicet
totius malis, ingenio & virtute pol-
lens, apprime affabilis, & qui natura
Peronorum se adaptabit: nec hominu-
um illi non est, ut natio illa, de pa-
trio eius Rege haud secundam ter. an-
nec noniam, & Hungarum immortalè
omni prosequens, dominans etiam, ne-
i so facto Cancellaria amplitudo re-
tingeret, contentara sit unquam ad
quemquam ex Battorea domo eligen-
dum Princeps Suecie et si adolescentu-
lus est, non tamen adeo acerba est æta-
tis, ut regnum capellere, & paucis post
annis:

annis recte gubernare nequeat; multisque virtutibus, ad eligendam se, & senatores & nobilitatem potest compellere. Nam quia ex materno latere laetitia domum refert, quæ domus ob egregia illorum Regum facinora, & in Rempublicam merita, summopere à Nobilitate diligitur, & præsertim ideo, quia Reipublicæ aggregavit maximi momenti regionem, cujusmodi est Lithuania: item quia nepos est eius ex cuius autoritate magnam gratiam consequetur: præterea, quia sui potest ei pecunia, cum ex paternis thesauris, tum ab ipsa Regina, ad concilianda sibi nobilitati studia: hæc medijs fidijs magna sunt adminicula, unde facili negotio ad regnum promoveri posset. Verum si ad hæc adungeretur, ut rex Sueciæ amplificandi magis filii sui causa, Sarmatis offerret (ut eum facturum verisimile est sui regni unionem ad Polonicam Rempublicam, si filium elegerint, nihil mini superest dubitandum, quin ipse, cæteris omnibus candidatis suis superatis, coronam illam obtineret. etenim regnum Polonicum vicini regni accessioni mirum in modum lucrifaceret, non solum in seipso, sed etiam propter bona plurima, quæ inde Polonorum emolumento con-

Ec que

querentur, præsertim in competendis subditis, ac speciatim Pannonicis & præteritis Ducibus Prusiae, aliisque qui Suecorum ope nixi sapenumero defecerunt, & contra proprios dominos reges Poloniae arma sumplerunt: cessarent quoque controversiae atque prætensiones iurium, quas Princeps Sueciae habet in Lituania, tanquam in Statu ad maternam hæreditatem spectante: quæ res inter illa duo regna ingentes motus excitare posse videntur: portus Narvæ in Livonia ad Polonos rediret, quem portum Sueciae Rex haud pridem occupavit, dum Stephanus cum Moscho bella gereret; quæ obrem Poloni conciliant portum suum recuperare, ac ut tanquam imperant ulciscerent. Sed quod magis relictum, illud est, quod junctis duorum regnorum viribus adversus Moschiam progredias ferent scilicet res non enim periculis, Moschoviam modo civilibus dissensionibus venementer agitari. Adeo ut ex his, quæ diximus non videtur, cur Sueciae Princeps, si regnum unio proposita fuerit, excludi queat: quædequidem probabile est, oblationem hujusmodi nihil minus vim habentem, quam Inquisitionis magni Ducis Litvaniae habuerit obla-

io. is enim, ut Edugem Poloniæ Re-
ginam in matrimonium obtineret,
Ducatum suum reipublicæ consocian-
dum proposuit: quæ propositio tan-
tum effecit apud Rempublicam, ut
: quanquam Hedniges Gubelino Archi-
duci Austriæ ante promissa fuisset, jam-
que ille ad celebrandas nuptias Cra-
coviæ advenisset, nihilominus Iajel-
loni concessa fuerit: cujus propago
sive linea postmodum annos ducen-
tos feliciter regnavit. Quod si Princeps
Sueciæ Catholicam religionem sceta-
tur, quemadmodum uno ore omnes
contentiunt, profecto nescirem, quem
Respublica Christiana Regem ipso pos-
set eligere fructuosorem: is enim, de-
bellatis Moschis, in magnitudine &
continuatione Imperii ceteros omnes
Europæ Principes longo intervallo post
se relinqueret; quoniam ab ortu ad oc-
cidentum totam regionem, quæ inter ma-
re Caspium & Germaniæ terminos
comprehenditur, possideret. ab Austro
vero ad Septentrionem, à Caucaso us-
que ad ultima Scythici maris littora
Imperii sui limites protenderet. quan-
tum vero Turcis terrorem tam ma-
gnus Princeps adeo vicinus incuteret,
quantumque auxilii testis Christiano-
rum rebus adferre posset, unusquisque

436 P O L O N I A E
ex seipso id animi cogitatione conse-
quitur.

XV.

IOANNIS BARCLAI IVDI-
cium de Polonia & ingeniis
Polonorum.

Hungariæ à Septentrione Po-
lonia est, inde ad Oceanum
procedens, Russiæque con-
termina. Tot spatiis diffusa
regio pene nullibi in montes assurgit,
& à planitie factum nomen, quam Sey-
thico verbo *Pole* appellant. Campi in
immensum patent, quos nix altissima
hyeme obruit: hac discussa segetes cre-
scunt, non in indigenarum tantum
usus; sed & mari delatæ, per multa Bal-
thici litoris spatia, sterilibus fundis
annisve opem ferunt. Sævæ hyemes
terram fluminaque advinciunt. quia
violentia Aquilonis, nullis montibus
repercutta, liberum ut in pelago cœ-
lum rapit. accedit Septentrionis vici-
nia, & ibi emoriens Solis vis, præser-
tim cum recessit ad brumam. Natura
subsidium admovit profundissimas
sylvas, quæ & in ignem datæ frigus ex-
pellant, & in suis præterea umbris ani-
malia

DESCRIPTION. 437

malia alant, quorum pelles fulcendis
vestibus preciosissimæ habentur. Hac
duplici ope utuntur in hyemem. Alio
quoque commodo suis silvis obnoxii.
quippe alicubi immensa examina apum
fervent. Agrestia illa sunt, nec cuius-
quam cura aut pastum aut tecta acci-
piunt. Vacuis quercuum ramis, aut
truncis, inhaerent; ibi cereas domos
extruunt, & optimo melle implent.
Hinc ingens faciliq; in regionem
proventus. Ceram mercatores deve-
hant; ipsi melle conficiunt potum,
quem in deliciis habent. Flumina, pa-
ludesque, plus iusto quasdam provin-
cias obruunt; adeo ut æstate vix pos-
sint adiri. concretis per hyemem un-
dis curricula habent, quæ lubrica gla-
cies facile evolvit; ita per regionem
feruntur: & hoc est commercii tempus
quo externi ad eos commeent, ceram-
que & pelles mercentur, ac si quid præ-
terea sub tam rigido cælo in pretium
nascitur. Plerumque lapides extruen-
dis domibus desunt. Lignis ad parietes
utuntur, stramentoque operiunt; præ-
terquam in celebrioribus oppidis, ar-
cibusque Optimatum, quantum illa
regio ferre potest, excultis.

Polonis ut plurimum dura vita, cæ-
lo aspero, nec populi moribus factis

Ec 3 ad

ad nostri seculi venustatem. & hinc
aliquando faviora ingenia. Diversio-
ria peregrinos excipiant, longe à no-
strarum terrarum ratione. Debucun-
tur in sedem, quæ inanis, & plerum-
que perfodis ad accipiendum lumen
parietibus, ventis quoque & hyemi
patet. nulli quibus decumbant lecti,
non erecta ad epulas mentia. longo
ac multiplici clavo paries fixus est. Il-
lic hospites sarcinas quas habent in
ordinem appendunt. Multo deinde
stramento sternitur solum; & hoc in
illis diversoriis pro thoro est. Itaque
per illam regionem processuri, ad iter
ita se comparant quasi domum cir-
cumducant. cibos, & cetera in ali-
mentum ferunt, lectulos in rhedis col-
locant; ut nudis illis tectis excepti,
sua supellectile & famem & frigora
arceant. Gens est ad ferociam, & li-
centiam nata, quam vocant liberta-
tem; adeo ut infandæ barbariei legem
multis seculis ibi solemnem, vix nunc
demum omiserint; Ea scilicet caverant,
ut qui hominem peremisset, solveretur
metu judiciorum, si in jacentis ca-
daver projecisset pauculos nummos,
quorum numerus eadem lege destina-
batur. Nec tam vile fecissent humanæ
vitæ precium, nisi sui genii impetu
pro

pro levi facinore haberent humanum
crimen prodigere. Ipsum nomen non
tantam servitutis, sed & iusti ac legiti-
ni regni oderunt. Rex ad patrias leges
vi & armis adigitur. Nobilitas tristi-
bus prerogativis se ipsa donavit, qui-
bus potest sibi invicem & impune no-
cere. quippe Principi non satis iuris
est, ut quod peccaverint ipse vindicet.
Maxime sibi credunt; nec major libi-
do est libertatis in moribus, vitæque
civilis, quam in religionum & cele-
stium rerum sensu; de quibus, ut pla-
cet, sine metu & sentire volunt, &
loqui; scilicet immani fiducia sui, qui-
bus sapere alieno ductu pudet. Hinc in
diversa hodie scilicet mentes, errorum-
que omnium lues, quicunque antiqua
secula polluerunt. Quisque in suæ fa-
miliæ laudem intentus est; præsertim
si in externos incidit, & expertes sua-
rum fortunarum. Sævire quam deci-
pere promptiores; & ipsi magis frau-
dibus quam vi patent.

EX ALSTEDII
C H R O N O L O G I A,
DE REGNO POLONIAE.

Q Vinque dynastix hic recitan-
tur. Prima est ante tempora
Piaſti, quæ ad certos annos
redigi non poteſt. Secunda est
ducum Piaſtadarum, anno Chr. 806,
quo Piaſtus ex ruſſico factus est dux
Polonorum. Tertia est regum Piaſta-
rum anno 1000, quo Boeſſlaus filius
Mecisſlai, primi Ducis Chriſtiani in
Polonia, creatus est rex ab Ottone III
Imperatore. Quarta est regum Iagello-
nidarum, qui ſic dicuntur à Iagellone
Lituanò, qui baptizatus est anno Chri-
ſti 1368, & Vladisłai IV nomen acce-
pit. Quinta est regum exterorum, puta
Hungarorum, Gallorum & Suecorum,
inde ab anno Chriſti 1571, quo moritur
Auguſtus, ultimus Iagelloniæ ſtirpis
maſcula. Succedit ipſi Henricus rex
Galliæ: & huic Stephanus Bathori
Transilvanus anno 1576: & huic Si-
gmundus III rex Sueciæ anno 1587.

SERIES

SERIES AC ORDO
PRINCIPVM AC REGVM
POLONIAE.

<i>Anni</i>		<i>Anni</i>
<i>nati</i>	<i>Principes.</i>	<i>Regi-</i>
<i>Chri. li.</i>		<i>minu.</i>

550	Lechus Primus.	
	Duodecim Palatini.	
700	Cracus.	
	Lechus Secundus.	
750	Venda.	
	Duodecim Palatini.	
760	Præmissus sive Lescus Primus.	
804	Lescus Secundus.	
810	Lescus Tertius.	
815	Popielus Primus.	
830	Popielus Secundus.	
842	Piastus - regnavit	19
861	Ziemonitus	32
892	Lescus Quartus	21
913	Ziemomissus	51
964	Miecisslaus primus Princeps Chri-	
	stianus.	35

Reges.

999	Boleslaus Primus cognomine	
	Chrobri	25
1025	Miecisslaus	9
1041	Casimirus Primus	17
1059	Boleslaus Secundus Audax	22

Ee 5 *Prin.*

442 P O L O N I A E

Anni
nati *Principes.* *Anni*
Christ. *Regi.*
minis

1082 Vladislavus Primus cognomine
Hermannus. 20

1103 Boleslaus Tertius Crivoullas 30

1140 Vladislavus Secundus 6

1146 Boleslaus Quartus Crivoullas 27

1174 Miecislavus Senex 4

1178 Casimirus Secundus 16

1195 Lescus Albus cum matre Helena

4

1199 Miecislavus Senex ite-
rum

Lescus Albus cum
matre

turba per
vicennium.

1202 Miecislavus Senex tertium. Eodem
anno moritur.

1203 Vladislavus Lasconogus 4

1206 Lescus Albus tertium 20

1226 Boleslaus IV Pudicus 53

1279 Lescus Niger. 10

Reges.

1295 Præmislus Menses 7 aut 8.

1296 Vladislavus Locticus 4

1300 Venceslaus Bohemus 8

1305 Vladislavus Locticus iterum 20

1333 Casimirus Secundus cognomine
Magnus 37

1370 Ludovicus Vngarus 12

1386

DESCRIPTION. 443

an. Chr. *an. Reg.*

1386 Vladislavus Jagello Lituanius 4°,
mensis 3.

1434 Vladislavus Tertius 10

1447 Casimirus Tertius 45

1492 Ioannes Albertus 9

1501 Alexander 5

1507 Sigismundus Primus 41

1548 Sigismundus Augustus 25

1574 Henricus Valesius Gallus

1576 Stephanus Batoreus Transylva-
nus 10

1587 Sigismundus Tertius, qui nunc
regnat.

XVII.

DE RE NUMMARIA POLO-
norum, ex Historia Salomonis
Neugebaueri à Cadano.

IN magna rerum omnium
copia, ut sit, major aliquanto
fuit superioribus temporibus,
quam nunc est, argenti & au-
ri, reique nummarie penuria, præfer-
tim cum auri & argenti metalla nulla
extarent, & minus nota essent Polonis
transmarina mercimonia. Neque pro-
prium habebant nummum Poloni, sed
externis & maxime Bohemicis usi sunt
ali-

aliquandiu. Cœpit deinde ante ducentos annos à Casimiro Magno Rege Poloniæ æs & argentum signari ad Bohemorum exemplum. Aureos vero nummos primus omnium Sigismundus Rex nostra memoria signavit, bonitate & pondere Ungaricorum: tametsi Alexandri Regis quoque fratris eius aureus nummus vitus est. Sic autem crevit iam auri pretium, ut duplo nunc carior sit aureus nummus, quam fuit avorum nostrorum memoria. Id adeo partim propter luxum ac crebriorem auri utum, exportationemque ad externos, partim quia deterior nunc esse fertur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossius quidem argenteum numisma est cum admixto ære, olim vicesimaoctava, nunc sexagesima pars Ungarici, sexagena sexagima, marcæ quadragesima octava, floreni tricesima. Sunt & minores grossi nummi. Medians quidem grossi dimidiam, nona fere parte superans crucigerum Germanicum, sed iam exæquatus. Soli lus tertia pars grossi, ternarius sexta, obolus vero decimaoctava. Atque hi quidem nunc ærei sunt inalbati: superiori tempore habuerunt admixtum argentum, ut etiam nunc habent

habent grossi & medianes. Argentei vero sunt trigrossus ac segrossus, hic quidem sex, ille vero tribus grossis æstimatione par. Vtrumque prius signavit Rex Sigismundus prius. Sed jam pauci extant: exportantur enim & constantur ab avaris ludæis, mercatoribus, & argentariis apud gentes finitimas. Per magnus est autem etiam nunc apud nos usus externæ monetæ, quæ pro mercibus undelibet importatur.

XVIII.

DE VECTIGALIBVS REGIS
Poloniæ ex eodem Salomone
Neugebauero.

VECTIGALIA Principis aliquanto
luculentiora & ampliora o-
lim fuere, quam nunc sunt.
Conferebant enim ei omnes
agrestes & ascriptitii quotannis tribu-
tum rastrale sive regale in iugerum seu
mansum duodenos grossos, & quidem
Pragenses. Solvebant & alias quædam
cum nummarias tum pecuarias, frum-
mentarias, avenarias, & aliarum re-
rum pensiones: nec modo agricolæ, sed
& oppidani: quin & Nobiles non pe-
nitius immunes erant: jumenta quoque ei,
qua-

quacunq; iter faciebat, alii secundum
alios suppeditabant, & canes cum ve-
natoribus eius alere necesse habebant.
Ne monastica quidem & alia ecclesia-
stica bona initio proptus erant libera
ab aliquamodi oneribus ac tributis:
quorum appellationes videre licet in
veteris Principum diplomatis. Liberæ
autem Principi erant ubique piscatio-
nes ac venationes: aliis non item, ne
in suo quidem cuiquam fisco, absque
pecuniari Principis indulgentia. Mul-
ta quoque maleficiorum Principi de-
pendebantur. Exinde cum permagna
esset rerum omnium ad victum pertu-
nentium vitas, & nec dum maritima
cum externis populis commercia ex-
istunt, non distabantur fruges &
alii fructus prediorum Principis, quæ-
que **ex pensionibus in cellam ejus**
transportata erant, neque ad unum
aliquem totius regni locum (quod non
sine gravi agrestium predatione taturum
erat) convenerant, sed in prætoru-
m asservabantur. Cumque ad offi-
cium Principis pertinere existimaretur,
non desitum & uni alicui loco assi-
xam habere, ac lobire omne regnum,
ac fines eius tueri, & omnium usibus
se exponere, quæ in omnia affectorum
audire, jus dicere, tenuiores à poten-
tiorum

oram injuriis vindicare, quoquo is
 nerat cum equitatu ac comitatu suo
 alio, ejus præfecturæ fructibus ac
 proventibus alibatur, quoad ei mane-
 ribi lib uislet, opusve esset, siue quoad
 orica cellæque sufficerent, seu deni-
 de descriptis cuique præfecto pro ra-
 one præfecturæ & proventuum cer-
 s temporum spaciis. Cæterum postea
 am **Principes vel certo se loco conti-**
 ere, vel bellis distenti peregre diutius
 posse cogissent, distahi corpore fru-
 as prædiorum, qui præfectorum cum
 a cuiusque familia moderatis uisus
 pererent. Remissa sunt deinde Prin-
 pum beneficentia sacro & equitui
 dani, & utriusque adscriptis ac
 ibditis pleraque omnes pensiones at-
 ue onera. **Nunc sane equestris & ec-**
 lesiasticæ Ordinis homines nil Regi
 ensitare necesse habent. Ac ne oppi-
 ani quidem eorum, aut agrestes ad-
 scriptitii, præter finos gressos ver-
 macules de manso pagano, & eo qui-
 am solo, quem adscriptitius q se tibi
 olit. Nam qui sacerdotibus & equi-
 bus coluntur, itemque suburbani
 & sculterorum agri ab ea quoque
 pensione immunes sunt: ne subser-
 iunt quædam Principi sacerdotum &
 quum homines agrestes & oppi-
 dani,

dani, præterquam ad arces tempe
rebelli perficiendas, atque etiam ne
vas, si id è tenatus consulto fiat, cor
dendas. Non ita pridem Abbates &
Præpositi monasteriorum certas per
siones, quæ stationes vulgo dicuntur
Regi denovo pendere cœperunt. Adse
pti quoque ipsorum ad colendo
Principes, subvectiones ac pensio
nes quoddam frumentarias revocan
tur, quo præfectorum regionum præ
dicatorum sint ab injuriis improbe
rum. His autem exceptis, soli præfe
cturam adscriptitii in suis quique
præfecturis agros colendo, & vectigali
pensando rem familiarem Principi
sustinent: quæ tamen aliquant
expensius curatur, quam olim. Habe
t etiam, e metallicis mediocre vectiga
In his autem conductitiarum opera
rum usus est: quarum impensa dedu
cta, reliquum cedit Principi. Omnium
vero metallorum in Polonia fructue
sissima sunt salinae. Sed habet in illa
Nobilitas hanc prærogativam, ut i
usum suum domesticum statis an
temporibus aliquanto minoris ema
salem, quam cæteri homines. Et teloni
quoque mercium & vectorum prove
nit vectigal Principi. Cæterorum ho
minum nemo jus ullum habet infu
ruenq.

tuendi & exigendi telonii, præter peculiarem Regis indulgentiam. idque ob necessariam extra ordinem refectionem viarum, pontium & aggerum. Cæterum, nautum ac arctu fluminum in suo cuique solo instituere licet.

Duplex autem est telonium, vetus & novum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis solvitur, qui intra fines regni negotiantur. Novum, autem majus aliquanto, quod cum, equorum, coriorum, frumenti, lanæ, ceræ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad exteras oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur, nomine pensatur. Vtriusque immunitatem habent ecclesiasticus & equestis ordo, modo ne mercaturam quis exerceat, hoc est, venum ea exportet, quæ ipse abunde emerit, ac non de suo pararit. Si quis tamen boves emptos suo pabulo ac frumento per hyemem aluerit, perinde habetur, ac si domi ejus nati essent. Publice quoque civitates nonnullæ habent immunitatem veteris telonii. Hæc igitur nunc sunt perpetua Principis vectigalia: quæ distrahere, aut addicere cupiam hereditario jure Rex Alexandri Regis lege prohibetur, extra ordinem nihil à quoquam, nisi forte à Iudæis Regi pensatur. Ex his autem

Ff

veci-

vestigalibus Rex cum domestica familia sua se se sustentat: inde comitatu suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes & elocationes filiarum arcium præsidia, & facta testæ, viarum publicarum refectiones, machinas & apparatus bellorum, præmia beneficentium de se, ac de Republica, & in alios usus impendit: inde & Senatoribus fere, ac magistratibus publicis, ac nonnullis sacerdotibus certi ac perpetui redditus antiquitus constituti sunt, partim pietate ac beneficentia Principum attributi, partim accepto in usus necessarios precio venditi. Et hæc de Rege & vestigalibus ejus.

F I N I S.

INDEX.

INDEX.

A.

A Brandorum honorum ratio	174
Academia.	79. 238
Alberti, Marchionis Brandeburgensis. Ordinis Teutonici magistri tempore gesta quedam precipua.	359
Albus lacus, & natura ejus.	65
Alce, & ejus natura. 64 70. & 239.	240
Alura fl.	255
Ambra.	55
Animantia Polonia.	69
Appellatio. vide Provocatio.	
Aqua tepida.	68
Arces.	86. 266. 267. 418
Archienicopi. 4. 5. 135. Alania.	142
Argia amnis.	255
Arma seu insignia gentilitia.	103
Armenorum religio.	116

B.

B Alnea.	88
Barones.	3
Belli ratio. 206. constitutiones pro Duca- tu Lituanie.	309
Bella Livoniensium.	392. 393. 396
Beresina fl.	56. 239
Bisontis fera historia.	69. 71. 239
Bogus, Bohus, sive Buzus, fl.	60. 61. 244
FF 2	Borusti

INDEX.

<i>Borussi antiqui.</i>	29
<i>Borysthenes, Nieper dictus. 61. non es</i>	
<i>Berezina.</i>	5
<i>Brunsb erga urbs.</i>	8
<i>Burggrabii.</i>	16

C.

<i>C Amenecia urbs Podolia.</i>	8
<i>Campiductor.</i>	147.148
<i>Cancellarii.</i>	145.250
<i>Capitaneus, seu praefectus arch.</i>	154
<i>Captorum in bello ratio.</i>	79.208
<i>Carbunculus.</i>	5
<i>Casimiria.</i>	237
<i>Castellani. 8. 135. Ec. 239. munia co-</i>	
<i>rum. 143. autoritas.</i>	250
<i>Castorum natura.</i>	70
<i>Chodkievicii comites.</i>	240
<i>Chronon fl.</i>	239
<i>Cimbrorum historia.</i>	257
<i>Cleparia.</i>	79
<i>Cleri ordo. 168. electio.</i>	171
<i>Comites Polonia.</i>	103
<i>Comitiorum ratio. 198. ecclesiasticorum.</i>	
	205
<i>Commercia Polonorum.</i>	120
<i>Consilium publicum, id est, Senatus re-</i>	
<i>gius.</i>	139
<i>Convivia.</i>	97.98
<i>Cornicum Polonicarum natura.</i>	74
<i>Cracovia.</i>	78.237
<i>Cracus.</i>	

INDEX.

<i>Cracus.</i>	237. 245
<i>Crinice locus, & natura ejus.</i>	69
<i>Cromeri familia & gentilitia.</i>	107
<i>Cruciferi notati. 225. de illorum initus.</i>	
320. 335. 345. <i>magistrorum triginta</i>	
<i>quatuor historia. 344. &c. init eos</i>	
<i>fratres Ensi fer.</i>	371
<i>Cujavia.</i>	238
<i>Curatores regni 251. tenutarii.</i>	158
<i>Cypselorum & hirundinum mirabilis</i>	
<i>natura.</i>	75

D.

D <i>Antiscum.</i>	82
<i>Dii.</i>	300
<i>Diaeces.</i>	4
<i>Dobenisa amn.</i>	255
<i>Donajecius flu.</i>	57. 58
<i>Draufenus lacus.</i>	64
<i>Duces Polonia.</i>	103
<i>Duces ante reges fuere. 123. eorum qua</i>	
<i>fuerit potestas.</i>	124
<i>Duces exercitus.</i>	147
<i>Dunamunt.</i>	375

E.

E <i>Ecclesiastica munia.</i>	168
<i>Ecclesiasticorum immunitates.</i>	177
<i>Ecclesiasticus ordo.</i>	117. 168
<i>Elbinga.</i>	83
<i>Electrum.</i>	55

FF 3 Enst.

INDEX.

Ensisferi fratres, id est, Crucigeri.

Episcopi. §. 135. illorum munia. 142. re-
ditus. 17

Equestrii Ordo. 3. 10

Equitatus Polonia. 41

Exactores tributorum. 16

F.

Familia. 103. 104. & c.

Felin civitas. 38

Fera Polonia. 6

Feudatarii Polono qui. 1. 2. 3

Fluvii Polonia. 56. 40

Fons pestilentis natura. 61

Frigus hiemale in Polonia. 5

Fruges. 50. 51. 52

Instrumentorum & seminandi arandi que
ratio. 283. 286. 287. 288. 289. 388

G.

Gdanum. 81

Gepidi, qui nunc Litvani. 260

Geta. 255

Glacies aestiva. 54

Gnesna. 236

Gophus lacus. 64

Graca religio. 115

H.

Habitandi consuetudo Polonorum
78. 86. 87

Habset

INDEX.

<i>Habsel arx.</i>	379
<i>Habui lacus.</i>	63
<i>Hæretici in Polonia qui.</i>	113.114
<i>Hæreticorum malleus.</i>	339
<i>Hetræorum vicus.</i>	239
<i>Hierafus fl. 255. ejus fontes.</i>	ibid.
<i>Hirundinum Polonicarum mirabilis natura.</i>	75
<i>Hoïna amn.</i>	255
<i>Honorum mandandorum ratio.</i>	371
<i>Hypocausta.</i>	87

I.

<i>I Dololatria historia.</i>	276.277
<i>I Insignia gentilitia.</i>	103
<i>I Insula.</i>	79.84.85
<i>Iudicia. 179. nobilitatis. 191. plebi. 194. ecclesiastica. 179. politica. 181. Iudaeorum ad quem pertineant.</i>	7
<i>Iumenta Polonia.</i>	73
<i>Iustitia Tartarorum & Lituavorum inæqualitas.</i>	268

K.

<i>K Okenhaus.</i>	377
<i>Koningsberga.</i>	83. 409

L.

<i>L Acus Polonia.</i>	63
<i>L Lacus pestilentis natura.</i>	68
<i>Lapides Polonia.</i>	54
<i>Lecinus.</i>	FF 4

INDEX.

<i>Lechus.</i>	236. 245
<i>Legatorum & nuntiorum ratio.</i>	201. &c.
<i>Leges Polonia.</i>	133
<i>Lehal castrum & civit.</i>	379
<i>Leopolis urbs.</i>	81. 288
<i>Liblium, seu Lubovulia arx.</i>	43
<i>Lingua Latina quam Polonis usitata.</i>	76
<i>Lituania descriptio.</i>	239. 280. 289. Du-
<i>catus. 289. nomen. 240. 267. sermi-</i>	267
<i>ni.</i>	267
<i>Lituani.</i>	282. 287
<i>Lituanorum gentis deductio. 256. 265.</i>	
<i>conversio. 240. Princeps.</i>	241
<i>Livones. 282. 307. eorum bella. 392.</i>	
<i>393. 396</i>	
<i>Livonia descriptio. 366. & provincia-</i>	
<i>rum. 373. &c. descriptionis continua-</i>	
<i>tio.</i>	387
<i>Lode arx.</i>	379
<i>Lublinum.</i>	80
<i>Lutheranismus notatus. 80. 113. 114. 115.</i>	
<i>391. 393. 396</i>	
<i>Lutherus notatus.</i>	219
<i>Lubovulia arx.</i>	43

M.

M	<i>Aggratus. 123. 144. 147. 148. ple-</i>
	<i>beus. 169. terrestres. 148. Vide</i>
	<i>Officiales.</i>
	<i>Magistratum redditus. 176. creandorum</i>
	<i>ratio.</i>

INDEX.

<i>ratio. 171. plebeiorum.</i>	171
<i>Marchiones regi feudatarii.</i>	1. 3
<i>Mareschalci.</i>	144. 250
<i>Mariaburgum.</i>	84
<i>Mariani, id est, Crucigeri.</i>	120
<i>Masovia.</i>	244
<i>Metalla Polonia.</i>	52
<i>Milites olim, qui nunc equites.</i>	100
<i>Militia.</i>	97
<i>Ministeria aulica. 161. viliora.</i>	166
<i>Mirabilia Polonia. 54. 55. 61. 65. 68. 75</i>	
<i>Moldava amnis.</i>	255
<i>Moldavia.</i>	255
<i>Monasteria.</i>	86
<i>Montes Polonia.</i>	49

N.

N <i>Arva fl. 239. 244. ejus natura.</i>	61
<i>Nerva arx & civitas.</i>	385
<i>Nester fl.</i>	255
<i>Nieper, id est, Borysthene.</i>	61
<i>Nobiles, seu Nobilitas. 3. 100. ejus studia. 108. 109. 110. Lituania.</i>	240
<i>Notarius thesauri regni. 161. castrensis, seu campestris.</i>	ibid.
<i>Notestius fl.</i>	59
<i>Numaria res.</i>	118. 443
<i>Nuntiorum & legatorum ratio. 201. &c.</i>	

FF 5

O. Off-

INDEX.

O.

O <i>Efficia curia. 161. terrestria.</i>	149
<i>Officiales. 13. &c. 18. &c. 23. &c. 26.</i>	
<i>&c. 28. &c. 139. 144. 147. 148. 250.</i>	
<i>inter officiales qui non censentur.</i>	
164	
<i>Ordines in Polonia.</i>	99
<i>Ordo Canonicus. Vide Crucigeri.</i>	
<i>Olice Duces.</i>	240
<i>Oppida Polonia.</i>	78
<i>Ozila insula.</i>	379

P.

P <i>Agri.</i>	86. 87
<i>Palatini. 7. 135. & 136. 137. 238. co-</i>	
<i>rum jura & munera. 7. 142. 239. au-</i>	
<i>toritas. 259. Litواني.</i>	273
<i>Pauperiani, id est, Crucigeri.</i>	320
<i>Pecora Polonorum.</i>	73
<i>Peditatus ratio in Polonia. 209. 210. 417</i>	
<i>Pisces Polonia.</i>	66
<i>P. sine arte manuque facta.</i>	65
<i>Plebs Polonia.</i>	111. 169
<i>Ploſcovia.</i>	245
<i>Ploſcum.</i>	82
<i>Podolia provincia.</i>	47. 48
<i>Polona gens. 32. 33. sacra Christiana sus-</i>	
<i>cipit.</i>	236
<i>Polonia provincia. 1. divisio & partes. 4.</i>	
<i>41. &c. 235. fines & ambitus. 34. 37. 39</i>	
<i>ſitus.</i>	

INDEX.

<i>situs.</i>	32. 33. <i>sum & eolum.</i>	48. 404.
<i>nomen.</i>	34. 235. <i>Rex.</i>	1. 30. 402. <i>regi-</i>
<i>men.</i>	409. <i>interregnum.</i>	253. <i>oper.</i>
	246. 406. <i>vires.</i>	412
<i>Poloniarum genera & ordines</i>	99. 100.	
<i>cultus corporis.</i>	89. 99. 387. <i>mores &</i>	
<i>habitus.</i>	90. <i>idioma.</i>	75. <i>ingenia &</i>
<i>instituta.</i>	75. 88. 91. 92. 405. <i>educa-</i>	
<i>tio & studia.</i>	91. 437. <i>vittus.</i>	89. <i>po-</i>
<i>tus.</i>	89. 90. 239. <i>respublica.</i>	123
<i>Pomerania quadam descriptio.</i>	334. 339.	
	340	
<i>Polnania urbs.</i>	80. 238	
<i>Praefecturarum distinctio.</i>	157. 158. <i>redi-</i>	
<i>tus.</i>	159	
<i>Praefectus arcu.</i>	155. <i>tenutarii.</i>	158
<i>Praetorum reditus.</i>	177. 178	
<i>Principes Poloniae olim sine titulo regu.</i>		
	123. <i>eorum potestas.</i>	124. 246
<i>Præpetius fl.</i>	61	
<i>Procurator magnus.</i>	155	
<i>Provocatio ad certamen.</i>	191	
<i>Provocationum judicia.</i>	187. 188. 189. <i>in</i>	
<i>plebes.</i>	194. 195. 196. 197	
<i>Prussia fines.</i>	45. <i>ducalis.</i>	214. <i>regia</i>
	216. <i>alia descriptio</i>	318. <i>Ducatus duodecim.</i>
	323. <i>descriptionis continuatio.</i>	335
<i>Prussorum ordinum distinctio.</i>	219	
<i>Prutenorum antiquorum religio.</i>	320.	
<i>barbaries.</i>	335	
<i>Prutis fl.</i>	61	

Q. Qua-

I N D E X.

Q.

Questores coloniorum. 160

R.

R *egina comitatus.* 156. 167. *inauguratio.* 127
Regius mons. 83
Rex Polonia. 1. 30. 401. *primus qui.* 123. 245
Regum de electione dissertatio. 424.
creatio. 126. *officium.* 129. *pote^{tas}.* 125
 247. *vires.* 412. *comitatus.* 164. 165.
equitatus. 249. *opes.* 246. 406. *cen-*
sus. 249. *vectigalia.* 128. 445
Religiones in Polonia quæ. 113
Revalia. 386
Riga. 374
Rivus Scepusii natura mirabilis. 68
Russia rubra limites. 47

S.

S *al, lapidea duritie.* 95
Salina. 248
Salinatores. 160
Samogita. 182. 293. *Itali.* 292. *pigri.*
 294. *frugales & annosi.* 295. *conversi.*
 295. *eorum studium & vita.* 226. *dii.*
 300
Samo-

INDEX.

<i>Samogitia ducatus.</i>	274.291. nomen & regio. 293. solum.	294
<i>Sanus fluvius.</i>		58
<i>Sauromatia Europae regiones.</i>		234
<i>Scepusium.</i>		43
<i>Scriba thesauri regii.</i>	161. castrensis. ibid.	
<i>Senatus regius.</i>	135.139. convocatio. 141. autoritas. 250. munia. ibid. 251. potestas unde.	252
<i>Signa gentilitia.</i>		103
<i>Slavonica gentis lingua.</i>		236
<i>Socavia.</i>		255
<i>Stanulaus Hofius.</i>		339
<i>Succinum, vulgo ambr.</i>		55
<i>Sylva Polonia.</i>	50.436.437	
<i>Synodi ecclesiastica.</i>		205

T.

T <i>Arnest arx.</i>	383
<i>Tarnovisa.</i>	254
<i>Teloniorum quaestores.</i>	160
<i>Tenuta, & tenutarii.</i>	158
<i>Tergovista.</i>	254
<i>Thesaurarius.</i>	147
<i>Torpatum.</i>	378
<i>Torunia.</i>	83
<i>Tributa pro peditatu.</i>	211
<i>Tributorum exactores.</i>	161
<i>Turi boves.</i>	244

T. 250.

INDEX.

Typographia.	95
Tyra, Nestor, fl.	255

V.

V. A. uoda, Palatini.	238.256.274
Valachia. 254. hujus Princeps Polono feudatarius.	1. 2
Varavia.	82.244
Varra fl.	59. 238
Vestigalia Polonia.	128. 445
Velia fl.	239
Vilna fl. & opp.	ibid.
Vinda civit.	382
Vismirus, seu Cracus.	253
Vistula fl.	56.237. ibid. 244
Vitensteyn.	387
Vitrolus.	54
Vladulavia.	238
Vlmigavia, id est, Prussia.	318
Volucra Polonia.	74
Vrbes Polonia.	78
Vri boves.	244
Vrforum captura.	73
Vxul, arx Livonia.	376

Z.

Zupparii quinam.	160
------------------	-----

F I N I S.

Summa Privilegii.

I *Litterarum & Præpotentium D D.*
Ordinum Fœderatarum Belgicæ Pro-
vinciarum decreto cautum est Bona-
venturæ & Abrahamo Elzevirius, Aca-
demia Leydenſi Typographis, Ne quis
preter illorum aut heredum v' autoritatem
oto decenni proximo, huius regionibus
excudat, aut alibi extra Provincias ex-
cusum ineras vendat, & iterum hunc,
cui titulus, Respublica sive Status Re-
gni Poloniæ, Prussiæ, Lituaniæ, Livo-
niæ, &c. Quod si quis con. empta auctori-
tate, directe vel indirecte, librum hunc,
totum, vel partem eius, hoc sive alio mo-
do, intra dictum temporis intervallum
typis mandare, vel impressum a' ibi in
has oras inferre & vendere præsumpserit;
confiscatione exemplarium, multa q; in-
super sexcentorum florenorum, damna-
esto. uti latius patet in ipſo Privilegio,
dato Hagæ in conventu D D. Ordinum
Generalium, xv Maii, clc lcc xxvi.

G. V. HERTEVELT Vt.

Ad mandatum Præpotentium
D D. Ordinum General. &c.

I. van Goch.

